

غلط ۽ ڪوٺو دوهو نه چٽجي ان کي ٻڌڻ به ٻاٻ سمجهو وڃي ٿو . جيئن ته :-

”ڪوٺي دوهي چوڙ ڪر - ٻاٻڪ سڻتا ڇو ٿي ۽

ڪڇ هيٺ دوها ٻري گڏ هتيا ٿس هونئي.“

هاڻي هيٺ چٽ کي چوڙو ڪرڻ جو دوهو پيش آهي :-

دوهو چٽ چڪت ڪري - دوهو چٽ روچين ۽

دوهو دود آڻاء هٿ - دوهو دارو اٿس .

دوهو چٽ کي چوڙو ڪري ڇڏي، دوهو چٽ کي آرام ڏيندڙ آهي . دوهو درد

جو آڻاء آهي دوهو درد به پيدا ڪري ٿو . دوهو دوا ۽ دارو نه ڇو ڪم ڏئي ٿو .

Add :— 900, Mir Bakhshi Mohala, Dariba Pan Street, JAIPUR (Raj)

شاعر سان ڪندي ٻارڪ ايسان آهيان مان ۽

ڇڪ ٿندي ۽ مثل ۽ انسان سمان آهيان مان ۽

بد بدن کي ٿي جڏهين چوه منجهان ڇڪا مان ۽

زندگي ۽ جي ڪندي تصور عيان آهيان مان .

(دلڪير)

دوهي ۾ ڪٿا جو روپ اچي وڃي. ٻڌڃار هجن، ٻيٽ ريشم وانگر ڪڍڻ سون وانگر
جيئن جيئن مڪ مان نڪري لهندي گئي ۽ آواز جي مٿي لڳي. اس! ٻوڏ دوهي لاءِ
رحيم مان ڇا چوان.

هڪڙي ڪويءَ نه دوهي کي درگاهه جو روپ ڏنو آهي. چري ٿو:—

”دوهو ڏيڍ ڪٽي ڀال - ٿوڏا، راني، اوڙي،

دوهو ٿار ٿال - دوهو دؤت درگاهه ٿو.“

دوهي ۾ ڀڄهر بيان هجي، ڀال وانگر. دوهو ٿار وانگر ٿال خطي ۾ ڪم ڪندو
آهي. دوهو چٽ درگاهه جو دؤت آهي.

دوهي ۾ اکرن جو جڙاءُ ۽ تمام گهٽ ڪم آڻيا آهن. انڪري وڏو نه وڏو ٻوڏ ٿو
ٻار به سولائيءَ سان ياد ڪري سگهندو آهي.

(۱) ”ڪامڻ ڪيا ڪمال - ڪانهي ڪوڙي ڪوڙي“

ڀاڻ ڪو ٻوڏال دوهو آمارا، ديس ٿو.“

(۲) دوهه، لا- ڊي، ڪيل گهاٽل گهاٽ. ٺي جهر وي

مالا نا هو ڪيل ٺي، واپجان ٻوڏو.“

راجستاني ڀاءُ نه ليڪ ٻوڏو ڀارت دوهو چو ٿو آهي، ٻوڏ راجستاني جهڙا ۾ دوهو
ايترو نه رومل ۽ رچمل آهي جو هر ڪنهن جي گهر جي پٺين تي هن دوهي کي رومل
۽ رچار وٺندو آهي. وهانءَ جي شپ ڏانهن ٺي ٻه سڀڻن کي ڀرجڻ ڪرائڻ وقت سڀڻن
کي هڪ دوهو ڏيندڙن آهن. ڪنهن ٻار جي جنم ڏانهن ٺي زالون گڏجي ڪيٽ ٿي ۾
ڳائي دوهي ۾ ٻار جو سرائڪ ڪڍو ويندو آهي. ٻڌ ۾ وٺو رس ڇا دوهه ٻڌي سون
جي رڳن ۾ بجلي ٻوڏ لڳندي آهي. جيئن ته:—

”ٻيٽي هٿي ٻيٽ ٺي - ٿرو - ڏن - ٿلوار“

ڪڇ ۾ ڪڇي ٻار - لکي کي لطيف ڇي.“

ڪڇ ملڪ ٺي آڻيا آهي. حاکم چڙهائي ڪئي آهي. ڪڇ ملڪ جي ٿلوار
ٿرو هن ڏانهن کان وٺي ٻيٽ ٺي ٻيٽي آهي. ٻار ڪڇ ۾ ڪڇي ڪڇ ۾ ٻار ٿو ملي سر
لکي کي لطيف چري. ڪڇ جو ٻار لاکي ڄام ڪٺو.

دوهي کي ڪلائيڊڙ روپ ۾ ٻڌو ڪري سگهندو آهي. ڪلائيڊڙ دوهه ٻه ٽه

منونجو رنگيلو، رسيلاو راجستان؛

دوهي ۾ دوهي جو بيان .

□ ويرو بسنتاڻي ”رڻ“

دوهو شبد، ان ستن ۾ سڀ کان ننڍي ڇند ۾ چوڙي، وڏي گهري ڳالهه چوڙ
ڪي ئي دوهو ڇيو ويندو آهي ۽ ان ۾ ئي دوهي جو شان آهي. دوهي ڪي ڪاڪر ۾
ساگر ئي چوندن آهن. يعني ننڍڙي ڪاڪر ۾ سمند جهڙو ارت سمايل هجي. ننڍي ۾ ننڍي
لڪن کي چوڙي دوهو لاهيو ويندو آهي. جيئن ٿي ٿو:-

”چوڙي اڪ رو دوهيرو، گيس، ڪرس، ڪوڙوڻ ۽

جسي هرل، چل ڪون رهيو، حُو وامن روپ.“

ننڍي اڪ جو دوهو. گيس، ڪوڙا کي، ۽ رڳو ڀُڙپ وانگر آهي. جهڙي ۽ طرح وامن
اوتار جو قد ننڍو تمام ننڍو هو. اهڙي ۽ طرح دوهي جو ۽ ڇند ۾ ننڍو قد آهي.
اوسڻ رهيو ۽ دوهي جي واڪڻ ڪندي چون ٿا:-

”دڙو، دوها ارت ڪي، ۽ اڪر ٿورا آهن.“

چون رهيو لت ڪنڊي سميت ڪوڏ ڪڍهه ٿي.“

جيئن لت جو ڪاڙو ۽ ڪر تمام ڏکيو آهي ۽ ڪنن آهي ٿيڻ دوهو لاهڻ ۽ سا
سولي ڳالهه لاهي. دوهي ۾ اڪرن جو هڙاءُ ڪبي.
رهيو چوڙي ٿو:-

”روپ ڪتا، ٻڌ چارو. لت ڪنڊن دوهالال ۽

چون چون لرت ڪس سؤڪشمتي موه رهيو بسال.“

ٻنهن جي سڀيتا ۽ ريتين رسمن کان واقف ٿي سگهندا. سنڌي ساهت ۽ اخبارن جو
کاٻو ۽ وڏو.

سنڌين ۾ اهو ڪم اوکڻ آهي اهو آهي اڻ سڀ ۽ ڦرڪ. جيڪڏهن اسين سنڌي
اهو اوکڻ ٻارن مان ڪڍي ڇڏاون ۽ هڪ اڻسي سان همدرد ڪريون، ڪلهو
ڪلهي سان ملائي اڳتي قدم وٺائيندا هاون ته جيڪر اسان جي ڌرم اڃان به وڌيڪ
لڙي ڪري ۽ اسين هر ڪهتر ۾ ڪامياب ٿي سگهون ٿا.

سنڌين وٽ ٻنهن جو دماغ آهي، ٻنهن جو عقل آهي، لکن آهي ۽ دان ڏيڻ جو
ڪم آهي. ان ڪري ئي هيءَ ڌرم ٻنهن جي هستي قائم رکي وٺي آهي نه ته جيئن
هن ڌرم ڪشت ڪشالا سٺا آهن، سنڌ مان ارباب ٿي هتي آيا هئا تيئن جيڪڏهن اڻسي
ڪا ڌرم هجي ها ته هن کان اڳ پنهنجي هستي وڃائي وڃي ها، ڪاري بچي پئي
در در ڌرم لوڪرون کائي ها.

Add :— Hindu Daily, Khari Kui, AJMER

لازم مان اڃان - گيت ٿي ڳائيندي وڃان ۽
نه به سمندر ڏي قدم پنهنجو وٺائيندي وڃان،
”اڳتي اڳتي وڌو! سڀ مرڪندا منزل ڏي وڌو“
اهڙو سندس سرشتيءَ کي سڏائيندي وڃان،
(دلگير)

۽ ارساڻ ۾ هر وقت پورهيو ڪندا رهيا. آخر سندن مهم هتي هٽ ڪيو ۽ هن قوم جا لالا سڃاڻا ٿيا.

واپار جي هر ڪمزور ۾ هن قوم جو قصور ٿي واريو. پاڻ به خوش نه منجهائين عام جنتا به خوش ڇاڪاڻ ته واپار ۾ هن قوم جي قصبي بعد هر شيءِ سستي ملڻ لڳي. جيڪي شيون جن هنڌن تي ملندا آهن اُتي نه هجن سي به هنن آڻي عام جي واپار رکيون. اڄ غريب جنتا جيترو سنڌي واپارن مان خوش آهي ايترو اٺان جي اوهڪل واپارن مان ڪنهن آهي.

سنڌي جڏهن ٽائيڪا ٿي ويٺا ته ڪن پنهنجي اوليءَ ۽ سڀني کي ڀاءُ ۽ ڀينر ڏيان آيو جيڪڏهن سڀ ٿي وڃن ها ته اهو وڏن کان مڙيل وڏو ٿو ۽ وڃائي وڃن ها. مگر ان وقت اوجوان اڏيهن ۾ ڇاڙو ٿا پيدا ٿي ۽ هو ڪري لڙواري ٿيا، ڪلي ۽ ڪلي لڳو اکر ۾ سنڌي اوليءَ ۽ سڀني جي سٺن عيذا ملندا هئا. پنهنجون اوليون لاهي ڪيف ڳالهائي ٿا ۽ پيش ڪندي ٿيرون ڪندي پنهنجي منزل مقصود کان وافت ڪندي سنڌيءَ جو نالو وڃاڻندي ڏسڻ جو رٿن ڪندي پنهنجي اوليءَ ۽ سڀني کي ڀاءُ ۽ ڀينر ڏيان آيو. اهو ان لهن جي معاملي سنڌي اوليءَ کي ڇو ضرور رٿو آهي.

اڄ هيءَ قوم ميلا وٺيون وغيره لڳائي اوجوان پڙهيءَ ڪي پنهنجي سڀني ڏسڻ لڳي ۽ جي ڄاڻ ٿي رهي آهي. اڄ جتي ٿو ڪم ٿيڪ سنڌي ساهت جي واڌاري لاءِ پنهنجو قلم هلائي رهيا آهن اُتي اوجوان لکڪ به ٿي رهي آهن ۽ هن ڏس ۾ خوب قلم آزمائي ڪري رهيا آهن. ڪيترا سنڌي ادب سنڌيءَ مان ڪڍي اڏيهن ۾ به لکي سنڌي قوم جو ڳاٺ اڻڇو ڪري رهيا آهن. سنڌي اخبارن ۾ پنهنجي اوليءَ کي ڏٺو ۽ ڏٺو، پنهنجي قوم جي مسئلن کي سرڪار لاءِ پڇاڻي ۽ سنڌي سرگرمين جي ڄاڻ ڏيڻ لاءِ خوب پاڻ موڪيو آهي. اهو عوام جي طرفان جيترو ساٿ ملندو ۽ لکڪن کي پاڻ ڏيکاري اوترو به ملي رهيو آهي. سنڌي ادب ۽ سنڌي اخبارون پڙهندڙ وڃن ٿا گهڻا.

اڄ ڪلهه ٻارن جا مائٽ پنهن جا نرس وٺي وٺي آهن. هنن جو نرس آهي هر پنهن جن ٻارن کي پنهن جي ماري اولي سنڌي ضرور سڃاڻن ۽ پنهن جي اوليءَ ۾ پنهن جن ٻارن کي وڻجھي هو پنهن جيءَ قوم ۽ پنهن جي اولاد سان ڏوڪو ڪري رهيا آهن. سنڌي اولي سڃاڻي ته هر پنهن جيءَ قوم جو ساهت پڙهي سگهندا

❀ دلير سنڌي ❀

❑ اشوڪ ورياتي

سنڌي هڪ دلير ۽ مجبتي قوم آهي. جيڪڏهن انهن نه هجي ها ته ورهاڱي کان پوءِ ڀارت ۾ اچڻ بعد هيءَ قوم ختم ٿي وڃي ها ۽ سندس نالو نشان به نظر ڪن اچي ها. دلش جي آزاديءَ لاءِ ٻين سڄي قومن کان وڌيڪ هن قوم سڙ جو سڙي کي پنهنجي ڄا پرائت مليا مگر سنڌين جو پنهنجو ڀارت سنڌ سڄو پاڪستان ڪو ملهو ۽ انهن عصمي مسلمانن جن پاڪستان گهرايو هو سي ڪٿي ٿا سنڌي هندن کي سنڌ ۾ رهڻ ڏين. جتان مال ۽ قوم خطري ۾ ٿي. سنڌي هندو سڄي اڳي سنڌ ۾ ڇڏي ڀارت ڏانهن اسهيا. ان وقت ڪنهن ٿي ڇو ته اسين پنهنجي ٻولي ۽ سڀيتا قائم رکي سگهنداسين. سنڌ مان لڏڻ وقت ڪن انهن پئي ڄاتو ته حالتن ۾ ٻاهر ايندي ۽ اسين واپس پنهنجي وطن ورندياسين ۽ ڪن وري انهن پئي سمجهيو ته ڀارت هڪ وڏو ملڪ آهي، جنهن ۾ اڃا به ايت آهن، خبر نه آهي ته ڪهڙو شخص ڪٿي وڃي رهي ۽ پوءِ اسين پاڻ ۾ عزت ڪيئن کڏجي سگهنداسين؟ شايد اها خبر به نه پوي ته ڪير ڪٿي ٿو رهي. اهو پوءِ هر انسان جي من ۾ هو. ان وقت جي حراس ۽ ڊب جي نظارن جي ياد ايندي ئي ٿڙن ٿڙن ڪي ٿي وڃي. جڏهن اهي ڏانهن وڌن کان ٻڌندا آيون ته ڏهن انهن نظارن جي ڪلهن ڪندي سوچيندا آهين ته ڪيڏون نه ٽڪليفون سنڌين آهن اسان جي سنڌي قوم.

آزاديءَ جي لاءِ گهڻي ۾ گهڻي قرباني ڪئي آهي هن دلير سنڌي قوم. ڀارت ۾ اچڻ بعد ڪن اڳي لڏي ۽ اچي جي ٿي چٽا هئي ان ڪري معصوم ٻار جن جي اسڪولن ۾ پڙهڻ جي وهي هئي سي رات ڏاڏن ۾ گوليون بسڪوت وڪڻڻ لڳا. نه صرف ايترو بل مالش جو ڪم به انهن سنڌي معصومن ڪيو. ڪيترا هلندڙ ٽرين مان ڪري انجڻ جو شڪار به ٿيا مگر هن دلير قوم ڪنهن جي اڳيان پنهنجو هٿ نه ڦهلايو هن سوانيمالي قوم پنهنجن ٻين تي بيهڻ لاءِ خوب پاڻ پتو ڏنو. رات هجي ڇاهي ٿي، سڀني ڪري

الح کله کاڌي. جي ستولن رکڻ لاءِ ڪٿارين جو زبان رکي وٺان وارو جلد هضم
ٿيندو ٿاڙا ۽ سامان کاڌا کان گهرجن. بيمت کي آرام ڏيڻ لاءِ ڪڏهن ڪڏهن فورم ۽
ايواس ا. رکڻ ضروري آهي.

[illegible]

طریقاً فراموشیما جا آهـ/.

[illegible]

رکٽا (اڀري گره) پنج امن جو ٻالن وهدوار ۾ اٿلڻ گهرجي.

پوترڪا، سنڌوش، گهسيا، اڀياس ۽ اهدور آراڻا اهي پنج نير آهن، جن جي پالڻ ڪرڻ سان اندر ۾ آلمڪ شاعري وڌي ٿي.

اوکين جو ڇوڙ آهي ته پراڻن جون جھٽيون آهن يعني ۸۴ (ڇوڙاسي) لک اسٺ هر ڪنهن اڌا آهن. پراڻن جا ڪنهن حصا ۽ طرڻا آهن، جن جي معرفت شراسر، من ۽ آتما کي راحت ملي ٿي. جدا جدا ٻه ماڻهن کي لک ڪرڻ لاءِ جدا جدا اسٺ آهن، جن تي قدم زماني کان سٺا گهٽ پانچولي وغيره لکيل آهن. اڄ ڪلهه ته ان لاءِ ڏاڍي ڪوچا ٿي رهي آهي. لهرن لهرن بلند پٿرن، دل جون بهمارون، من ۽ دماغ جون بهمارون جن تي دواون ۽ اڄ ڪلهه جي علاج جا طرڻا ڪامياب نه وڃي رهيا آهن، سي اوکيه اسٺ سان لک ڪري ٿن، من ۽ آتما کي سنڌول رکيو ڳو وڃي. شو اسٺ ۽ شڪليڪرڻ ڪرڻا ڪرائي من کي آرام ڏئي ۽ بلند ڪرائي ٿي وڃي. اسٺ وڻهي، اهي ۽ سنڌون سهڻي يا اولادو سهڻي ڪيا ويندا آهن. انهن سان شراسر ۽ چال ۾ گهڻي ابدي آهي، لهن لاڙين ۾ گهڻي اچي ٿي. ڦڙن کي به جلدي ڪم ڪرڻو پوي ٿو، ان ڪري لهن شدت ٿي. شراسر ۾ ڇوڪر، ڏوڪر، ٽوڪر، لعلائي ٿي اچي. هنن اسٺن جو پي سڏي سان گهڻي سڏي ۽ جي چوٽ لڳي لڳي اهي اسٺن ڪرڻ وارو ٿي وڃي رهي ٿو. ”اڪ لندوستي هزارها اهم“ جيئن ڪري سڀ ٻانه ۾ جيئن جو رڪ ۽ آندو متوسس ٿي. ٿر ۽ پٿر ۽ سڌي تاء پڇڻ ۾ مدد ملي ٿي.

پراڻاڻام سان ڦڙن جي ڪم ۾ آڻي ٿي. وقت جي دؤري لک ڪرڻ ڪري اڀرڻ وارو (اڪسجن) وڌيڪ ڪڍڻ سان شراسر کي شدت (ص. ا. ف) وقت وڌيڪ وڌيڪ مائي آيو. ڪاربان ڏاه آڪسائيڊ (اشد هوا) ٻاهر ڇڏڻ سان شراسر ۾ لعلائي ۽ رنگين ڇوڪر ڏيکاري ٿي. چالي وڪري ۽ مضبوط ٿئي ٿي. دم - ڪنگهه - رڪام - اولهه - سلوهه - (آئي. بي) ويجهو لهرن اچن. پراڻاڻام کي ”وار پڌر“ به ڪري چوندا آهن. وار پڌر (اڪسجن) جتي پهچندو آهي اتان دشمن روئي روئي ٻاهر لڪري ويندو آهي. جهڙي طرح شراسر جي مثالي ٻاغيءَ سان ٿئي ٿي. اڀريءَ طرح ڏاڍڪي جي اندر ۾ وقت جي شدت ۽ ٻاڙ وائو سان ٿئي ٿي. لهما - اه ڪڍڻ سان ساه جي رفتار اهڙي سؤڪير ۽ عدد ۾ گهٽ ٿي ڪجي جو سواهن جو عدد گهٽ ڪوچ ٿو ٿئي. لهن ڪري پراڻاڻام اڀياسي بههڻي ۽ مرضي سارو عمر وڌائي سگهي ٿو. پراڻاڻام جا ڪنهن به ڪار آهن. جن ۾ سڏيءَ کان اچڻ - جي جهڙپ کان اچڻ - رڪام ۽ ڦڙن جي بهمارن کان اچڻ جا ڪنهن قسم

❀ ڀوگ جي مهمي ❀

□ وڏي آچاري نولاءِ بچائي

ڪرڙ پراڻ ۾ ڇيل آهي ته ”دنيا جي دکن کان دکن ٿيل ماڻهن لاءِ اوهه ئي وڏي دوا آهي. هڪ جهڙائيءَ جو نالو اوهه آهي. اوهه جو مول سڌانت آهي سميت اها هڪ جهڙائي (وجدت) حاصل ڪرڻ. من، ٻڌي ۽ ڇت جي ورتي جيڪڏهن سمان ٿي وئي ته ان کي اوهه يا ميلاپ (جوڙ) چوندا آهن.

اوهه جو دستور سڀني ورڻن، آشرمن، جالن ۽ زالن لاءِ به کليل آهي. استري جانيءَ لاءِ ويد گمان جي منع آهي ۽ اها وهه ڪن هنڌ ٻڌايا ويندا آهن پر ڪن سياهن ۽ سماج شيوڪن جهڙوڪ مهاتما گانڌي، مهرشي اروند ڪهوش، سوامي وراڪانند، مهرشي ديانند، مدن موهن مالوي، سباش چندر بوس، اوهه مان به ٿڪ، رويندر نات ٽيگور، ساڌو نولاءِ ساڌو هيرانند ۽ هرڪنهن پرڳڻي جي ودوانن هاڻوڪي زماني ۾ گانڌيءَ جا به ڳڻا سمجهي ۽ استري جانيءَ کي هر ڪنهن ڪم ۾ ڀاڱي ڀائوار سمجهي پنهنجي نرض ۽ جوابداريءَ لاءِ قدم وڌائڻ لاءِ چيو آهي. جيستائ استري ٻار کي اها سمجهندي مدد به سهائتا لاءِ ٽاڪيندي رهندي ۽ تيستائين ڪم نه ٿي سگهندو. هاڻي ان کي پنهنجي پيرن تي بيٺو گهرجي. ”من کي هاري هار هٿ. من کي جيتي جيت“ نراس نه ٿي دريد ٿا سان اڳتي وڌڻو آهي. اڌ ڪارن جي پٺيان نه پئي، پنهنجن نرضن ۽ جوابدارين کي سوچي سمجهي ڪار به چئي وڃڻو آهي. ڪا، پاي ضرور ملندي. اڄ ڪلهه اڀرائڻ-آهر هٿيائون- وڏي ڏيئي لپتي- فشن- حرص حواس وڏي ويا آهن. گهر گهر اشانتي اوشواس وڏي ويو آهي. پيٽ- ماٺ- استري جانيءَ کي قدرت طرفان لڄ، لحاظ، سهن شيلتا، ڀڳوان وڌڪ ڏني آهي. اڄ ڪلهه مڙد سان ڪنڌي ۾ ڪنڌو ملائي ڪرپٽيون ڪڍي ڪر هستي ڇيرون ۽ سماج جو اڌار ڪرڻو آهي.

اوهه جا اٺ انگ آهن. ام، نير، آس، پراڻا، پرتي آهار، ڌارڻا، ڌيان ۽ سماڌي اوهه ساڌو رستي رفت رفت ڏاڪا چڙهي منزل ٿي پهچي ٿو. اهنسا، ستيه ۽ چوري نه ڪرڻ. برهمچر ڀالڻ ۽ ضرورت کان وڌيڪ ڪجهه به نه

آمریکن يادوي ڊاڪٽر ونينٽ ٽيل جو چوڻ آهي ”ويلڇ چورلڊ سان غصي ٿي ويا ويا، اڙلي کي هاجي رٿائڻ ٻڌڻ، پنهنجي صحت کي ڪمزور ڪندو.“

نهر بار ڪ جي هڪ ڊاڪٽر جو چوڻ آهي ”مون وٽ جهڪي بيمار ايندا آهن، تن مان ڪافي تعداد جي بيماري جو ڪارڻ غصو ڪرڻ هوندو آهي. غصو يا ويا ٻاڙ رکڻ ڪري ٻاڙي بيمار سمجهندا آهن. سندن ششانيءَ لاءِ ڪوڙين ۽ دوائن ٻڌڻ ڪميا هڪ اڪثر علاج آهي.“

هڪ استريءَ کي سندس ٻن ڏکڻن جو. الڪري مٿس ڪارڻل هئي. هڪ دفع ڊاڪٽر وٽ وئي. جهاڻينس ٻاڙي بيمار ٻڌي ٻالين. ”ڊاڪٽر سندس مڪمل لباس ڪٽي. ڪا به بيماري نظر ڪانه آيس. چيائينس ”ڪو به جسماني مرض ڏسڻ ۾ ڪونه ٿو اچي. ٿي سگهي ٿو ته من تي ڪجهه بار هجي. الڪري شائد ٻه ڇو سڙو ليڪ وائڻ ڪم ڪن ڪندو هجي.“ ڊاڪٽر کي معلوم ٿيو ته ان استريءَ کي پنهنجي ٻن ٽي ڏاڍو غصو هو. کيس صلاح ڏنائين ”پنهنجي ٻن ٽي ڪميا ڪري، جهڪي ڪجهه هن ڪم هتي سر واري ڇڏ.“ ”ڪڏهن ڪنهن“ استريءَ ورائيو. ڊاڪٽر چيس ”ٻڌ ٻڌ ٻڌي بيماريءَ جو ٻيو ڪو علاج نٿو ٿي سگهي.“

ٿورن ڏينهن بعد اها استري ڊاڪٽر وٽ آئي. لڳ ٿي لڳي. خوش هئي. ڊاڪٽر کي اڻڀالڻ ”توهانجي صلاح ۾ ٻن ٽي ڪميا ڪيم. هاڻي اسان ۾ ٻيو ڪم ٿي وڃي آهيون. بيماري الڌڻ ڪري وئي آهي. سڀ ڏک دور ٿي ويا آهن.“

پنهنجي محمد جي ٿورڙ ٿي اکر اڪريل هوندا هئا ”جو توکي ڏک ٿئي، تنهن کي معاف ڪر. جو تون سان ٻڙي ڪري تنهن سان ٻڙي ڪر.“ جهڙو ڪم ڇڏو آهي ”جهڪي توکي ٻڙ ٻڙائو ڏن، تن کي آسپس ڪر. جهڪي توکي ڏکڻان تن سان ٻڙ ڪر. جهڪي تون سان اڻڀاء ڪن، تن لاءِ ٻڙ ٿي ڪر.“

هڪ ڀيري ٻڌ ٻڙڻ کي ڪنهن شخص ڏاڍو بدشد ڳالهائڻو. مٿس ٻه ڇو هئا. چيائين. ڏک ٿي ٻڌ صبر ۾ رهيو. ورت ۾ کيس ڪجهه به نڪر ڪونه ٻڙڻائين.

ڪنهن شئي پڇيس ”سائين! هن شخص هيڏو ڪار ڪندو ڪڏهن، اوهان سان ڪري وٺي ٻڌو؟ کيس ڪجهه به ڪن ورائيو؟“

ٻڌ ٻڙڻ سڄاهيس ”مترا جيڪڏهن ڪنهن بيڪاريءَ کي ڪير اچي ڪاڌو ڏي ۽ ويل کان انڪار ڪري نه ڪاڌو ڪهڻو ٿيو؟“ شش ورائيو ”جهڻ ڏٺو.“ ”نه ٻيو ان شخص مڙي ڪارڻ ڏٺون. مون اهي ويل کان انڪار ڪيون. ٻيو اهي وٺي رهين.“

سهر وړا ټي کتن ټا ټ هرډي بازي هارائين ټا . سخن چو لندږ ، صبر چو سواد ولي
کين ټا - کين .
باقي !

کمندږن گهر کين - چولندږ چکا نه ټيا ،
و لږندون واند ټي - هت نه اچي کين .
صبر وارن وخت خیر ټ سک آهي ټ سخن پيښدږن کي کاه چکائي حاصل نه ټي ټي .
اجاو سخن مان چهر لږ رسي ټ کي کين ټو هت اچي .
انکري :

نوي کمي نهار اړن - ډمر ډولاږ ،
ټي ټ ساچانو - چي اټين لاهي ټ پير ټي .
لور ټا ټ کميا سان نهار ټي لاپدائک آهي ټ ډمر ټا کاوږ هک پر کار چو
ډولاږ آهي . چي اړن لاهي ټ پير ټي پختو رهمن نه سچي ساچه حاصل ټي .
ډمر پاسو ډک سين - کاند کتوري هره
ډمر ډک ټي آلي ټو ټ صبر کتوري معني مشک سمان آهي .
انکري :

ټي واند کين سين - ورائچ م وري ،
هادي ټ چي هدايت چي - آهي ايه ټري .
ټن سچي ساه سري ، جن مارو نفس مات سين .
شاه صاحب فرماي ټو نه کين چا واند کين سان ټي ، پاڅ کچه به نه وواه .
هادي ټ چي اها هدايت ټچي ټ چو ټهږو آهي . چيکي مات لا کن ټن چو ساري سرور
چا مليا حاصل کيا .

چولدن کير چيچ واند ورائي سامهون ،
کامت قيمت جهږي - روز ډمر کي ډاچ ،
واند م ورائيچ - نه سپ در سهاږي ټين .

چولدن چو چيو وساري چډک گهر چي . هر چون ټا ، چا ټا چون ، يل پيا چون . کو
ټ چي وچي نه واند ورائچن نه . سپ در سهاږي معني سهاږي ټيډ لاء اهر ټي بهتران
ماږ ټ آهي . کير کچه به اي وادبي چوي ، چو دل دکاني نه به درگزر کري ، وساري
چډک صلاح پيو آهي باقي چيکډهن مروت به پاڅ به کچه اګرو چيو نه ولساء وډي
وهندو ټ هن به اشانتي اچي وبندي .

❀ نهي کهي ڏيار ٿيون ❀

• قیوم سہاٹی

نہی کمی اپار اون - ذمر وڈو ذک:

منجھان صبر سک - ہی سوارا سوچیں •

سڀئي شاه لطيف جي هن بيت ۾ ڪوڙ ۽ مٽيل ۽ مطلب سمائل آهي ۽ سڀئي
مستدرس اڀري چورن ٺهاري لاءِ اها ۽ الزامدار نظر آهي.

لەر ئا ئاز ئۆزىمە ۋە كەما سان ئىبارى ھىل بىھىكارىم ئۆزىم ئا كاز ۋە مان وئو ئۆكە ۋە
مەلجىبار ۋە ئۆزىم ئۆزىم ۋە مەلجىبار ئۆزىم ئۆزىم ۋە مەلجىبار ئۆزىم ئۆزىم ۋە مەلجىبار ئۆزىم ئۆزىم ۋە
مەلجىبار ئۆزىم ئۆزىم ۋە مەلجىبار ئۆزىم ئۆزىم ۋە مەلجىبار ئۆزىم ئۆزىم ۋە مەلجىبار ئۆزىم ئۆزىم ۋە

کیر ڈکولہ، وٹالی، آندر آندر ڈالہائی، ای وادی وٹالی، کری ڈ سہاوی کے شہر
ہندو، جز ہندی، ہر ان مان ورتو کی مہم۔

شاہ صاحب چیراھی :

بالدیر پائی، وار کھیتی وارو کھیتی کھی.

امس با ساز وادی انسان کی پالندہ مہم، جو نہ تو اڑی ؟ شاد صاحب صلاح
ذلی آھی :

هؤ چولکي، نون م چؤ، والان ووالسي ووليا

میں نے اس سے پہلے کہ میں اس کے بارے میں سوچوں

کند و ذیالی گن - کینی مدھان گن کی .

جي اٿار توکي ڪٿي نه ٿي. وڃي ٿا اڻ سڃاڻيو چوي ته ڪن موت به گهڻن والين
کي ڪن چوڻ. ساڻس هين وانگر من ماري هل. صبر آي ڏڪ ته ڪار جو لڏيل ماڻهه
آهي باقي ڪيئي منجهان ڪي ڪن ٿيندو.

شاہ صاحب وڈاکہ ارماو آھی :

کمر! کمندون کز وای هاوار هو!

• چکرو لہ پڑوللے - ۲۵ مارچ ۱۹۷۳ء

ڄمڻ ۽ شڪر جو سائين هرو. پوءِ ٻاري ۽ مڇياڻ سندس سڀاءُ جو بنياد هئا. هو ٽائوس جي پرواه ڪين ڪندو هو. پنهنجي شعر جي تعريف ٻڌي، هو پوءِ پڙهڻي ڪين ويندو هو، هيڪاري هو. چوندو هو:—

پس پوري ۽ سنگين ۽ ٿورو ڪو ٿوري پاڻ ٿو،

ور نه ٿيوس جي سخن ۾ آه ڇا سمجهي ڇٽو،

وڌيڪ اڀرڻ جو سهارو وٺندي چوي ٿو:—

پنڌ ڪرڻ هن کان پڇي - واه وٺي هل ٿو،

اچھ ٻاراڻا ال ٿو - هن ٿيوس ۽ ٻي زور جو،

”ٿيوس“ هڪ مهان آشاوادي شاعر هو. هن نرسانئيءَ پوءِ شعر لکڻ کان هميشه

ڪنارو ڪيو. هو سماج شهروڪ هو. عام سنڌين اڃا ٿيوس جي هاندا پوريءَ طرح

محسوس نه ڪئي آهي پر مونکي وشواس آهي ته جيئن سنڌي ساهتيءَ جي ترقي ٿيندي

ٿيئن سنڌي ”ٿيوس“ جو وڌيڪ قدر ڪرڻ لڳندا. اچھ سال ۱۹۸۴ سندس ڄمڻ شتابدي

ورھي ڪري ملھار ويندو. ”ٿيوس“ سنڌي ساهتيءَ ۾ ائين ڇمڪندو رھندو، جيئن هندي شعر جي دنيا ۾ سور ۽ نلسي ڇمڪي رھيا آهن.

Add :- 76A/22 Nawab ka Bera, AJMER

ڪوڙو ساڄ

ڪيٿرو به ٿو ٿو ان عجيب ۽ پر سنڌي ڪتاب

ڇرڻ ڪري نه پڙهندن! ڪو سنڌي ڪو

پروانو ڪوشش ڪري سنڌي فلم ڪڍڻو

نه ٿو اها ڏسڻ جي لکيل نه ڪڍڻ!

— پوئتي هيرائڻ ٿي

ڏيئي سگهجن. انڪري ڪي ٿورا ئي مثال ڏيئي ڇڏيا. جئن ته
تي سگهي، ڪر ڪو حواسن جي حڪومت کان هري
هولند هر جز ۾ دلدار جو دلددار ڪري.

موت ئي لکندي ڪري امرا جو سنڌي ڪهڙن نه سندر لفظن ۾ ڏئي ٿو: -
جي هجي ها لستجيءَ ۽ لاه ۾ انجام مرس
هرند ڏليا ۾ نه ٿئي ها هن طرح سان عام مرس
ڏنديءَ جي شام لڳ ٿيو راسه جو آرام مرس
ٿو امرا جو سڻائي صبح سان پيغام مرس.

قرانيءَ جي مهما ڳائيندي بهوس چري ٿو: -
پلائي پوره اندر آڻو - همتن ۾ خاڪ ۾ هستي
سار ٻڌجي سگهو بهوس ڏئي دلددار قراني.

روحانيت هر راز سامندي شاعر چري ٿو: -
لاهن ۾ آهن اُهن اُهن - ماڻهن اندر لاهون مٺا
پاڻ ٿا پاڻ کان پنهنجي - ٿورن اُري پاڻ ڪري.
وڌيڪ قراني ٿو: -

پتر وحدت ۾ وڃي - جي وار وارن وڃڻ وڃڻ
سي ڪندا سير وري ڪڙو ڪهر جي واسطي.
يوس اندري ڏاند ڪي ٺاهيس لفس نهولي پيش ڪندي لکي ٿو: -
ڏاڍو چم ڏيڻ سان - نڪر ڪري وهائي
سار ۾ سحر کان پهرين سحر اچي ٿو.
لورنن مٿن ۾ شاعر انسان ڪي ڪندي نه سهڻي سکيا ڏئي ٿو: -
ڪڙي پيار ايندو - گل ڀوش منهن پڙهندو
ڪرڻو خلاص ٿيندو - آزاد حسن ٿيندو
اڀري لڪڻ اڃائي - ڪڙي ڪڙي لکي لکائي
اندرين اڄل جي ڏيندو - ناعزبن نه ست ڇڏيندو.

تصنيفات: - شري بهوس هڪ هندي ۽ سڌائين ٺهڻو ۽ نماز وٺڻ
هڪي وڏو علم هڪ ئي جڳهن ٿو چڙگر ڪان خالي هڪن. "بهوس"

جي پليل هئا؛ ٽنڪي بيوس دڳ لڳائيندو ويو،
 منزل مقصود کسي آسان ٻڌائيندو ويو،
 دل جي ٿارن تي وطن جا گيت ڳائيندو ويو،
 نعم حب الوطن ڇڳ کي ٻڌائيندو ويو،
 شعر ماڪيءَ کان منو پيدا ڪري ويندو رهيو،
 اي 'ضياءَ' هر هڪ سخن ۾ وس ڀري ويندو رهيو.

ٻولي :- بيوس جي شعر جي ٻولي عوام جي ٻولي آهي. هن پنهنجي علمييت
 ڏيکارڻ لاءِ پنهنجي شعر ۾ پارسي ۽ عربي لفظ ڪونه وٺيا آهن ۽ نه وري هندي
 ۽ سنسڪرت ڏکين لفظن جو استعمال ڪيو اٿس. سندس ٻولي سليس، سڳ ۽ ميناج
 واري آهي. سندس ٻوليءَ ۾ پاڻ جو روپ اختيار ڪيو آهي. جي ٻارن لاءِ ڪولائون
 لکيون اٿس ته ٻولي به ٻارن جي ڏاڙهي جي ڪم آڻي اٿس. روحاني اشارن واري ڪولا
 ۾ سندس ٻوليءَ ۾ گنجير ٿا بکي رهي آهي. جيڪڏهن ڪسان جي غريبيءَ جو ذڪر
 ڪيو اٿس ته ٻولي به اهڙي ئي ڪم آڻي اٿس.

ائين به ڪين چئبو ته هن پنهنجي شعر ۾ فارسي، عربي، هندي ۽ سنسڪرت لفظن
 جو ڪو بانگات ڪيو آهي. هن انهن ٻولين جا ڪيترائي لفظ ڪم آندا آهن پر اهڙيءَ
 وٽان سان جيئن سنڌي ٻوليءَ جو اصلي روپ بدلائي نه وڃي. بيوس ايت سنڌي لفظ
 اصطلاح ۽ ٻها ڪا به ڪم آندا آهن پر اهي به سنڌي ٻوليءَ جا انگ ٿي آهن. بيوس
 سنڌي ٻوليءَ ۽ لفظن جو جيڪو استعمال ڪيو آهي، سو موزون آهي ۽ سندس اچار به
 صحيح آهن. سندس ٻولي سادي هوندي به سينگار واري آهي.

شري هري دلڪير ٿورن لفظن ۾ ”بيوس“ جي شعر جي مهانٽا، ٻولي ۽ خيالن جي
 اڏام جو چتر چٽيو آهي. هو لکي ٿو ته ”عارف ۽ خاص جو محبوب مها ڪوي بيوس
 ٽنهن زماني جو پهرائون ’نئون‘ ٿرقي پسند ۽ بهترين شاعر آهي. سندس شعر ۽ خيالات جي
 بلندي، رس ۽ رواني، ميناج ۽ موسيقي، بيان ۾ چتر ڪاريءَ جو انداز، نئون تشبيهه-ون،
 لاهي سڀ ان بابت شاهد آهن.“

خيالن جي اڏام :- شاعر اهر چيئن ۾ ڪلهنا جي ڪمي نه هجي، خيالن جي
 اڏام هجي. ڪوي بيوس نه صرف ساڌارڻ وڃين ٿي بلڪ ڳوڙهين وڃين ٿي به شعر
 لکيو آهي، انهن مان بيوس جي ٻارڪي بيبي، نازڪ خيالي ۽ روحاني رمزن جو پتو پوي
 ٿو. هن مضمون ۾ ايتري گنجائش ڪانهي، جو جدا جدا وڃين ٿي وڃيل شعر مان حوالا

مهاڻ شعر :- لائق ۽ مضمون ۾ ٻين ڪيترن ليکڪن ۾ لکيا آهن پر شعر ۾ 'بيوس' پاڻي مهاڻ شاعر بابت ڪيو آهي. پنهنجي اعليٰ شعر سبب ئي هو سنڌي ساهتيءَ ۾ امر آهي ۽ امر رهندو.

'بيوس' نه رڳو پاڻ شاعر هو. مگر هن ڪيترن نوجوانن جي رهنمائي ڪئي ۽ جنهن ڪري دلڪش، دلڪل ٻار وڏا ۽ رام پنجر ٿي ۽ جهڙا شاعر اسان کي مليا. بيوس نوجوان شاعرن کي هڪ نئين روشني ڏني. ڪي سندس سنگ ۾ شعر گوئي سکيا نه ڪي سندس شعر پڙهي؛ نهن نهن وشن ئي شعر لکڻ لڳا آهن.

بيوس جي شعر سندن باغ ۾ رور پندار آهي، جنهن ۾ انبڪ وشن رو پي گل سڳند ڏيئي رهيا آهن. هن صاحب استري پُرش، ٻار ۽ ٻار ڪرڻي ۽ مندن، سماڪ ۽ ديش ڀڳتي ۽ آلمڪ ڌارمڪ وشن، ڏن وارن ۽ ٻين انبڪ وشن ئي پنهنجا شعر رچيو آهي. جنهن مان هر ڪر وڃي ۽ موجب نمض پراپس ڪري سگهي ٿو. مطلب ۾ هو عام ۽ خاص ۽و متحرڪ ۽ مهاڻ شاعر آهي.

ڏٺون هوڙ :- 'بيوس' سنڌي شعر کي نئون موڙ ڏنو. هو سٺو هو ۽ چڙ وڏن جي واٽ تي ليکي ۽ لکي ڪونه هليو. هن همت ڌاري نهن واٽ ورتي. هن اڳين شاعرن وانگر پراڻيون صوفيانا ۽ وياناڻي ڪهاڻيون ڪر ڪونه آنديون. هن لئلا مڃو ۽ شرنن لوهه جهڙن عشقي وارن ڪونه ڏهرايون. لکي وري هن پڙ ڏيئي چمن مان پوڙڻا حاصل ڪري شيراز جي بلبل ۽ شراب بابت ٻارو. هن پنهنجي ڪوٺا ۾ لوان روپ ڪم آندا. هنجي چتر نگاري پنهنجي هٿي ۽ چنور لاءِ هن قدرت ۽ اندي سوڀا مان پوڙڻا پراپس ڪئي. سندس شعر چون وشن ڌمالي جي تفاصاڻن سان لهڪندڙ هيون. هن علم هلايو قدرت ٿي ۽ حب الوطني ٿي ۽ ٻارن ٿي ڪڙمين ڪسان ٿي ۽ دڪي جيتا جي ڏندن ٿي. ناري ٿي سندس شعر پڙهڻ وٺان آهي.

مطلب ۾ بيوس جي شعر ۾ هڪ ئي وشه جي رنگ ڪانهي. هنجو شعر هڪ گلستان مثل آهي، جنهن ۾ طرحن طرحن جا گل پنهنجي سولهن ۽ سڳند ڏيئي رهيا آهن. بيوس کان اڳ هي سنڌي شاعرن کي ڏسجي ٿو ته مڃهن لاءِ ڪمزوري ٻڌجي ٿي ته هو ٻاوسي شاعرن جا اهڙي قدر ۽ غلام بڻجي ويا جو ٻاوسي شاعرن وانگر ڏسجڻ لاءِ سنڌي لفظن کي نه موڙي ٽوڙي، انهن جو روپ بگاڙي ڇڏيندا هئا. ”شري بيوس سنڌي شعر ۾ انقلاب آندو.“ انهيءَ چوڻ ۾ ڪو وڌاءُ ڪونهي.

شري پيرام ’صبا‘ ’بيوس‘ ۽. مهڻا ڳالهندي سج سايو آهي :-

❀ شري ڪشچند ’بيوس‘ ❀

□ ديپچندر بيملاڻي ايم.اي

سنڌي ساهتيءَ ۾ شري ڪشچند ”بيوس“ جيڪو پوگدان ڏنو، هن ڪمزور قلم ۾ انجي ڪٽ ڪرڻ جي طاعت ڪانهي. هن صاحب نثر خواه نظم ۾ قلم آزمائي ڪئي ۽ سندس سنڌي ساهتيءَ سنڌي باغ کي سرسبز ڪرڻ جي ڪوشش نهايت سارهاڻج جوڙي آهي. شري هنري دلگهرو ”بيوس“ لاءِ هيٺين ستن ۾ جيڪا عزت ۽ عقيدت ڏيکاري آهي، تنهن سان هر ڪر شاملراءِ ٿيندو:—

آفتاب آهين ادب جو - شاعريءَ جو شاه ٿون ۽
سنڌييءَ جي شعر جي مڃڻ جو آهين ساه ٿون ۽
سنڌ جو شاعر ٿئون جو - تبليغجو لب آساه ٿون ۽
خاڪ جي ڌڻن کي ٿو بخشين جلال ۽ جاه ٿون ۽
ٺهينجي هستي نور آهي - ٿون سو آهين آفتاب ۽
جنهنجي چوڌاري ٿون پيا ڪيترائي ماعتاب.

واقفيت:— هن اعليٰ شخص جو جنم سنڌ جي لاڙڪاڻي شهر ۾ ۲۵ نومبر ۱۸۸۵ع ۾ ٿيو هو. هو پرائمري اسڪول جو هيڊ ماستر هو ۽ شاهوڪار گهر ۾ پيدا ڪيو، ٿيو هو. سندس جيون آخر لاءِ غلبيءَ ۾ گذريو، مگر هو ليڪ خصلتن سبب بيشڪ ڏنران هو ۽ سنڌين جي دلين تي اهڙي چاپ هڻي واري، جا ڪڏهن مٽجي ڪانه سگهندي. سندس دهانت ۲۳ سيپٽمبر ۱۹۴۷ع ۾ سنڌ ۾ ئي ٿيو.

رچناڻون:— ”بيوس“ جون پرڪاش ۾ آيل رچنائون هيٺينءَ طرح آهن پر سندس ڪي رچنائون اهڙيون به آهن، جي اڃا عوام اڻڀيان نه آيون آهن.

شعر:— ڪروناڪ جيون ڪرلا ۽ هڙجي گيت ۽ شعر بيوس ۽ بيوس گيتانجالي ۽ ساهوندي

سپون ۽ شيرين شعر ۽ ٽولڊائي ۽ بهارستان.

ٽائڪ ۽ مضنون:— ڀرت پوچارڻ ۽ انڊلٽ ۽ منوهر ٽاڳڻ ۽ سورڊاس ۽ پر هلال ۽ بکٽ

پوٽر پرام پاڳيا اسڪيم وغيره.

ڪيڏانهن ڄاهان ڪرهو، چوڻس چٽاڻو،
 مڇڙي ڪاڪ ڪڪوڙي، منجهس لڏاڻو،
 راڻو ۽ راڻو، بن راجي ٻو ٻاھ ڪي!

سسئي، سڀئي ۽ ٻول ٿيڻي اڃل جي ڳوڙ ۾ نه وڃن ٿيون مگر ٺڪي ڪن، ٺڪي
 اسان کي انهن لو پاسي نه ڪو ساڻن ظلم يا ناحق ٿيو آهي يا سندن منجهس وڳرت وڃي
 رهي آهي. تن کي ستوش ٿو ملي، ٿو ٿو اچي ته هنن آهر ٻنهن جي ٻر ٻر
 کي پالو.

اها ويدانيس جي فلاسافي، اها تصرف جي سکيا، اهر ترهما سوي يا الاحق جو نعرو
 شاه جي سهروتن ڪهاڻين ۾ ملي ٿو ۽ ان درشتي کان آءُ شاه کي ڏليا جو اعليٰ ٿو اسن
 شاعر ڪري شمار ٿو ڪريان ۽ سندس آڏو پيچدر سر ٿو جهڪيان!

Add. — 44, Agiary Lane Fort, BOMBAY-1

شاهه شاه، روجل ۽ سچل، سامي، بکس، ٻنڊل،
 تصرف تي تعصب سان - سڄي هن سنڌ سڀڳاري.
 قديمي شان ياد ۾ - ٽپي هون ڏڙو سنڌ ڇو،
 ڳرايو ٿاڙي ۾ ڇو ٿاڙو - ڪليا اسرار اسراري.
 (پوس)

فيلسوف ٻي پيش ڪرڻ سان . انسان جنهن ڇڙ کي ٻولهي ٿو ، جا ڇڙ ئي ڳولھڻ لائين
آهي سا هن کان دور نه آهي . منجهس ئي سمايل آهي ، نه فقط منجهس ئي سمايل آهي
پر هو پاڻ خود اها ڇڙ آهي . اردو جو هڪ بند آهي :

دل کي آئيني ۾ هٿ تصوير ٻار
جب ذرا گردن جهڪائي ڏيکاري .

مگر مون کي اڳيندو آهي ته هيءَ وڃاڙ منزل به هڪ ڏاڪو هيٺ آهي . ٻار جي
تصوير ۽ ٽون اڳي الڳ ، ڇهڙون آهن . اڃا ڏيئي جي ڪجهه پوءِ ان ۾ ملي ٿي . شاه جي
ڪهاڻين جي منزل ان کان اولهجي آهي اها اناحق ۽ اهر برهمڻيءَ جي سکيا ٿي
بذل آهي ، ان سکيا جو پُر ليڪ ۽ مجسم آهي .

ساهڙ سا سهڻي ، سائر پڻ سوني
آهي هڪڙي ، ڳجهه ڳجهاندر ڳالهيءَ .
ساهڙ مڙهه ۽ سهڻي ۽ خرد سائر يعني درياءُ سڀ هڪ ئي ڇڙ آهن .
شاه صاحب سسئيءَ کي چوي ٿو :

وڃين جو وٽڪار هٿ نه ڳرلين هون کي .
اڪو ڪونه لطيف چئي ٻار وڃو پئي ٻار ،
اٽ ستي ٻڌ سنڌرو پربت پُراڻ سي ٻار ،
نائين لهن نهار ته ٿو ڀر ڏورو دوست جو .
۽ سسئي اهر وحدت جو جام پيئي ٿي ٿڌن ته چوي ٿي :
پيئي جان پاڻ ڪير روح رهاڻ ،
نه اڪو ڏونگر ڏهر ، نه اڪا ڪيچين ڪاڻ ،
پنهون ٿيس پاڻ ، سسئي ٿان سور هئا .

طالب چيسين پاڻ کي مطلوب کان الڳ . سهڻو ڏسڻ کيس سور سهڻا ڀولندا ، جڏهن
اها حقيقت محسوس ڪيائين ته هو خود ئي مطلوب آهي ته پوءِ نه فراق رهندو ۽ نه
فراق جو درد .
سائي ڳالهه موهل ٿي چوي :

ليئر بادشاه هڪ بلڪل لمڪو دل بادشاه هئو جنهن پڻ اوسئا به اچي پنهنجو راج پاڻ پنهنجن ڏينهن کي ڏيئي ڇڏيو. سندس ڪمزوريءَ لاءِ هتي ڇو ان وڏن ڏينهن جي خوشامد به اچي هن ڪارڊ بلا کي ملڪيت کان واپس ڇڏيو ۽ هٽلميت جو تصور لاءِ جو هن پنهنجي دل کي پنهنجي ڏينهن تي چاهيو ته سج پڇي سندس چاچو سندس پيءُ جو ڦاٿل هئو ۽ سندس ماءُ ان گناهه به شريڪ هئي ۽ ملڪيت هڪ بهادر سپه سالار هئو جنهن پنهنجي جان جو رڪي به وجهي پنهنجي بادشاه لاءِ ڪيئي چڱا ڪم ڪيون هجن مگر ڏانهن جي چنبي به اچي ۽ پنهنجي زال جي. اڃا اها ڪارڊ هن پنهنجي بادشاه جو خون ڪو ۽ آبار هڪ بلڪل ئي لمڪو شوهر هئو جنهن جو پنهنجي زال نه پسندو هئا سان ئي حد پيا و هئو مگر شڪ جو شڪار ٿي هن پنهنجي پريتما کي ختم ڪيو.

اهڙي ڳراهيءَ جي ملڻ تي جنهن تي شايد ڪو به اعتبار ڪري وڃي ۽ انهن ٻن ڏينهن ڪمزورن ڪارڊ انهن ٽنهن جي ناپڪن کي ڪيڏو نه ڏک ۽ پڙا سهڻي ٿي پوي. ليئر پاڻ ئي ڏري ۽ پڙي ۽ هٽلميت پاڻ به مري ڏري ۽ سندس پريتما اونهلا پڻ ۽ ملڪيت ۽ سندس ڏرم پٽي تمام ڏکڻائي موند هوند اچن ٿا ۽ آيلو خود ڪشي ڪري پنهنجي گناهه جو پراڻو ڇڏي ڏري.

شڪسپيئر جا ڏکائس هڪ شاهي سوال اڏو ڪن. ڇو ٿي گناهه لاءِ ايتري ڏري سزا ڏري ڏيڏري جي ڇو ڏري ڏسي ڇو؟ ان سوال جو جواب انهن ڏکائين به نه ٿو ملي. من به هڪ وڏو بلاغ ٿو وڃي. ڇا ايترو وقت ڏيو انصاف آهي ۽ شڪسپيئر جي ڏکائين ڏسڻ بعد من به لاءِ شڪا رهجي ٿي وڃي. اهو مسئلو دل کي ئي چين ٿو ڪري.

اڳي طرف شاه جي ڪهاڻين تي نظر ڏيکارون. شاه ڇو ڏکائين به واهاري ڏيڏريءَ کان ڏکائس آهن ڇو انهن به نه ٿا ڪن ۽ ناپڪائون موند جو شڪار ٿا ٿين. مگر دل تي ٿا ٿاڻي ٿي قسم جو ٿو وڃي. من به پڙا نه ٿي پيدا ٿئي ۽ ائين نه ٿو ٿي ته ناپڪائين جي جهڙن اڪهار ٿي وڃي ٿا ساڻن هڪ الحق ٿي آهي. انهن ٻيو ٿي نه هن پنهنجي جيون جو مقصد حاصل ڪيو ۽ هنن جنهن وصل لاءِ جاڳڙو پئي ڪئي آهي ڪين آخر ماڻهو. هنن جي جيون جو جڏهن ائين ٿو اچي ٿڌن ائين نه ٿو ٿي ته ڪين ڪا پڙا يا لاسائي پڙي آهي. انهن ٻيو ٿي ته هو پنهنجي محبوب يا محبوبا سان وڃي ماڻا آهن. شاه ڇو ڏکائين به واهاري ٿو ڏکائس آهن مگر صحيح معنيٰ به سکائين آهن. اهو ٿاڻي شاه ڪين پيدا ڪيو آهي؟ هن لاءِ ٿي پيدا ڪيو آهي هڪ اعليٰ جهڙن

شاه عبداللطيف

۵ ٻاڏيو گاجرا

مان ٻاڏي اڄ خوش نصيب ٻيو سمجهان جو سنڌ جي عظيم شاعر، شاه عبداللطيف جي 300 سالگره جي سلسلي ۾، مون کي به پنهنجي شرڙاڻي پيت رکڻ جو موقعو مليو آهي. شاه صاحب سنڌ جو ته اعليٰ ترين شاعر هئو ئي ليڪن سچ ته هن جو شمار دنيا جي مهان ۾ مهان شاعرن ۾ آهي. هور، ورچل، ڊانتي، ملتن، شيڪسپيئر، ڪاليداس وغيره به هڪڙي نقط نظر کان چئجي ته سڀني کان اعليٰ هئو. شاه مهان هئو شعر جي عميقيءَ ڪارڻ، سائين جي سک ڪارڻ، سنڌ جي ڪهن به ڪاتبين جي ڊاڪش تصورون چٽ ڪارڻ. مگر هڪڙي وڻجاري روشنيءَ کان کيس دنيا جو اعليٰ ترين شاعر سڏي سگهجي ٿو، جو سندس شعر ۾ جيون جي اعليٰ ۾ اعليٰ فيلسوفي ملي ٿي. ويدانت فيلسوفي، تصوف جي فيلسوفي ۽ ان فيلسوفيءَ کي هن پنهنجين ئي جوڙ ڪهاڻين ذريعي پيش ڪيو آهي.

شاه جي ان فيلسوفيءَ کي سمجهڻ لاءِ ۽ ان جي مهانتا کي پروڙڻ لاءِ آءٌ هوند انگلنڊ جي جڳهه پرست شاعر ۽ ناٽڪ نويس، شيڪسپيئر جي رچنائين جو ذڪر ڪريان. شيڪسپيئر پنهنجي ناٽڪن ۾ ان سمي جي پرچلت لوڪ ڪهاڻين کي ڪٽي، انهن جي بنياد تي پنهنجا اعليٰ ناٽڪ وڄيا، ٻاڏيءَ طرح شاه صاحب به پنهنجي سمي جي لوڪ ڪهاڻين کي ڪٽي انهن کي شاعري ڄامو پٿرايو. پر ٻنهي جي وچائن ۾ هڪڙو اهم فرق آهي اهو اچو ته ڏسون.

شيڪسپيئر پرست آهي پنهنجن ڊڪائن ڪارڻ، ڪنگ ليئر، هملٽ - مڪبيٽ - آئيلڊر. انهن ڊڪائن جو سارائش ڇا آهي. مهان هستيون، پنهنجي ئي ڪنهن چوڻيءَ ڪمزوريءَ ڪارڻ اسير پڙا سهن ٿيون. انهن ڊڪائن پڙهڻ يا ڏسڻ سان اسانجي من ۾ ناڪ ۽ ناڪ لاءِ دل ۾ بي حد همدردي پيدا ٿي ٿئي. اها همدردي پيدا ٿي ٿئي انڪري جو ڪن جا پوکيا پوکيا ٿي پري سا سندن غلطيءَ يا تصور جي پيت ۾ بالڪل پري آهي.

فلسطين ۾ ٻيهر کوڙڻ تي مشڪل آي ٿيو آھن. تنھن ھوندي بہ ھو زندہ دل، روشن دماغ آزاد خيال، محبت کش ۽ اوج اخلاق ۽ عمل جا شاھن ھئڻ سبب آپ سنوار وسيلن کي لوڪ ڪلياڻ جي ڪارل ۾ ڪشتا سان پاڻ موکي رھيا آھن.

لاڙو مون امريڪن ليکڪن جي مان ”The Guggen heims the epic“ آندو. مون اھو نالو ٻڌو ئي ڪونہ ھو. مگر epic ڪا وڏي لفظ ٿي ھر ڪم ۾ ڪتاب ھر ٻاھيت ورتو، سو ڪن منن ۾ مٿاڇري نظر ڪري موٽائي آيس. ان ۾ اھو بيان ھي ھڪ ٻيلاڙي آھي جو بيان ھو. مگر مون سوچيو تہ ھن قسم جو مضمون لکڻ لاءِ موقعو مائي وارو. مان جي Jew ٺاھيان تہ سنڌي ضرور آھيان ۽ سمجھان ٿو تہ اسين ھن وٽان ڪيئن ٿيڻي ٻڌائي سگھون ٿا.

Add :— 6/684 Lodhy Colony, NEW DELHI-3

ٻيگني، ٿوري مٿاڻو ڇڏي ڇڏي اختيار آھي
پڙھ ٻيگني ڇڏي ڇڏي آھي تہ سا ٻيگني آھي.
(ٻيگني)

روح ڪر سٺا ڇڏي ڇڏي شوق شيطاني شراب
جو ڪري ڪارو ڇڏي ڇڏي اخلاق ڇڏي ڇڏي آھي.
(ٻيگني)

يهوديءَ کي داد آو ڏان. آخر کار زندگيءَ جو ذوق گهڻي قدر خروش خوراڪ ئي آهي. هڪ دفعي زؤ ۾ شير ٿي ۽ کي گوشت ڇڏي ٻنڌي. اکيون ڀوريندي ڏسي سندس پرستائي تي اڪ ۾ ڇمڪ اچي وئي. واقعي سوالي کڄ جي مزي سان وٺامن جي ڦوٽن جي ڄاڻ هٽين اندر هڪار آڻيو ڇڏي. انهن ٽن ڀونڪ وديا (Physics) ۾ اوبن هائيم ۽ نيلس بور (Finance) ۾ راتني ڇاٽيل ۽ ساهتي. ڪلا ۾ مائين ۽ ڪانڪا راجپوتيءَ ۾ ڊزرتلي ۽ ايون بلر ٽروٽسڪي وغيره مشهور معروف آهن. اهڙي ڪلا ٿي ڪانهي جنهن ۾ ڪهر ٿي ۽ ڄا اڌ ڪاري نه هجن. سڀئي نالا ڏجن ته فهرست لڌي ٿي ويندي. خود مهنجي سهرلي اهڙي سپر ٺاهي ڄا ڪابه وچور سانڍي رکي. مگر هنن هر اٽل ڪاره کي همٿائڻ جي ڪوشش ڪئي آهي. جتي ٻيا ڪيپائن يا ٽنگ ڪٿي بيهن ته اتي هينجا ڌنات ۽ سنسٽائون فراخ دل سان مدد ڪري ڪاره کي ڪامياب بڻائن. ايترا ريسرچ فائونڊيشن ۽ وگيائي پريوڊ شالائون اٿن جو ڇنڊ ٿي اپالو موڪلڻ کان وٺي ريت ۾ بئڪٽيريا بلڪ پاجين ميون ۾ ڪيڙن ٽائين تجربو ڪرڻ ۾ واهر ڪئي اٿن.

هر گمان وگيان ڪلا ڪشلتا، علم عمل جا ڪوڏ يا آهن ۽ بنا ڄات پات لياقت ۽ قابليت جي قدرشناسي ڪندڙ. هر لوڪشاهيءَ جي انيڪ اوڻامن مان واقف آهن ۽ پوڄار وسيلي لوڪن کي پاڻي بڻائي ڪلور ڪرائڻ جي مارجا جا ستال. الڪري نه پٽائي ٿيندڙن ۽ سوار ٿي ٻاون ٻائين عيوض اهڙن ماڻهن ۽ ڪمن کي وڙ سان ٿا، جن جي چرل ۾ انساني اوسر جون املهه خصلتون موجود آهن. هر ناچر ٿاڀو، آروزي ميان ۽ ڏيندورچيءَ عيوض عطيا جو ملهه ڪٿي ڄاڻن ۽ اجاڻي ڏيک وٺڪه عيوض انسان ذات جي اوسر ۽ آنتيءَ ۽ سڀيتا ۽ سنسڪرتي، سائنس ۽ ٽيڪنالاجيءَ کي اڳرائي ڏيڻ سان پنهنجي وس ۽ وت آخر هڙان وڙان سهائتا ڪن ٿا. هنن انسان ذات جا سونهري ٽپنا ساڪارڻ ۾ وڏو ساهت ڏنو آهي. بلڪ هينئر آڪاس جي اونهي اوڙاهه ۾ جتي هوا ئي ڪانهي، اتي ڪالونيدون اڏڻ جي اندر ڪي ڪاره ۾ مدد ڪري رهيا آهن.

هن صدين جي ستال لوڏيل، مذهبي تعصب ۽ نسلي نفرت جا ڏنپ سنڌل ڄاڻي ۽ وٺان اسار، گهڙوئي پراڻي سگهون ٿا، ڇاڪاڻ ته لڏلور اسان سنڌي هندن سان؛ صدين کان وٺل وهابا آهن، جنجو حقيقي ورن ڪيو ته مغز چڪر کائي ويندو. يهودي ٿوروڙا آهن ۽ سرءُ جي ٻڌن وانگر ٽڙيل پڪڙيل. ڪٿي به حڪومت يا سياسي طاقت نه اٿس.

هو. اٺن ڏاڏن جي جنازن مان چند ڇڏائي، ڪپاڙيءَ عيوض پيشاني طرف مڙڻ نهايت اٽاڪو عمل هو.

انسان جي عادتون، رسم رواج، آچار وڃار بدلي سان مخالفت ۽ ملامت جو امڪان هو. هو اڳيئي بت تي ڪرڻ ۽ ستايل هئا، سو وڌيڪ مصيبت جو سبب ساري نه سگهيا. تنهن هوندي به موٽر ماڻهن جي انبار مان ڪو ڊاٽو ڪٽو نڪتو، جو هلي چليءَ کان منهن موڙي پنهنجي وه وٺو. اها شروعات اسپينرزا ۽ هائيڊ ڪٽي. اسپينرزا نهايت روشن دماغ، صادق قلب، اعليٰ درجي جو فيلسوف ٿي گذريو آهي، جنهن اڳاٽن جي اڏجهل عيوض روءِ سوه سوجي وڃاري پنهنجو هوش هلائڻ جي آڳاٽي ڏني ۽ اهڙي ريت انساني جولي سروپ مهاوش جي اوچ آستان تي بدوي پراپت ڪئي.

آخر سمي پڇاڻا بهودي پنهنجي بهردي پڙهي مان منهن موڙي ويا ۽ آڏاڻن غبارن ۽ سڪتي. لڳاتو عيوض علم عقل ۽ ڪيان و ڪيان ٿي پاڙڻ ڪي افضل انسان جي خصلت سمجهي تازي هوا ۽ کليل آسماني فضا ۾ ساه کڻي پاڻ کي سدوارڻ سڌارڻ لڳا. مدرنيءَ ۾ اهڙي ڦيري اچڻ سبب هر دنيا کي به نئين روشنيءَ سان ڏسڻ لڳا، جنهن ڪري گذريل ڏيڍ صديءَ اندر سندن پرڳڏان حيرت انگيز آهي.

هاڻي اکين تان ڪو به لاهي چٽيءَ ريت ڏسو ته دنيا جو اٽڪل چاليهه سيڪڙو آدم مارڪس جي سماجڪ آرٽڪل راجپوتڪ سڌارتن، انوسار وڙاءُ ڪريٽو. آڏاڻا جاگيرداري ظلم ۽ انڌ ڏنڌ به ڇڏيو ۽ هائوڪر واري منڊل پٺ ۾ فرق ڇڏو ٿي بيٺهه سو. وڃاري مارڪس سڄي ڄمار اڳ هوند به ڪاٽي. ايتريقدر جو مسراڙ پٺ لاءِ گهر جو فريئر بت جا ڪپڙا، ٻار جو پينڪو به نين وال ڪرڻا پوندا هيس. مگر اڄ هو ڪروڙن ماڻهن لاءِ محمد جهڙو بيمبر ڪري ليکيو وڃي ٿو. هتي ضروري ناهي ته مارڪس واد جي وچور ڏجي يا انجي خرين خامن جي چنڊ چاڻ ڪجي. باقي ايترو ته هرڪو چاڻي ٿو ته مارڪس موجوده زماني جي نهايت چيري شخصيت ليکيو وڃي ٿو ۽ هو به وڏي هو.

توهين ڄاڻو ٿا ته ورتمان وڪمان اسانجا چرن چنڊ رما تي ڌريا آهن. اڄ رمار آرسيءَ ۾ چنڊ جو عڪس ڏسي ڳڻ ڳڻ ٿيو. مگر هاڻي چنڊ جي مٿي ۽ پٿر هتي پٽي ويا آهن ۽ اسانجا بيدار مغز ماهر دور دور دنياڻن تي اسپروٽڪ مڪلي انساني چاڻ جو دائرو وڪرو ڪري رهيا آهن. هيٺر نه ڪي آڪاس جي اڳ هوند به هتي هوا به ڪاٽي اٿي

❀ يود ي ❀

□ ٽهرو ٽه بسمت

هن ٻر لڙي ئي انساني اوسر جا اٽڪل پنج لک ورهيه لهريا آهن: ليڪن گذريل
 ٽي ڏينهن اندر جا اٽڪي ٿي آهي، سا واقعي اُچرچ م آهي. مگر اٽڪل ۱۰ وڏو عورت
 ڪيتر آهي حوريت انگريز ترقي يهودين جي. هُو دنيا اندر اُتي ۾ اوتڻ سمان آهن. ڪٿل
 چار سؤ ڪروڙ آدم ۾ ۱ ڪروڙ مشڪل ٿيندا. انهن کان ڪنهن پنهنجو وطن ڪول هرو ۽
 لساني لغوت خرافه مذهبي تعصب ڇو شڪار ٿيندا رهيا. گذريل مهاڀاري لڙائيءَ سمي
 هٿلر سندن سڪ لک ماڻهو ڇيٽري گئس چيمبرس ۾ مارائي ڇڏيا. اڃا ٻار، زالون مرد
 سڀ اڪي ۽ ڇو آهار ٿي ويا. لڙاڙا ٺٽڪا، هرڃا واهون ۽ وجهه بدن، دم گهٽيل ڌر
 ٻڙيل هٿل سبب ڪٿي ۾ ڪر ڪٿي نه سگهيا. صدين جي صدمن منجهان مردانگيءَ
 جو ساهس ۽ آزاديءَ جو احساس لهڙي ٿيو. آخر ۱۰-دروپ ۾ نواسج
 انقلاب ۽ لڊچرلن جي جنگين سبب ڄاڻو ٿي. جي لهر آڃاڪو ٿي ۽
 جنهن هن مظلوم قوم جي سياڻپاڻيل ڦٽڻ ۾ ساه ڦوڪيو. ڇو طرف ماحول ۾ اٿل ٻڙيل
 سندن مٿس ۽ مريض لڙڪ ڪنهن (Ghettors) جي غليظ ماحول ۾ اٿل روشنيءَ جو ٿورو
 آندو ۽ هر سڄڻ لڳا نه ڪٽڙي خطا ڪئي اٿن، جو سندن اهڙي اري گتي ٿي آهي.
 ڪن صدين جي الياسڪ آبياءَ جي ڪافي ڄاڻ هئي نه ڪيئن اُتڙ حالتن ڪن لڙڻ ٻڙڻ
 لڙاڙا بظاير هرو. ليڪن انهيءَ پٽڻ مان ڪي ووٽر سر ٿو ڪن هرو. هنن چٽيءَ ريت
 مڃوس ڪيو نه جيڪن سندن دل ۽ دماغ تي مٿل ماضيءَ جي مالنڊليا ۽ صدمت خارج
 ۾ ٻهرا ٻانڊ ٻڙجا ۽ الڌ شڙڙا ٻڙائي هلي چلي ۽ ويچار وهندڙ جو غلام آهي ۽ نهن
 حقيقي درگتي ۽ ذهني دلچسپي ملي سوس ۽ بي همصا ڪيس پٽي مان ٻڙ آڃا ڪري
 ڪن سگهندا. ليڪن اهڙو ويچار ڇو لڙي مان چئي نالڙ ڪري سر اٿاڻ ٿهڪائيندڙ

ساهدت جي خاص وصف آهي انڙي ۽ ان جو ڪلائمڪ اظهار ليکڪ کي اهو ئي
 ماڻھو اڀرائڻ گهرجي ۽ جيڪو هنجي انڙي جي اظهار ۾ ڀرپور سمجھي. ساهدت
 جا سدائين سدا چڙ ۽ اسٽر لاهن ۽ اهي هميشه اظهار جي ضرورت انوسار ٻڌبا رهن ٿا.
 مان اهو مڃان ٿو ته انسان هڪ سماجڪ پراڻي آهي ۽ ڪلا هڪ سماجڪ ڪار يا. انڪري
 ليکڪ کي هميشه اهڙو ماڻھو ڳولڻ گهرجي، جيڪو پاڻ کي وڏي وڏي متاثر ڪري
 سگهي. ائين نه، جنهن کي هو پاڻ لکي ۽ پاڻ سمجهي يا پاڻ نه سمجهي سگهي.

Add :— Jai Apartment, Flat No. 8, 1st Floor. ULHASNAGAR-3 (Thana)

جڏهين دود ۾ ڏاڍل ڪا دل ڏسين ۽
 هلاڪي ۽ هاڃي هڃيل دل ڏسين ۽
 ڪا لوري ۽ جهوري لڳل دل ڏسين ۽
 نه ڏاڍي سگهين جي مدد مال، زور
 چئين هن دلاسي جا پٽي اکر.

(بيوس)

ذات ورن رنگ روپ جو سائين وقت نا ڦير ۽
 هو حب هر ڪنهن سان رکي، وکي نه ڪنهن سان وار ۽
 (بيوس)

روپ نه مالڪ ٿيو ڏسي - ڏسي دل جا طاق
 اندر اڃالو ٿو ڪڍي نه ”بيوس“ رنگ ڀر شاڪ

هولندو آهي. ٻيو جن پرڪرڻائون صرف وڃنا جن وٺاڪيائون آهن. هڪ صرف پنهنجي لاءِ وٺاڪيا ٿيندي آهي، ان ڪري ان ۾ اندروني ساڌن (ڪاٺيا، وڇاڙ) ڪم ايندا آهن ۽ ٻي جن لاءِ. تنهن ڪري ان جا ساڌن نه ٻاهران (لفظ، ٻولي) هولندا آهن.

وڃنا شخصي اندرئين کي انساني اندرئين تائين پهچائڻ جو هڪ سلسلو آهي ۽ اهڙي نموني جتان الجي شروعات ٿئي ٿي. پڇاڙي نه ڳهڙ ڪري آڻي آڻي ٿئي ٿي يعني وڃاڪار جي شخصي اندرئين وڃنا جي روپ ۾ عوام جي اندرئين پنهنجي سامهون اچي ٿي. ڪلا جو واسطو ڳهڙ ڪري اندرئين - پڪڙ سان آهي، تنهن ڪري هڪ ڪلاڪار جو سنگورس، پنهنجي اندرئين کي انهيءَ روپ ۾ پيش ڪرڻ جو سنگورس آهي، جنهن روپ ۾ انکي اندرئين جو احساس ٿي چڪو هوندو آهي ۽ انهي آڻي شاستر... ساز ٿيڪرڻ جي سڌاڻس جي سارڻڪتا ثابت ٿئي ٿي.

وڃنا کي ٻيون جي لفظي پرچائڻ ڪرڻو وڃي. ماڻهو ٻين کي ڀاڙو روپ ۾ نه پسي. انکي پرچائڻ جي روپ ۾ ئي ڏسڻ پسند ڪندو آهي يعني حقيقت ٻڌڻان الجي ٻولي روپ ۾ ئي وڌيڪ چاه وٺندو آهي.

رستي تي بيڪ پسندو ڦٽڻ کي ڏسي، ان کان اسان کي ڦٽڻ تي سگهي ٿي ۽ ليڪن اهڙي ئي ڦٽڻ جي زندگيءَ ٻاهر، ڪنهن سامهه - روپ ۾ پڙهي اسان جي من ۾ ان لاءِ سهائيو ٿي ٿي ٻڌا ٿيندي ۽ ان مان اسان کي 'رس' ملندو.

پر وڃنا صرف جيون جي پرچائڻ ڪانهي. ماڻهو جي پرچائڻ جو سڀ کان سٺو لئل ڦر ڦر گرافيءَ ذريعي ئي ممڪن آهي ۽ ليڪن اسان ڪنهن به اٺ - وائڻ جو ڦر ڦر ڏسي ان ۾ دلچسپي نٿا وٺون. ان مان صاف ظاهر آهي ته جيون جي پرچائڻ سان ٿڌو ٿڌو ٻيو عنصر به آهي جيڪو وڃنا جو اوزار ٿي ٿو. وڃنا جو اٺ - ٻيو اهم عنصر آهي انساني سهوڀندا - سهوڀندا جو اهو روپ الڳ - الڳ سامهه وٺڻ ۾ جڙار مطابق بدلجندو رهي ٿو.

وڃنا، وڃاڪار جو هڪ اهڙو وڃيڊي (Anagetic) نظريو آهي، جنهن کي هرو پنهنجي ۽ سماجي ماڻهن جي سنگورس مان حاصل ڪندو آهي. ان بعد هو انکي (نظري) جنهن سامهه - روپ جي قابل سمجهندو آهي يا جنهن سامهه صاف ۾ انجو سٺو ٺرواهه ممڪن هوندو آهي - پيش ڪندو آهي.

ٿو. اندرون اسيمٽا يا وڌائڻ جو مطلب ان حالت سان آهي، جڏهن هڪ شخص کي اهو متوسس ٿو ٿئي ته اهو ان (ساري) حالت ۾ ان هڪ قسم جي ادرس سوالن سان ڀريل هڪ وسيع دٻا انجي اندر نه موجود آهي جيئن ته هو پاڻ کي ڏانهن ڇاهي ٿو. وڌائڻ جي اها ڀرڪرڻا هڪ رواجي انسان جي ڀرڪرڻا کان ابتڙ ٿئي ٿي. هڪ رواجي انسان ٻين شخصن جي آزمودن جي نتيجن مان پنهنجي سوالن جا جواب پائي غرض ٿئي ٿو ته هڪ وڌائڻ واري سوالن جا جواب پنهنجي اندر ئي جي ڀيٽ مان حاصل ڪرڻ جي ڪوشش ڪري ٿو.

اندروني اهڙي نموني چڪاسا سان پيدا ٿيندڙ ڀيرو ان نشانيءَ جو پاڻ نه ڄاڻو آهي. چڪاسا ۽ اندرونيءَ جو جنم گهڻو ڪري گڏوگڏ ٿيندڙ آهي. چڪاسا کان اڳ اندرونيءَ جو ٻا اندرونيءَ کان اڳ چڪاسا جو ڪوئي چتر روپ نظر نٿو اچي چتر آهي يعني بلڪل ادرس ۽ اندروني عناصر آهن.

چڪاسا ۽ ڪنٽرول ۾ تفاوت آهي. چڪاسا جي مول ۾ ڪنٽرول جو پاڻ رهي سگهي ٿو ۽ رهندو به آهي پر ڪنٽرول چڪاسا کانپوءِ. قدر زماني ۾ چڪاسو ان شخص کي سڏو ويندو هو، جيڪو اندر ۽ برهمانڊ سان واسطو رکندڙ اڌالڪه سوالن بابت ڄاڻ حاصل ڪرڻ جي ابتڙا رکندو هو. هن به چڪاسا جي لٽي معنيٰ ڄاڻڻ جي آڃاڻي آهي. جڏهن وقت ۾ اڄ جي شخص جي شخصيت تي ڪافي وڌيڪ وڌو آهي. وڌيڪ وڌو آهي. وڌيڪ وڌو آهي ته متوسس ڪو آهي ته سموري برهمانڊ جي وچ ۾ ۽ انسان جي وچ ۾ ڪو خاص وڌو ٿو ٿو ڪونهي. جيڪو برهمانڊ نه ٿئي ٿو، سو انسان جي من اندر نه ٿئي ٿو. انڪري اڄ جي انسان کي اهو وڌيڪ وڌيڪ ڀرڻو لڳو ته سوالن جا جواب هن برهمانڊ جي وچ ۾ ان خيالي شڪتي اندر ۾ ڏانهن پنهنجي اندرون سان ۾ حاصل ڪري سگهجن ٿا ۽ اهڙي نموني هڪ نئين ۽ الڳ قسم جي پيڊي نموني (Form of Analysis) جنم ورتو، جيئن ته انسان ادر متوسس ڪو نه هن اندرون ۾ چڪاسا ان مان هڪ گڏوڏي ٿي اهڙي ئي نموني جا سوال ٻين سان نه ڇڏيل آهن، جنهن جي معنيٰ اها آهي ته مائري ڌرائل ٿي هر هڪ انسان ۾ هڪجهڙائي آهي ۽ انهيءَ هڪجهڙائيءَ کي انسان ۾ ملندڙ وچترائين ۽ الڳائين ڏانهن ئي ڏانهن آهي. پاڻ ڏانهن 'انسان' کي سمجهڻ جي اها ڀرڪرڻا نه ڪا نئين ڪانهي پر هن ڀرڪرڻا جو صحيح ۽ صاف روپ انسان کي جڏهن ڏانهن ۾ ٿي ملي ٿو.

18 صديءَ جي اها ٽيڊي بعد ڪي اهڙيون حالتون اچي ٿيون، جن انسان

❀ ساهت - رچنا ❀

□ ڊروفيسر جگديش لپاڻي

جيون هڪ ڪهاڻي آهي. انسان ۾ جڏهن سمجهه آڻي هوندي ته هن سوچڻ شروع ڪيو هوندو. 'مان ڪير آهيان؟ ڪٿان؟ ڇو آيو آهيان؟ هيءُ منهنجي ڇوڙ طرف ڇا پڪڙيل آهي؟' ۽ پوءِ انهن سوالن جا جواب ڳولهيوندي ڳولهيوندي ۽ هن جواب نه ڏيڻ تي شروع ڪيا هوندا. اهو سلسلو اڃا هلي رهيو آهي. نه سوال ئي ختم ٿا ٿين ۽ نه سندن جواب ئي. هر هڪ جواب مان هڪ نئون سوال پيدا ٿئي ۽ انهن سوالن جو ان جي سلسلي مان نڪري هڪ روايت جيون ڇوڙ طرف پڪڙجي وڃي ٿي. ان ۾ ڄاڻڻ جي جڳيا به آهن ته پنهنجي ڳالهه ڇوڙ جي ۽ ڀاڱي ڀاڱي ظاهر ڪرڻ جي ڀاڱا به. انهيءَ ڇوڙ ۽ ڄاڻڻ جي ڀاڱا ئي ڪهاڻيءَ کي جنم ڏنو. اسان کي مڃڻو پوي ٿو ته انهيءَ اظهار ڀنيان ان کي اسهه ۽ اسهت ٻڌائڻ وارو ڀاڱو يا جذبو ئي آهي (Element of Emotion) اها اسهت جڏهن حساس اڻڄڻيءَ جو روپ ڌارڻ ڪندي آهي ته جڳيا جنم وٺي ٿي ۽ اها جڳيا ئي پنهنجي چئن - شيل ٻرڪڙا (Thinking Process) ۾ هڪ تڪليف يا رچنا (Creation) يا ڪلا - روپ ڌارڻ ڪندي آهي.

رچنا - ٻرڪڙا جي انهيءَ روپ کي ويچارڻ جي ڪوئيءَ ئي سمجهڻ ڏاڍو ڏکيو آهي ڇو ته جڳيا (Curiosity) کان وٺي ڪلا - روپ تائين انساني اڻڄڻيءَ جي اها اٽلا تمام جٽل ۽ امورب آهي. ڪن وڏوانن جو اهو راءِ معنيٰ رکي ٿو ته رچنا ٻرڪڙا جي شروعات به انهيءَ اسهه ۽ لاچار ٻڌائڻ واري انهيءَ ڀاڱي يا جذبي مان ٿئي ٿي. (Poetry is the spontaneous over flow of Power ful Feelings Words Worth)

پر انهيءَ لاءِ اهو ضروري آهي ته ٻرائيءَ کي اسهت جڙيو ٿو ٿيو هجي ۽ نه صرف احساس. جيتوڻيڪ ٻڌڻ جو جنم به احساس مان ئي ٿيندو آهي پر احساس سمجهي کي ٿيندو آهي ۽ نه ٻڌڻ. اعليٰ رچنا جو جنم ٻڌڻ جي اسهت ۽ مان ئي ٿئي ٿو.

انساني اظهار جي مول ۾ جڳيا يا ڀاڱي رهي ٿو. جڳيا يا ڀاڱي، جيڪو انسان جي اندر ٻن ۽ ٻاهران وڌائڻ جي تضاد ۾ پنهنجي سار ٽڪڻا ثابت ڪرڻ جي ٻيڙا مان پيدا ٿئي

۾ هڪ مئزن شروع ڪئي. سنڌي ۾ محمد سان واسطو رکندڙ اهو پٿر وارو رسالو آهي. ساڳئي سال ڪراچي ۾ مان سرڪار طرفان ”رسالو زراعت“ شروع ڪيو واد، جنهن جو مقصد ڪيترائي ٻاري ۽ باغات جي فن بابت ڄاڻ ڏيڻ هو.

(10) سنڌ ۾ گذريل صديءَ جي آخر ۾ هڪ ادبي مئزن ”سوگري“ به شروع ٿي جيڪا اٽڪل پنج سال باقاعدي نڪرندڙ رهي. اها مئزن هندو - سنڌي (هنراڻڪن) اکرن ۾ لکڻ ٿي چاهي هئي.

انهيءَ وقت ايمار اوسيءَ جي ڪيترن سنڌيءَ کي اول مه 1858ع ۾ جاء ملي. گذريل صديءَ جي آخر ٽائمن يعني اڻٽائون سالن جي عرصي ۾ سنڌي ايمار اوسيءَ ڇڻي لکڻي ڪئي. انهيءَ هڪ طرف سنڌي ادب کي اوج ڏئي ته ٻئي طرف عوام جي آواز جو زوردار واعظ بڻجي، سامع کي دلگهيءَ جي اڪل وڃڻو آڻي ڇڏيو.

Add :- D-127, Vivek Vihar DELHI-110032

جنهن هڪ سان اهو ٻيو ڀيڻو لڏي رهيو،
 اهوڪيءَ سان جهڙي قرب کان ڪوئل ڪڍي رهيو،
 انهن مان جهڙو ڌرم ٿري سا ٻڌي رهيو،
 اقبال يا زوال ڏي ٿيوس اڏي رهيو،
 لوليءَ جي لاس لاس ۾ ٽالپر ڦڙلي،
 مالا جي لاس لاس ۾ ٽالپر ڦڙلي.

(ٿيوس)

‘جوس’ ۾ ڇاهي ڪجهه ڪالم ڪرستان مذهب جي پرچار جا هوندا هئا، پر اڌي
لحاظ کان هن رسالي جو معيار تمام اوچو هو. پڙهندڙنهيءَ رسالي ذريعي سنڌي اُديب
خاص ڪري سنڌي نثر کي جيڪا اوج ڏياري سا هميشه سونهري لفظن ۾ لکي ويندي.
انهيءَ مضمون ۾ شايع ٿيل لطيفا ۽ پارائيون آکاڻيون پڙه پڙمانند ’دانهار‘ نالي سان ڪهاڻي
روپ ۾ ڇپائي ظاهر ڪيون. ساڳيءَ ريت ’جوس‘ جا چوٽا مضمون ’گل گل‘ نالي سان
ٽن ڀاڱن ۾ سنگره ڪري ڇپايا ويا.

(7) سنه 1897ع ۾ ٽي نون هفتيوار سنڌي اخبارون شروع ٿيون، جيڪي آهن:-
(الف) ”الھلال“ لاڙڪاڻي مان (ب) ”خير خواھ“ لاڙڪاڻي مان ۽
(ج) ”مسافر“ حيدرآباد مان.

(8) الحق:- سنه 1899ع ۾ شيخ عبدالعزیز محمد سليماني، سکر مان ’الحق‘ نالي
هڪ هفتيوار سنڌي اخبار شروع ڪئي. سنه 1901ع کان وٺي اها اخبار حيدرآباد مان
نڪرڻ لڳي. ان دور ۾ محمد هاشم ”مخلص“ ۽ پوءِ شمس الدين ”بابل“ ۽ ابا اليي
جا ايڊيٽر ٿي رهيا.

’الحق‘ اخبار جي نيتي سنڌ جي مسلمانن جي تعليمي ۽ سماجي حالت سڌارڻ هئي،
انهيءَ کانسواءِ مسلمان عوام جي ڏک ۽ آهڻن کي سرڪار تائين پهچائڻ جو به هڪ مکيه
واھڻ هئي. ’معاون الاسلام‘ وانگر هن اخبار تي به علمي ۽ ادبي ڪم جو ڳوٺو اثر هو، جنهن
جو مول مٿو هرو ٽه انڊين نيشنل ڪانگريس سان شامل نه ٿجي ۽ انگريز سرڪار سان
سٺ ڏٺي مسلمانن جي ترقيءَ جي راه آسان بڻائجي. سنڌ ۾ عيسوي ۽ مسلمانن جي
وچ ۾ جيڪي سياسي اختلاف پيدا ٿيا، انهن جي ڪري هيءَ اخبار به ٽپي پئي وئي
۽ وري جاري ٿي. انهيءَ هوندي به هيءَ اخبار اڪل چوٽيهه سال کن سنڌ ۾ مسلمانن جي
حقن لاءِ لڙندي رهي.

(9) سنه 1899ع ۽ 1900ع ۾ به ٽي ماهوار رسالا به نڪتا، جن کي اُديب جي ڪيال
کان گهڻي اهميت نه آهي. مثال طور، لاڙڪاڻي ضلعي جي هڪ ننڍڙي ڳوٺهه ٺاٺو
مان ’الاخوان المسلمين‘ نالي رسالو اسلام جي اصولن جي پرچار لاءِ سنه 1899ع ۾ نڪرڻ
شروع ٿيو.

ساڳيءَ طرح سنه 1900ع ۾ هدايت الاخوان نالي ماهوار مذهبي رسالو اُمر روت مان
جاري ٿيو. حيدرآباد مان ڊاڪٽر بولڪنٽ پيرسرام بهواڻيءَ ”نند رستي“ نالي سان سنه 1900ع

لاڻيجند آمر ڏئي مل ڇڏيائين. انهيءَ اخبار جي باري ۾ لکيو آهي ”انهن ڏينهن تي هيڊ رٽائرڊ ۾ ٻارو پئجيءَ جي آدم سان ’پرپاس‘ نالي هٿسوار اخبار نڪتي. انهيءَ جو مهمتم سرگروهي لبرڪاج ٿو ڪڇند ٿيو. هن صاحب جي بي ڊائيءَ ۽ صاف گوئيءَ جي هاڪ سنڌ هند ۾ پکڙجي وئي. هو صاحب ڪلهجي ۾ رڪ وڪاڻي ڪار ڪندو هو. ڪاٺي کي ڪاٺو ڪوليئڙي کيس هڪ ٿيندي ئي ڪار هئي. پرپاس جي عمارت جو ڊزائين انهيءَ سوي جي حالتن ڪري ٺارڻو هو. سرڪار نامدار سان ڪوٺڻائي انهيءَ اخبار ۾ ڪار ڪئي ۽ پر عملدارن جو آڪمان ور انهيءَ اخبار ڇڪڻ لائون. عملدار ڪرواڻا ڪارا هن اخبار کان ڪن هڻندا هئا.“ (۱)

(4) ديش سنڌوار :- هيءَ اخبار سنڌ ۱۸۹۴ع ۾ ڪراچيءَ مان نڪرڻ شروع ٿي ۽ سندس ايڊيٽر هو مياش ڏيول ڪانگهمل آرن. هن رسالي جو مکيه مقصد هو سنڌ ۾ آرٿو سماج جي مفيد جو پرچار ڪرڻ.

(5) آفتاب-سلسل :- هيءَ هفتيوار سنڌي اخبار سنڌ ۱۸۹۵ع ۾ سکر مان سيڪ حاجي احمد ميهڙ شروع ڪئي. انهيءَ اخبار جو ڪٽو، عربي لاءِ ايڊيٽر شمس الداس ’بابل‘ هو. اخبار جو مکيه مقصد مسلم عوام جو آواز ٻڌا ڪرڻ ۽ انهن جي حقن لاءِ لڙڻ هو.

(6) جوت :- هن اخبار جي شروعات ۱ آڪٽوبر ۱۸۹۶ع تي ٿي ۽ مهيني ۾ ٻه دفعا شايع ٿيندي هئي. سنڌ ۱۸۹۱ع ۾ ساڌو هيرالڊ جي اڀاءُ ڪيل پولڊن ائڪٽيويءَ جو ماسٽر پولڊن ڇوڙ پئجي وڃي ڪرستان ٿيو. سندس آڱر هيٺ ان ٻين ماسٽرن پرمالند هيرالڊ ۽ ڪيمپينڊ آرٿو ۽ هندو ڏور ٽپائي پيسا آڻيندا ڪئي. انهيءَ کان ساڌو هيرالڊ کي تمام گهڻو ڏک ٿيو. پوءِ اهي ٽيئي هٿا هيرالڊ جي چوڙ تي ائڪٽيويءَ سان ابتهاڻا ڏئي ويا. سنڌ ۾ ڪرستان ڏور جي پرچار لاءِ ٻارو پئجيءَ جي آدم سان سنڌ ۱۸۹۶ع ۾ ’جوت‘ مڙهڻ شايع ٿيڻ لڳي. شروع ۾ پئجيءَ ۽ ڪيمپينڊ انهيءَ اخبار جا ايڊيٽر هئا، پر اٽڪل ٽن سالن بعد اها ذميداري پرمالند هيرالڊ ڪئي ۽ پنهن جي وافت تائين جتي سنڌ ۱۹۰۴ع تائين انهيءَ جو ايڊيٽر ٿي ڪم ڪندو رهيو. سندس گذاري وڃڻ بعد انهيءَ هيرالڊي ’جوت‘ جو ايڊيٽر ٿيو ۽ ساڳين اصولن تي انهيءَ کي هلائيندو رهيو. سنڌ ۱۹۰۴ع ۾ هيءُ رسالو بند ٿي ويو.

لاڻيجند آمر ڏئي مل ڇڏيائين. انهيءَ اخبار ٽپسيءَ جي آواز ۾ سنڌو مڙهڻ ۱ آڪٽوبر ۱۹۰۴ع ۾ ۲۳

1888 جو هڪ ٻار جو لائبرريءَ ۾ محفوظ آهي ۽ اها اخبار روزاني هئي. (1)
انهيءَ مان ظاهر آهي ته هيءَ اخبار 1885 کان پوءِ به شايع ٿيندي رهي.

(2) معاون الاسلام :- 16 مارچ 1884ع تي حسن علي آفنديءَ (1830-1895) ڪراچيءَ ۾ 'انجمن الاسلام' نالي هڪ سوسائٽي ٻڌا. انهيءَ پاران سال 1885ع ۾ ڪراچيءَ ۾ بولٽن مارڪيٽ وٽ 'سنڌ مدرسو الاسلام' نالي هڪ اسڪول کولي وڌو. سنڌ ۾ مسلمانن کي انگريزي تعليم ڏيڻ ۽ منجهن يقين زباني جي سڃاڻپ پيدا ڪرڻ، انهيءَ اسڪول جو مقصد هو. انهيءَ ۾ عربي، فارسي ۽ اردو ۽ مذهبي تعليم سان گڏ انگريزي ۽ اڀا وڌي. ان پڙهيا ويندا هئا. حسن عليءَ مدرسو ۾ هڪ سنگي ڇاڪاڻو ته شروع ڪيو. جتان 'معاون الاسلام' نالي هڪ هفتيوار سنڌي اخبار سال 1885 کان وٺي شروع ڪئي وئي. مرزا قليچ بيگ جو لفظن ۾ "مولوي اللہ بخش، جو بهران ڪراچي جي هاءِ اسڪول ۾ پوڻ ٿيو هو ۽ پوءِ سنڌ مدرسو ۾ معلم ٿيو ۽ سيد شريف شاه سان گڏ مدرسو جي اخبار 'معاون اسلام' جو مهتمم به ٿي ڪم ڪندو هو. (2)

مولوي اللہ بخش اوجھو سن 1901ع ۾ وفات ڪري ويو. ان بعد شمس الدان بلبل (1857-1919) به ڪجهه عرصو انهيءَ اخبار جو ايڊيٽر ٿي رهيو.

(3) پرنٽس :- سن 1891ع ۾ حيدرآباد مان 'پرنٽس' نالي هڪ هفتيوار اخبار شروع ٿي، جنهن جو ايڊيٽر ليڪراج ٺوڪڇند هو. اها اخبار مڪيه طرح سان هڪ سنڀالي اخبار هئي، جيتوڻيڪ منجهس سهڻا ادبي مضمون پڻ شايع ٿيندا هئا. پروفيسر منگهارام ملڪاڻي هن کي روزاني سنڌي اخبار سڏيو آهي. هو لکي ٿو "انهيءَ زماني ۾ جهولي ۾ جهولي روزاني سنڌي اخبار 'پرنٽس' هوندي هئي، ڇا 1891 ۾ ليڪراج ٺوڪڇند ڇالو ڪئي هئي ۽ مظهر ڏاڍي ڇاه مان اُس جو اُلٽ شرط پڙهندا هئا. ليڪراج صاحب هڪ ئي ڏي ٻه ڦاٽل مهتمم هوندو هو ۽ پنهنجي سرڪاري ۽ مهونسل اولائن جي ڪڙي لٽڻجهي ڪندو هو. (3)

1- گل شهر بلوچ، 'سنڌي ادب' ڇهه ماهي مڙن، انسٽيٽيوٽ آف سنڌالاجي، سنڌ اوليورسٽي، 1982. جلد 6، نمبر 1-2، ص. 40.

2- مرزا قليچ بيگ، 'خان بهادر حسن علي آفندي مرحوم'، مهسرات 1958ع (3-4) ص 170.

3- ملڪاڻي، منگهارام اڏارام، سنڌي نثر جي تاريخ، 1968. ص. 236.

هيءَ ۾ خاص آهن سنڌي ڙال لاءِ شروع ڪئي وئي، جيڪي عربي - سنڌي اکر ۾ ڄاڻندڙن هيون. هيرانند جو وڏو ڀاءُ ساڌو نزلراءُ آهيءَ جو ابتدائي هو. انهيءَ اخبار ۾ ڌرمي ڪتابن، ڀڳتن وغيره کيسواءِ ٻارن جي لپهاڇ، صحف، صحافيءَ ۽ سماجي ٻارن کي دور ڪرڻ لاءِ ٻه دلچسپ مضمون ۽ ڪهاڻيون وغيره ڏنيون وينديون هيون. سنڌي ڪرمڪي لپيءَ ۾ اهو پهريون رسالو آهي. انهن ڪري چئجي ته خاص ڙال لاءِ ٻه سنڌيءَ ۾ اڃا پهرين مشين آهي.

ڳڻ، ڍل صديءَ جون پهون سنڌي اخبارون

سنه ۱۸۹۰ع ۾ سر سوتي ۽ سڌار پتريڪا شايع ٿيڻ کان سواءِ سنه ۱۹۰۰ع تائين جيڪي ٻيون اخبارون شايع ٿيون، انهن جي وچوڙ هيٺينءَ ريت آهي:—

(۱) معين الاسلام:— مرزا مخلص عليءَ جي ٽئين امير پست مرزا محمد صادق (وفات ۱۹۰۱ع) ڪراچيءَ مان سنه ۱۸۸۰ع ۾ ’معين الاسلام‘ نالي سان هڪ سنڌي هفتيوار اخبار جاري ڪئي. اها هر هفتي جمعي ڏينهن نڪرندي هئي. منجهس شعر - شاعريءَ کان سواءِ تعليمي ۽ ادبي مضمون ٻه ڇپبا هئا. مرزا محمد صادق جي نازي هفتيوار اخبار ’اڪليل‘ سان گڏ، اها اخبار ٻه سنڌي اسڪولن لاءِ منظور ڪئي وئي هئي. انهن ٻنهي اخبارن بابت مرنشائي لکي ٿي جي سنڌي ڪتاب ”اوسٽ ڏلبضا“ ۾ هڪ ٻيٽ ڏنل آهي:—

ڪڍي اڪليل جا اخبار عمدي،
منجهان نازيءَ بيمار عمدي،
معين آهي سندس سنڌيءَ جا اخبار،
برادر آهي نسا جيڪو ڪرهر ٻار.

غلام محمد ڪراميءَ پنهنجي تصنيفي مضمون ’سنڌي لئنگئيج گراف‘ ۾ ”معين الاسلام“ جي جاري رهڻ جو عرصو فقط پنج سال (۱۸۸۰ کان ۱۸۸۵ تائين) ڄاڻايو آهي. (۱) پر گل شهر نارڇ لکيو پڻ جي مضمون ”استيعومت آف سنڌ لاهيءَ جي ريسرچ لائبرريءَ ۾ موجود سنڌي اخبارن جو تفصيل“ ۾ ڏيکاريو آهي ته ”معين الاسلام“ اخبار جو سال

۱- ڪرامتي غلام محمد ۽ سنڌي لئنگئيج مثالو، پهاڙ، سنڌي ادبي بورڊ، حيدرآباد سنڌ،
سال ۱۹۶۴ ۽ ٻيو ڀيرو ۱۹۷۰ ص. ۱۷۴.

گهر ۾ سر سونڀي شوق سان پڙهجي آهي. گوشتخوريءَ کان پاڇي خوري آئون ٺاڏي واري سمجھان ٿو ۽ دل اٿم ته اوهين به هوند ان باري ۾ جو ساهتيه والانت مان اڪري ٿو، سو نظر مان ڪڍو ۽ پنهنجي اخبار ۾ ان مضمون تي ليکڪ شايع ڪرايو. هيرالڊ کي اها صلاح گھڻي پسند آئي. هن پوءِ انهيءَ وڻج تي به ٿورا ليکڪ سرسوليءَ ۾ ڇپيا.

هيرالڊ سر سونڀيءَ ۾ پڙهندڙن جا خط ۽ رانا به ڇپيندو هو، انهيءَ ڪري مڌون پڙهندڙن ۾ وڌيڪ دلچسپ ثابت ٿي. انورس جو اٽڪل ٽن سالن بعد هيرالڊ جو اڇاڪهه ڊيپارٽمينٽ ليو، سندس وڏو ڀاءُ نوراءِ به ساڳئي سال 1893ع ۾ اُن کان ڌڪو کائڻ ڪري گذاري ويو. انهن کانپوءِ ننڍن سالي پرنسڊاس شهرڪرام آڏواڻي (1866-1939) سر سونڀي اخبار جو چڱو ئي عرصو ايڊيٽر رهيو. هن به انهيءَ رسالي جي ساڳي ڀيٽي قائم رکي. هر پرچي جي سرورق تي رسالي جي نموني ڄاڻايل هوندي هئي ”هن ۾ چڱيون نصيحتون، سليمون آڳاٽيون، ڌرم ۽ نيڪي ۽ سکيا جون سهڻيون ڳالهيون لکيون.“ انهيءَ کان پوءِ شاه لطيف جو هيٺيون بيت ڏال هوندو هو -

پُر گهران پاسو ڪري ڀڄ پريان ڪر ڀاڻ،
سو ٿان ٽنهن سانججهن لاءِ جڏائون ڪرڻ.

سر سونڀي رسالي جي اها ڀيٽي آخر ٽنهن قائم رهي. گذريل صديءَ ۾ اهو رسالو لٽر ۾ ڇپيو هو، پر پوءِ واهين صديءَ جي شروعات ڌاري ٽائپ ۾ شايع ٿيڻ لڳو. سنڌ سرڪار جي تعليم کاتي طرفان ڇپيندڙ اخبار تعليم جي جون 1905ع واري پرچي ۾ هيءَ خبر ڄاڻايل آهي -

’سر سونڀي‘ ۽ ’سنڌ پٽريڪا‘ به ماهوار حيدرآباد جون اخبارون آهن، پهرين عربي سنڌيءَ ۾ ۽ ٻي گرميءَ ۾. انهن ۾ هن سال کان وٺي تصويرون پڻ لکيون آهن. انهي اخبارون خاص ڪري زالن ۽ ڇوڪرن ۽ ڇوڪرن جي ٺاڏي لاءِ جاري ڪيون وڃن آهن. سنڌ ۾ اهي پهرين اخبارون آهن جن ۾ تصويرون پڻ آهن. انهن جو ٻاهرين دنيا ۾ ڳالهي ڇاپي وغيره جو ڊول هائڊ گھڻو سٺو آهي ۽ منجهن ڪيتريون عمدون ٺاهيون وڃن ٿيون آهن. گذريل مهيني جون ڪتابون جي اسان ڏانهن نموني طور مرڪزون وڃن آهن انهن ۾ مهاراڻي اليگزينڊر راجا جو چڱو بيان ڏال آهي ۽ آر ل ڊيوان ڏيپارام جهڙو جهون چوڻو وڌندڙ ٻوليءَ ۾ نڪيل آهي.“

هندو پنڪتي سنڌر سڀا ’سر سونڀي‘ رسالي سان گڏ ساڳئي سال ۾ ٻي به هڪ ماهوار مڌون شروع ڪئي هئي. انهيءَ جو نالو هو سنڌر پٽريڪا. اها سنڌي پٽريڪا گرميءَ

سازو هيرانند سد 1884ع کان ولي نومبر 1887ع ٽائين 'سنڌ سڌار' اخبار جو سڀاڻو ٿي رهيو. انهيءَ زماني ۾ هن عوام جي آهستن دور ڪرڻ ۽ ڪن سندن حق ولي ٿيڻ لاءِ انهي سنڌي اخبار ذريعي ڪهڙي لکڻو. 5 نومبر 1887ع ۾ سازو هيرانند ڪراچي ڇڏي حيدرآباد کي پنهنجو ڪم - ڪيترن ٻڌڻن ۽ اُتي جي تعليمي اڙڙي پنکتي سڌار، ۾ پنهنجي جيوب آرٽيڪل ڪيائين. (1)

ٻيون سنڌي ماهوار رسالو

سنڌيءَ ۾ پهرائون ماهوار آڏو رسالو 'سنڌ سوکي' آهي جيڪو نومبر 1890ع ۾ حيدرآباد مان جاري ڪيو ويو. انهيءَ جو مهتم سازو هيرانند شري رام آڏواڻي (جنم 23 مارچ 1863ع - مرڻو 14 جولاءِ 1893ع) هو. هيرانند جڏهن ڪراچي ڇڏي حيدرآباد ۾ اچي رهيو، تڏهن اتي پنهنجي وڏي ڀاءُ نوراءَ ۽ ٻين سالن جي سڌ سان 28 آڪٽوبر 1888ع تي 'نولين انگنڊي' نالي هڪ اسڪول کوليائين. هن اسڪول ۾ تعليمي سڌار اٿلڻ لاءِ حيدرآباد ۾ "هندو پنکتي سڌار سڀا" (Hindu Social Reform Association) پڻ ڪئي جنهن طرفان "سر سروي" مڙس شايع ٿيو آهي. انهيءَ جي ڇپائيءَ لاءِ هيرانند پنهنجي اسڪول ۾ سر سروي سنگي ڇاپڻو ۽ شروع ڪيو.

سر سروي مڙس ۾ پنکتي ۽ ٿوري مذهبن سان گڏ شعر، ڪهاڻيون ۽ لطفا ۽ ٻيا ڪهاڻا هيرانند جون لکڻيون ڪهاڻيون سر سرويءَ جي جدا جدا پڙهڻ ۾ چڱي تعداد ۾ شايع ٿيون هيون، جيڪي پوءِ پروفيسر مهرچند آڏواڻي (1876 - 1950) گڏ ڪري هيري جون ڪٿيون نالي سان ڪٿائي روم ۾ سن 1926ع ۾ ڇپائي طبع ڪيون. اولچند ڪوٽويل جون ۽ ڪيترن ئي وڃائون سر سرويءَ ۾ ڇپيون هيون. هن سر سروي مڙس ۾ دلور خط وڌا، جيڪي ڇو ٿي ڪنهن ٻي ڀرڻ، ڇوڪريءَ پنهنجيءَ ماءُ کي لکيا هئا. انهن خطن ۾ عروص ذات جي دودلاڪه حالت ڇٽيل هوندي هئي، جن جي پڙهڻ سان زالن ٿوريءَ مودن جو من ٻڙجي ايندو هو.

سر سروي مڙس ۾ فقط هندو ۽ ڪيترا مسلمان به گهڻي ڇاڻ سان پڙهندا هئا. هڪ ٻي ڇي ۾ مٿي هاشم لڄاڻيءَ جو لکيل خط ڇپيو هو، جنهن ۾ ڄاڻايل هو، "اسانجي

سنڌي ادب جي تاريخ جلد ٻئين ۾ هن صاف لفظن ۾ لکيو آهي، ”سنڌ 1866ع ۾ سنڌ جي تعليم کاتي طرفان ’سنڌ سڌار‘ نالي هڪڙي هفتيوار اخبار جاري آئي هئي، لهنجي هر هڪ پرچي ۾ سنڌ جي شاعرن جا سنڌي شعر ڏج ٿيندا هئا.“ (1)

محمد صادق ميمڻ کي ’سنڌ سڌار‘ اخبار جا ڪجهه جهولا پڙچا به هئا آيا آهن، جن مان هن چوند سنڌي شعر مثال طور پيش ڪيا آهن.

سنڌي ادبي بورڊ، حيدرآباد سنڌ طرفان شايع ٿيندڙ ’مهراڻ‘ ماهي رسالي جي سال 1975ع نمبر 4 پرچي ۾ ’سنڌ سڌار‘ اخبار جي ٽائيل واري صفحي جو عڪس ڏنو ويو آهي. انهيءَ ئي لکيل آهي ”نمبر 9 ڪراچي جمعه تاريخ 27 مهينو سنه 1298ع جلد 13.“ انهيءَ بيان مان پڪي راسخ ثابت ٿئي ٿو ته هيءَ اخبار سال 1866ع ۾ شروع ٿي هئي.

ڪريم بخش خالد ’سنڌي صحافت‘ ۾ انهيءَ اخبار جي شروع ٿيڻ بابت هڪ اهميت پراڻو حوالو ڏنو آهي ”كشف الاخبار (مجمعي) جي 10 آگسٽ 1866ع واري پرچي ۾ لکيل آهي ته سنڌ مان سنڌي زبان ۾ ’سنڌ سڌار‘ نالي هڪ اخبار 1 آگسٽ 1866ع کان 1 ۽ 15 تاريخ تي شايع ٿيڻ شروع ٿي آهي.“ (2)

انهيءَ حوالي مان اهو به معلوم ٿئي ٿو ته شروع ۾ سنڌ سڌار پندرهنين - ٽينهن شايع ٿيندي هئي. ممڪن آهي ته ڪجهه سالن بعد انهيءَ کي هفتيوار اخبار بڻايو ويو هجي. سال 1878ع واري اها اخبار هر هفتي جمعي ڏينهن شايع ٿيندي هئي.

’سنڌ سڌار‘ اخبار سنڌ سرڪار جي تعليم کاتي طرفان جاري ڪئي وئي هئي ۽ سرڪاري لٽر چاڻخاني ۾ ڪراچيءَ ۾ ڇپبي هئي. هيءَ اخبار پنهنجي دور ۾ مشهور تعليمي ۽ ادبي سنڌي اخبار هئي. منجهس مضمون، ڪهاڻيون ۽ شعر وغيره شايع ٿيندا هئا. شعر - شاعريءَ تي تنقيد به علمي بحث کي به اخبار ۾ چوڻي جڳهه ڏني ويندي هئي.

سال 1884ع ۾ جڏهن ’سنڌ سڌار‘ ڪراچيءَ وارن ’سنڌ ٽائيمس‘ نالي انگريزي اخبار جو ايڊيٽر ساڌو هيرانند شوقدرام آڏواڻيءَ کي مقرر ڪيو ته هن سرڪار ’سنڌ سڌار‘ اخبار به سنڌ سڌار وارن کي هلائڻ لاءِ سونپي ڏني.

1- ميمڻ، محمد صادق، تاريخ سنڌي ادب، جلد 2، حيدرآباد سنڌ، ڊفٽ 2.

1960. ص. 223.

2- خالد، ڪريم بخش، سنڌي صحافت، سکر سنڌ، سنه 1955. ص 117.

۱۰ بگاڙي فارسي آميزش واري ڪري ڇڏيندو هو. اهڙي قسم جي سنڌي ڪيترن هندن تي سمجهه کان ٻاهر هوندي هئي.

’اڻي‘ وٽس گذريل صديءَ ۾ سنڌ مان ٻه فارسي هئڻوار آهن- ارون لکڻيون — مخرج القلوب ۽ اڪمل ۽ ٻه فارسي — سنڌي هئڻوار اخبارون شايع ٿيون — خزانة الاخبار ۽ مطلع خورشيد مخرج القلوب سنه 1855ع ۾ شروع ٿي ۽ سنه 1906ع تائين هلي، ٻئي طرف مطلع خورشيد 1860ع ۾ جاري ٿي ۽ 1910ع تائين باقاعدي شايع ٿيندي رهي. ان لحاظ کان چئو ته سنڌ ۾ فارسي اخبار ’روسي‘ جو دور اٽڪل 55 سال آهي. ٻئي طرف سنڌي اوليٰءَ کي اخبارون ۾ ڇپجڻ سنه 1858ع ۾ دوايد الاخبار جي شايع ٿيڻ سان مانع شروع ٿي.

سنڌ سنڌار، ٻيو ڀين سنڌي اخبار (شروعات 1866)

سنڌ سنڌار ٻهريان سنڌي اخبار آهي جيڪا سموري سنڌي اوليٰءَ ۾ شايع ٿيندي هئي. هن اخبار جي شروع ٿيڻ جي سال بابت ڪيڏيون غلط فاهيو ٿو ٿي. پيدا ٿيڻ آھن. لالچند امر ٽائونل ڇپڪڻاڻي پڌنجي مشهور ’سنڌي اخبار روپي‘ جي ’تواريخ‘ ۾ لکي ٿو ”اسي ڀاسي ڌاري وري تعليم کاتي جي ٻارن ’سنڌ- سنڌار‘ نالي هڪ هئڻوار اخبار جاري ٿي جنهن ۾ تعليم کاتي جي ڪم ڇاڙ ۽ سرڪاري سنڌ سماءُ ڌارن ٻيو ڪو اهڙو مشهور ٻولندو ٿي ڪونه هو، جو عام چئڻا جي دلين کي ڇڪي.“ (1)

ڪرام بخش خالد ل لالچند ڇپڪڻاڻيءَ جي واه کي وٺڻ ٿيندي لکيو آهي، ”ٻيو باقاعدي ۽ سڄي هئڻ ۾ سنڌي اخبار سال 1882ع ۾ سنڌ سرڪار جي طابعي کاتي طرفان ’سنڌ سنڌار‘ نالي شروع ڪئي وئي، جنهنجو مشهور سنڌ سرڪار جو ’سنڌي مترجم‘ (آفيسر) هوندو هو. مرزا صادق علي ٻيڪر، ساڌو هيرانند ۽ ٻيا اُنجا ناليوارا اڀر ٿي گذريا آهن. ڪجهه عرصي کان پوءِ 1884ع ۾ اهو رسالو ’سنڌ سڀا‘ نالي هڪ جماعت جي حوالي ڪيو ويو.“ (2)

هن اخبار جي شروع ٿيڻ جو صحيح سال مٿي ڄاڻايل آهي، پر اُنهيءَ طرف ڪيترن ليکڪن جو ڪردار آهي ته جو ٽان لاءِ وڏو آهي!

1- ڇپڪڻاڻي، لالچند امر ٽائونل، سنڌي اخبار ’روپي‘ جي ’تواريخ‘ سنڌو رسالو آگسٽ 1946ع، ص 21.

2- خالد، ڪرام بخش، سنڌي صحافت، سکر سنڌ 1955ع، ص 115.

۱۵
جڏهن هڪڙو نال هوڊنسون هيون. انهيءَ بابت اُلهريڪيو ايت لکي ٿو "سال 1858ع ۾ سنڌي صحافت جو بنيادي پتو رکيو ويو. ان سال سنڌي اُلسيءَ جي سڀ کان پهريان اخبار ڪراچيءَ مان جاري ٿي. اها هفتيوار اخبار فارسي ۽ سنڌي ٻولين ۾ ڪڍي وئي. ان اخبار جو نالو 'فوائد الاخبار' هو ۽ 25 مئي 1858ع کان نڪتي هئي. ان اخبار ۾ زراعت، سائنس، تاريخ ۽ تعليم کي مواد چاڙهيو ويندو هو ۽ گورنمينٽ آفيس ۾ چونڊجي هئي." (1)

ادبي معيار جي لحاظ کان ڏسجي ته فارسي - سنڌي اخبارن ۾ 'مطلع خورشيد' وڌيڪ اوچي معيار جي اخبار هئي. اها 'مفرح القلوب' جي مالڪ مرزا مخلص عليءَ سنه 1860ع ۾ سکر ۾ جدا پريس پڙيا ڪري شايع ڪرڻ شروع ڪئي. خوشبصيرت جي سان کيس پريس لاءِ گهريل پٿر به سکر ۾ ئي ملي وڃو، جيڪو ولايتي پٿر کان به وڌيڪ مضبوط ۽ ڪارگر هو. انهيءَ اخبار جو ايڊيٽر مرزا مخلص عليءَ جو پٽ مرزا محمد شفيع 'مشتري' هو. اخبار ۾ به ڪالم هوندا هئا. هڪ ڪالم ۾ فارسيءَ ۾ مواد ڏنل هوندو هو ۽ انهيءَ جي سامهون اُهي ڪالم به اُن جو سنڌيءَ ۾ ترجمو هوندو هو. 'مفرح القلوب' وانگر هيءَ اخبار به سنڌ کان هندستان جي جدا جدا پڙيڻن ۾ به ڪن ڀاڱن ۾ به ويندي هئي. انهيءَ وقت جا مشهور شاعر پنهنجا شعر هن اخبار ۾ شايع ڪرائيندا هئا. 'مطلع خورشيد' 1910ع تائين باقاعدي نڪرڻي رهي.

جيئن ته 'مطالع خورشيد' پنهنجي دؤر جي هڪ مشهور اخبار هئي، انهيءَ ڪري منجهس ٿل سنڌي ترجمي جي عبارت ۽ صورتخطيءَ ڏانهن هتي اشارو ڪرڻ ضروري آهي. چاهي سنه 1853ع ۾ تعليم کاتي عربي-فارسي اڪرن ۾ سنڌي اوليٰ لکڻ جو هڪ سرشتو مقرر ڪيو، انهيءَ هوندي به هن اخبار ۾ سنڌي صورتخطيءَ لاءِ انهن کي استعمال نه ڪيو ويو. حقيقت ۾ گذريل صديءَ جي آخر ٽئين جدا جدا ڪتاب پنهنجي پنهنجي نموني سنڌي لکندا رهيا. 'مطالع خورشيد' جو ڪاتب فيض محمد نالي هو. انهيءَ کان اڳ خيرپور رياست جي مير علي مراد خان ٽالپر وٽ منشيءَ ۽ ڪاتب طور ڪم ڪري چڪو هو. کيس هر هڪ صفحي تي 'مطالع خورشيد' ۾ فارسي ۽ سنڌي ڪالر لکڻا ڏيندا هئا. انهيءَ ڪري هن سنڌي لکڻ لاءِ فارسيءَ جي ٻنهي کان ڪم ورتو. ان جو نتيجو اهو نڪتو جو ڪيترا سنڌي اچار جيڪي فارسيءَ ۾ نه آهن، سي هو درست نه لکندو هو. پر نه فارسيءَ مان ترجمو هڻڻ ڪري سنڌي ٻوليءَ جي عبارت

هي ٻولي هئي پر ساهتم جي ڪيترو به نه فارسيءَ جو اول بالا هو. فارسيستان سرڪاري ڪارن
 ۾ وڏن عهدن تي مقرر ڪيا ويندا هئا. انهيءَ ئي چوڻي مشهور آهي ”فارسيءَ ڪهڙي،
 ڇاڙهي“ جيڪڏهن ڪو فارسي عالم سرڪار ۾ مان مڙيو وڌو درجو نه پائي سگهندو
 هو ۽ رواجي وڻج - واپار ڏيئي ڀت پاليندو هو به ماڻهو آڪرن ڏندين آڱر سون ڏيئي
 چوندا هئا ”پڙهي فارسي، وڌيڪي ڪر - ٿل، ڏسو هيءَ قسمت جو ڪيل.“ انگريزي
 حڪومت شروع ٿيڻ بعد به ڪيترائي سال سنڌ ۾ فارسيءَ جو زور قائم رهيو انهيءَ ڪري
 فارسيءَ ۾ اخبار شايع ٿيڻ باڪل مياوڪ هرو.

سنڌ جي ڪمشنر سر ٻارٽل فرائر جي حڪم تي مان ڏيئي، آلهي ۽ وقت جي هڪ
 مشهور عالم مرزا مخلص عليءَ (وفات سن 1877ع شڪار پور) ڪراچيءَ ۾ لهر پريس شروع
 ڪئي. اٺن هن سن 1855ع ۾ ”مشرح الثاوب“ نالي هڪ فارسي هفتيوار اخبار جاري
 ڪئي. اها اخبار باقاعدي 1906ع تائين شايع ٿيندي رهي ۽ آخري سالن ۾ سکر - مان
 اڪرائي هئي. مرزا مخلص عليءَ جي وفات کان پوءِ سندس وڏو ڀاءُ ميمڻ شمس
 اخبار جو ايڊيٽر ٿيو. سن 1883ع ۾ هن جي وفات کان پوءِ سندس ڀائر ڀروڻيسر ميمڻ
 جعفر (وفات 1913ع) ۽ مرزا محمد صادق (وفات 1901ع) اخبار جا ايڊيٽر ٿيا. ڀروڻيسر
 محمد جعفر سن 1887ع ۾ ڪراچيءَ ۾ ٽيپار جهڙيل سنڌ ڪاليج کلي ٿي، انهيءَ ۾ عربي
 ۽ فارسيءَ جو پڙهائڻ ڀروڻيسر مقرر ٿيو. هو به ڪي ڏينهن وڌيڪي ۽ ڇو ٿيا به هرو مرزا محمد صادق
 ڪراچيءَ مان به ٻيون اخبارون به شروع ڪيون هيون، جهڙي جهڙون ”اڪمل“
 (1870 - 1875) فارسيءَ ۾ هفتيوار ۽ ميمڻ الاسلام (1880 - 1885) سنڌيءَ ۾ هفتيوار.
 انهي ٻئي اخبارون سنڌ سرڪار پاران اسڪولن لاءِ منظور ٿيل هيون. ڀروڻيسر مرزا محمد
 جعفر هڪ اردو اخبار ”دوربين“ نالي پڻ ڪراچيءَ مان شروع ڪئي هئي.

مشرح الثاوب ادبي لحاظ کان پنهنجي زماني ۾ نهايت مشهور ۽ اوچي معيار واري
 اخبار هئي. منجهس ڪنهن ڪنهن سراءِ شعر ۽ شاعريءَ لاءِ به خاص جڳهه مقرر هوندي
 هئي. سنڌ کان سراءِ ڀارو به جدا جدا پڙهڻ ۽ پڙهڻ هڪڙي به ان اخبار پنهنجي
 هئي. مشاعرن جو احوال به اڪثر لکيلوار ۽ شمس مان شايع ڪيو ويندو هو.

اوائلي فارسي - سنڌي اخبارون

مشرح الثاوب جي حاري ٿيڻ کان اڳ ٽي سال پوءِ 1858ع ۾ ’فوايد الاخبار‘
 نالي هڪ هفتيوار اخبار ڪراچيءَ مان شروع ڪئي وئي. منجهس فارسيءَ سان گڏ سنڌيءَ

ڪئي. جيڪا لئروني هفتي ۾ ٻه دفعا ڇپبي هئي. انهيءَ جو نالو هو ”ڪراچي
 انڊورٽائيز“ (Kurrachee Advertiser) (1) ڪرمر بخش خالد پنهنجي ڪتاب ’سنڌي
 صحافت‘ ۾ انهيءَ جو نالو ’سنڌ انڊورٽائيز‘ ڄاڻايو آهي، جيڪو درست نه آهي. (2)
 انهيءَ اخبار ۾ سرڪاري خبرون شايع ٿينديون هيون. مهرون سان سز چارلس نيپئر جيڪو
 دغا بازیءَ ۾ لڙو وهندڙ ڪيو هو، تنهن سندس ساٿيءَ ميجر آئوٽرام کي گهڙو رنجايو هو.
 انهيءَ کان انهيءَ جي وچ ۾ گهڻا اختلاف پيدا ٿي پيا هئا. ڪراچي انڊورٽائيز ذريعي
 سر چارلس نيپئر جي طرفدارن سندس وڪالت شروع ڪئي. حيدرآباد جي ڪليڪٽر
 آئوٽرون اوميگا (Omega) نالي سان نيپئر جي بچاءَ ۾ ڪجهه لکيڪ انهيءَ اخبار ۾ شايع ڪيا
 هئا. انهيءَ لحاظ کان ’ڪراچي انڊورٽائيز‘ جا انهيءَ دؤر جا ٻه ڇا هڪ ناراضي اديب
 وڌن ٿا.

انهيءَ ۾ شڪ نه آهي ته ’ڪراچي انڊورٽائيز‘ مکيه طرح هڪ سرڪاري پليٽن هئي.
 جنهن ۾ گهڙو ڪري سرڪاري نوٽيس ۽ ملڪي انتظام جون خبرون ڇپيون هيون. اٽڪل
 ٽي هڪو سال پوءِ سنڌ جي ڪمشنر سر بارٽل فرمئر جي ايماءُ ڪاريءَ ۾ ڪراچيءَ جي ان
 مشهور پارسي سينين پوڄا جي ۽ دورا جي ڪراچيءَ ۾ خانگي لئرو بس اربا ڪئي،
 جتان سال ۱۸۵۴ع ۾ هنن سنڌين (Sindian) نالي سان هڪ انگريزي اخبار جاري ڪئي،
 جيڪا هفتي ۾ ٻه دفعا ٻڌر ۽ ڇپجڻ ٿينهن ظاهر ڪئي ويندي هئي. اخبار جي آخري
 صفحي تي فقط اشتهار ٿي ويا هئا. شروعاتي دور ۾ هڪ انگريز مسٽر اي. ڊبليو. اسٽرايچ
 انهيءَ اخبار جو ايڊيٽر هو. انهيءَ اخبار جي نيتي گهڻي قدر انگريز سرڪار جي فائدي ۾
 هوندي هئي. انهيءَ هوندي ٻه عوام جي آواز ۽ ڏڪن - سورن کي ٻه اخبار ۾ پوکجي پوکجي
 ٿي ويندي هئي. ڪجهه عرصي بعد انهيءَ جو نالو بدلائي ’ليڪن‘ رکيو وڃي انهيءَ
 کان پوءِ ’سنڌ ٽائيمس‘ رکيو ويو. سال 1884ع ۾ انهيءَ اخبار جو ايڊيٽر ڪجهه وقت لاءِ
 ساڌو هيرانند شوقيرام آڏواڻي (جنم 1863 - مريو 1893) مقرر ڪيو وڃي انهيءَ بعد
 سندس پينگالي دوست لکيندر نات گهڻا انهيءَ اخبار جون واڳون سنڀاليون.

سنڌ ۾ پهرين فارسي اخبار

سنڌ ۾ مسلمان حاڪمن جي ايماءُ ڪاريءَ ۾ فارسي نه فقط سرڪاري د رار ۾ لکجڻ

1. لئمبرڪ، الڇ. ٽي. سر چارلس نيپئر انڊ سنڌ، آڪسفورڊ، 1965. ص 261.

2. خالد، ڪرمر بخش، سنڌي صحافت، سکر - سنڌ، 1955. ص. 78

سنڌي اخبار نويسيءَ جي شروعات

۵ ڊاڪٽر مري ڌر جهڙي

سنه 1843ع ۾ سر چارلس نيپئر، مرن کي شڪست ڏيئي سنڌ ۾ برٽش حڪومت جو ٻارو وڌو. انهيءَ جو اثر سنڌي ساهتيه تي به پيو. انگريزن جو راج سنڌ ۾ شروع ٿيڻ کان اڳ، سنڌي شعر جو چڱوئي وڪاس ٿي چڪو هو، پر سنڌي اثر ۾ آڱرڻ تي ٻُڌڻ جهڙيون وڃائون مس لکيون واريون هون. انهيءَ ڇرڻ ۾ ڪوبه وڌاءُ نه آهي نه سنڌي اثر جو ڀڃڻو بيهاد ٿي سنڌ ۾ انگريزن جي حڪومت قائم ٿيڻ بعد پيو آهي. انهيءَ سببنا هي اثر هيڪ سنڌ ۾ ملڪي انتظام، تعليم ۽ سماج ڪيترن ۾ گهڻي سڌارا آندا ويا. تعليم جي ڪيتر ۾ مکيه سڌارو هو عربي - فارسي اکرڻ ۾ سنڌي لکڻ کي مقرر روبرو ٿيڻ. سنه 1853ع ۾ تعليم کاتي پاران سنڌيءَ جي عربي - فارسي صورتخطيءَ کي مقرر روبرو ٿيڻ وارو. ان بعد، انهيءَ صورتخطيءَ ۾ گهڻي سنڌي ڪتاب ڇپائي ظاهر ڪيا ويا. نه فقط سرڪار پر خانگي پرڪاشڪن به سنڌي ادب جا گهڻا ٻڌڻ ۾ خوب ساهه مليا. انهيءَ دور ۾ ئي سنڌي اخبارن جي به شروعات ٿي.

سنڌ ۾ اخبار نويسيءَ جي ميدان ۾ اول انگريزي اخبارن عدم رکيو. ان بعد فارسي اوليءَ ۾ اخبارون شايع ٿيڻ لڳيون. شروع ۾ سنڌي اوليءَ کي فارسي اخبارن جي ڪالمن ۾ جڳهه ڏني وئي. انگريزن جي سنڌ فتح ڪرڻ کان اڳڪل ٽيويهن سالن بعد ”سنڌ سڌار“ اخبار شايع ٿي، جيڪا سموري سنڌي ٻوليءَ ۾ هئي. انهيءَ ريت سنڌي اخبار - نويسيءَ جي شروعات ٿيڻ ۾ چاهي ڪجهه سال دير پئي، پر انهيءَ ۾ شڪ نه آهي ته گذريل صديءَ جي آخر لائين اها چڱي ترقي ڪري وئي. هتي نوڙي سنڌ ۾ اوائلي اخبارن جي شايع ٿيڻ جو ذڪر ڪري، گذريل صديءَ جي پڇاڙيءَ لائين سنڌي اخبار نويسيءَ جي ترقيءَ جو جائزو پيش ڪجي ٿو.

سنڌ ۾ اوائلي سنڌي اخبارون

سر چارلس نيپئر سنه 1843ع ۾ سنڌ فتح ڪرڻ بعد اتي هي ملڪي انتظام ۽ بنگتي حالتن سڌارڻ طرف ڌيان ڏنو. هن سنه 1844ع ۾ هڪ انگريزي اخبار ڪراچيءَ مان جاري

شرامد پڳوس گيتا جي اڌاء ڇهين ۾ پڳوان ڪرشن ارڇن کي ٻڌائيندو ته منهنجو
پڳس جيڪڏهن مون سان ملڻ کان اڳ ڏاڍو لياڳي ٿو وڃي ته پڙلوڪ ۾ وڃڻ بعد به
منهن جي لاءِ رهيس ٿي. ويندن ۾ پڻ ٻڌايل آهي ته طالب ڏاڍو چڱو بعد پڙهر لوڪ
۾ وڃي ٿو. انهي پڙهي وري ڏاڍار جو ادم ڪري ٿو. هيءُ اڄ بنا ڏرشن جي لهڻ
جي ئي ڪاٺي.

پڳوان ڪرشن اهڙي پڳس کي ارڪه ڀرشت ٿو ڪوٺي. جو ارڪه جي اوستا کان
ڪري پيو، وانجهجي وار.

سڀئيءَ به نه پنهنون وڃان ۽ مرڻ لائين هنن جو مڃاڻ وري نه ماڻهائين ۽ مرڻ بعد
به ”پنهنون، پنهنون“ ڪندي رهي.

سڀئي آهي ڇڪيادو

پنهنون آهي پڙمانا

پنهور آهي هيءَ دنيا

هڪڙي آهي پڙم ڌام. پڳوان جو نواس آستان.

Add :- Nagina Bag, AJMER

آندڻ ڪر اپار نه مالا جي ٿوڻ ۾

پورن ڪڍي پيار نه مالا جي ٿوڻ ۾

لفظن جي ٻهچ کان ٿر رهي، پيار هي پڙي

زو سان نه گر خراب ۽ وڪرو سگهي ڪري.

(پيرس)

پهول کي وڃان ٿو بعد سڀني ڏور اير ٿي ڏني ڏاڍن کي مگر شاعر کيس ٿو ڏوھڻي
لھراي.

۱- ستن سڄي سڄي - منهن وڙهي مٿن چٽن ۽

اوجاڙو اکن کي ڄاڻ نه ڏئي ۽

هتان ٿو پڙهي - ٿي ڪچو ڪيچن ڪرين!

۲- آئيءَ ڪم ڪمپٽن - چٽن سٺن پير ڏکيا ڪري ۽

سي پنهون ڪوه ٻڃن؟ جي سڄي رهن سڄي ۽

پاڻ نه پنهون جي غلطي محسوس ڪري ڇڏي نه -

”پنهو! آئون پنهو نه نه سڄو ڇا لڳي؟“

طالب ۽ نندا! اود يا کي ٿي نه نندا ڇو اٿن؟ اصل عاشق نه سمجهيل نه ڇاڳڻل ٿا رهن،

نندا مهلت ان جي - ٿوري ئي پرواهي ڪيائين، هوب هٽن مان وڃايائين، شاه صاحب

اهو ٿو چوڻ چاهي نه پنهو جي مڃاڻ بعد ان مڃاڻ جو آندو هر دم قائم رهي، ان

لاءِ ڇڪياسو ڪي سڄو رهڻ چڱائي.

آخر وڃڻ ٿي جي اوه نه ورتا ڪندي سڀني مري وئي. پهول ڪونه مڃس.

پاڻ ٿي ڇڏي -

”آئون نه ڪڍي پنهو ڪي - مٿان آڻو موٽ ۽

واپس آڻيندي ورتا ٿيا - هڏ نه ڪڍڻ هوب ۽

جيڪس آڻيندي موٽ نه هٿن فراق نه.“

هوب بعد جڏهن سندس روح جي روشن سان ملاقات ٿي ٿي، اٿي نه ڪانهي نه.

پهول لاءِ پڇي ٿي.

شاعر ٻڌائي ٿو:-

اچي عزرائيل سڄي ڇاڻي سڄي.

ٿي دل ڏوڙائي نه پنهو ماهر موڪليو.

موت جي ترشتي سان سڄي ڳالهايو آهي. سلسل ڪيو آهي. ڪانس ۽

طالب ڪٿي اٿس پنهو ڪي هن اڳيان حاضر ڪيو وڃي.

منڪر ۽ نڪر ڪي جڏهن ڏٺائين ۽

اڳيان اٿي ان جي پنهو پڇيائين ۽

ادا! ڏٺائين ڪو وارو ساڻ - ڇڻو ڇو؟

حقيقت ۾ شاه جو ڪلام شروع ٿي هتان ٿو ٿئي . سسئيءَ جو اڳيون احوال شاه صاحب جي شعر ۾ تمام ٿورو ٿو ملي ۽ اهو به ڪٿي ڪٿي سسئي پنهنجي مک سان ٿي چري . شاه ۾ سوز هو . انگري هن سوز جو بيان به دل لڳائي ڪيو آهي . سمورو پاڻ جو نه سسئيءَ جي زبان ۾ ڪٿي ٻڌيو اٿس .

پنهوءَ بنا سسئيءَ لاءِ پنهوڙ ۾ رهڻ وٺي پيو . سا ڪن گهاري هت چنهن جو-
جانب جت ڪٿي ويا . شاه جا پنج ٿي سر ، جن اندر سسئيءَ جي دڪي ڪهاڻي ڏني اٿس ،
سسئيءَ جي دڪيءَ دل جو ورنن ٿا ڪن .

طالب آهي ٿي اهو جيڪو سر جو سانگو لاهي ڄاڻي . شاه صاحب آگاه ٿو ڪري نه

”سوزي سڏ ڪري اصل عاشقن کي ۽

سوزي آه سينگار اڳهن عاشقن جو-“

”جيڪي ڏنائون سو سر ڏيئي سه جندڙا !

۾ چڙ چنائون - ايءُ پاڻ ڳنڍو سڄڻ .“

ٻار جي وات ۾ نه پاڻ لٽائڻ پوندو آهي . هيءُ ڏاڍو جو رستو آهي . هن ۾ موت
جي چاهه وڪڻي ٿي ڪاڏ پوندي آهي .

سسئيءَ جا ڏاڍا پنهنجن کي پڇائي ويا ان لاءِ جوابدار آهي سسئيءَ جي نند . نند
جو مطالب نه طالب جي آساوڏائي ، غفلت . شاه صاحب ٻڌائيندڙ نه ٻلي طالب کي مطالب
لي وڃي ، ليڪن ان بعد به ساوڏان رهڻو آهي . ماڻا ۾ رهندي ، ماڻا جو اثر مٿس نه
ٿئي ، ان لاءِ ٻي خبريءَ روئي نند ڪر ٿي نه اٿس . شاعر چوڻس ٿو نه هي سسئي ،

۱- ”ستينءَ پير ڊگها ڪري - وڏي ڀڄڙ ڪيائ

۲- ”اهو ڪم ڪهڙين - چئن سمن پير ڊگها ڪري

لوچين چو نه - لطيف چڻي هاري ! لئه هون ،

نند ان نياڳين کي - اولاءِ اچن .

سي پنهنجن ڪيئن پڇن ؟ جي سنجي رهن سهي-“

۳- جڏهن ستين جي - پٿر ٿي پير ڊگها ڪري ،

نڌ هن ندين کي سات ستيني ڇڏو .

پندھون: سین، تو ایسا جو گرجو پہنچ پورم؟
 پانی: ہن پندھون م - وہن وھ گورم؟
 متھون: وٹھ سداوت - کاکھون! کہ تاورم؟
 پندھون: گورم حوالی ہووے ہی؟

[illegible]

اور نہ پھرون کانٹس الگ کی وہ ہر وقت ہمیشہ ہوندا رہا۔
 ”میں ہمارے موت وقت، ہمیشہ ہوندا رہا۔“
 ”اگر کدو، ہلندے وقت جو نہ کر کندی چرتی۔“
 ”اگر اڑن ہیاس۔ جتن پھون“ تو تم کجڑا
 ”اگر اڑن ہیاس۔ جتن جہ نہ لہر ہانچت۔“
 ”اگر اڑن ہیاس۔ جتن پھون“ سان رہا، ہانچت
 ”اگر اڑن ہیاس۔ جتن پھون“ سان رہا، ہانچت

[illegible]

١۔ چاڻي سڃاڻي - ڪوئي جڏي هليا.
٢۔ پهر آڏون ٻوري ۾ ڏن سڪ سڃاڻي ۽ ڪٻڙ!

ڪين وھند اس ڪنڊ ۾ - نه مون پئي نه ماڻو،
 وھاري وطن ۾ شھديءَ کي نه سڪاڻو،
 منھنجو پنڌ پنھون ٿي ڏي - راجي کان م رھارو،
 سسئيءَ جي دليريءَ جو بيان ڪندي، شاعر چوي ٿو -
 ”سسئيءَ لنگھو سو - مرد جنھن مانس ڪيا.“

جتي مرد ٿري سڙي خٽر ٿي ويا اتي سسئي مھرب جي نشي ۾ پار لنگھي وئي.
 ”عشق ناريءَ کي مرد ٿو بڻائي.“

ٿر ھا نئون سلطان ھو - اتر ليري ذات. ”عشق نه آھي بادشاھ!
 شاھ ٻڌائي ٿو واپاريءَ رستي ۾ ساڻي نه ڪانه پئي. ھلندي ھلي.
 چئن چئن ڀڄي رات - نئن نئن لاڻي پنڌ ۾،
 ٻري اي نه لالت - جيڪا سا چئن جي.

جڳھاسوءَ جي اھاڻي نه ڪڍي آھي. پاڪ نه پٺان کان پري ٿيند نه ٿر چاھي، هن لاءِ
 ڪھڙي نه ورھو ٿيو وڃي!

چئن چئن ٺھي ڏنھن - نئن نئن لاڻي پنڌ کي
 ڪو آڳاٽو نينھن - ٻانڀڻ پارو چن سمن.

طالب ڪشطن کان ڊڄي نه ٿو. هو نه سڙن جي مرحبا ٿو ڪري. سڙن جي ڳوڻ
 ۾ ٻاچي هو مھرب سان ملڻ جي لائق بڻجي ٿو. سسئي ڪھڙي نه لھ رٿا ۽ نذر مھان
 ٿي چري نه:-

۱- سو سکن ٿي ٿي - ورھو وھار ھيڪڙو
 مون کي نھن لئي - پھرو ڏيکارو پرينءَ جو،
 ۲- سورا ۾ مڙج ساء - آڙن نه وڪھي آھيان!
 وڃج م وال ڪڏھن - ورھو! مون وٺاءُ
 تون ٻڌ ٿڏھن جاءِ جڏھن ٿيان ھيڪاندي ھوسين.

سڙن کي منٿون ٿي ڪري نه مون وٽ رھو. مون ڪمي ڇڏي نه وڃجو. نينھن
 مون سان ساٿ ڏجو، چيسين پنھل سان مھلائي ٿيان.

طالب کي ھر دم طالب ٿي رھي. اھا طالب واري لالت هن نان جدا نه ٿي ٿي.
 مھلاپ جي ٿڪي تانگھ ستائيندي ٿي رھيس.

ٻنڌ بندران طرف وٺي. ٻنڀان سندس ڏور کيس موٽائي وٺي اچڻ لاءِ وار. نهڪن ميران
 صفا ”نه“ ڪئي. هن چترڙ سان سڀ نالا آڙيا. هڪ چيڙاڙن ٻڌيس ٻڌيس سسئيءَ کان
 نه اڪيل ڪيئن ڪڍ ڪڍين؟ ٿون سڃا ٿي سهڻ واري آهي! سسئي ڪهڙو نه
 دليريءَ جو جواب ٿي ڏئي!

۱- چورن چور ڪت - پھڻ پٿر ٿورن ٻانگيان

چتي رهان راڙي - مرون منهنجا مت

سڀڻ جيءَ سڪ - ڏولگر ڏولي مرن ٿور.

۲- ماڻهو ڏيئي مھڻا - مرن کي ڪڍا ڪره؟

جيئن چوريءَ ۾ چره - سا ٻڌن ٿيڻدي ٻوڙي.

شاه صاحب پڻ سسئيءَ کي صلاح ڏيئي، ارادي ۾ ٻڌو ٿو ڪراس.

ڪر ڪر واکر وس - واه ۾ منڍ پٽوڙ ۾

چڙهي ڏاڍن ڏولگرين - پير پٽهونءَ جو بس

ڏورن مڇپيان ڏس - پرنده هڙب پٽهونءَ جو.

پڙهندڙ ائين نه سمجهن ته شاه کي به سسئي ٿي ڦاس نه ٿي آيو. ڇاڪاڻ ته شاه

ڪهڙن نه چوندڙ وڃن ۾ چوڻس ٿو.

”مر نه، رچاري ٿڻن - چٽو آڏو هٿ“

هاري! ڪر هٿ - نه ڏيئي دم دوس ٿو.

هتي نه مري چٽوڙ آهي. دنيا جا اوڪ چٽوڙ جي خواهش ٿا وڃن. مگر ٻوڙو - پٽ

واري ٻوڙيءَ جي نه مڙ سان مٽڙا آهي. ڪمر صاحب ڪيئن چور -

”موه مڙي ڪا چاه هٿ - مرون نه هر ڪي ڏٺا“

دريءَ ۾ جن سڀنگار - مڙ ٿن مناهندو.

موت نه عاشقن لاءِ شادي آهي. محبوب سان ملاپ. سور ۽ مصيبتون نه مالڪ

وٽان موڪليل سوغاتون آهن. سڄي طالب جي دعا مکيه لتالي آ، نه هو ٿڪلشن کان

گهراڻي ٿو. اها هن جي دليري آهي. ساهڙين کي سسئي سمجهائي ٿي

”مون کي ٿان چٽل ۾ ٻاڻو،

وو! چٽيون! آتون هلندي هوب ڏي.

هيءَ جو ٻار پٽوڙ جو - لڙيءَ ٿان سڀ لاهو.

آهي عاجزن ٿي پٽ سندو ساڻو،

سسئيء (هڪ برهمڻيءَ) جي پيار خاطر پنهنجو ڪم ڇڏي اچي پيسرور ۾ رهيو هوندو. سسئيءَ جي پيءُ وٽ ٽولي ٿي ڪم ڪرڻ لڳو. عشق راجاڻي ڇڏي ڀڄي وئي هوندي. سسئيءَ جا ٽار مڙ مان ٻڌجي پاءُ وٽ اچي ٿا رهن. هڪ رات پاڻيءَ کي گهر ۾ نه ڏسي، پنهل کي شراب پيارڻ لشي ۾ پيهوش ڪري ان تي چاڙهي هليا ويا. پنهنجي وطن ۾ سسئي جاڳڻ بعد پنهوره کي نه ڏسي کيس ڳولڻ لاءِ گهران نڪري ٿي. اڪيلي ئي اڪيلي ٿي هلي. ماڻه ۽ ساهڙون منع ٿيون ڪس لڪن هوندي. سسئي کي ڇڏي هلي.

سسئي نڪتي پنهل کي ڳولڻ، کيس پنهل-هرت-ڪيچي-آري-ٻار وغيره نالن سان ڪوٺي ٿيس. هوءَ پنهنجي ملڪ ڏانهن هليا لاءِ رواني ٿي ان کان اڳڪل ڪم وٺي هئي. ”واقف نه وٺڪار جي اڳ نه ڏنهن، ڏنهن.“ پٽائي گهرت سسئيءَ جي ڏرڻ لاءِ چيو. ”ڏڪر ڪندي اڏائيڙ نه ڪيئن نه اڏا واقف ملڪ طرف اڪيلي سر ڪاهي هلي.“

وڏا وڏا وٺڪار جا - جست لڙڪر سڄي دنيا
اڏي عبداللطيف ڇڏي - ڪها هڪڪين هلي
جست ڪڙم نه ڇڏيلا - آس رسج رهجو! راه ۾.

شاعر چواڻو ته سسئيءَ ”سڪ ٻڏو سندرو“ سڪ ٻڏي هن جي رهيو، ٻار پنهل جا ٻه ٽي ڏيکارا ۽ هوءَ دل ڏي ڇڏي ڪاهي هلي ڪانڌ ڏي. وڃڻ ۽ موٽڻ عاشقن لاءِ نه آهي، هنن لاءِ آهي ”هل ٿي هل!“

وٺي ورتو نه ٿو - ستي ملن نه سهرائو.

جي مٿي رڌن رڌن - ساهڻ ملن ٿي ڪي.

ساهڙون منع ٿيون ڪس نه اڪيلي ٻڌيس نه وڃ.

ليڪن هره ڪٿي ٿي وڃي؟ ”موٽڻ جي صلاحيت مون کي ڏار ۾ ٻڌي ڏي!“

ماءُ کي ٿي چوي ”موٽي هان ۾، ماءُ! موٽڻ کان اڳ هان.“

لڳي لال لال - شال ٻڌيس ٻيهر ٿي.

سسئي پنهل بنا ڇڏي نه هوندي. سدا انهن جي لاءِ موڪلاڻ ٿي وڃي. طالب دنيا کي الر داع ڪري متحرب ٿي وائت وٺي. هاڻي وري ملتجي نه موٽڻو اٿس. هن راه ٿي ٿي ورتي آهي. هن جو بيمار ٿيڻ ٿي ٻڌل آهي. عاشق نه وڃو ڏيئي هائي، وائڻ جي هن کي نه خبر ۾ نه آهي. هر بنا داري ٿو رهي. سسئي اڪل هٿين ٻاڙي بند ٿي. ٻڌن ٿي صرف هڪ وڏو پهل هوس. هيران نه ائين چٽوڙو جو هڪلاس ٻڌو. اڪيلي ٻڌن

۳
واٺ جي چيٽ تي لڳي ته وات مان ”الا“ ٿي نڪري ٿي، تون هن قربانيءَ جي
وات ۾ ڪٿان وڪ وڌائي سگهندين؟

فرمان صاحب ٽپسيا ڪري گهر وريو. ان ۾ رهندي وار چٽائون بڻجي پيا هئس.
ماٿس ڪنگي ڪٽي پٽ جا وار سنوارڻ وٺي. وارن کي سمنڊ ۾ ڳنڍڻ لاهيندي
ڪنهن وار کي ڇڪ اچي وئي ته فرمان کان ڪيڪ نڪري وئي. ماٿس هڪدم
ڪنگي وارن مان ڪڍي ورتي ۽ پٽ کي طعانو هڻندي چيائين ”فرمان تهن جي ٽپسيا
قبول نه پئي ٿي. تون اڃا عاشق نه بڻيو آهين.“

ٽيائڻو نه دنيا کي اٿس. تڏهن ته ٻارن جي ٻار ٿي قدم ڪٽي سگهندو. دنيا ٽيائڻو
معنيٰ دل دنيا ۾ نه رهي. دنيا جا شوق، نسا چڻا هن کي نه ٿا وٺن. دنيا سندس
دل مان وٺي نڪري. هن پنهنجي دل کي ٻارن جي وهڻ لاءِ بئڪ خانو بڻايو آهي.
شمار جي سڪن ۽ آرام جو ٽيائڻو نه استول (ٻاهران) ٽيائڻو آهي.

مگر اڳتي هلي طالب کي ”مانڇڻو“ ڇڏڻو آهي. پنهنجيءَ هسٽيءَ سان همت ڪٽڻو
آهي. پنهنجي هٿ کي وسارڻو ٿو ٻوس. ”مان“ وڃي ته ”هر“ اچي.

”خودي ۽ خدا ڪين مٿن پاڻ ۾،

ان ترانن جاء، ناهي هڪ مياڻ ۾.“

خودي وڃائي ته مطالب جي ملاقات جي قابل بڻجي.

سسئي هئي ته نيمگر، ٻر دل نه ڪا وڌن واري هئس. ٽيائڻو جي مورتي هئي.
شاه صاحب هن جي سيرت چٽيندي ٽيائڻو جي آدرش کي ڪماليٽ جي درجي تي
رسانو آهي. سسئي پيڻو ڇڏيو.

”ڪلهي ڦاٽر ڪنڇرو، مٿو اڳهاڙو،

پيڻو! ڪڇاڙو، منهن جو هن پيڻو ۾؟“

هن شمار جا سڪ ڇڏيا. مال متاع سڀ گهرو يا ان گهرت کان. سسئي سهرو ڏاڳو.
ڇڏي اڪيلي سر، هلي پنهل کي ڀولڻو.

شاه صاحب ٻڌائڻو ته پيڻو کي ڇڏڻ کان اڳ سسئي ماڻهن وٽان ليل مال مطاع سڀ
ماءُ کي موٽائي ڏئي ٿي:-

”ماءُ وهائڻ وار، ڪٺا پٿر ٿي پانهجي،

جيڪي ڏنڻ ڏاڳ ۾، سو سڀو ٿي سار

وڃان ٿي وٽڪار، ڏنڻ پير پنهنجيءَ جو.“

❀ سسئي طالب ❀

□ نار اڏنداس ڀمپاڻي

ساڍا چار سال ٿيا ته آل لڏيا ۽ رڳو وارن دهاڙ مان نيند موڪلي نه. ”سسئي“
 ٽي واکيان ٿي. لکيائون واکيان ۱۰ منٽن لاءِ هجي. واکيان رڪارڊ ڪرڻ جي تاريخ
 به مقرر ڪري موڪليائون.

مونکي به ”سسئي“ جي باري ۾ جيڪي خيال ايندا ويا سي ڪاغذ تي درج ڪندو
 ويس. ٿوري ئي وقت ۾ مقرر تيار ٿي ويندي. آڪاش واڻي دهاڙ مان مقرر تاريخ
 تي پڌري ٿي. ڪن مٿن سان گڏجي مون به پنهنجي گهر پنهنجي رڪارڊ ڪيل
 واکيان ٻڌو.

سسئيءَ وارو واکيان ٻڌندي من ۾ وڌيڪ وڃار اٿس ٿيل لڳا، جي پهرئين
 دفعي خيال جي دائري اندر آيا ئي ڪين هئا. حيرت ڪين چئي؟ اهو ئي مان
 ڪڇ ٿي تنهن اڳ سسئيءَ ٽي واکيان تيار ڪيم، ۽ ٽي مان واکيان لکي رهيو هوس.
 نيٺ به نه دنيا ٻڌندي! پر تنهن هوندي به هيٺيان وڃاڙو ڇڻ نه من روڻي سائڙ ۾ ان
 وقت گم لڳا پيا هئا.

سوچيم ته ۱۰ منٽن جي حد مقرر ٿيل هئي؛ تنهن شايد ڪيترن خيالن کي ڊٻائي
 رڳو هرو. ٻيا اهڙي ٿوري عرصي ۾ ڇا چئي ڇا چيو!

شاهه عبداللطيف جو حڪايتي شعر (Narrative Poetry) رڳو حڪايتن جو حصو نه
 آهي. اهي لوڪ پرست آکاڻيون ڪٿي، شاهه صاحب انهن دوارن هڪ ٻئي ڏي وڃي وڃي
 سمجهائڻ جي ڪوشش ڪئي آهي. اها وڃي آهي طالب ۽ مڙس جو ناول، ڀڳت ۽ ڀڳوان
 جو سنهيندو. اها اهڙي ته سرڪير وڃي آهي جو جيڪن ڪنهن درشتائيت جو سڃاڻو نه
 وٺو، تنهن اها عام فھر نه ٿي سگھندي. پر نه شاهه کي معلوم هو ته عام لوڪن کي

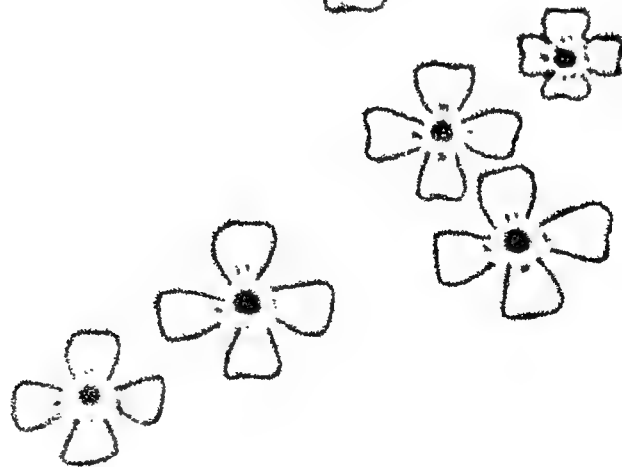
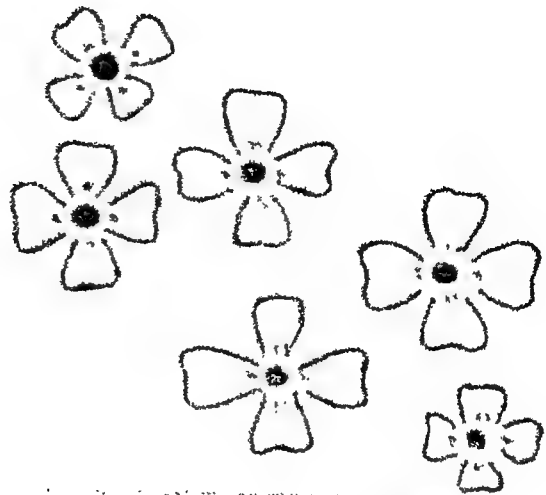
□

سلسلو

□

□ □ نارائن داس ٻمياڻي / مرليڏر جيڻي / جگديش ٻچاڻي /
 ترمڻ بسنت / ڀنڊو گاجرا / ديهچندر ٻيلاڻي / تيرت سڀاڻي /
 اولراء ٻچاڻي / اشوڪ درياڻي / وڀرو بسنتاڻي / رتن /
 □ □ ٺاڪرام ٻسراڻي .

دین

چوان اڙ نه اها وڏائي ڪهڙي، جنهن وڏ هجي - سچ ڇو اٿن نه. ٻوليءَ ۾
 رهي مٿس ڇا خواب نه ڏسڻ ڪهڙن - اها ئي سڀ کان وڏ وڏائي آهي -
 هاڻ هل نه هجي پٽ جو حال ڇال ڏسون - کيس اتي دوا يعني گولي به نه
 وٺائي آهي.

(سنگيت) (ختم)

Add: 7-CHA-16, Jawahar Nagar, JAIPUR-302004.

مرجستان سنڌي اڪاڊمي

طرفان ڇپايل
 انعامي ناٽڪ -

گنا گڏيون

ليکڪ: انڪس ڪلاسي
 ليکڪ: نه رواج

ڪشمير آيو خيبرستان

سور ۽ وقت ٻولس نه هيءَ تجليات جيڪا ڳاڙهي رنگ جي آهي اها ڪدم
ڪيس پاڻي ۽ سان ڏڄوس، نه شام ٽائين مريض نوبو ٿي ٻوندو، سمجهو.

و- جي سمجهو.
ڪٽر- ڏسجي ٿو ته هڪي انٽيسٽائينل آبسٽرڪشن (Intestinal obstruction) ٿي ٻيو
آهي، جو اڪثر گهڻو هيج ڪري کانڻ ڪارڻ. يا اٽو سائو ڊل ڪڍو ٻڪو
کاڌو وغيره کانڻ ڪري ٿيندو آهي - ها. هڪ ٻي دوا جا مون وٽ ڪانڪ
پر آهي - اها به، توهان مان ڪير هلي، نه ڪيس ڏيان ٿو.

ڪوڪ- ٻي دوا؟
ڪٽر- ها. اها رات جو ڪيس سمهڻ مهل ضرور ڏجو. بس، نه ٻوٽو سمجهو، ٻيٽ جو
سور صفا ٻي ويٺس. ۽ صبح جو ٻيٽ به صاف ايندس. وري به توهين
وقت تي اچي ويا. نه. نه. نه. ٿوري لاغرضائيءَ ڪري مريض سچ پچ خطري
پر هو.

رام- (ڪيسي مان پئسا ڪڍڻ جو هڪو آواز) هان وٺو، ڊاڪٽر صاحب - توهان جي
ڪيٽري ٽي ٽي ۽ دوا جو بل؟
ڊاڪٽر- هان ٻائي ٽي وغيره نه هلي ڪانڪ پر ڏجو. اتي توهان جي هٿان دوا
به موڪلائي آهي.

رام- هلو، ڊاڪٽر صاحب! مان ٿو توهان سان گڏ ڪانڪ پر هلان.

[ٻنهي - رام ۽ ڊاڪٽر جي وچ ۾ آواز]

ايتو- واهگرو - ليڪ ٿورا ٽنهنجا ڀڳوان - شڪر آهي ٻاٻا. مون ٿو به، ڪٿي اهڙين
ٻارن کان. لعل اچو بس ليڪ ڪٿي سين.

اشوڪ- اڙي - اهي شڪرانا سدائين لاءِ ٿي مڃين، يا بس ٿورن ڏينهن کان ٻوٽو
آهي ٿي لائون، اهي ٽي ڇڳهه ڏسڻ ۾ ايندا. ڪٿي جو پچ ٻار هان مهينا ٿڙ ۾
وڃهڻ سان وري به ٻاهر ڪڍڻ ٿي اهڙي جو اهڙو رهندو آهي.

ايتو- بس بس هر ڀيرو ايترو نه ٿو ڪيو. ڇهر نه - مون ٿو به، ٻري اهڙين ٻارن
کان - هيءُ نه وقت سر پاءُ رام اچي ويو. نه نه نه

اشوڪ- نه نه نه ازار غضب ٿي وڃي ها - ٽون پنهنجي هن ڪوڙي شان ۽ رنجي
ڪارڻ، ٻئي ڪنهن جي اڳيان هٿ نه ٿو ڏيکين ها ٻياري ايتو! مان

٢٠ - (رام کي) خبر پاهي هنن ايتري دير چڙ لائي آهي. تون ئي ڪٿي ڏسين. ڊاڪٽر جي ڪليڪ به نه ايتري پري ڪونهي. ڀرءُ به خچر پاهي

٢١ - چڱو. مان اتي ٿو ڪٿي ڏسان. پر اهو ٻڌائي ويو ته ڪهڙي ڊاڪٽر وٽ آهي؟
٢٢ - هوءَ ڀڙڙ ٿي، جتي سامهون پرڀرو چوڪ آهي نه. انهيءَ جي ساڄي هٿ تي ڊاڪٽر جي پاهران ڪليڪ ۽ اندر سندس گهر اٿي. ذرا جلد ڏسينس.
٢٣ - مان ڏسان ٿو.

(ايتري ۾ اشوڪ ۽ ڊاڪٽر جي اچڻ جو آواز اندر ڪمري ۾ اچڻ جو ايندو رهيو ۽ ٻن هٿي جي ڪڇهڻ جو نه آواز ٻڌڻ ۾ اچيو.)
اشوڪ - (هٿيءَ جي ويجهو اچي) ڏس پٽ، ڊاڪٽر اچي ويو آهي. هاڻي بس رڳو دوا ڏيڻ جي دير اٿس.
ڊاڪٽر - (هٿيءَ کي) ٿوري بشرت مٿي ڪٽ پٽ. (پنهنيو پاڻ) مان ئي ٿو ڪٽالس.
(بشرت جي سرسراھٽ جو هلڪو آواز.) اوهو ... پٽ نه تمام سخت آهي.

اشوڪ - جي.
ڊاڪٽر - ڏسجي ٿو ته ٻن ٽن ڏينهن کان ئي بيمت خراب رهيو اٿس. وقت سر جهڪڻ هن ڪا گهر جي دوا ٿڪي مٿي وڃيس ها ته جيڪر وري جي هيءَ حالت نه ٿئي ها.

٢٤ - ڊاڪٽر صاحب، هتي تر صف ڪٿي آهي ٻارن کي سڀالڻ ۽ دوا ڏيڻ جي.
ڊاڪٽر - هاڻ پٽ. هيءَ ذرا مڪڇر نه پئيءَ - جلدي آرام اچي ويندو - شانس هٿي. (دوا پيئندي) هيءَ نه ڏاڍي ڪٿي آهي.
اشوڪ - پٽ دوا نه ٿوري ڪٿي پيئندي آهي نه. ٻلا - سول ڪيئن لهندو؟
ڊاڪٽر - پٽ ڪڙي نه پر ٿوري آگري ضرور آهي.
اشوڪ - پيئندي نه هڪدم آرام اچي ويندو - ڏاهو آهين نه ... يڪدم بي روح.

[هٿي جو دوا پيئڻ جو آواز]

ڊاڪٽر - شاباس! هاڻي اجهو ٿو سور هڙ ٿي وڃي. هاڻ (ليٽو ڪي) توهن نه گهر ۾ آهيو نه؟

ليٽو - جي ... ها!

ڊاڪٽر - هڪ هن مڪڇر جو ڏوڙ ٻن ڪلاڪن بعد وري هنڪي ڏجو ۽ ان وچ ۾ هڪ کن کان پوءِ هيءَ اچي تپهت ڪيس ڏجو ۽ جيڪڏهن رڌڪ پٽ ۾

جي اڍنگ چال آهائي هلندي ٿي اچي . ٻنڌي کوکي ڪيترو نه سمجهائيندو هو . هيٺ ڪيڏانهن ويا تنهنجا پار ٿي وارا ۽ سڄيون ساھيڙيون ... جن جي چٽي ۽ ديڪان - ديڪي تي پرمٽري ٿي وڻندي پار ٿيون ٿيندي ۽ اجايا سجايا خرچ ڪندي . شاديءَ کانپوءِ ٻن ٻارن هڪ بعد ٻي، ڇهن سالن ۾ ٽوهر ڪو ڦيرو نه آيو آهي . آهائي شيخ چلي واري چال ۽ عادتون . هيءُ نه خبر ناهي پرمائيا ڪو هجيءَ جو سڏا ويا جو مان ڪنهن ڪم سانگي هيڏانهن اچي لکتس ۽ من ۾ آيو ته هن پاسي آيو آهيان ته ڇو نه پيٽ لپتو وٺان به ٿيندو وڃان - سو وقت سر اچي لکتس .

هئا ... رام -
تون نه پنهنجي کوکلي شان ۽ اجائي آدمير جي وس ڪڏهن نه پاڙي وارن جي اڳيان پنهنجي جتان جي ٽڪري ڪارڻ نه هٿ ڪين ٿهلائين ها . اڄ ڪيڏانهن وٺي تنهنجي ممتا؟ پرمائيا تو جهڙي ماءُ ڪنهن نه پٽ کي نه ٿئي جو ...
(رو ٿندي) رام بس ... بس . هاڻي اڏو شرمندو نه ڪر . جو گذري ويو، سو گذري ويو . اڳتي ائين ڪڏهن نه ٿيندو .

هجي - ممي ... بابا .
جي منهنجا لعل . اجهو تنهنجو بابا ڊاڪٽر کي وٺي آيو . اجهو تو منهن ۾ تنهنجو سُر لهي وڃي . ڏس نه سهين پٽ ڪير آيو آهي . تنهنجو ماما . پٽ ڏس .
(پيار سان سندس مٿي تي هٿ گهمائيندي) پٽ گهرائين ڇو ٿو؟ ڇا پٽ ۾ وٽ يا ٻولي .
(ليٽو ڏانهن مخاطب ٿيندي)

رام - هيءُ سڀ تنهنجي اڃاين پيو وڃي جي پار ٿين جو نتيجو آهي . اٽلا ساڻا خرچ ڪري، لوڪرن ۽ رڏائين کان مٿي، جهڙا ۽ چشڪيدار ٿو وڃن، چيان، طعام تيار ڪرايو، جي پوءِ ٻار نه هٻڇ ڪري وڃن پٽ ۾ نوسيندا . هضم ٿئي نه ٿئي، نه به کائين - ۽ پوءِ وٽن هن طرح لوڙ هڻندا .

هجي - او ... هو . پا - پا - اڃان ڪين ... آيو ... پٽ ۾ ڏاڍو سول ...
ليٽو - هو ڏس . تنهنجو بابا ... ڊاڪٽر کي وٺي پيو اچي . هان تون هيءُ ٿورو پاڻي پيءُ ...
هجي - نه ... نه ... ا ... ها ... پاڻي ... نه ڪجي . ڏا ... ڏا ... ڏاڍو سول آهي ... ا ... ها .

تڪڙ ڪري اڃا به سڀني کي ٻارڻيءَ جي سڃاڻت وغيره ملهائڻ کڏي لاءِ انڊوانس
۾ سڀ ٿڌي ڇڏي ۽ جيڪو ڪي همٿر هٿان کڻي ويس سي ۽ خرچ ڪري آيس.
نوڪ۔ (نوڪڙي ۽ مان) چڱو ڪيئہ...!

ٽرو - چڪو وري ڏوڙ مان ٿيو. مون سمجهيو توهان وٽ ڪج پڪا ٻيا هرلدا ۽ وري مهنڀي جي نه ٻچاري آهي. باقي ئي ڏينهن ٻيا آهن.

ٻڌوڪ۔ او... هو، (هتيءَ جي ڪنجهڙا چو آواز ڪج ياغند لهندو رهي ٿو.)
پڳوان جسي نالي گرو بندوبست ڪري ڊاڪٽر کي وٺي اچر، تـسـو، ڪيـن

منهنجي جگر جو نڪرو سوڙ کان ڦٽڪي رهيو آهي .
 شرڪ - هيئر مين وٽ ئي ڪٿان انتظام ڪريان؟ توکي پوريان نه ڪجهه هوش دواس

رهي ٿو. جڏهن ته نه ٿي پتا هوندو ته همن ۾ خارش ٿي پوندو ۽ پوءِ اُٿو
خرچ پئي ڪندين. ” چڻ ڪو هتي ڪارون بادشاهه جو خزانو ڪاهو پيو آهي.

شوڪ - (وچھر ڪٽيندي) ڇا مان ٺههجو دشمن آهيان ڇو توکي خبر ڪرڻ کان

روڪيان ٿو. هيٺ ڪجهه سوچ. هتي ٽي جا گڏ ٿي رهيا آهن. هو ٿورو ٻار
 ڄا سوچيندو. ڇا هن جي من ۾ هيٺ ٿيڻ ٻارو ڪا. ائين ٿي. هو اٺه

ٲڙ ٺهندو سوچيندو هوندو ته: ”مان نه هتي سول کان ٻڌي رهيو آهيان ۽ ممڀي
نه ٻڌي“ کي منهنجي ذري به پروا نههئي! واه...!

ٻڌو. (روايتي) اس... اس. ڇا سڀ ڪم ٿو هلائي هينئر چوڻو آهي. اهو ڪم
 رهيو، اهو. (پنهجو ٻار) هيءُ ڪهڙي مڙهيءَ جي ڪهڙي آهي.

هي ٻوڙاما ... آئون ڪا مدد ڪر.
(ايتري ۾ ايترو جي ٻاءُ رام جو اوچتو ڪمر ۾ اچڻ جو آواز)

ٻارن کي ڪهڙي مدد ڪندڙ - ڇا ڪا مٿان آسمان مان رهين جي برسات وسائيندڙ.
ٻارن کي ڏسندي (ٻار؟ ڇا؟ ٻار؟)

ڊاڪٽر - ها، مان. مان ٻاهر دروازي کان ٿي ٽوھانجي ساري گشتگو ۽ واد وواد ٻڌندو
ٻيو اچان. دادا! ٻارو، ٽوھان جلدي وڃي ڪنھن ڊاڪٽر کي سڏائي اچو. مان

پاڻيهي ٿو کيس ٺي وعده ڏيان .
ليٽو - پرمانا ٿو کي قسم ٿي موڪارو آهي .

(اشوڪ ۾ ٽڪڙو ٽڪڙو ٻاهر وڃڻ جو آواز)

هلي ويو آهي . هي ڳوان ! (منهنجو پاڻ ڪجهه ڳولهندي) وري گهر ۾ به قسمت سان ڪا ٻيٽ سرور جي گوري-وري يا ڪا پيٽڻ جي پهر مڻت وغيره به ڪانهي جو ڪٿي توکي ڏيان . (لڪڙ لڪڙ ۾ منهنجو پاڻ ڪٿت جو ٺاڪ ڪوليندي-آواز) هيڏانهن وري ڪٿت ۾ جيڪي ڪي پٽسا هئا سي به لپتو ڀرس ۾ ڪٿي ويئي آهي . ۽ منهنجي جيب ۾ به هئي ۽ ٻيا ۽ ڪجهه پٽسا پيا آهن . هي پرماتا-ئون .
(هٽي ۽ جي ڪنجهڻ جو آواز برابر ايندو رهيو)

هٽي- آ آ-آ-ها ممي .
اشوڪ- پر ٻيٽ ٽون گهٽراءِ نه مان- مان هئي ڏس منهنجي ٻيٽ کي ٿورو تيل سان آڏيان ٿو . پوءِ سور آهستي آهستي لهي ويندو . ٻيٽ ٿوري بشت مٿي ڪٽ .

(اشوڪ هڏجي ٻيٽ کي ٿورو آڏي ٿو . آڏو جو ٿورو آواز ۽ هٽي جي پاڻ ڪنجهڻ جو آواز ايندو رهي ٿو .)
اشوڪ- هي ڳوان هاڻي ٽون ڏک ڏور ڪر .
(ايتري ۾ لپتوءَ جو گهر ۾ پريش ڪرڻ جو آواز ...! هٽي جي ڪنجهڻ جو آواز ٻڌندي-)

لپتو- ڇا ٿيو منهنجي لاڏلي کي؟ هٽي هٽي!
هٽي- (لپتو جو آواز سڃاڻندي) او هو . ممي . ٽون . اچي ويٺين . م م
مولڪي ٻيٽ ۾ ڏاڍو سول آهي . او هو ڇا ڪيان . ا ا ... آ ها .
لپتو- سور؟ ٻيٽ ۾؟ (اشوڪ کي) ٺوهان هيئن چپ چاپ منهنجو منهن ڇا ڏسي رهيا آهيو؟ وڃو نه ڪنهن ڊاڪٽر کي وٺي اچو . هٽي جي حالت ٺوهان ڏسي رهيا آهيو . ڪيئن نه معصوم سور کان ڦٽڪي رهيو آهي .
اشوڪ- ڦٽڪي رهيو آهي نه مان ڇا ڪريان؟ ڊاڪٽر ڪو مفت ۾ ايندو ڇا؟ جيڪا به رهي- ڪهي ڪٿش ڪٿت ۾ پيئي هئي ، سا ٽون ڪٿي روالي ٿي ويٺين .
ڪڇ سوچي؟

لپتو- نه ڇا . ٺوهان وٽ هينئر هن وقت ويهه- پنجويهه رهيا به ڪونه آهن .
(هٽي جي ڪنجهڻ جو آواز برابر ايندو رهي ٿو .)

اشوڪ- هڃن ها نه هيئن ويو هجان ها؟
لپتو- (ڏک ڀري آواز ۾) منهنجي ڀرس ۾ به نه صرف به ٿي رهيا وڃي اچيا آهن .

ٽي شالدار ٻار ٽيون اسين ڪري چڪا آهيون. هيئن هر سال اچائي ايتري ٻيگهه
نه ڪئي ته ڇا بگڙجندو؟

ليٽو - اشوڪ ٻار لنگ! لهي وڌن جي سمجهه جون ڳالهيون آهن، نه لڏين جي
سمجهه جون - ۽ تنهن کانسواءِ ٻار رهون به اهڙي سرڪل ۾ ٿا، جو جيڪڏهن

ڪا ڪمي پيشي رهجي ويئي ته اول ايندڙ گيسٽ ڇا سوچيندا؟
اشوڪ - نه چئبو رڳو آهن جي سوچڻ ڪري ٿي وڃون اچائي خرچ ڪري وڌائيندا؟
ائين نه؟

ليٽو - مان اهو ڪٿي ٿي ڇوان؟ پر ايترو ته ڪجهه ڪريون جيئن ڪل نه نه ٿئي. آهي ۽
ڏينهن ڪرشنا جي پٽ دليپ جو جنم ڏينهن هو. ڏاڏو ڪيئن؟ کيس به نه اسان
جيان به پٽ آهن. ڪا ڪمي - ڪوتاهي هئي؟

اشوڪ - ڪا ڪمي ڪوتاهي نه ڪين هئي. ليڪن لیتو ٽوڪي ڄاڻ هئڻ گهرجي ته
دليپ هن شهر جي وڏي ۾ وڏي دوائن جي ڪارخاني جي مالڪ جي ڀائيوار
جو پٽ آهي ۽ هتي ٽولي جو ٻنڌي صرف موٽرن جي خستيس ٺاڙ ڪمپنيءَ
جو هڪ پگهاردار نالي مائر ايجنٽ آهي.

ليٽو - پر آهي ايجنٽ - شپ جو به نه شان رکڻو آهي. ڏسندي وائيندي اسين پنهنجي
عزت ۾ اضافو ڪيون يا گهٽائي؟ اڪي مڙهه ٿوري پئي لڳائي آهي.

(ايتري ۾ ٻاهران در جي بيل وڇڻ جو آواز ٿئي ٿو.)
اوهو. شايد سنيٽا به اچي ويئي. مون کيس ڪلهه رات ئي بزار ۾ گڏ هلي لاءِ
ليٽو - ڇو هو.

(ليتوءَ جي آئي هليو جو آواز. در کوليندي)

ليٽو - هلو... سني نه چئبو پوري ٽائيم ئي اچي حاضر ٿي آهين؟
سنيٽا - اڙي... ليتو. مون ڪنهن ڪم لاءِ چئڻ ۽ مان اڪار ڪيان. امپاسيبل...
جلدي ڪر مون کي توسان گڏ بزار مان ٿي، گهر اچي پنهنجي مسٽر لاءِ لڊج

(Lunch) تيار ڪرڻي آهي.

ليٽو - مان نه پنهنجو ئي انتظار بي ڪيو. به منٽ - بس اجهو ڪٻيٽ مان پرس ۽ ٽيلهو
ڪٽي ٿي اچان. تون ذرا اندر نه اچ - يا ايتري ٿيئي رهنديءَ.

(ٻنهي جي هليو جو آواز)

ليٽو - (اشوڪ کي) ٻڌو ٿا مان ته وڃان ٿي بزار ڏانهن. سنيٽا سڏڻ آئي آهي.
پر تڏهين ڪيڪ جو آرڊر ڏيڻو آهي ۽ ٽوليءَ جي ڊريس وغيره وٺڻي آهي...

ٻيڙو - ها ها . اسانجي رٿيل پروگرام ۽ کاڌي ٻيڙي جو، نه چاهيندي، پنهنجي
مسٽر سان، ساراھ جون سرڪيون پوي رهي هئي.
اشوڪ - (ڏرا ٽوڪڙيءَ جي لھڙي ۾) ساراھ جون سرڪيون؟
ليٽو - نه، وره ڇا؟ ڊارلنگ! ۽ هوءَ انجنا نه اصل منهنجي اڳيان بنيان ٿري
رهي هئي. پر مولڪي به فرصت هجي نه؟ سيني جو دل کولي جو سواڪٽ
ڪرڻو هو، سمجهو؟

اشوڪ - سمجهو نه ڇا. پر سڀ ڏنر ٻيڙي، پنهنجي پٺي نظر سان پريان ئي هر ڪنهن مهمان
کي، ٻارن کي، سان پئي پرڪم نه ڪر ڪيتري ٻاڏي ۾ آهي.
ليٽو - (خوشيءَ جي موٽ يعني آواز ۾) ٽڏهن نه چوان ٿي، ڊارلنگ! هينئر پنهنجي
لڙلي (Lovely) لاڏلي جي جدم ڏينهن جي ٻار ٿي، اهڙي ريت منهنجي ڪڇي
جڏهن ڪار ڪمي پيشي نه رهي.

اشوڪ - مان ڪڏهن نه چوان ته ڪا ڪمي پيشي رهي. لڳن ٿي ته اسان کي هميشه
پنهنجي ڪمائي يعني پگهار ۽ گهر جي بچت مطابق خرچ ڪرڻ گهرجي. ٽس
نه، هينئر گذريل ان مهينن ۾، ڪيترو نه هن طرح اڃاڻو سڃاڻو خرچ ٿي ويو
آهي. هتيءَ جي جدم ڏينهن جي ٻار ٿي... شاديءَ جي سالگره ...

ليٽو - (وح ۾ ڪٽيندي) او... هو... اوهين نه ڪمال ٿا ڪيو. هيتري انڊي خرچ
جي ڳالهه ٿي هڻو وڏو ليڪچر.

اشوڪ - (ٿورو شرح ٿيندي يعني خوشيءَ جي آواز ۾) ٿورو ليڪچر ڇا. تون سمجهين
ٿي ته مان به اڪبر آهيان؟ هڪ ٻت ڪي گهٽ ۽ ٻئي ڪي وڌيڪ ٿو ڳهران؟
هتي منهنجو ٻت آهي ۽ اولي نه؟ ٻئي منهنجي اکين جا ٿارا آهن. ٻڌ!

ليٽو - ٽڏهن نه چوان ٿي. جيڪڏهن اوليءَ جي ٻار ٿي ۾ ڪا ڪمي پيشي رهي هجي
و ٻئي نه ڇا هن جي من ۾ هن ٻار ٿي ٻڌا نه ٿيندي؟ ٻن اکين ۽ ٻار ٿي
وارن دوستن کان نه ڇا، اول پنهنجي ٻاءُ سان ويس ڪانه ٿيندس؟

اشوڪ - ٿيڻو... تون هن ننڍڙيءَ ڳالهه کي سمجهڻ ۾ ڪهڙي نه ڀل ڪري رهي آهين.
ڏرا ڪڇ شام ۾ ويهي پنهنجي دماغ سان سوچ ۽ سمجهڻ جي ڪوشش ڪر
نه هن ۾ هن ٻار ٿي ۽ ويس هڻڻ جو ڪو سبب ٿي ڪونهي.

ليٽو - سو ڪيئن ٻڌا؟

اشوڪ - ڇاڪاڻ ته اولي لاڏلو هتيءَ کان ٿي سال وڏو آهي ۽ هن جي اڙڪ نه ٿي ڇو

اجايو آدم پير

- موهن لعل 'آداسي'

ٺاڻڪ جا ڪردار -

اشوڪ : هڪ لوڪري ڀانڱ ڪمپني - ايجنٽ
 ٺاڻڪ : اشوڪ جي ڌرمهتي
 سنيٽا : ليتوءَ جي ساٿي
 هٽي : اشوڪ جو پٽ
 رام : ليتوءَ جو ڀاءُ
 ڊاڪٽر : اشوڪ جي گهر کان ٿورو پريان رهندڙ ڊاڪٽر

ليٽو - آخر سڄي ساري سال ۾ صرف اهي ٽي ڏينهن نه آهن ٿا، هڪ پنهنجي شاديءَ جي سالگرهه جو - ٻيون هٽي ۽ ٽيون لوليءَ جي جنم جو ڏينهن!

اشوڪ - مطلب؟
 ليٽو - او... هو... ڊارلنگ! توهين نه، هر ڪنهن ڳالهه جو سڀ ڪجهه سمجهندي ڪندي به، رڳو مطلب پيا پڇندا آهيو. گذريل رات پنهنجي شاديءَ جي سالگرهه جي ٻارڻي ڪهڙي نه شاندار رهي؟

اشوڪ - هون.
 ليٽو - ان وقت سڄي ٻچ ڪو پتا جو جهرو ڏسڻ وٺان هو. ڪيئن نه اندر ئي اندر ٻڙي ٻڙي ۽ ٻوسري رهي هئي.

اشوڪ - اچا؟
 ليٽو - انهيءَ رات رڪي رڪي، هر ڪم شيءِ ۽ سجاوٽ ڏانهن گهوري گهوري ناهاري رهي هئي. پنهنجي پٽ پٽيءَ جي جنم ڏينهن جي ٻارڻيءَ جي، اسانجي ٻارڻيءَ سان مشاهبت ڪري رهي هئي.
 اشوڪ - مشاهبت يعني برابري؟

ٻڌي - نه لکيل آهي ڪو بهي.

ٻڌي - ٻيو؟

ٻڌي - اڄ ڏينهن تائين مان اهو طئه نه ڪري سگهيو آهيان ته ان ڏينهن جو مولڪي
ڏهڪي ڏي هتي يا سج چيو هجي.

ٻڌي - سج ٻڌا يا تو.

ٻڌي - نه ته ڇا ڪوڙ ڳالهائيندين؟

ٻڌي - مان ۽ ڌارون ٻين مان ها. نه يا نه!

ٻڌي - (ٻاٺي غصي ۾) هون. تنهنجو مطلب آهي مون کي اهو خوف بڻار!

ٻڌي - (شي شي شي ڪندي) نه بلڪل نه! اهو ته توهان ان ڏينهن تائين هئا.
مون نه ڀاڱو توهان کي سمجهدار بڻار!

ٻڌي - اهو نه سمجهن.... تنهنجي آڻ خبر وٺان.

[ٻڌي اڳيان ۽ ٻڌي پٺيان ڏکڻ ٿاڻا - ٽريز.... اونداهه!]

□□

Add: "Bhagwan Bhawan", A-130, Adarsh Nagar, JAIPUR-302004

١
ٻئي - (غصي مان رڙ ڪري) مان ڪنهنجي پسند - پسند جي عزت نه ڪندو آهيان
تون دارون نه پيئيندڙ؟

ٻئي - (ياد ڏياريندي) توهان دوستن جي پسند جي عزت ڪندا آهيو. اها ڳالهه
توهان پاڻ هر هر چولدا آهيو. شايد توهان کي وسري ويو.

ٻئي - مولڪان ڪجهه نه وسريو آهي. مولڪي ڪجهه ياد ڪونهي. مولڪي صرف هڪ
ڳالهه ياد آهي، نه تون دارون نه پيئيندڙين. نه پيئيندڙين. نه پيئيندڙين!

ٻئي - ۽ توهان جا دوست؟

ٻئي - منهنجا دوست؟ اهي به هينئر هن گهر ۾ دارون نه پيئندا!

[ٻئي کان ٿيلهي ڪسي ولنگ ۾ وڃي ٿي! اولده! ررشن! ٻئي ۽ ٻئي
صوفي ٿي ويٺا آهن.]

ٻئي - اڄ ڪالھ ڪيڏانهن گهٽ - گهٽ ٿا وڃو؟

ٻئي - ڪيڏانهن وڃون؟

ٻئي - ڪافي ڏينهن کان دوستن سان به ڪو پروگرام نه ٺاهيو آئون.

ٻئي - دل ئي ٿئي ٿئي!

ٻئي - ڇو؟ دل ڇو ٿئي ٿئي.

ٻئي - سچ ٻڌايان؟

ٻئي - نه ڇا ڪوڙ ڳالهائيندا؟

ٻئي - جنهن ڏينهن تون پاڻ دارون پيئڻ واري ڳالهه چئي هئي، ان ڏينهن کان مان
بچي ويو آهيان.

ٻئي - (ٿورو کلي) ڪهڙي ڳالهه ٻڌجاريو آهي توهان کي؟

ٻئي - اڄ تون شراب پيئندڙين. سڀاڻي انکان هڪ قدم اڳتي وڌندڙين. پريهين

ان کان به هڪ قدم اڳتي وڌندڙين. پوءِ شايد هڪ ڏينهن اهڙو ايندو جو

مان توکي ڳولھڻ ڪرندس ۽ تون... تون مولڪي ڳولهي به نه مليندڙين.

ٻئي - ڏاڍا ٻڌڻوڪ آهيو توهان!

ٻئي - هڪ ڳالهه ٻڌائيندڙين؟

ٻئي - منهنجو ڪجهه لکيل آهي توهان کان؟

- ٻئي - اڄ ڪجهه ڪولهي بس (زور ڪري ڳالهه اڏي ڇڏي)
- ٻئي - ها، ها، ڇڏو. ڇپ ڇو ٿي وئي؟
- ٻئي - مان ٻئي سوچيان ته توهان جن دوستن سان گڏ وهندي سٺي نه لڳنديس.
- سندن زالون هجن ها ته آورو ٿيڪه رهي ها.
- ٻئي - (ڪجهه نه سمجهندي) مون سمجهو ڪونه! تون ڇا ٿي چوڻ چاهين؟
- ٻئي - منهنجو مطلب آهي، مان به وسڪي پيئڻ ٿي چاهيان! توهان جي دوستن جون زالون هجن ها ته شايد وڌيڪ ليڪ لڳي ها. خبر نه. اينديون اڏهن به هلندو!
- توهان سان ئي ڪٿي وهنديس! هنن کي گهرايو ٿي ته آڻو ته ڪري ته ڇا نه سگهجي؟
- ٻئي - (عجب ۾) تون تون پيئندي؟ تون وسڪي پيئندي؟
- ٻئي - ڇو مان نه ٻي سگهنديس ڇا؟
- ٻئي - اها ڳالهه تون ئي چئين ته
- ٻئي - (ڪٿي) ها ... اها ڳالهه مان ئي چوان!
- ٻئي - تون؟ (منجهي آيو.)
- ٻئي - ڇو توهان پيئڻ نه ڏيندا ڇا؟
- ٻئي - وسڪي؟ ... تون؟
- ٻئي - ها، وسڪي مان!
- ٻئي - (سڀلجي) نه اهو ٿو ٿي سگهي. تون وسڪي ٿئي ٻي سگهين.
- ٻئي - ڇو؟ ڇو ٿئي ٻي سگهان؟ ڏاڍي ڪڙي ٿيندي آهي ڇا؟
- ٻئي - ڌارون سٺي شين ڪولهي.
- ٻئي - صرف زالن لاءِ؟
- ٻئي - نه، سٺي لاءِ.
- ٻئي - تنهنجي عوامي خراب شيءِ ڌارون. منهنجو ڪپڙو مطلب؟
- ٻئي - منهنجو مطلب ڪيئن ڪولهي؟
- ٻئي - منهنجي سٺي سٺي جي پسند نه ٿا پسند جي عرصو ڪندو آهي. مون کي ڀروسو
- ل جي پسند هي پڻ عرصو ڪندو.

لاهيو آٿو - يا چڙجي، دوستن جي پسند کي عزت ڏيڻ لاءِ لاهيو آٿو.

ٻئي - باڪل ايڪ - ٻوٽو؟
اسيند يا لاسيند جي عزت ڪري ٿا سگهو.

ٻئي - باگل آيڪ - پوءِ لاڳو
جڏهن توهان پنهنجن دوستن جي پسند يا ناپسند جي عزت ڪري ٿا سگهو،
ٻئي - جڏهن توهان پنهنجن دوستن جي پسند يا ناپسند جي عزت ڪري ٿا سگهو،

ٻئي - اهوئي نه پڄاڻ نه اچتو هيءَ ڳالهه ڪيئن آئي تنهنجي دماغ ۾؟

پتي - اهوئي ۾ پٽيان ۽ ڏوڏو اوچتو ڪري ڇڏيو. مان جيڪڏهن پنهنجو رخ بدلائان ته
پتي - معزوري ٿيڻ بعد ڪرڻ جي ڳالهه آهي. مان جيڪڏهن ڳالهه آهي.

ਮਦਿਹਾਜੀ ਲਾਹੌਰ ਸੂਫੀ ਭਾਲਹਾ ਅਹੀ.

پتی - کہیں؟

ٻڌي - ڪيئن؟
جڏهن اوهان دوستن جو هيٽروٽيان ٿا رکو، ته ڇا زال جو ٽيان نه رکندا؟

پتی - ہاگل اہائی کالہ، نہ مان پیو چوان!

پتہ - مکہ کا، ہذا ہو۔

پستی - ۷۴

پتي - ٻچ
پتي - اڄ توهان صرف دوستن کي گهرايو آهي يا سندن زالون به اينديون ؟

پتی - آج بوسہ کھائے گا خاص ہالہ، آہی ؟
پتی - جو۔

پتہ - بھریں ہڈاؤ۔

پتي - ٻه رين ٻڌايو .
پتي - ٻيڻ جو پروگرام آهي . زالن سان اچي ڄا ڪن ها ؟

پڻتي - ٻيڻ جو پروگرام ڪي رڳو ڪهڙي خرابي هئي؟
پڻتي - زالن سان اچن ها نه ڪهڙي خرابي هئي؟

پتی - ہو پسند کن - الا انی نہ کن ۔

هو پسند ڪن - الانبي له ڪن .
 ها، بلڪل نڪ ڦالهه آهي . سندن زالن جي پسند ناپسند جو به ڪم ڏيان

رکٹ کپی

پتی - اھو مون ڪيئن ٿي ڳالھائين؟

پہننے - چرو؟ کا غلط ڈالو، چھڑی ویس چاہو؟
پہننے - لہو؟ کا غلط ڈالو، چھڑی ویس چاہو؟

پتي - ادهنجي چوڻ جو ڀڃڪڙو -

پتئي - (لاڀرواھيءَ سان) عجيب ٿي وڃي ٿو. آھي!

پتي - (لا پرواهيء سان) دل ۾ ڪڍڻ آهي.
پتي - پنهنجو مطالب پنهنجي

ٻٽي - (طنز مان) توهان جي عادلن سان ٿوري گهڻي واڻي ٿي. رهي آهي.

[ٻٽي اڳتي وڌي ٿي ۽ ڪٿي اندر ڏسي ٿي.]

ٻٽي - ايڏا ڪڇا آندا آيا اڃا به؟

ٻٽي - انهي قسم جا آهن!

ٻٽي - ڪڇن ٻڌن جو آڻاڻو ٿاڻو؟

ٻٽي - مان ٻاڻهي لاهيندس!

ٻٽي - منهنجي هوندي توهان کي آڻاڻو ٿاڻو ٿاڻو ضرور آهي؟

ٻٽي - ڏاڍو خراب شيءَ ٿيندي آهي. خراب شيءَ کي ورتائڻ ۾ ساڻ ڏيڻ پاپ آهي.

ٻٽي - سمجهان ٿي - توهان طنز مان ٿا ڳالهائو. پير اها ڳالهه مان ٿي چوان، توهان جي ادارا، مهلتا ۽ فرائڊ ٿي چوان، ملڪان.

ٻٽي - اڃا - توهان ٿي نه ڪنهن ڳالهه جو اثر ٿيندو آهي ڇا؟

ٻٽي - ظاهر آهي ته ٿيندو آهي.

ٻٽي - ٻيو اها ڳالهه، منهنجي لاءِ سٺي خبر آهي.

ٻٽي - اهو فيصلو توهان ڪيو.

ٻٽي - منهنجو مطالب، توڻي رٽاءِ رهڻ جو فيصلو ڪيو آهي؟

ٻٽي - نه، اها ڳالهه توهان غلط چئي.

ٻٽي - تون لڳ ڪري ڇو.

ٻٽي - نه مون سهڻو ڏيڻ جو فيصلو ڪيو آهي.

ٻٽي - واه واه واه واه. اها ٿي نه ٻڌار ڳالهه. مان اڃا به ٿوري ڏاڍو سمجهان.

ٻٽي - شڪر.

ٻٽي - هونءَ جا مان ٻچي سگهان ٿو ته سائينجن منهنجو ارادو ڪيئن بدليو؟

ٻٽي - مون سوچو ته روز جي جهڳڙي - ٻاريءَ کان بهتر آهي ته مان ٿي سمجهون ڪري وٺان.

ٻٽي - سمجهولي واري ڳالهه اوچتو ڪيئن سوچين؟

ٻٽي - مولڪي لڳو ته هي سڀ توهان منهنجي لاءِ نه ٿاڻو ڪونهي. منهنجي پسند لاءِ

ٻئي - ڏسڪي مان توهان کي ٿئي ڏيان. توهان مولڪي ٿا ڏاڍا!

[اوندهه روشني اچي ٿي. ٻنهي صفائي ڪري رهي آهي! دروازي تي
ڪٽ ڪٽ جو آواز. ٻنهي اچي دروازو کولي ٿي! ٻئي ٿيلهي ڪٽي اندر آيو اچي.
ٻنهي ڪالٽس ٿيلهي ولڻ ٿي چاهي. پر ٻئي لٿو ڏٺيس. ٿيلهي سينٽر ٽيل سان
لڳائي رکي ٿو.]

ٻنهي - هي ڇا ڇا رٿي آيا آهيو توهان اڄ؟

ٻئي - ڪجهه امڪين، بيڊا، وسڪي ۽ بيٽر.
ٻنهي - وسڪي ۽ بيٽر نه خير ليڪ آهي. پر امڪين بازار مان آڻڻ جي ڪهڙي
ضرورت هئي؟

ٻئي - بازار مان نه ته ڪٿان آڻيان ها؟

ٻنهي - گهر ۾ ٺاهي وٺان ها!

ٻئي - ڪير ٺاهي ها گهر ۾ - تون؟

ٻنهي - ها. ڇو اڄ تائين نه ٺاهيو آهي ڇا؟

ٻئي - اڄ تائين ۾ ۽ اڄ ۾ ڏاڍو فرق آهي.

ٻنهي - ڪهڙو فرق آهي؟

ٻئي - پڇين ائين ٿي، ڇو توکي خبر ئي ڪاهي.

ٻنهي - ڪالهوڪي ڇٽ - ڇوان جي ڪري ٿا چئو ڇا؟

ٻنهي - اوچتو ياد اچي ويٺو شايد!

ٻنهي - نه اوچتو ياد نه آيو. توهان جهڙي مهاڀرش ڪي عام ماڻهو جهڙو ور ٿاء ڪندو
ڏسي، خود به خود ياد اچي ويو.

ٻئي - هي مهاڀرش ۽ عام ماڻهو واري ڳالهه ڪٿان اچي ويئي؟

ٻنهي - اڄ جي پسند ڪي پنهنجي پسند کان اولهه در جو ڏيڻ وارو شخص، جيڪڏهن
پنهنجي پسند ڇڪاڻ جو ضد ڪري وهي ته منهنجي خيال ۾ اهو مهاڀرش
جي عام ماڻهو ۾ تبديليءَ جو اشارو آهي!

ٻئي - تون انکي مهاڀرش جي عام ماڻهو ۾ تبديلي چٽ - يا نيچتا پر تو وانگر اڄ
جي پسند جي بيمعزئي ڪرڻ جي مولڪي عادت ڪاهي.

- پتي - راست جو، اسين گهر ۾ اڪيلا هوندا آهيون؟
- پتي - هر وقت هرڪا ڳالھ، چوڻ لائق من اسٽ هجي - ضروري ڪونهي.
- پتي - ته ان ۾ منهنجي غلطي ڪٿي ٿي؟
- پتي - صاف ڪوئي، ٿي سگهيو، توهان کي سڀ نه لڳي. پر حقيقت اها آهي ته غلطي صرف توهان جي آهي.
- پتي - ته ٻڌاء ته ڪهڙي غلطي آهي؟ اهاڻي نه، ته مان دوستي ٿو اڀايان. ٻيا ٻيو ڪجهه نه؟
- پتي - توهان شوق سان دوستي ٿيائو. پر منهنجي سمجهه ٿي نه.
- پتي - منهنجي سمجهه ٿي ڪيئن؟
- پتي - زال جو به ڪجهه حق ٿيندو آهي منهنجي پتيءَ جي وقت ٿي، اهو حق، توهان ايتري دراعدي سان ٻين ۾ ڪيئن ٿا ورهائي سگهو؟
- پتي - منهنجي وقت جو استعمال جيئن مولڪي ليڪ لڳندو، مان ڪندس.
- پتي - مان هينئر به توهان کي هٿ ٻڏي ويندي ٿي ڪريان ته مهرباني ڪري مولڪي وٽسڪ سڙا نه ڏيو.
- پتي - نه نه؟
- پتي - نه ته توهان مولڪي به ڪجهه ڪرڻ لاءِ مجبور ڪندا.
- پتي - ڇا ٿي ڪرڻ چاهين ٿون؟
- پتي - مان ڪجهه، لڳي ڪرڻ چاهيان. جيڪو ڪرائيندي، مولڪان منهنجي مجبوري ڪرائيندي.
- پتي - مجبوري ٿي سهي! پوءِ ته ٻوي ڇا ڪرائيندي مجبوري ٿوکان؟ آپگهاٽ؟
- پتي - مان ڪاٿر نه آهيان جو آپگهاٽ ڪيان.
- پتي - نه؟
- پتي - ڪجهه به ڪمان. پر اڳتي مان توهان جي دوستن جو هتي اچڻ، هتي اچي دارون پيڻ برداشت نه ڪندس.
- پتي - هي گهر منهنجو نه منهنجو آهي. شايد توکي ياد نه رهيو آهي.
- پتي - جي نه. مولڪي وسرو ٿاڻي. پر توهان کي سوچڻ کپي ته هيءُ گهر ڇهترو توهان جو آهي، اولاد ٿي منهنجو نه آهي. ۽ هن گهر ۾ اڳتي ڪونه لاجائز ڪر نه ٿيندو.
- پتي - تون مولڪي ڏمڪي ٿي ڏين؟

ٻڌي - مان خوش يعني آهيس ته اڄ توهان مولڪي ٻانڌ سان گڏ ٻڪڙي تي ٿا وڃي هلاو
 نه - مون گڏ هان کان اڪار ڪهه مانءِ ڇا؟
 ٻڌي - توهان ڪٿي ڏسندا مولسان گڏ ٻڪڙي؟
 ٻڌي - نه ڪونهن سان گڏ ڏسندس؟
 ٻڌي - توهان پنهنجن دوستن سان گڏ ڏسندا.
 ٻڌي - (غصي ۾) اڄ ڪالهه تون ڪهڙيون اهمالو ڳالهائون ڪرڻ لڳي آهين.
 ٻڌي - سڄي دنيا ڳالهائون شايد اهم ٿي چوڻدا آهن!
 ٻڌي - ڇوڪرو تون چوان، سو سچ ٿيندو آهي. باقي سڀ ڪوڙ؟
 ٻڌي - مون ائين نه ڪونه چيو!
 ٻڌي - نه ڇا چيو؟

ٻڌي - مان توهان کي حاصل ڪرڻ لاءِ سڪي رهي آهيان؟ توهان ٻانڌڪي ورهائڻ
 ۾ مشغول آهيو. توهان وقت ڇا ڪجهه بل نه ڪونهن، جيڪي توهان مولڪي
 ڏئي سگهو؟ - صرف مولڪي! پنهنجن دوستن کان بچائي، آهيس کان بچائي،
 مشغولن کان بچائي. فقط نه بل. آخر مون ڇا بگاڙيو آهي توهان ڪهڙي
 ڏوهه جي سزا ڏيئي رهيا آهيو هن طرح؟

ٻڌي - مان سهرو ٺهندڙ آهيان. منهنجو سهرو وقت ٺهندڙ آهي. تنهن کان پوءِ به
 توکي مولسان شڪايت آهي!

ٻڌي - اهڙي نه منهنجو درد آهي. منهنجا هوندي به توهان منهنجا ٺاهيو.

ٻڌي - ڪهڙن؟

ٻڌي - گهڻا نه دوستن سان، ڳالهائڻ نه دوستن جي باري ۾، سڄو دنيا، سڄو وقت
 نه توهان دوستن جي نالي ڪري ڇڏيو آهي. منهنجي لاءِ ڪڇ ڇڏيو نه اٿو؟

ٻڌي - گهڻا لاءِ ويندا آهين ته توکي ٻانڌ سان گڏ نه وڃي ويندو آهيان؟

ٻڌي - ايشڪ وڃي ويندا آهيو! پر توهان ڇا دوست نه توهان سان گڏ هوندا آهن!

ٻڌي - اڪري توکي تڪليف ٿيندي آهي؟

ٻڌي - ڪيتريون ڳالهائون اهڙيون ٿينديون آهن؟ جيڪي ٻڌي صرف پنهنجي

ٻڌي - سان ڪرڻ چاهيندي آهي. اڪيلي ۾ اهڙيون ڳالهائون دل ۾ لکائي
 مان گهڻي رهي آهيان! توهان مولڪي موقعو ٿي نه ڏيندا آهيو، نه مان
 توهان کي ڪجهه چئي يا ٻڌائي سگهان!

ٻڌي - اسان جي گهر ۾ سهيءَ پر سٺي سوٽي موڊ کي انهن ننڍين ننڍين ڳالهين سان
بگاڙڻ مان ڪهڙو فائدو؟

ٻڌي - اٺن جن کي ننڍيون ننڍيون ڳالهون ئي چڱيون آهن، اهي ئي منهنجي نظر ۾ وڌيون
وڌيون ڳالهون آهن! خبر ڇڏ. نصف ڪرڻ مان فائدو ڪهڙو؟ ساڍا ڇهه ٽي
آهن! اٺن تيار آهن؟

ٻڌي - ها، بس! وارن تي ڳڻو ڪهائي ٿا.

[اوچتو چانهه، ڏانهن ڏيان وڃيس ٿو.]

ٻڌي - هي ڇا؟ چانهه ت توهان ٻڌي تي ڪوڙ.

ٻڌي - توهان ٻڌي؟

ٻڌي - توهان ٻڌو... منهنجي دل ڪونهي!

ٻڌي - ڇو؟

ٻڌي - ائين ئي (ڳالهيءَ ۾) وري دير نه ٿي ويندي! توهان ٻڌو.

ٻڌي - ڇو.

[ڪوپ ڪٽي چانهه پيئڻ شروع ٿو ڪري]

ٻڌي - اسين هيترو دير سان ٿا هليون ڀڪڙو ٿي - ٽڪيٽون ملي وينديون؟

ٻڌي - ٽڪيٽون هنن ورڻيون هونديون.

ٻڌي - ڪڏهن ورڻيون هونديون؟

ٻڌي - نه - ٿي دوست نه ٿا ڏين سمجهه اچڻا آهن.

ٻڌي - ٿڌهن... (چوندي چوندي پاڻ کي روڪي ٿي وئي)

[چانهه جو خالي ڪوپ سينئر ٽيبل تي رکي ٿو]

ٻڌي - ڇو، منهنجا هٿ ڇو پيهجي ويا؟

ٻڌي -

ٻڌي - جواب ڇو ٿي ڏين؟

ٻڌي - مٿي هينئر ڀڪڙو ٿي ٺاهي هائو. توهان ٿي اچو!

ٻڌي - ڇو؟ اوچتو ڇا ٿي ويا؟

ٻڌي - ڪجهه به نه!

ٻڌي - ڪجهه به نه، نه تيار ٿيڻ کان پوءِ به هائو کان الڪار ڇو ٿي ڪرڻ!

ٻٽي - ميرن ڪهڙن ۾ گڏجي ويو هوندو. ڏرڻ ۾ ڏسو.

[ٻٽي ٻئي پاسي واري ونگ ۾ وڃي هڪ نوال سميت موٽي ٿو.]

ٻٽي - (زور سان) لڏو نوال؟

ٻٽي - ها لڏو.

ٻٽي - (زور سان) توهان جي استري ڪيل قميص ڪهت ۾ اٿو. ڪڍي وٺجو.

[ٻٽي وري ونگ ۾ وڃي قميص کڻي اچي ٿو. اوچتو نٿل ٻٽڻ ڏانهن ڌيان هائو ٿو وڃي.]

ٻٽي - (جهڄهلا هٿ) عجيب لاپرواهه زائنان آهي. (زور سان) قميص جو مٿيون ٻٽڻ نٿل آهي.

[ٻٽي چاهه جو ڪوپ کڻي اسٽيج تي اچي ٿي.]

ٻٽي - مون ٻٽڻ ڏٺا نه هئا. نظر مان لڪري ويو هوندو. توهان چاهه پيئو، نيسيٽائين مان ٻٽڻ هڻي ٿي وٺان.

ٻٽي - وقت ڀرجي آيو آهي. ۽ هاڻي هيءَ ٻٽڻ لڳائيندي. - تون اهي ڳالهون الائي ڪڏهن سڏيندي.

ٻٽي - (معافي گهرڻ واري انداز ۾) ڀل ٿي ويئي. بس - منٿ لڳندا. نيسيٽائين توهان چاهه پي وٺو.

[چاهه ٻٽيءَ کي ڏئي ٿي. ٻٽي ڪوپ وٺي سينٽر ٽيبل تي رکي ٿو.]

ٻٽي - هاڻي هن کي ڇڏ. مان چاهه پاڻي پيئندس.

ٻٽي - ۽ قميص؟

ٻٽي - ساڄي ٿي پائيندس.

ٻٽي - پر....

ٻٽي - (وچ ڪٽي) هاڻي پر - پر ڇڏ. جلدي ڪر تون هاڻا جي تيار ڪر.

ٻٽي - (ناز سان) توهان نه لڏين لڏين ڳالهه ۾ ئي موٽ خراب ٿا ڪري ڇڏو!

ٻٽي - موٽ مان ٿو خراب ڪريان. تون ئي ڪرين.

ٻٽي - اهي لڏيون لڏيون ڳالهون نه گهرن ۾ ٿينديون ٿيون رهن!

ٻٽي - گهرن ۾ نه. اسان جي گهر ۾ ڇٽ!

جيڪو ڪوٺو هجي ڪر.

پتي - (غصي ۾) اهن جي ناچاڙهند توھان کي ايتري ٻاري آهي، جو زال جي صحيح ٻالھ نہ توھان کي غراب ٿي لڳي.

پتي - (وڌيڪ سختيءَ سان) دوست اهن ۾ نہ، پر پنھنجن ۾ شمار ٿيندا آهن.

پتي - الڪري؟

پتي - الڪري آخرين ليواو آهي نہ جيڪو ڪم منھنجن دوستن جي نظر ۾ غراب ڪوٺي، سو مان ڪندس!

[اولادھ.... روشني اچي. پتي ڪرسيءَ تي ويهي سرنس سان سوٽ مڙهي رهي آهي. پتي ڪنگنائيمڊو اندر اچي.]

پتي - (ڏور سان) ٻڌان ٿي. جلدي تيار ٿي وٺ. اڄ پڪڙ ٿي هائو آهي.

پتي - پڪڙ ٿي هائو آهي نہ آيس مان ڊار ڪري ڇو آيا؟

پتي - اڄ ڪجهه ڪم وڌيڪ هو. لڪڙ لڪڙ ڪندي بہ ڊار ٿي وئي. هائي تو جلدي تيار ٿي وٺ.

پتي - پهرين توھان چالھ نہ پي ولو.

پتي - چالھ، ٻالھ، هائي تون ڇڏ. بس تون ڇھت پٽ تيار ٿي.

پتي - هائي ٿي تيار ٿي. تيار - مان نہ ڇالھ، نہ.

پتي - چالھ، جي جگر ۾ ڊار نہ ڪري ڇڏجانءِ.

پتي - نہ ڊار نہ ڪندس. ٻائي رکي مان تيار ٿي تيار. تسميتائين توھان بہ همدھن ڏوٽي ڪٽڙا مٽي ولو.

پتي - مھنجا ڪٽڙا ليڪ آهن.

پتي - نہ، توھان بہ بدليو نہ. ڏسو اهن ليڪ اهو لڳي.

پتي - ليڪ آهي. تون چئين ٿي نہ بدلي ٿو ولان. هائي تون وسع ذابح نہ ڪر.

پتي - همئر ٿي تيار ٿي تيار. ڊار نہ لڳائيمڊس.

[پتي وٽ ۾ وڃي ٿي. پتي اُٿي هڏالھن هڏالھن هلي ٿو.]

پتي - تيار نہ الائي ڪٿي رکيو اهن. (ڏور سان) اڙي پئي، نوال ڪٿي آهي؟
پتي - تيار نہ ٿي (ڏور سان) اُٿي ٿي انگيل هوندو.
پتي - [اڄ] هتي ڪوٺي، تڏھن نہ پڇان ٿو.

ٻئي - ڇو؟
 ٻئي - تون منهنجي لڳي معاملن ۾ ضرورت کان وڌيڪ دخل - اندازي ڪري رهي آهين.
 ٻئي - منهنجي سڄي ڳالهه، توهان کي دخل - اندازي ئي لڳي؟
 ٻئي - سوال سڄي يا ڪوڙي ڳالهه جو ڪونهي. دخل - اندازيءَ جو آهي.
 ٻئي - ڇا زال پنهنجي ٻئيءَ کي ڪجهه لڳي ڇڻي سگهي؟
 ٻئي - ڇڻي سگهي ٿي. صلاح جي طرز ۾. حڪم جي نوع ۾ نه.
 ٻئي - مون ڪهڙو حڪم ڏاڍو توهان کي؟
 ٻئي - هن طرح رست ۽ منهن سڃاڻڻ - زور زبردستي پنهنجي ڳالهه مڃائڻ ٺاهي نه آهي.
 ڇا هي؟
 ٻئي - ضروري ڪونهي! پر دارونءَ تي اها ڳالهه لاڳو ٿئي ٿي.
 ٻئي - ٿئي ٿي.
 ٻئي - ڪيئن ٿي ٿئي؟
 ٻئي - بهران ڳالهه، نه شراب مان پاڻ لڏو پيمان. اي ڳالهه، مان دوستن کي روزِ شراب لڏو پياربان.
 ٻئي - منهنجي به نه ساڳيو ٿي چوڻ آهي. جيڪو ڪم توهان پاڻ لڏيا ڪيو، اهو اهن کان چوڻا ڪرايو؟
 ٻئي - منهنجي پسند سڀني جي پسند هجي - ضروري ڪونهي!
 ٻئي - منهنجي پسند جو خيال رکڻ ٿا، نه ڇا منهنجي پسند جو خيال لڏيا.
 ٻئي - جڏهن توهان اهن جي پسند جو خيال رکڻ ٿا، ته ڇا منهنجي پسند جو خيال لڏيا.
 رڪي سگهو؟
 ٻئي - هميشه رڪندو آهيان.
 ٻئي - ڪٿي ٿا رڪو؟
 ٻئي - نه رڪندو آهيان نه ڇا ڪندو آهيان؟
 ٻئي - دارون بهيڻ - پيارڻ هونڪي پسند ڪونهي. منهنجي اها پسند غير واجب بنا.
 غلط به ڪونهي. پوءِ توهين ان کي منظور ڇو ٿا ڪرايو؟
 ٻئي - دوست به منهنجا ڪجهه لڳن. هڪ ڳالهه، اهن جي هجڻ به ڪهڙي خرابي ٿي پئي.
 ٻئي - خراب ڪم کي بداهه ڏيڻ نه هڪ خرابي ٿيندي آهي.
 ٻئي - (ناراض ٿي) ليڪ آهي. اها ڳالهه غلط سهي. پوءِ به مان ڪندس. توکي

پتي - ٺٽو، مان گھيرڻا سان چٽي رهي آهيان. توهان ڳالهه ڪي مسخريءَ پر نه اڏايو
پتي - ڪير ڪم ڪيو؟ اڏائي توهانجي ڳالهه ڪي مسخريءَ پر؟ توهان توهان. ڪهڙي
گستاخيءَ مان ڪندس؟

[اڏايو! روشني اچي ٿي. پتي ڪرسيءَ تي مڻهن سڄائي رال ويٺي آهي.
پتي کيس همڏانهن هوڏانهن ڇاچي ٺٽو جو ٺاٽڪ ڪندي. سندس چٽي پاسي
گهمي رهيو آهي]

پتي - (ٻار سان) ڇا ڳالهه آهي؟ مڻهن جو ٺاٽي رکيو آهي سائينجن؟
پتي -

پتي - حضور! ٺاٽي ڪجهه ڀڄيو آهي؟
پتي - ڪجهه ڪونهي!

پتي - ڪجهه نه هوندو، ٺٽو نه چنڊ ٻي بادلن جو پاڇو آهي.

پتي - ڪا ڳالهه ڪانهي.

پتي - هاڻي ٻڌائي نه ڇڏيو ڪٿي.

پتي -

پتي - هون ... نه تون ائين نه ٻڌائيندين.

[پتيءَ کي ڪڪڙائي ڪرڻ لاءِ اچي وڏي ٺٽو]

پتي - (ڪل روڪندي) ڇڏيو. ڇڏيو. ٺٽو ڪڪڙائي نه ڪريو.

پتي - نه ٻڌاء ڇا ڳالهه آهي؟

پتي - ڇهر نه ڪجهه ڪونهي.

پتي - ايڪو آهي نه ٻيو هيءُ ... هيءُ وس.

پتي - (ٻهراڻ آهستي ٻيو زور سان ڪندي) چکو، چکو، ڇڏيو. ٻڌايو ٿي.

پتي - اها ڪجهه نه ٻڌائي ڳالهه.

پتي - (چپ چاپ ٺٽا ساڙ ٿي ڪٿي)

پتي - ٻڌاء. ٻلا.

پتي - توهان جو ٻههجن دوستن کي دارون پٽارڻ مولڪي پسند ڪونهي.

پتي - ڇو؟

پتي - ڇڏين توهان پاڻ بنا پٽو نه پين کي پٽارڻ جي ڪهڙي ضرورت آهي؟

پتي - هڪ ڳالهه صاف چوان.

ٻنهي - ٻچو ائين ٿا جن ٿوهان کي ڪجهه پتو ئي ڪونه آهي.

ٻئي - مون کي پتو ناهي ته زال کي ڪهڙا ڪهڙا حق ماڻ يا ڏيڻ گهرجن!

ٻنهي - شاديءَ کان پوءِ ڇو ڪري ماءُ پيءُ کي ڇڏي، ساهرن ۾ ايندي آهي - ته هڪ ڀيرو سو سندن دل ۾ هوندو آهي.

ٻئي - ڪهڙو ڀروسو؟

ٻنهي - ته هن وقت به پنهنجو ڇوڻ لاءِ ڪجهه آهي.

ٻئي - پوءِ؟

ٻنهي - ٻيو سڀ ڪجهه ته ڇڏيو. ٿوهان مون کي خسيس پنهنجائپ جو احساس به نه ڏئي سگهو؟

ٻئي - مان ته توکي پنهنجو سمجهندو رهيو آهيان.

ٻنهي - مون کي پنهنجو سمجهندا رهيا آهيو، اهو ئيڪه آهي! پر پنهنجو پاڻ کي ٿوهان پنهنجن دوستن جو سمجهندا رهيا آهيو.

ٻئي - اها ڳالهه ته ڪانهي.

ٻنهي - اها ئي ڳالهه آهي.

ٻئي - ڪيئن؟

ٻنهي - ته ٿوهان جو سهورو وقت فقط پنهنجن دوستن لاءِ نه هجي ها. وقت جو ڪجهه حصو ٿوهان پنهنجيءَ زال لاءِ به رکي ها.

ٻئي - مان هميشه هر وقت پنهنجن دوستن سان نه رهندو آهيان.

ٻنهي - ٻيو ڇا ڪندا آهيو؟ مان ٽريندي رهندي آهيان - ٿوهان سان ڪجهه دير ڳالهائڻ لاءِ ۽ ٿوهان! گڏ گهمائڻ به وٺي ويندا ته ٿوهان جا دوست ۽ سندن زالون ساڻ هونديون.

ٻئي - (ماحول کي هڪو ڪرڻ جي ڪوشش ۾) اڙي! اها ڳالهه هتي ته تون مون کي پهرين ٻڌائين ها.

ٻنهي - (رونگهه ڪري ٿي) هي ڀيڳارو - ٻن هاڻي منهنجي برداشت کان ٻاهر آهي.

ٻئي - ٻاهر آهي؟

ٻنهي - ها - بلڪل ٻاهر آهي.

ٻئي - ته ئيڪه آهي. ماڻهو ايتري جي درٻار ۾ خادم صبح شام نير سان لڳي حاضري ڏيندو. پوءِ ته بس؟

ٻئي - پر دوست دوست ٿيندا آهن ۽ زال صرف زال -

ٻئي - زال ڇا دوست ٿئي ٿي سگهي؟

ٻئي - ٿي سگهي ٿي.

ٻئي - بوءِ ٺوهان مولڪي پنهنجي دوستن جي فهرست ۾ ڇو لڳا رکڻو؟

ٻئي - زال دوست ٿي سگهي ٿي. پر تون صرف پنهنجي زال آهين - پنهنجي دوست نه.

ٻئي - مان جيڪڏهن ٺوهان جي ڳالهه ڪي مڃي وٺان - ته مان صرف ٺوهان جي زال

آهيان - ٺوهان جي دوست نه، نه زال جي ناني ڇا پنهنجو ٺوهان ٿي ڪونه

حق ڪونهي؟

ٻئي - ڇو نه آهي؟

ٻئي - شايد ڪتابن ۾ آهي - زندگيءَ ۾ نه.

ٻئي - وهنوار ۾ نه آهي - زندگيءَ ۾ نه.

ٻئي - ٺوهان جي وهنوار مان نه اها ڳالهه نظر ٿئي اچي.

ٻئي - ڪو مثال ڏئي سگهين؟

ٻئي - ها، ڏيئي سگهان ٿي.

ٻئي - ڏي.

ٻئي - ٺوهان جي هر شام ٺوهانچن دوستن لاءِ مضبوط هوندي آهي. هر ڪل جو هر

ڏينهن ٺوهان پنهنجن دوستن کي طرازو ڪري ڇڏيو آهي. ڏينهن اوڪريءَ

۾ ۽ رات سمهي ڪري گذاري ڇڏيندا آهن. روزو مريه جي زندگيءَ ۾ زال

کي ڪهڙو حق ڏنو آهي ٺوهان؟

ٻئي - اڄ هڪ ٽئين ڳالهه جو پتو پيو ته حق ۽ وقار ۾ ڪو فرق نه ٿيندو آهي.

ٻئي - ٿيندو هوندو فرق. پر جنهن سلسلي ۾ مان ڳالهائي رهين آهيان، ڪو فرق

ڪونهي انهن ٻنهي ۾!

ٻئي - ڪڏهن؟

ٻئي - مالي ۽ ڪري جو مطلب زلفاڻو حق نه ٿيندو آهي.

ٻئي - (ٽنگ ٿي ڪري) ڇا ٿي جڏهن تون مولڪن؟

ٻئي - پنهنجو هڪ حق - يا سمجهو پنهنجا حق.

ٻئي - ڪهڙا حق؟

ٻئي - اهي سڀ حق - جيڪي هڪ زال کي ملڻ گهرجن.

ٻئي - جيئن نه؟

هو موٽي آيو

- پڳوان اٽلاڻي

ٽڙڪ جا ڪردار -

□□

پٽي - ستاويهن اٺاويهن سالن جو خوش فھر جوان!
پٽي - ٽيويهن چرويهن سالن جي خوبصورت، طنزيه زائشان!

□□

[عام گھر جو هڪ ڪمرو... صوفاءَ هڪ ۽ ڪريسيون رکيل. سينٽرل ٽيبل.
وقت ٻهري. اسٽيج تي روشني. پهرين صرف صوفي ٿي - جتي پٽي ويٺي آهي.
ٻيءَ سڄي اسٽيج تي. پٽي اندر اچي ٿو.]

پٽي - ويا ٺوھالجا دوست؟

ي - ها ويا - ڇو؟

پٽي - (ٻي لائيءَ سان) ڪڇ نه.

ي - هڪ پاسي ٿي چئين - ڪڇ نه. ۽ اتي پاسي پڇين ٿي - ويا ٺوھالجا دوست؟

... ڳالھ سمجھ ۾ نه آئي.

پٽي - سمجھ ۾ ايندو نه.

ڇو؟

ي - ڇو نه دوستن لاءِ ٺوھان پهرين ٿي خاص طرح جي راءِ قائم ڪري ڇڏي آهي!

ي - ڪهڙي راءِ قائم ڪري ڇڏي آهي. ٻڌائيندڙ!

ي - اهاڻي نه دوست ٺوھان لاءِ سڀني کان وڌيڪ قيمتي آهن - زال کان به وڌيڪ.

ي - پر اها صرف راءِ ڪانهي - سچ آهي!

ي - ٿي سگھي ٿو سچ هجي. پر ڇا زال جي اهميت ڪڇ نه آهي مرد لاءِ؟

ي - ڇو نه آهي اهميت! گھڻي ٿي آهي.

ي -

۾ اچاون ٻو کائون. اتي هيءَ سدوري آشا، لڄ سنڌيءَ ۾ ٻيئي ڳالهائي
۽ ڪامڪ سڀاءُ وارو ماڻهو جتي ويندو اُتان ٻه ڪري کائي ايندو، ڪڏهن
۾ هڪ نه مړندو!!

آشا - توهان جي گهر جو هيءُ واپو منڊل ڏسي ٻڌندي، مون کي پاڻ وڌيڪ خوشي
ٿي ڇاڪاڻ ته مان پاڻ اتين ئي ڇاهيندي آهيان. ته ڪوڙو ڏيکاءُ ڇڏي،
موڪل ڏينهن گهر ۾ ئي فڪر ٿي مڙج مڙي، جرجي گهي ۽ لري لڪاءِ ۾
ڏينهن گذارجي.... ٻيا ماڻهو ڇا چولدا، اها ڳالهه ته دماغ مان ئي ڪڍي
ڇڏڻ گهرجي!

دولتiram - (اچل سان) اڙي واه واه.... واه واه!!! .. طبعي عرض ڪري
ڇڏي پٺت.... (ڏور سان) اڙي مندوءَ ماءُ!
مندوءَ ماءُ - (مڪيندي) مان هتيئي نيلي آهيان.... پهرين هي ناستو کائو ته چاهه
کڻي اچان.

دولتiram - اڙي واه واه!... هيءُ پڪل مائو.... (مڪيندي) اڙي، آشا پٺت هن گهر ۾
خوشيءَ جو واپو منڊل پندا ڪرڻ جي خوشيءَ ۾ واس کول ته مان پنهنجي
هٿ سان پنهنجو منهن منو ڪرايان!

آشا - ها ها ٻڌندي.... (واس کوليندي) آ... آ... آ...
دولتiram - اچا نه، اچا نه، اچا نه.... (ڪارائيندي) او ائين!!!

(سڀني جا ڏور ڏور سان هڪ)

□□

Add: Kubernagar, Ahmedabad.

نوٽ:- هن ٺاڪ جي ڪردارن جا نالا فرضي آهن.
ڪنهن جو نه ڪنهن سان سڌو يا اُٿڌو لاڳاپو ناهي.

مدوء ماء۔ توهان گڏجي اسان کي ڏاڍي خوشي ٿي، پت!
 آشا۔ (مشڪندي) خوشي نه مولڪي به گهڻي ٿي مهي، پر خاص ڪري ٻنهيءَ سان گڏجي.

دولتiram۔ (گهٻراهت وچان) ائين!... توهان گڏجي!... ڇ... ڇ... ڇا مطلب؟
 آشا۔ (مشڪندي) مطلب اهو ته منهنجي ٻنهيءَ توهان ۾ ڪو به فرق ڪونهي.
 مدوء ماء۔ (حيرت وچان) ڪو به فرق ڪونهي؟

آشا۔ ها مهي، منهنجي ٻنهيءَ جو به اهوئي سڀاءُ آهي ته موڪل ڏينهن ڪمائيءَ
 ۽ ٽنڊي جا سڀ ڇڪر وساري بي فڪر ٿي، ٻنهيءَ وانگر گنجي
 ڪچرو پائي...

دولتiram۔ (وچر ڪٽي) ائين!... گنجي ڪچرو پائي...

آشا۔ (اڳتي) ها ٻنهيءَ گنجي ڪچرو پائي، توهان وانگر آرام ڪرسيءَ تي
 ويهي پير ٽپائيءَ تي رکي مزي سان ويهي اخبارون ۽ ناول پڙهندا آهن...
 دولتiram۔ (خوش ٿيندي) واه واه!... واه پت واه!!... اها ته نهايت سٺي ڳالهه ٻڌايو!
 آشا۔ (مشڪندي) نه صرف ايترو ٻنهيءَ پر هڪ دفعي ته هڪ وڏو واپاري به
 ٻنهيءَ کي سڃاڻڻ ۾ ڀل ڪري ويٺو.

دولتiram۔ اهو وري ڪيئن، پت؟

آشا۔ ٻنهيءَ جي اها عادت آهي ته موڪل ڏينهن صبح جو سوٻر اٿي گنجي
 ڪچي ۾ ٿي، بنگلي اڳيان باغيچي کي پاڻي ڏيندا آهن. هڪ دفعي هڪ
 وڏي واپاريءَ اچي ٻنهيءَ کان پڇيو... (آواز بدلائي) ”اڙي مالهي،
 سيمڪ سيٽلداس گهر ۾ آهي؟“ (سڀني جا زور زور سان ٽهڪ)

دولتiram۔ اڙي واه واه!... واه واه!!... واه واه!!!... واه جي ڳالهه ٻڌايو... ويهه پت
 ويهه... (وهاري ٻنهيءَ) مدوء ماء!... اڙي وات ڇو ڦاٽي ويو اٿئي؟... ناشتو
 پاڻي ۽ چانهه اچڻ ڏي.

آشا۔ (مشڪندي) ٽڪڙ ڪهڙي آهي ٻنهيءَ، صرف چانهه ناشتي مان نه هاندرو.
 مان ته توهان وٽان روئي به کائي پوءِ وينديس!

دولتiram۔ (خوش ٿيندي) ولڊر فل!... ولڊر فل!!... اڙي واه!!!... پت، تنهنجو سڀاءُ
 ته بلڪل مون جهڙو ئي آهي... (مدوء کي) اڙي ڏسجن ويٺو منوهر لعل؟

منو۔ بيمس ٻنهيءَ!

دولتiram۔ ان کي ڇڏيو اٿيئي دل خوش حاضر جوابي!... اڙي برخردار، جتي تون الڳ ٿي

دولتارام - نه پوء ان کي به اسين موکل جي مڙي واري مٿڻل ۾ شامل ڪري ڇڏيندا سين...

(دروازي تي لڪ لڪ) وري ڪم آيو؟

(هلندي - پريان آواز) مان ٿسان ٿو ٿندي، ٿوهين آرام سان ويٺا هجو.

دولتارام - (پلنگ تي ٽنگن ٿلهائيندي) مان به آرام سان ئي وهندس، ٻاڻي ڪير به اچي ... منوء ماء!!

منوء ماء - ڇٽو، اڃا ڇا گهرجيو؟

دولتارام - اهو ڪجهه به نه منوء ماء، صرف هڪ ٻاڻي ڇاهه جي!

منوء ماء - ها ها ... ملڻو ئي ... هونء به دروازي ٽپي ڪو زمان نه اچي، ان سان گڏجي ڇاهه، ٻيٽجو.

منوء - (دروازو کوليندي - عجب وڃان) اڙي، ڪير؟ ... آشا! ... ٿون!

آشا - ها مدوهر، منهنجي ٻيٽڇڻ کان اڳ موهني ويئي هئي. الڪري سوجهر آئي آهيان نه اڳو پوء ممي ٿنديء سان به گڏجي وڃان! ... پر ٿون هين گهرائيل جو پيو نظر اچين؟

منوء - (جڙڪ ٿيند مان سڃاڻپ ٿيندي) نه نه ... اعڙي ڪا ٻانهه، ڪانهي، آشا!

آشا - (مشڪندي) مولڪي اندر اچڻ لاء به ٿورو چوڻ؟

منوء - (اڪو مشڪندي) هين هين ... آء امر ساري، آشا! ... (هلندي) اچ اچ ... اچ آشا ... اندر اچ ...

دولتارام - (گهٻراهت وڃان - پريان پر آهستي) منوء ماء، لکي ٿو آشا اچي ويئي آهي.

منوء ماء - (آهستي) ها ها آهي نه آشا!

دولتارام - (آلندي - آهستي) نه مان جلدي ساڳيو ٿل سوت پائي ٿو اچان.

منوء ماء - (ٻانهن کان جهلي وهاريندي - آهستي) وڃو ڪيڏانهن ٿا، سامهون آشا ... ٿسي ورتو اٿڙا

آشا - (پريان - مشڪندي) لمستي ٿندي، لمستي ممي!

دولتارام - { ڪڍيل - پر ٽڪيل آواز ۾ } ن ... م ... س ... ٿي ...!! ... لمستي ... لمستي!

منوء ماء - ممي ٿندي، هيء آشا آهي، جهنجي ...

دولتارام - { ٽپي گڏ } اسان کي خبر آهي.

آشا - (عجب مان) توهان کي خبر آهي!

دولتارام - ها هين، اسان جو مدوهر ٿيندي. ٿاڏي ساراه ڪندو آهي.

منوء ماء- ان ۾ ڇا ٿي پيو؟ ... هينئر به ڪپڙا بدلائي آرام سان وڃي پنهنجو پلنگ وٺي وٺندڙا- (الڊرئين ڪمري طرف ويندي) هينئر مان ٽوهان جي هڪ به نه ٻڌندس... هيءَ آرام ڪرسي ڪٿي ساڳئي هنڌ رکيو... منهنجا سگرٽ، ائش-ٽري، اخبارون، فائيل واپس پلنگ تي رکيو... (فرليچر ۽ سامان هيٺ مٿي ڪرڻ جو آواز) سڀ سامان جيئن اڳ رڪيل هو تيئن رکيو... (پريان) مان ڪپڙا بدلائي گنجي ڪچي سان اڄ موڪل جو مڙو ماڻيندس.

منوء- ممي، پلنگ تان هي ليون چادرون لاهي ڇڏ... نه نه خراب ٿي وينديون.
منوء ماء- ها ها... هي جهوليون چادرون به هتيئي وٺڻ هي رڪيون اٿم... (بدلائيندي) چادرون بدلايان نيسٽائين ٽون آرام ڪرسي، ٽيبل، اخبارون ۽ گلدستو وغيره ڪٿي ڇڏ.

منوء- او... ڪي... ممي! ... (ائش-ٽري ڪٽندي) هان ممي، هيءَ ائش-ٽري ۽ سگرٽ پلنگ جي پاسي ٺپائي ٿي رکي ڇڏ.

منوء ماء- ها ها... مولڪي ڏي... ۽ ها... سامهون وهائڻ تان ڇهون به لاهي ڇڏ.
منوء- (پريان) ها ها... ممي، هيءَ ٻائينسنگ ٽيبل به واپس پٺت سان لڳائي ٿو رکڻ... (آواز)

دولتiram- (سامهون ايندي) ها... هن کي ڇڏيو آهي موڪل جو مڙو!... موڪل ڏينهن سوڪ خميس ٻڌڻ هن گنجي ڪچي ۾ ڪيڏو نه آرام ۽ فرحت آهي!... مهمان به موڪل ڏينهن مصيبت پيدا ڪريو ڇڏين... (پلنگ تي وهندي) منوء ماء، سگرٽ ۽ ائش-ٽري...

منوء ماء- (وڃڻ) سامهون ٺپائي ٿي رکيا اٿو!

دولتiram- نه نه... اهي مان پاڻ سان پلنگ تي رکي آرام سان اخبار پڙهندس.

منوء ماء- (ويندي- پريان) جيئن وڻيو تيئن ڪريو... مان نه ساڙهي بدلائي پنهنجو وڃي ٿي ڪم ڪريان... (وڃي ٿي)

دولتiram- منوء... او منوء!!

منوء- بيس ٻڌي.

دولتiram- هينئر ڪن کولي ٻڌي ڇڏ... آئينده ڪنهن به مهمان کي پاڇي به موڪل ڏينهن گهر ۾ نه گهرائج.

منوء- پر ٻڌي، ڪو گلي- پڙو مهمان بنا ليدڻ جي اچي ٽڪاء ڪري نه پوءِ؟

منڙ۔ ڄاڻهڙ توهان کي ملندي ٻڌندي، پر آشا جي اچڻ کانپوءِ۔
 دولترار۔ (پنهنجي منهن ٽڌو شوڪارو ڀري) آشا جي اچڻ کان اڳ ئي هي حال
 آهن، پوءِ نه خدا خير ڪري.

(اوچتو دروازي تي لڪ لڪ ڇو آواز)

منڙ۔ (ڇرڪ پوي۔ آهستي) لڳي ٿو آشا اچي ويئي! (هلندي) ٻڌندي،
 مان آشا کي وائي اندر اچان ڪيئن ٿين توهان اخبار ويهي پڙهجو ... ۽ مڇي
 تيار ٿي اچي نه کيس پليڪ ٿي ويهي لاءِ چئجو ...

دولترار۔ (پنهنجي منهن۔ آهستي) هل پٽ پڙهت! هيتر ئي اهي حال آهن،
 شاديءَ کان پوءِ نه هڪ ٽنڪ ٿي جهمريون پارائيندڙ!!

منڙ۔ (دروازو کولي ٻڌي) اڄ اچ آشا! اندر اچ.

آشا۔ مغاب ڪجهه منوهر! ... توکي نون ٽڪرن کانپوءِ پنهنجي ماساڻ موهي ڇو
 نون آيو. ڪنهن ضروري ڪم لاءِ سڏايو اسان ... هيتر موهي ڇي گهر
 وڃي رهي آهيان. هي نه مون توکي اطلاع ڏيڻ ضروري سمجهو، اڪري
 آئي آهيان.

منڙ۔ پر آشا، صرف هڪ منٽ، مڇي ٻڌنديءَ سان گڏجي وڃ ...
 آشا۔ نه نه منوهر ... وري ٻئي ڪنهن دفعي ... سڄو ڏينهن ... مان مڇي ٻڌنديءَ
 سان ڳالهيون ڪندس، اهو منهنجو اجازت آهي ... (ويندي، پريان) چئجو ...
 ٻاءُ ٻاءُ! ...

منڙ۔ (ڊرڪيل آواز ۾) او ... ڪي ... ٻاءُ ...! ... آشا ... ٻاءُ ٻاءُ ...!!
 دولترار۔ (پريان) منڙ ماءُ، سامهون ڏس، پنهنجي پٽ جي چوڙي ٿان هٽائون پٽيون
 اڏامن! ... ويچارڻ جي مومل اچڻ کان اڳ هر هائي نه ويئي ۽ رڻ ۾ رلياسن
 اسان سمجهي.

منڙ ماءُ۔ (ويجهو آواز) ڇو پٽ، آشا ٻاهران ٿي هائي ويئي ڇا؟

منڙ۔ (ڊرڪيل آواز ۾) ها مڇي، ... اسان وقت وري ٻئي ڪنهن دفعي ايندي ...

منڙ ماءُ۔ ليڪ آهي ... (دولترار کي) وري ٻئي دفعي ايندي، ان ۾ پٽ ئي
 ڪاوڙ ڪرڻ جو ڪهڙو ضرور پيو آهي؟

دولترار۔ اڙي منڙ ماءُ، ڪاوڙ پٽ تي نه پر پاڻ تي ڪري رهيو آهيان، ڇو توهان
 هي ڇوڻ تي لڳي ٿي ڇي ۾ هيءُ ليڪڪ ۽ گڏجي ڪڇي مٿان هيءُ گرم
 سوت ڪوٽ پائي، گهٽ ٻڌاڻ ۾ موڪل ڇو مڙو وڃائي ڇڏيو.

مدوء ماء- (ڊوڙ لڏي) ها ها ... پر درن ۽ درين جا پڙدا ڪدم ٽنگي ڇڏي ... هڪ
 پڙدو ٻهون سامهون واري در تي هڻي ڇڏي ... (ڊوڙ لڏي) ٻي ڀيٽ ۽ هيءُ
 ڪٿي رکان؟
 اوه! ... اهو اٿس - ٽري؟ ... اٿس - ٽري ... ها، ٽي اٿال اهو ڪهت جي
 هيٺان اچي ڇڏي.

مدوء ماء- پليڪ تي چادرون نه لهن وڃائي ٿي ڇڏيان ...
 ها ممي ... (اوچتو سامهون پيءُ تي نظر پوندي) اوه ... هاڻو ٽائيس آف يو
 ڊ ٽيڊي! ... ها ها ها ... !!! اڪسيلنت! ... دل سوٽ ۽ ٿاء پر نه ٿو هان
 هرو ٿا لڳر هرو! ... (ماءُ ۽ مدوء جا وري ٿڪ) ها ها ها ... !!!
 (ڪنجهندي) هر ٿا مڙس، مڙو ڪان شڪار! ... دل سوٽ ۽ ٿاء پاڻي
 موڪل ٿينهن گرميءَ ۾ منهنجو ساهه ٿو منجهي ۽ ٿو هان لاء ٿا مشو ٿي آيو آهي.
 (آرام ڪري ٿي ويهاري) ڊ ٽيڊي، ٿو هان هن آرام ڪريءَ تي ويهي،
 هاڻ آرام سان هيءُ اخبار پڙهو.

دولتiram- (وهندي) اڙي پر هو منهنجي اٿس - ٽري ڪٿي آهي؟
 ڊو ٽو ڊ ٽيڊي ... آڻا جي وچ ۾ ڪاڻهوءَ تي ٿو هان ڪي سگريٽ ڇڪڻ
 لاء ملندو.

دولتiram- هي وري ڪهڙو ڪرڻو آرڊر آهي؟
 ٽيس ڊ ٽيڊي ... ٿو هان ڪجهه نه سمجهو.
 مدوء ماء- ٿو هان جون اهي سڀ شيون اسان سنڀالي رکنون آهن.
 (سامهون بيٺي - خوشيءَ وچان) آ ... ها ... ها ...! هيءُ ساڻهو گهر! ...
 مدوء ماء- وڏو واد! ... ڪيئن ٿا پاليو، ڊ ٽيڊي؟
 دولتiram- (ٿڌن وچ ۾ جهلي) جو ٿو ٿين ٿي لونا پڙ ڪن! ... منهنجي لاء نه
 جهڙي ڏوڙ آهي ...

مدوء ماء- چڱو ممي ... تون هينئر درست ڪلاس لهن ساڙهي پاڻي ٺيار ٿي اچ.
 مدوء ماء- (ويندي) ها ها ... ٻلا ٻه ڪو ڪم رهجي نه ڪو، ويو؟
 دولتiram- هڪ ٻالو، رهجي ويئي مدوء ماء.

مدوء ماء- (پريان) اها وري ڪهڙي؟
 دولتiram- (زور سان) ڇالو، جي ٻالي!
 مدوء ماء- (پريان) رلي مٽي اها ٿو هان هي چوڻي ۽ لکي ڇالو!

چڱو مٺي، جلدِي ڪر ... مان به توھان کي ولھان ... ٻنڌي، ٻانڌڙ
ھلڻ مٺي!

دولتھرام - اوه ... ايس ... ماء سن!
ٻنڌي، توھان مٺي ۽ مان ... اڌ ڪلاڪ اندر گھر جو لشو رڌي ڇڏيندا ...
مٺي، ... مٺو، ڪٽ ۽ ٻلنگ ٿان سڀ سامان ڪٽندي وڃ ... (ڊوڙ سان
گڏ سگھي شروع) ٻي ڪٽ مٺي! ڪٽندا وڃو.

دولتھرام - (ھڪندي) اڙي پر ٻٽ، ارمان گڏ اسان کي ۽ اڃا ملڻي پر ٻٽ ڪرڻي
ٻولڻي ڇا؟

مٺو - ايس ٻنڌي ... (ھو اٿس - ٿري، اخبارون، ڪتاب، سڀ ڪٽڻا) (ڊوڙ اڃا
ٿاڻين ڇانو) وڃي ڪٽ، ٻنڌي! ... (ٿورو ٿري) پر ھڪ منٽ لڳو، ٻنڌي!
دولتھرام - (پھچندي) وري ڇا ٿيو؟

مٺو - ٻنڌي، مٺو ٻائي ڪري ٻڌڻ منٽن ۾ ارمان ٿل - سؤت ۽ ٽاء ٻائي اٿار ٿي،
ھن آرام ڪري ٿي اچي وڃي رھو.
مٺو - ماء - (ٻٽ کي) ها ها ... (دولتھرام کي) اسين اتي ڇڏيا - ڇو گھر ٻاڙي ٿا
سڃاڻي ڇڏيون.

دولتھرام - اڙي پر موڪل ٿينھن ٿل - سؤت؟
مٺو - (وڃي) تو تو ٻنڌي ... تو اڪڪو ٻاڙو! ... ھيئر موڪل - موڪل ڇڏو.
به نه ... ٻاڙو ٻنڌي!!

دولتھرام - (ٿڌو شرڪارو ٻڌندي) آف ... اوه! ... پر ھڪ شرم ٿي، نه جيئن ٿي آشا
وڃندي ته اھو ٿل سؤت جو ٿاھو لاهي وڃي ساڻي گڏي ڪڍي سان مان
ٻلنگ ٿي ...

مٺو - (وڃي ڪٽي) انگريز ٻنڌي! ... منظور آھي! ... (ٻريان مٺو، ماء جا ٽھڪ)
دولتھرام - (وڃندي - پھچي منھن) مار ٻوس، موڪل ٿينھن ان آشا چڱو رڌي پر
روڻو وڌو!! (ٻريان مٺو، ماء ۽ مٺو جا ٽھڪ)

مٺو - مٺي، ھي ٻانڌڪ ٽپل ولاء ... وڃ ٿي ٿا رڳون ... (مٺو - مٺو ھن جو آواز)
ها ... ۽ ھي سڀ اخبارون اسٽور ۾ ٿا اچيون ... (اخبارن ۽ ٻڌڻ جا آواز)
مٺو - ماء - ٻٽ، ھي گلدستو رڌي جي مٿان ڪري رک.

مٺو - (ڊوڙ ٻڌي) ها مٺي، ... ۽ تون ٽيستانن اھا ڪٽ جي آرسي اگھي وڌ.

منڙ - توهين ويٺا هجو، ٻ ٽڊي! مان ٿو ٿيافون اٿيند ڪريان.

منڙء ماء - آڙي ٿو ٿينهن ٿيافون جي گهٽيءَ کي ٻ آدام ڪول ٿو اچي.

دولتارام - آڙي ڇو ٿي ٿين ٿي لوڻ اڙڪين، منڙء ماء! ... موڪل جي ٿينهن ٻ ٿيافون جي گهٽيءَ جو آواز ٻڌي منهنجي دماغ ۾ نه لالار ڪو دوڪان کلي ويندو آهي.

منڙ - (نن ٿي) هيلو! ... هيلو!! ... منڙهر! سپيڪنگ! ... جي ڪير؟ ... آشا ...

ها ها ... آشا ... جي ... ڇا چيئ، ٿون هيئر ٿي گهر اچي رهي آهين!!

جي، ڇا چيئ؟ ... (ٿڪو ڪندي) هين هين ... نه نه ... مان گهٽائينس ڇو؟

پر ... پر ... منهنجو مطلب هو نه ... تو شام جو اچڻ جو انجام ڪيو هو ...

پوء وري ... ڇا چيئ؟ ... هن پاسي ٻيو ٻ ڪم اٿيئي؟ ليڪ آهي ... ليڪ

آهي ... پلي اچ ... پلي اچ ... منهنجي ممي ۽ ٻ ٽڊي ٻ ٿوسان گڏجي خوش

ٿيندا ... او، ڪي ... باء!! ... باء!! ... (ڍر ڪيل آواز ۾) ها ... ع ... !!

(رسيور زور سان رکندي)

منڙء ماء - (پريان) ڇا ٿيو پٽ؟

منڙ - (پريان هلندي) مري وياسين، ممي!

دولتارام - آڙي مرن اسانجا دشمن، وقت کان اڳي ڇو ٿو سڀني کي مارين؟

منڙ - غضب ٿي ويو، ٻ ٽڊي.

منڙء ماء - آخر ٿيو چاهي، پٽ؟

منڙ - (گهٽريل آواز ۾) ممي، آشا اچي رهي آهي.

دولتارام - آڙي پر برخردار، آشا اچي رهي آهي، ڪر جن پوت نه ڪولهي جو هيئن

ست کلي بال وارا ساڌا پيو کائين!

منڙ - (ڪمري ۾ ٿيندڙ پائيندي) نولو ٻ ٽڊي ... هيءُ مذاق جو وقت ڪولهي ...

هڪ لڪاپتيءَ جي ڌيءَ هن بگڙيل گهر ۽ ٺوهان کي گنجي ڪچي ۾ ڏسي ...

دولتارام - (وچ ڪٽي) آف ... اوه! ... گنجي ڪچو ... گنجي ڪچو ... گنجي ڪچو!!!

گنجي ڪچو نه ٿيو ٻيرومل جي ٻڳ ٿي پيئي! ... جيئن ملان جي ٻوڙ مسجد

ٿاين، ٿيئن ٺوهان ٻنهي ماء پٽ جي ڪاوڙ گنجي ڪچي ٿاين!

منڙ - (ٻالهن کان جهلي اٿاريندي) او او ... او ٻ ٽڊي! هيئر مان ٺوهان جي هڪ

ٻ نه ٻڌلڊس ... مهر بالي ڪري پلنگ ٿان هيٺ لهو.

دولتارام - آڙ ... ڙ ... ڙ ... پر ٻالهن کان ڇو ٿو چڪين ... مان پاڻيهي ٿو هيٺ لهان.

ماء - { (پڻي ڪڏ - حيرت وڃان) آئين! اڄ ئي اچڻي آهي؟ }

ها ممي! ... مون آشا ڪئي اچڻ جي ليد نه ڏني آهي، پر هتي اچڻ کان پوءِ پنهنجي حالت تي افسوس ٿي رهيو آهي.

انسوس؟

انسوس وري ڇا ڇو؟

ڪهر جي پکڙيل حالت ٿي، ممي! ... لڪاپتيءَ جي ڏيءَ ڏسنديءَ نه ڇا

ڇولدي؟ ... سامهون مڙ ٿي پياچيءَ جي ٽوڪري رکي آهي ... ٿيائين ٿي

وڌيل صرف ۽ ٿاڙيل جون ڪلون، هٿ - بستر پٽ ۾، پانگ ٿي ٿاڙيل،

اخبارون اٿس - ٿري، سامهون صندل ٿي وهائي بدران اهڙو رکيو آهي ...

ڪبت جي آريءَ ٿي اڌ مٿيءَ جا ٿو، چڙها پيا آهن، اوت ۽ جمل

ڇا پراڻا ٻادر آهن پيا آهن، چٽڪ مڇيءَ اڃا هينئر دڪان کوليو آهي ...

ماء - (وڇو ڪئي) تون خيال نه ڪري، پٽ ... مان سڀ ليڪ ڪري ڇڏيندس.

پير نه سڀ ليڪ ٿي ويندو پر سڀ کان اول ٻڌي، توهان اهر پنهنجو

گنجي ڪڍو لاهيو ...

ولتارام - (ڇوڪ ٻڌندي) آئين! ... ڇا ڇو؟ ... گنجي ڪڍو لاهيان؟

(مدوء ماءَ جا ٽهڪ) ... (لڌو ٻڌي) اڙي ٽوڪرڊار، ڪجهه خبر پوي ٿي

ڇا چئي رهيو آهين؟

(ٻل ميسرس ڪندي) او ... او ... ٻڌي، منهنجو مطلب آهي ته توهان ان

گنجي ڪڍي مٿان ٿل سؤت پايو.

آئين! ... ٿل سؤت!! ... اڙي سوار موڪل ڏينهن؟ خبر ئي ٿي پوي منهنجي

گنجي ڪڍي ان جي من ۾ مولتو، ڇو ٻڌا ڪئي آهي؟

لو لو ٻڌي! اءِ ڳالھ، ٺاهي، پو آشا اچڻي آهي ... توهان کي هن حالت ۾

ڏسي، هڪ لڪاپتيءَ جي ڏيءَ من ۾ ڇا سوچيندي؟

مدوء ماء - منهنجي نه، ڪيڏي پٽ جي خاطر نه توهان کي اءِ ڳالھ، هاڻ مڇي

ٿي ٻولدي.

دولتارام - اڙي پر مان ٿو چوان موڪل ڏينهن توهن سڀ منهنجا دشمن ڇو ٿي پيا

آهيو؟ ... چار گھڙيون آرام سان ..

(اچڻو ٿيلين جون جي گهٽيءَ جو آواز) ... آئين! .. موڪل ڏينهن هي وري

ڪهڙو سڀاڳي ڇو سک ٿئي، ڇو ٿيلين ڪرڻ وٺو؟

- منڙ- مهي، اهاڻي... لکاپتي سيٺ سيتاداس جي سڪيلڌي ڏي آشا.
- دولتiram- اڙي پر صاعبدال، ٺهندو ان لکاپتيءَ جي ڏي سان ڪهڙو سڌو سنڀند آهي، اهو کولي سمجهاءِ نه!
- منڙ- اهو ئي نه، آشا مونسان گڏ ڪاليج ۾ پڙهندي آهي ۽ مان روزِ صبح جو کيس اسڪول تي وٺي ويندو آهيان.
- دولتiram- هڪ ڇوڪريءَ کي ڪاليج وٺي وٺين ته ڪهڙو مير مارين! اڙي ارخدار، مان ٺهندجي عمر ۾ جڏهن ڪاليج پڙهندو هوس ته پاڙي جي سڀني ڇوڪرين کي پاڻ سان گڏ ڪاليج وٺي ويندو هوس!!... پر تون پنهنجي سنڀند جو کلي درشن ڏي نه!
- منڙ- حقيقت ۾ ڳالهه هيئن آهي... (سڪوچ وڃان هڪڪندي) نه... نه... نه...
- دولتiram- (وچ ڪٽي) اڙي گهراڻين جو ٿو؟... اڳتي وڌ ارخدار!
- منڙ- بيس ٻ ٿئي... ڳالهه هيئن آهي نه مان ۽ آشا هڪٻئي کي پسند ڪري چڪا آهيون!
- دولتiram- (اڇل سان) واه واه!!... واه واه!!... ويل ٻن ماءُ سن!... او ائين... اڙي هڻجي نه سڪري، باقي ننڍين وڏين بائونڊرين مان ڪهڙو ٺاڏو!!... منوءِ ماءُ!... ايلي منهن منو ڪراءِ، ٺهندو پٽ شينهن ڪلهي ٿو چڙهي.
- منوءِ ماءُ- توهين نه ڪمال ٿا ڪريو... شينهن ڪلهي ڇوڪريون چڙهنديون آهن ڪين ڇوڪرا؟
- دولتiram- اڙي منوءِ ماءُ، سؤ هزار ڇڏي رکن ٿي ڪاهه ڪرڻ شينهن ڪلهي چڙهڻ کان ڇا ۾ گهٽ آهي؟... ها نه منڙ پٽ، ڪڏهن ٿو...
- منڙ- (وچ ڪٽي) اوه... او... او... ٻ ٿئي، اڄ کان وٺي مون کي ننڍي اڪر منوءِ نه، منوهر سان سڏيندا ڪريو.
- دولتiram- ويڙي گڏ، ماءُ سن!... اڄ کان وٺي منوهر نه ڇا، مان توکي منوهر لعل ڪري چوندس... آخر لکاپتي سيٺ اڳيان پنهنجي سڪيلڌي پٽ جي شان ۾ گستاخي ڪيئن ٿي ڪري سگهجي!
- منوءِ ماءُ- توهين هاڻ اهي سڀ اڃايون ڳالهون چڏيو... (منوءِ کي) ها پٽ، پٽ! آشا کي ڪڏهن گهر وٺي اچ نه، اسين نه کيس ڏسون!
- منڙ- ڪڏهن ڇا مهي، هو نه اڄ ئي اسان جي گهر اچي آهي.

هڪ دٻو گهر مان وڃڻ جي گد مارينڪ... وري ٻيو دٻو گهر ۾ اچڻ جي
گد مارينڪ! (آهستي) ضرور ڪا ڪڙپو آهي!... (ڏور سان) ها ها، ٻٽ،
آهي نه سڪ؟... اڄ نه ڏاڍو خوش ٻيو نظر اچي؟
نيس نه ٿي؟... سن ڳالهه ٿي اهڙي آهي جو ٻڌي توهين به خوشيءَ ۾
اٿين ٿو لڳي ويندا...

دولتiram - (وڃي ڪٿي - چرچي واري نوع ۾ - ڏورو ڪندي) ... جهڙن هوا سان ڏاڍي
ڦوٽ پال!

مدؤ - ڪريڪٽ نه ٿي!!
مدوءِ ماءُ - اڙي پر اها الڪڙيءَ ۾ گت مت بند ڪري سولي سنڌيءَ ۾ سمجهاءُ نه!
مدؤ - سولي سنڌيءَ ۾ مطلب اهو ته مڙي، اڄ کانپوءِ اسان سڀني جا ٻيو زمين ٿي
نه پر آسپان ۾ هوندا.

دولتiram - اڙي نه ڇا ٻٽ، تنهنجي پٺيان پاڙي ٿي سوار ٻراج اچڻو آهي ڇا؟
مدؤ - اوه... نو... نه ٿي!!... پاڙي ٿي سوار ٻراج نه پر آشا اچڻي آهي!
مدوءِ ماءُ - { (ٻئي گڏ - چرچي وچان) آشا اچڻي آهي؟ }
دولتiram -

دولتiram - (وري) آشا اچڻي آهي!... (ڏورو ٽوسي) اوه!... هاڻ سمجهه ۾ آيو... شايد
ٻراج موڪل ٿي ويو هوندو، الڪڙي پاڙي ٿي سوار ٿي آشا اچڻي آهي.
مدؤ - اوه... نو... نه ٿي... اهو پاڙو وري توهان ڪٿان آندو؟

دولتiram - اڙي ٻٽ، پاڙو مون نه پر ٿو آندو.
مدوءِ ماءُ - آف... اوه!... پاڙو!... پاڙو!!... پاڙو!!!... مان ئي ڇوان توهين وڙهو
ڇا ٿي ٿا؟.. اهو مڙو پاڙو آهي ڪٿي؟
دولتiram - اها به سڄي ڳالهه آهي. پاڙو آهي ڪٿي؟ (ڏورو ٽوسي) نه نه مدوءِ ماءُ...
پاڙو آهي نه ٻراج ڪول، پر پاڙو اچڻو آهي.

مدؤ - اوه!... پاڙو نه نه ٿي، پر آشا اچڻي آهي... ۽ اها به اڪيلي اچڻي آهي.
دولتiram - اوه!... ائين آهي... نه چئو هن دفعي ويچارو پاڙو نه ٻراج ٿي ٻيو آهي.
مدوءِ ماءُ - وري اهوئي پاڙو!... مان ئي ڇوان، توهين هيئر بس ڪري وهو، مان
ٿي ڳالهائين...

دولتiram - ها ها... مدوءِ ماءُ، مون بس ڪٿي، هاڻ هن ميداني جنگ ۾ ٽون وارو وڌو.
مدوءِ ماءُ - ها ٻٽ، هاڻي ٽون هولي سولي سنڌيءَ ۾ سمجهاءُ نه ڪهڙي آشا اچڻي آهي؟

توکان مولکان ۽ سڪيلڙي پٽ مڙو ڪالسواء گهر ۾ ٻيو آهيئي ڪير ؟
مڙو ماءُ - آف ... اوڻ ... اهو به، توهان کي سمجهائڻو ٿو ٿو! مان ئي جوان جوان ڄمار
پٽ آهي، اڄ به نه سڃاڻ سندن شادي ٿيندي. گهر ۾ ٻنهي ٻنهي ٻنهي،
ٿڌن به توهان اها ڪڇي ڪڇي پائي وهڻ جي عادت نه بدلائيندا ؟
دولتiram - اڙي ٻنهي ٻنهي کي به پنهنجي رنگ ۾ رڱي ڇڏينداسين! پر ان کي به
اچڻ نه ٿي، ٿڌو ويندو ... ٿيڻ ٿيڻ نه موڪل جا مڙا مڙا ٿي ... (اڳوڻو
بدلي) پر ٻنهي هان وٽ ڪو ڪو ڪو ... ڀڳوان پنهنجي مڙو جي ٻارن ۾
پر ڪٿي وجهندو. ٻيا هان نه چاهو، ڇڪي پيار.

مڙو ماءُ - هان اهي مسڪا هڻڻ ڇڏيو ...
دولتiram - آئين ... مسڪا ؟
مڙو ماءُ - ها ها ... مسڪا ... چاهو، جو ڪوٺ ملندو، پر هڪ شرط ئي ...
دولتiram - اوڻ ... وري اهو ڪهڙو شرط آهي ؟
مڙو ماءُ - اهو ئي ته، توهان پٺڪ تان هٽ لهي، ٽهڻل ڪورين ۽ پٺڪ تان پنهنجا
ٽائيل، ڪاغذ، اڇاڙون هنڌ بسترا ۽ ٻيو سڀ ٽوڙيل پکڙيل سامان ٽائيل ڪو
ڪري رکڻ ۾ پنهنجي مدد ڪندا ...
دولتiram - پر اهو سڀ ڇا لاءِ ؟
مڙو ماءُ - ان لاءِ ته جيئن موڪل ٿينهن ڪير اچي ته ائين نه سمجهي ته اسان جي گهر
بدان ڪنهن ڪتر جي پالڻي ۾ گهڙيو آهي.

دولتiram - (جهڙو وڃان) ڪتر جو پالڻو ؟
مڙو ماءُ - ٻيو ته وري ڇا ؟ ... موڪل ٿينهن گهر کي ڄاڻون جو وڻاڻ ته، بڻائي
ٿا ڇڏيو.

دولتiram - (اوائسي ٿيندي) لڳي ٿو مڙو ماءُ ... موڪل ٿينهن مولڪي چاهو، ڇڪي ۽
تان هٽ ڪٽڻو ٿو ٿو.

مڙو ماءُ - چاهو، جو ڪوٺ توهان کي ملي يا نه ملي، پر هيئن توهان کي پٺڪ تان
اٿڻو ئي ٿو ٿو.

دولتiram - نه ڇڏيو ان راجاڻي زمان کي اڄ مان ٿيڻو ئي ٿو ٿو.

مڙو ماءُ - توهين ڪجهه به سمجهو ٿو ...
مڙو - (اوچتو ٻڌايو) هيلو! ... ڪڏهن مارڻڪ نه ٿي !!
دولتiram - وري ڪڏهن مارڻڪ! ... وري ڪڏهن مارڻڪ! ... ماء سن !! ... هين هين. صبح جو

دولتارام - (ننگون سڌون ڪندي) آ... ها... ها... ها...! مدوء ماءُ! هيئن ننگون ٽيڙي
 ٻانهون ٿوري، هڪ هٿ ۾ سگريٽ ۽ ٻئي هٿ ۾ چانهه جي ڪوپ مان چانهه
 جو چشڪو وٺندي، جيڪو موڪل جو مڙو آرٽوار ڏينهن اسانکي ملندو آهي
 نه، انجي ٺوڪي ڪهڙي غم... هٿ... هٿ... سج ڪري پڇهن، مدوء ماءُ!...
 موڪل ڏينهن نه اسين ستين آسمان جو ستر پيا ڪندا آهيون!

مدوء ماءُ - (بنڊوليءَ وچان) ڇڳو هاڻي سوامي جي، ستين آسمان جو ستر سماعت ڪري،
 پڙهيءَ ئي ٻيهر رڳي ڪجهه بگڙيل گهر ڏانهن به نظر ڏوڙاڻو.

دولتارام - (انس موڙيندي) آف... اوہ!... تهنجي گهر کي وري ڇا ٿيو؟
 مدوء ماءُ - توهان جي موڪل ڪٿي گهر ٻاڙي نه پورو ڪري، انڪري جوان ئي نه مهرباني
 ڪري بستري تان اهو استرو نه لاهي هيٺ ڦٽو ڪريو.

دولتارام - (حيرت وچان) آئون!... ڇا ڇٽو؟... استرو؟
 مدوء ماءُ - ها ها... اهوئي مٿو رلي مٿل-استرو... جڏهن به ڏيڍ من سگريٽن جي رڪ-
 پري ڇڏي آئون!

دولتارام - (ڏور سان ٽهڪ ڏيندي) ها... ها... ها...!!... اڙي واه ڙي واه، مدوء ماءُ!
 واه واه!!... استرو!!... (وري ٽهڪ ڏيندي) ها ها ها!!... انڪري نه
 جوان ٿو مدوء ماءُ... هي نه پگوان انگريزن کي مس ڏئي جو وسم کان اڳي
 استرو گول ڪري ويا نه ته تهنجي وائڻ انگريزي لٽ ٻڙي وڃارا ڇڏي
 ڇيلهه ئي هٿ رکي ڪڍجھندا رهن ها.

مدوء ماءُ - پر ان ۾ ڪاڻ جي ڪهڙي ڳالهه آهي؟
 دولتارام - (ڪلندي) اڙي پگوان ڀارو ڪري، استرو نه پر اٿس - ٿري چٽ، اٿس - ٿري!
 مدوء ماءُ - توهين ڪجهه نه چئو... پر مطلب جي ڳالهه ڪريو نه.

دولتارام - وري ڪهڙي مطلب جي ڳالهه؟
 مدوء ماءُ - اها ئي نه اڄ سڄو ڏينهن توهان گهر ۾ گنجي ڪچر ٻائي ويٺا هوندا ڇا؟
 دولتارام - ڪمال آهي!... گنجي ڪچر مون ٻاڻو آهي، ٽڪليف ٺوڪي ٿي رهي آهي.
 مدوء ماءُ - وري اها ئي ٽڪليف!

دولتارام - اڙي بابا، منهنجو مطلب آهي ته منهنجي گنجي ڪچي ٻاڻ سان ٺوڪي
 مولجھ جو ٿي رهي آهي؟

مدوء ماءُ - مولجھ، مونکي نه پر ٻين کي ٿي سگھي ٿي.
 دولتارام - (حيرت وچان) آئون!... ٻين کي مولجھ!... اڙي پگوان ٻيڻو ڪري، هتي

آشا اچڻي آهي

- چمن شرما

ٺاڻڪ جا ڪردار -

سرڪاري ملازم - خرش مزاج سپاء	عمر ۵۲ سال	ديوان دولترام	□□
سندس ڌرم پيشي	عمر ۴۸ سال	مندوء ماء	
پٽ - ڪاليج ويندڙ - آزاد سپاء	عمر ۲۵ سال	مندو (مندوهر)	
مندوء سان ڪاليج پڙهندڙ	عمر ۲۲ سال	آشا	

(ديوان دولترام پلنگ ٿي ويئي ويئي سگريٽ ڇڪي رهيو آهي - پاسي ۾ ائين ٿري رکيل آهي - سڄي گهر ۾ سامان هيٺ مٿي ۽ بگڙيل حالت ۾ پيو آهي.)

دولترام - (اوباسي ڏيندي) اڙي پڳوان پلو ڪريئي، مندوء ماء! اڙي اومندوء ماء! ... (وري اوباسي ڏيندي - پريان) اڙي پيلي هيء اوباسين جو آزار ڏور ڪرڻ جو ڪو بار پيڻي ڪر، نه نه مندوء ماء، ڪٿي چالو جي پياليء کاسواء ٿي آخري اوباسي نه اچي وڃي ... پوء مونکي نه ڇڏجانء ...

مندوء ماء - (ويجهو آواز) مان ٿي چوان آخر آهي ڇا؟ ... صبح جو ننڊ مان اٿي پلنگ ٿي ويئي ويئي چالو سگريٽ ۽ اوباسيون ٿي ڏيندا رهندا يا پيو ڪو گهر جو ڪم ڪندا؟

دولترام - (وري اوباسي ۽ وڇر) مندوء ماء! ... پيلي اڄ موڪل جي ڏينهن نه پرمان سان پلنگ ٿي ويئي هي ڪريء جون اوباسيون ڏيئي، موڪل جو وڙو ماڻو ڏي (وري اوباسي) اڙي باقي گهر کان آڏيس ۽ آڏيس کان گهر واري روزاني ڇڪر ۾ نه گهاٽي جي وهت وانگر اڌ عمر نه اڳيئي پوري ٿي ويئي آهي ...

مندوء ماء - مان ٿي چوان آرام جي به ڪا حد ٿيندي آهي ... سڄ اچي ڪاپار ٽائين پھتو آهي پر توهان، نه ٿا پلنگ جي پچر ڇڏو نه ئي ٿا هٿ پسترا ٽٽڻ ڏيو.

آشا - (واڙي ئي) توهين هي سڀ ڪهڻن ٿا ڄاڻو؟ (مڙس کي) ٻڌهيا انجهري،
 لهرائو رستا ۽ مڪان - ۽ پٿر رکڻ ٿا اولهن جي!
 موهن - اها ئي نه ڪمال آهي نه؟ (کاي لو - آشا ڏانهن اهاڙي) ڪشور! لوڪ ساهت
 جو نه ٿڌهن سر ڇڻا ٿهندو آهي جڏهن پنهنجا امنڪ ڳڻجن ۽ لاڏن ۾ وجهندڙن
 وقت زمين هڃي. - پوئن جهان اهي گهٽ نه زمين مان ئي ٺهي اڪرندا آهن.
 ڪشور - زمين نه اسان کان ويٺي سا ويٺي! (ٿڌو ساه ڪڍي لو) جن اڳواڻن کي هڻندو -
 سنڌين کي زمين ڏيڻ جو ڏڪر رکڻا ٿهندو هو، تن رکڻو ئي ڪنهن! سهاڻي
 اڳواڻن راجهه ٿي عهدن جي پٺيان پوڻا ۾ پورا، ڌرمي اڳواڻن اڪالا ۽ مندر
 لهرائڻ ۾ مشغول ۽ سماجڪ ڪارڻ ڪرڻا ڏيئون ٻار ٿا ٿاڻ ۾ رڌل رهيا! اسوس!
 هاسي - آئي اسوس ڇا جو؟ ڏٺو ڪير ڪو ٿيڻ پوندو آهي ڇا؟ اوهين جوان نه هئڻ
 ڪرڻ تي هڪ هٺي وهندا نه ڪم ڪهڻن ٿهندو؟ ڪو نه ڪو پوڻو ٻارڻو نه؟
 ٻڌن جهان اوهين جوان اسوس اسوس ڪهڻن واهي ڪندا؟
 ڪشور - آهي! اسانجو مسئلو ڏکيو آهي نه اچو حل نه سهنجو ڪو اهي.
 آشا - آهي سچ ئي چوي. يهودي ڏکڻي اڪڙ جي اڪڙ نه پنهنجي ۽ ڄمڻ ٻوڙي جي
 ياد قائم رکيائون. مسلمانن جو ٻڙو حال ٿيو نه، اهي هٿيار ڪڍي لڙي رهيا
 آهن. صرف پارسي ئي آهن جن وطن تان هڪ ڪڍي ڇڏيو آهي. اسانجي عالم
 اهن ٿلهي قوم کان ٿريل آهي. مان سمجهان ئي نه، جهيٽائين دانهند ۽
 مٿڪر ڪو حل ڳولهي ڪڍن ته جيئن اسان وقت جيڪي ڪجهه آهي يعني
 ٻولي ۽ ساهت - سو قائم رکڻ جي ارادو ڪوشش ڪرڻا گهرجي.
 (اڳوڻو ٿاڙيون ئي وڃائي. موهن ڏاڍي پيار مان آشا ڏانهن ٿو اهاڙي. هاسي
 آشا جي ٻلي ئي لهڙي.)
 ٻڌي! توهين ڇو ٿا آهيو نه هر مشڪل جو حل آهي ۽ هر مرض جو علاج.
 جهڪڻن اوهين ڪجهه ڪري نه سگهيا نه اسين ڪجهه ڪنداسين. (ڇوٽي
 وڃائي) نه نه سوڙو ويلو آهي. (سوڙو جي ٻليءَ تي ڏک هڻي) ڪهڻ
 سنڌي اڃا سنڌي کي اڃا ٿيندين! -
 (ڇاڻي ٿي ڏک هڻي) ها... مان نه سچو پچر سنڌي آهيان! دس سنڌي
 ڪالهايان (ڦالهايان) ٿو، سنڌي ايت جهان (جوان) ٿو ۽ سنڌي ٻاڙ ڪالهايان
 (ڪاوان) ٿو....
 (سڀ کان ٿا - موهن خوشي وڃان سنڌي ۾ ڪا ڏن ڦاڻي ٿو)

آشا - ڇو؟ ڪٿي ٻوليءَ جو آهي؟

ڪشور - ها - اها ڇو هيترا سال ڇيڙي رهي آهي؟

موهن - اها سنڌ جي ڪري ئي زندهه رهي هئي، ڇاڪاڻ ته سنڌيءَ جو دفعو يا آبپاشا ئي پئي رهندي آهي. پر ڪشور! ڪڏهن سوچيو آهين؟ ڪڇين کي اسانجي ملڪ جي اهم ڦالين ۾ ڪهڙي ئي اهميت ملي؟ آزاديءَ کانپوءِ هماغل پرديش آهيو، آندرا پرديش آهيو، پر ڪڇ راجهه يعني State ٺهي سگهيو؟ (آشا ۽ ڪشور ٻئي ڪجهه وقت جواب ڏيئي لٽا سگهن)

آشا - اها ڦالھ مون ڪين سمجهي. (ليزاريءَ سان) ٿورو سمجهار نه؟

موهن - (هاڻي آشا ڏانهن ٺاهاري ٿو) ڏس! جڳا ٻوليءَ صرف گهر ۾ ڦالھائي اها ويندي سمجھي يعني لٽا ويندا گهٽيا! الڪريءَ اها ٻوليءَ اهميت وڃائي ڇڏيندي. سياسي لحاظ کان اهڙي سمجھڻ ٻوليءَ ڦالھائيندڙن جي اهميت نه رهندي آهي. ڪڇين کي نه رڳو پراسس نه مليو آهي، پر سندن پٽي پبل ضلع جي ٽري ڪوٽ ۾ به سستي ۽ ڊالائي ڪئي پئي ويندي آهي!

آشا - تنهنجو مطلب ته ڪڇ جي پٽي پبل هئڻ جو سبب اهو ئي آهي ته اهي پنهنجي ٻوليءَ صرف ڦالھائڻ تائين نه محدود رکن؟

موهن - انهن وري ڇا؟ جيڪي پنهنجي ٻوليءَ کي لکڻ پڙهڻ ٿي اچي سي ڪاروباري ڪين ٿيندا؟ ڪهڙي ڀر جو ڪاروبار هلائيندا آهن؟

آندڙ - ڊنڊي! مولڪي نه سمجهار نه؟

ڪشور - پلا! اڄ موڪل وٺڻ جو بهال آهي؟ ٿون نه آهين آفيسر، پر اسانجي مٿان جڳو آفيسر آهي سو نه ڳارون ڏيندو!

موهن - ٿون ڪري ڪٿي ان ڏينهن جي موڪل گهر - يا ڪو بهانو ڏيئي ڪلاڪ ڏيڊ دير سان اچڻ لاءِ چئاء...

ڪشور - (ڪشور اُٿي ٿو گهٽائي) هلو...

موهن - ها هٽ، ٻڌ! جنهن ٻوليءَ ۾ ساهت يعني Literature پيدا ڪجي تنهن کي ئي پاشا يعني Language چئجي ٿو. جڳا ٻوليءَ صرف ڦالھائي ئي ان کي آبپاشا يا ٻوليءَ جو دفعو يا dialect سڏجي ٿو.

ڪشور - (ٿون ئي ڦالھائي واپس اچي ويندو آهي) پر ان آبپاشا ۾ لوڪ ساهت يعني Folk Literature نه پيدا ٿيندو آهي؟ ڪٿي؟ ٿريءَ ۾، لاڙيءَ ۾ جهجهوري

Folk Literature آهي!

هو هن - جيڪڏهن Hinduism جي فلاسافي، مثالا جي وغيره بابت آهي ته ڄاڻندا هوندا
ته انهن جا صرف نالا همدو هوندا باقي ٻيو ٿيو ختم!

ڪشور - جتي پاڪيسٽن يا ڪالونين آهن جيئن ڪلياڻ جون پسگردائون يا احمدآباد جو ڪنير، اُتي نه سنڌي ٻڌو اچي سگهي ٿو. جڏهن يورپ جي جدا جدا ماڪن مان ڪي اولون اچن ڪا واپون هيون تڏهن اڌ صديءَ تائين هر هڪ ماڪ جا اُتي ”پاڪيسٽن“ هوندا هئا جتي انهن جي ٽريننچ ٻولي يا لائين ٻولي ۽ رواج قائم رهيا هئا.

موهن - پر پوء آهي سڀ ٻوليون ڪم ٿي رهيون ۽ رواج به عدم موجود ٿي ويا ۽ ڪشور
يار! اسان کي اها ڳالهه چٽي طرح سمجهڻ گهرجي ته ڳالهائڻ واري ٻولي ٻي
پر ”دهلي نه اچا دُور هي آست نه!“

ڪشور - يعني؟
 آڻا - (روسامي مان) هندو وس پڃي نه ٻارن کي ڇڪر سنڌي اسڪول ۾ موڪلي!
 ڪشور - سنڌي اسڪول؟ بمبئيءَ ۾ سنڌي اسڪول آهن؟ ڪٿي ڪنڊ پاسيرو هوندا
 نه ته اتي ڪهڙا ٻار پڙهندا هوندا؟
 موهن - (ڪشور کي) منهنجو پيءُ ڏاڏو سنڌي اسڪول ۾ نه پڙهيو هو؟ ۽ ڇا سنڌي
 اسڪول ۾ پڙهي منهنجو يا منهنجو پيءُ پڙهيو هو؟ جو اڏن خدبه زلي.
 ٿو ڪرين؟

(آشا ء کشور ھک اہی ڈالھن ڈا اھارین)

ڪشور - ڪنهن ڏيئي ڪريان، حقيقت ٿو بيان ڪريان!
 موهن - (ويچار ڏيئي) حقيقت ٿو بيان ڪريان! سنڌي اسڪول جو مڃوڻ ٿا اڏاڻو
 ٿوهين! سنڌي اسڪول چئي جن ڪنهن شرف جوڳي آستان جو نالو ٿا وٺو؟
 ڪشور - نه موهن، ائين ناهي. مان به نه سنڌي اسڪول به ٿي پڙهيو آهيان. اجهه به
 نه اسانجو ڏاڍو سٺو اسڪول هو، پر مان اڄ جي ڳالهه ٿو ڪريان. يعني اسانجن
 ٻارن جي! اهي انگريزيءَ به نه پڙهندا نه اُڻو ٿي پوندا!
 موهن - خير... اٺو جو پيءُ ئي سهي! پر اها ڳالهه سمجهه نه ڳالهائڻ واري ٻولي ڳهڻو
 وقت جڏاڻا نه ڪندي آهي!

اها ٻولي سڳي ٿو.
ڪشور - (زور ڏيئي) Correct! ٻوليءَ کي ”ماحول“ ڪهڙو آهي.

لجور - ماحول؟ اهو وري ڇا آهي؟
ڪشور - (ڪنن جي ٻاڙين تي ٻڌي هٿ رکي) ماحول معنيٰ atmosphere ... atmosphere

معنيٰ والاروڻ (موهن کي) ڏس موهن! الڪريز هتي هئا ته هر چنڊر تي ٻه ٻه ٻارئي ڪندا هئا ۽ اهڙين ٻارئين تي الڪريز - ٻئي جو ماحول پيدا ڪندا هئا...
موهن - پر ماحول پيدا ڪندڙن ۾ به هڪ قسم جو Sens of belonging هجي ٿو؟ الڪريز
ٻنهيچو الڪريز ٻئي وارو ماحول ان ڪري پيدا ڪندا هئا ڇاڪاڻ ته انهن کي
معاور هو ته اسان کي ”ٻنهيچو-الڪنڊ“ آهي ۽ ”الڪنڊ اسانجو ٻنهيچو آهي.“
(اٽي آشا به اندران هلي آئي آهي. هوءَ چپ چاپ اچي انچرء سان ويٺي آهي.)
انچر - مٿي هڪ ٻيڙي Classmate آهي. اها به چرلڊي آهي ته لڊي هوليڊي
کان وٺي اسان کي ٻڌائيندا هئا ته - ”اسين جبروسلم جا آهيون ۽ جبروسلم
اسانجو آهي.“

ڪشور - ٻه ٻارئين کي ڪهڙي قسم جي belonging آهي؟ اهي ڪهڙي ڊيش ڏانهن
ٿا تيارين؟
موهن - ٻارئين وقت ٻنهيچو هڪ خاص ڌرم آهي. مذهبي خيال نه. هڪ تمام وڏو
Powerful force آهي.

ڪشور - پر موهن! اسانجا سنڌورقي ٻار آهن جي صدين کان سنڌ کان نه ڇا پر هندوستان
کان به ٻاهر رهندا آيا آهن. ورهاڱي کان اڳ ڪافي سنڌ ڏانهن belonging هوندي
پر هاڻي به اتي ٻنهيچو سنڌيٿو قائم رکي ويٺا آهن! جهڙا آهن روح... انڊوليشيا
روح يا ميلا روح... اسين روح يا سبڪاپور روح آهي ٻنهيچو ”سنڌي ماحول“
قائم رکڻ ٿا. چئي ڪن، ڪهڙي ڪي ڪن، اتي ستيه لارائڻ جي ڪٿا ٿئي ۽
سڀ ٻار ٻڌل سنڌي به ڳالهائين!

هاڻي - ٻاهر لڳي به نه سمجهي ٿو! مٿا اسان کي نه چيئي ٿي ٿا ڏهن!
موهن - آهي! اهي مٿا اسان تي آهيون! ٻنهيچي ٻين تي ٻي ٻيڻا وينا ڪهاڙو هڻون!
(آشا مهن ٻئي پاسي ٿي ڪري)

ڪشور - سچ ٿو چوڻ! ٻاٽي ٻاٽي يا ختم ڪرڻ اسانجي هٿ ۾ آهي. پر اسين نه وڏو
ٻنهيچي ٻوليءَ کي بلڪه ٻنهيچي سنڌيٿي کي بهار ٿا ڪريون.
آشا - (هٿ ڪري) پر سنڌيٿي جو مدار صرف ٻوليءَ تي آهي ڇا؟ گهڻائي

آشا - مون ڪجهه ڇڏو ڇا؟ چوي نه ته توهانجو پٽ ٿو نه؟

موهن - (اڃا به وڌيڪ ڪاوڙ مان) ڳالهه ڪي زبانون ڪڍي ٿو! (ٿڌو آواز ۾) مان پڇان ٿو ته ”ڪم ٿئي اچي“ جو سبب ڏيئي يا ”وهناري ڳالهه“ جو بهانو بڻائي تون منهنجن ٻارن کي ڪرستان يا ڀٽي جا ٻار بڻائيندين؟ ڇا؟

آشا - (ڪنن ۾ آڱريون وجهي.... روڻهار ڪي ٿي) مون بس ڪٿي! منهنجي ٻائي نه بس ڪٿي! هاڻي ڇڏ نه ڪريو نه؟ (الدر هلي ٿي وڃي)

(ان وقت در ٿي گهٽتي وڃي ٿي. ٿوري وقت بعد اٽڪر اچي ٿو دروازو کولي.)

ڪشور - (الدر اچي) ڇو؟ اڄو پٽ! اڄ تون منهنجي در کولڻ واري نه پوئي ٿي پوري نه ڪئي؟ (سڀني ڏانهن لاهري) اڄ سڀ ماڻ ۾ آهيون؟ منهنجو اچڻ نه وڻيو اٿو ڇا؟ مان نه ڀائي فقط ڪار (Car) جي لالچ ڪري ايندو آهيان....

هاسي - تون ڇو ٿو دل ۾ ڪرين؟ ٿيو ته ڪنهنڪي ڪجهه نه ڪونهي. ائين ئي سنڌي ٻوليءَ جي ڳالهه ٿان جوءَ مڙس وڙهي پيا آهن!

ڪشور - (ٽهڪ ڏيئي) شڪر الله اڪبر جو! اسانجي سنڌي اڃا اهڙي نه اهميت رکي ٿي ته جو هنجو ٻالو وٺي جوءَ مڙس نه وڙهي سگهن ٿا! ڀائي - مون نه سمجهيو ته سرگواس ڪري ويئي آهي ۽ توهين به سندس ”مارڪو“ ماڻهائيندي ماڻ ٿي ويا آهيو!

موهن - ڇڙو ٿيو آهين ڪيئن؟ تون جيئرو ويٺو آهين. ته منهنجو وات ڪيئن موندو؟ ۽ مان به پوريءَ طرح زندهه آهيان. مجال آهي ڪنهنجي جو منهنجي وات واري زبان منهنجي مک مان ڪڍي اٽڪي ماري سگهي؟

ڪشور - موهن ڀار! جذبات کي ڇڏ، حالتن کي ڏس. منهنجو منهنجو وات ته جيئرو آهي، پر ان وات واري زبان ٿورو اڳتي هلي اسان کي اولاد ٺاهڻ وسيلو وارو مڃايو نه ٿو ڇو ڪري سگهي! ايتري ٿوري پنڌ ٺاهڻ به هوءَ هلي نٿي سگهي ته پوءِ اٽڪي خطرو نه ٿيو؟

موهن - هاڻي ڳالهه نه آشا کي سمجهايان پيو ته ٻارن ٺاهڻ اسانجو ورثو بچاءُ. زالون ئي نه سمجهنديون ته پوءِ ڳالهه ڪيئن ٺهندي؟

انجو - (هٿ مٿي کڻي) نه ٿئي! مان ڪجهه چوان؟

موهن - ڇو پٽ! هن ڳالهه جو واسطو توهان ٻارن سان ئي نه آهي!

انجو - ڏسو ٻوليءَ جو واسطو جيئرو ڳالهائڻ سان آهي اوترو پنڌ سان به آهي. انڌا پنڌ سان گهڻو ڪجهه سکندا آهن. ٻار به ڄمڻ شرط ماءُ جي ٻولي سنڌي ٿو ۽

مرهن - اٺڙو! اڄ کان مان ڪو ٻڙو ٿو ڪريان. نه هرو روز توکي سنڌ، سنڌين ۽ سنڌي
ٻوليءَ بابت ڪجهه نه ڪجهه ٻڌائيندس. اوه ڪي؟

سوان - ڏاڏي! اڄ ئي ٻڌايو نه؟ اصل هيئن ئي مولڪي او هڙ ٻڙم (Poem) ۾
ڏاڏو وٺندو آهي (سر سان). ”چري چوڪري چس جي ... گايي جهڙا پير ...“
اسانجي مهيءَ جي مهيءَ جو گهر آهي نه؟ اتي هوءَ آيتا آهي نه؟ هوءَ مولڪي
چندي (چردي) آهي ”چوڪرو چريو ... وادي گهڙيو ...“ نه مان به ڪيس
”چر جي چوڪري“ چئندس (ٿاڙي وڃائي). هوءَ نه ڏاڏو مڃر (مڙو). ٿيندو ...
ها ... ها ...

(اٺا آلا وار نوال سان سڪائيندي اچي ٿي)
اٺا - هتي ٻڙو ٻيٽي ٿري! هتي توهين جا وٽا ڪرڻو؟ آفيس ۾ وڃڻ ڪمن اٿو ڇا؟
سوان - ٻيا اسانڪي سنڌي ٿو سڃاڻي ... (ڦيري ٻائي ٿاڙيون وڃائي) آب ٿري چنڊ
(چنڊ) ٿري ... ڏاڏي مان! ڏس!

اٺا - هي اڃا پڻ ڳالهون وري ڪٿان آيون آهن؟

مرهن - سنڌي سڳو اڃائي ڳالهه آهي؟

اٺا - ٻيو نه نه؟ نه ڊاڪٽريءَ ۾ ڪم اچي نه وڪالت ۾! نه آفيس ۾ ڳالهه آهي نه
اسپتال ۾! هوءَ سنڌي ڪهڙي ڪم جي؟ ڪڍيس ٻاهر ...

مرهن - (غصي ۾) ٻولي نه ڪا به ڪوسي آهي ڇا، جو ڪم نه ٿي اچي نه گهر مان
ڪڍي ڇڏجيس؟

اٺا - (مرهن جي غصي جي پرواهه نه ڪري) وهندو نه ائين ٿو چوي نه جهڪا
جيز بيڪار هجي تنهن کي ڪڍي ڇڏي ڏجي!

مرهن - (وڌيڪ غصي ۾ اچي) اٺا ڏانهن وڌي ٿو. سوان ڊچي وڃي ٿو ڏاڏيءَ جو
رو منهن تي وجهي! اٺو ٿو ٿاڙي ٿي ۽ چئي پيلي آهي، اٺان ٿورو ٻيٽي
هتي ٿي وڃي! هوءَ نه ٻڌي ماڻهن نه هڪ بيڪار چنڊ آهي! سالن کان ڪت
ٿي ٻيٽي آهي. پاڻين کي چوان نه ڪت سڏو ٻاهر ڪري ٿو ڪريس؟

اٺا - اڄ توهانکي ٿو چا آهي؟ (سس ڏانهن ٺاهري) امي ڏسو ٿا؟ چئي ڇا ٻيو؟

مرهن - مائي! ڄاڻو ٻاڻ ۾ موٽي نه موٽو ٿو پاڪستان! اسانجي نه حيا ٿي ٻيٽي ٿي
ٻيٽي آهي! الا ٿي مان نه مڙه ٿي ڪت پڪڙيندس نه مولڪي نه ڏاڏيءَ ۾
رکي ايندين ڪين الا ٿي ڇا ...؟

- اُچو - نون چپ ڪرا! ان جي وچ ۾ جيڪو ڳالهائي سو ڳڏهه.
- سوڙ - هل هٿان. مان گدهو ٺاهيان ٻڌي ٻڌس هيءَ مولڪي گدهو ئي چوي
- اُچو - ٻڌي! ڏسو! جي اسان کي پنهنجو ڪجهه آهي ته اهو اسان کي ڇو نه ڏيو؟
- ڏسو اڳئين آرٽوار تي اسين پڪڪ تي ويٺا هئاسين نه؟ اُتي اسان هڪڙي گيم (Game) ڪئي Passing the Parcel. ان ۾ جنهن کي گيم اچي
- موهن - ڇو آڳ اچي
- اُچو - ها جنهن کي آڳ اچي تنهن کي پنهنجيءَ Mother Tongue ۾
- موهن - مائر پاشا ۾ ...
- اُچو - ها مائر پاشا ۾ هڪ ڪانو يعني هڪ راءِ ٻڌائو هو. هڪ سنڌي ڇوڪريءَ کي آڳ اُتي نه هن انگريزيءَ ۾ راءِ ڳايو. مولڪي Punishment ملي نه مولڪي به سنڌي راءِ ڳائڻ ڪين آيا! ڇيائون ڇڱو هڪ سنڌي ڪوٺا ئي ٻڌا ته اها نه مولڪي ڪين آئي! (ڏک ۽ انسوس ڪندڙ آواز ۾ ئي ڳالهائي)
- موهن - ڇه ڇه سچ اها نه ڏاڍي شرم جي ڳالهه آهي.
- اُچو - ها، ٻڌي! مولڪي ڏاڍي لهج آئي ان وقت.
- موهن - ڏوهه نه پت! اسانجو ئي ڇڻو! اسان ماڻهن جو ڏوهه آهي اهو
- اُچو - هڪ منهنجي ساهيڙي چولدي آهي ته توهين سنڌي اڌ ڪرستان ۽ اڌ مسلمان آهيو. ٻي چولدي آهي ته توهين اڌ هندستاني ۽ اڌ ولانتي آهيو! هڪڙي دفعي هڪڙي ساهيڙيءَ سنڌي ڪويءَ جو نالو پڇيو. مون جواب ۾ چيو - ”شاهه“ - ته هن کلي ڏنو. ڇيائين توهان کي پنهنجو ڪو شاعر ڪيڏي ڪري ڪچرانين جو ڪو شاهه نالي وارو ڪوي ڪٿي ٿا چورايو ڇا؟
- موهن - تون شاهه لطيف جو سچو نالو ٻڌائين ها نه؟
- اُچو - هڪ نالي ٻڌائڻ مان ڇا ٿيندو؟ سچ ته اهو آهي ته توهان کان توهانجي جنم ڀومي ڪسجي ويئي ته توهين اسانجي ٻين هٿان نه زمين ڪڍي ٿا ڇڏيو! اسان کي پنهنجي ماضيءَ بابت، پنهنجي ورثي بابت ڪا خبر ڪيڏي! ٻيو
- ٻيا اسان تي نٿولي ڪيئن نه ڪندا؟
- موهن - مار! اُچو پت! تو ته منهنجون اکيون ئي کولي ڇڏيون آهن! هيڏي ٿڌي هئس ۽ اڄ ڪيڏيون نه وڌيون ڳالهيون ٿي ڪرين؟
- هاسي - وڌيون ڳالهيون ڪيئن نه ڪندي؟ ڪاليج ٿي پڙهي!

هنڊو مطلب آهي ”لنگهي ويو“. هيءَ به هندي سنڌيءَ جو ڪچرو مر
ٺاهيندو آهي .

سواڻ- ها ... ها ... ٻيا ائين هڻو منهنجي اسڪول ۾ سان واري گليءَ (گهٽيءَ) وٽان
مڙي (ڦري) پئي ويو ته مون چيو مائس ”اڪل!“ پوءِ هن مون کي چاڪايت
ڏنو (ڏنو) .

مرهن- (کلي) شايدس پٽ! ڏنو کي ڏنو ۽ چيمل کي چيمل پاي پٽاءِ پر ڦاٽاءِ سنڌيءَ
۾ ... پوءِ پاڻهه هي صديءَ اڃا رکي ويندين .

سواڻ- مگر ٻيا! مڃي ڏاندو ڪسو ڪري ٿي . ٻيا! هڻو منهنجو دوست آهي نه ... ڪلاب؟
هڻو سنڌيءَ ۾ ڏاندو سٺو پوتر (Poem) چوندو آهي - چڙهي گهر ... چڙهي گهر
وارو ... ڪاڪو ماڙيءَ تي وڙهي ٿو ۽ پڙون هندي ڏاڙهيءَ (ڏاڙهي) تي
چڪ پائي ٿو (تڪ ڏئي ٿو) ٻيا! هڻو پوتر (Poems) ٺاهائي اچي ٿي؟

اڻڄڻ- ڏنڊي! مان هڪ سوال پڇان؟

مرهن- ٻچ پٽ!

اڻڄڻ- ڏنڊي! سواڻ ۽ مان سنڌي آهيون؟

مرهن- تڏهن ڪير آهيو؟

اڻڄڻ- ڏنڊي! توهان سنڌ ۾ ڄاوا ته سنڌي ٿيا، اسين ته هڪ نموني ۾ ڄاوا آهيون .
پوءِ اسين نه مرهڻا ٿي آيا-

مرهن- ائين هڪ گجراتي انگلند ۾ چمي نه هو انڪريز ٿيو؟ پٽ! تون ڪاليج ٿي
پڙهين، ان ڪري لکرواسي يعني Citizen، فورم يعني Nationality ۽ ڄاڻي يعني
Race جي فرق کي ڄاڻڻ سک ... سنڌي هڪ ڄاڻي آهي پٽ! ۽ هندستاني
هڪ فورم آهي ...

اڻڄڻ- نه پوءِ هر هڪ ڄاڻي وقت پنهنجو پنهنجو اچي ڪجهه ٿيندو هوندو نه؟

مرهن- ضرور . هر هڪ ڄاڻيءَ کي پنهنجو ڪجهه اچي ٿئي ٿو . جيئن نه ٻوليءَ کي
رواڻ، ڪي ٽڙ ... ٽس سڄي هندستان ۾ زالون ساڙهي ٿيون پائين پر هر هنڌ
ساڙهي ٻهراڻ جو نمونو ٻهراڻو آهي . ساڳيءَ طرح سڀ ماڻي يعني روئي ٿا
پڇائين . پر گجراتيءَ جي چٽائيءَ راجستانيءَ جي روٽي جڙڙي نه آهي ...

سواڻ- (وچ ۾ ٿو ڳالهائي) منهنجو دوست پڻ ماڙي تي دوست آهي نه؟ وسندڙ!
هڻو شڪند ڪاٺيندو آهي . (چپ ڪندي ... اوڪاري وانگر) او شڪند مون کي
نه اصل نه آه ٿي .

اسي - ڪل مائي. تمهاري ڪلني ڪا تو زما هئا! (الدر منهن ڪري) سواؤ! او سوا
بت! ٻيٽا ڪير ٻيٽا؟

سواؤ - (الدران جواب ۾ ڏئي) هان هان دادِي مان! ٻيٽا - ٻيٽا!
(تون جي گهٽي ٿي وڃي. آڇر تون ڪٿي "هيلا-و" چئي ڳالهائڻ ۾ مشغول
ٿي وڃي ٿي)

موهن - (ڪوٽ جا بٽل ٻائي ٽاء ڪي ٺيڪ ڪندو هال ۾ اچي ٿو) آهي! تون
هنديءَ جون ٽنگون ۽ سنڌيءَ جون ٻالھون ٻئي ٻچي ٿي ڇڏين! ويچار تون
ٻولھون منهنجي وات ۾ لولھون ٻڌجي ٿيون ٻون! ٻلا منهنجن ٻارن سان هنديءَ
۾ ڳالهائڻ جي ڪوشش ڇو ٿي ڪرين؟ سنڌون سنڌو سنڌيءَ ۾ ڳالهائين نه؟
هاسي - بت! مان ڇا ڪريان؟ حڪم ڇا اڪتو آهي!

موهن - حڪم؟ ڪنهن جو حڪم؟
هاسي - بت! حڪم ٿيندو رائيءَ جو ٻيو ڪنهن جو؟ رڳو انگاند جي رائي آهي ڇا؟

هتي نه رائيءَ جو راج آهي نه؟
موهن - رائي هجي يا راجا، هي مون سنڌيءَ جا ٻار آهن، ڪنهن پٽيءَ جا نه ٻار ڪولھن؟
هاسي - اهو نه وڃي پنهنجيءَ جوءَ کان ٻچ. هوءَ آهي ديسي انگريز. ٻارن سان سڄو
ڏينھن "ٻيٽر... بس ۽ او" لڳو پيو آهي. مونکي نه نه ڪو لانا ٿي اچي ۽ نه
ڪي ٻاهر ٻاهر. هندي به منهنجي زبان ٿي ڪٿي ٿي چڙهي؟ (ويچاريءَ
وانگر) پر جوڻيھن چوي ٿي نه سنڌي ڳالهائيندا آهن وائيا وڪال....

موهن - پڇينس نه ٿي نه پڙهين صاحبو ڪو هو ڇا؟
هاسي - ڪهڙي خبر تون ٿي ڪيس ٻڌائي چيو هجي نه تون ولالت جي مندر ٿي لڳين؟
(شرارت سان مشڪي ٿي)

سواؤ - (ڊوڙ ٻائي الدر ٿو اچي ٻاراڻي لهولي ۾) ٻپا! هو جيڪو هو جيڪو
تو هالچو ٿر بند آهي نه جيئل (جيئل)؟ اهو ڪالهه اسانجي اسڪول وٽان گهر
(گدر) ڪري ويو!

موهن - (عجب مان) گدر ڪري ويو؟
سواؤ - نه نه هو ڇا چولدا آهن (مٿو ڪٽي) گجران (گدران) ڪري ويو!
گدران ڪري ويو!
آڇو - (هرءَ جا ايترو وقت تون ئي ڳالهائڻ ۾ رڌل هئي، ٻڌي چوي ٿي) ٻڌي!

در ئي ڪهڻي وڃي ٿي. اندران اُچر ٻوڙ ٻاڻي اچي ٿي ۽ اچي ٿي دروازو کولي
رامعل اچي ۽ جي لاهي هڪ هٿ ۾ ۽ ٻئي هٿ ۾ ڪنڊ جو پٿرو کڻي اندر گهڙي ل
هڙ سڌو رنڌڻي ڏانهن هارو وڃي ٿو.]

هاسي- آئي رامعل! مٿا ڇر ٻا ٿيا هٿ ڇا؟ سڌو ٿي رنڌڻي ۾ ڇو هلي ويا هٿ؟ (ا
لفظ کي تمام گهڻو ڊگهو ڪري ٿي.)

رامعل- (اندران) آنا هٿ مائي. راشن ڪي دوڪان پي پڙي لٽي لائين ٿي. ٻا
نو پيني دوا آبي آيا.

(لياھي ۽ هڪ وڏي ٿلهي ڪٽي هال ۾ اچي ٿو ۽ هاسي ٻائي ۽ جي ۽ ر
ٻت ٿي واهي ٿو.)

رامعل- ٿو مائي. ڏيکو آب. (ٿلهي ۾ ڀاڄيون رکڻ شروع ٿو ڪري)
هاسي- (وڃ ۾) ٿوري ملا؟ ڪل ٿو ڏاڍي مهاڳي لاءِ ٿا. آڄ ڪٿي ملا؟

رامعل- وهي پار رها مائي! هر ڪما ڪرڻ؟ آڄ ڪل ٿو هر ڇير ڪا پاور ٿو ڳيا هٿ
هاسي- آڃا... سڌو. آڄ سائي ٿوري آلي ٿي بڪانا. دال ڀال ٺهڻ وڃهندا. هر ڏ
ٻست ۾ سڙ هٿ ٿو؟ بس سڄا ڏينا.

رامعل- آڃا مائي. اڌر به، سڙڻ ڪٿي بڪارڻ؟
(اُچر اندران ڪلندي اچي ٿي)

اُچر- آهي! آب پيئي سي ڪس پاتا ۾ پاس ڪرڻي هٿ؟
هاسي- (کلي) ٻيٽا- به، ميري سڳندي ٻولي هٿ. ڪيا ڪرڻ هٿ ٿو آڏا سڌو
آڏا هندي ٿي ڇٽ سڪتي هٿ! به، همارا پراڻا پٽيا هٿ ٿو؟ هماري سڌو وائ
هماري ٻولي پير هل ڳيا هٿ (هري ويسو آهي) هٿ ڪو سمجهي وڃتا هٿ
ڪيئن مٿا؟ سڀ سمجهڻ ٿو ٿو؟

رامعل- (ڪنڊ ڏوٽي) هان مائي، هٿ ٿو سڀ سمجهتي هٿن، سڙڻ ڪي ڪوٺ
ٻائون ڊاڳ ۾؟

هاسي- ٻارن کي آڃا لڳتا هٿ ٿو؟ ٿو ڪوٺيا هي سارو. اُچر ڏي! ٿو ٿي ٿي
ڪاٻا؟ ڪاليج ۾ آڄ ڪٿي پڇي جانا هٿ؟

اُچر- شڪر هٿ آڄ آڻي ”جانا هٿ؟“ ڪها! ٺهڻ ٿو ”جانا“ ”وڃتا“ هو جانا هٿ
هاسي- هل اچي! هڏڙي ٿو ٿي اڌر آڄ هماري اڏهر هٿي هٿ؟ ڄاڏي ٿي

ڪڙ ٿو مٿه به لڄائي ٻست ۾ سي لڪال ڏينگي!
اُچر- آهي! لڄائي ٻست ۾ ٺهڻ ميري من ۾ هٿ. ٻست ۾ ٿو صبح والي ڇاهه هٿ
(کلي ٿي)

اسانجي وجود جو مسئلو

پوڻي: ر. هيراننداسي

ٺاڻڪ جا ڪردار۔

□□

- موهن - (۳۵ سالن جو جوان - الجنيئر)
- هاسي نالي - (۶۰ سال عمر - موهن جي ماء)
- اشا - (موهن جي پڙهيل پڙهيل زال)
- سولو - (موهن جو ۶ سالن جو پٽ)
- آلجو - (موهن جي ڪاليج پڙهندڙ ڌيء)
- ڪشور - (موهن جو دوست)
- رامعل - (رڌڻ وارو پيڙو)

□□

[ٻه ٻئيءَ جو شهر - بالڊرا جي پسگردائي - هڪ فائٽ - راء صاحب ديوان پوڻسراءِ سرگواس ڪري ويو آهي - سندس پٽ موهن جو الجنيئر آهي، پاڻ کي ديوان يا موهن راء يا موهنعل لاء سڏائي صرف موهن سڏائيندو آهي .

حال ۾ صرفا سميت آهي . وچ تي سينئر ٽيبل گھڙيل ڪاٺ جي آهي ۽ مثاليس شيشو آهي . ٽيبل تي سهڻو ٽازن گلن جو گلدستو رکيل آهي . پٽ تي سهڻو ٻڙ هو ڪلاڪاريءَ وارو غالچو آهي . سامهون پٽ تي چار فوت ٽيبل ٽيبل آڏائي فوت ويڪري پينٽنگ آهي جنهن ۾ عرف سان چليل ٻهڙ ۽ ماڻهيءَ ۾ ساوڪ ٻيئي ڏسڻ ۾ اچي . هڪڙيءَ ڪنڊ ۾ سنگمرمر جي ننڍي ٽيبل (ٺاهي) آهي جنهن تي جهالر واري شيد سان ٽيبل - ٽيمپ رکيل آهي . اڀيءَ ڪنڊ ۾ سهڻو اسٽينڊ آهي جنهن تي ٽي . وي سميت رکيل آهي .

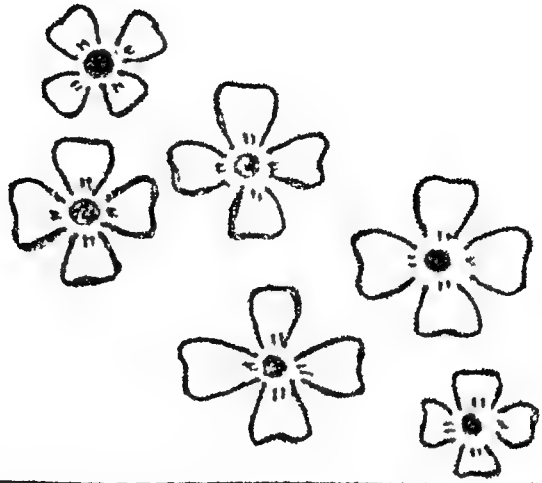
ٻاهرئين دروازي کان ٿورو پري ننڍڙي اسٽينڊ تي نون رکيل آهي . اتي ئي هڪ سڀني (ديوان) ٻيل آهي جنهن تي هاسي ٽنگون مڙهي ڪري پاڻاري ماري ويٺي آهي . هنج ۾ ٽالهي رکي اٿس . ٽالهيءَ ۾ ڪاٺي چٽا آهن جي هوءَ سولي رهي آهي .

□
سلسلو

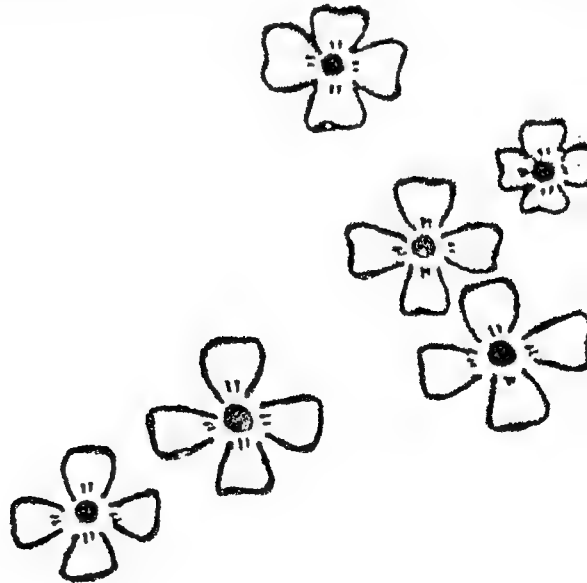
□

□□ پوڊي هيرانداڻي / چمن شرما / پڳوان انڌاڻي /
□□ موهن لعل 'آداسي'

پیشانی

پیشانی

ٻڙدي ئي هڪ ڪيل هلي رهيو هو ۽ سميت ئي پيو. اوچتو مڻهن جي نظر ان نئين
آل چوڙي ئي پيئي جيڪو اسان وانگر ٻڙدي کان سواءِ سڀني واري ڪيل ۾ مشغول
ٿي ويا.

انٽروال ۾ ان چوڙي جي جڙان چوڪريءَ کي ڏسي مون کان چرڪ ڪري ويا جو
اها چوڪري ئي نه پر مڻهن جي ننڍي پٺ هئي.

مڻهن جي پٺ ۾ لکي ۽ پڻهن جي ساهيڙيءَ کي ڏسي نه ڏسڻ جي اڪٽنگ ڪئي.
مزي جي ڳالهه جو هن جي ساهيڙي پٺ اهڙي اڪٽنگ ڪري رهي هئي جڻا هن مڻهن
جي پٺ کي ڏٺو ئي ڪونه هو. وقت جي نزاکت کي ڏسي مان به خاموش ٿي فلم
ڏسڻ لڳس.

فلم پوري ٿيڻ کان پوءِ مان هن کي سندس گهر جي گهٽيءَ وٽ پهچائي پڻهن جي
گهر آيس.

رام ٻڙ ڇڏڻ گهر جا سڀ ڀائي ڪائي پي آرامي ٿيا ڏهن پڻهن جي پٺ کي سڏ
ڪري غصي ۾ اچي چيو ”تو کي شرم اچڻ کپي جو گهر مان موڪل وٺي وڃي نه
ساهيڙيءَ جي گهر ٻڙ هڻ ٿي وڃان ۽ ڌارين جڙان چوڪرن سان فلم وڃي ڏسڻ. توکي
ڪوڙ ڳالهائيندي ڏاڍا ٻڌ پڻو ٿئي؟“

”دادا! توهان اڃا غصو پيا ڪريو. مون اهڙو ڪهڙو خراب ڪم ڪيو جو توهان
غصو ٿا ڪريو. ڇڏڻ مڻهن جي ساهيڙي ماڻهن سان ڪوڙ ڳالهائي توهان سان گڏ گهمي
ڦري سڀني ڏسي نه اهو توهان کي سٺو ڏو لڳي ۽ مان..... توهان ئي ٻڌايو آهي.....
نه پيار ۽ جنگ ۾ ڪوڙ نه ڇا سڀ جائز آهي.“

مٺي ڪهاڻي

توهان ئي ته ٻڌايو هئا

ڪشڻ بچاڻ

هوءَ مڻهن جي ننڍي ۽ پٺا جي سامهون ٿي هئي. اهي ساڻي ڪلاس ۾ پڙهندڙن هيون. هڪ اڻي جي گهر ٻن حاجاب جي اچڻ وڃڻ هو. آهستي آهستي مڻهن جي هن سان سڃاڻپ، گهرائپ هج، ٻار ۾ بدلجڻ لڳي.

مهر جي پٺا نه صرف اسان جي ٻار کان والڻ هئي پر همدرد ۽ مددگار پڻ هئي. مڻهن جي چوڻ (منڪ ڪرڻ) ئي هوءَ هن جي ماءُ کان گڏ پڙهڻ جي اهاڻي موڪل ورتي. انهن جي ۽ مولڪي ان سان اڪيلاپ ۾ گهمڻ لڳو. سڄا ڏسڻ ۽ پڪڻ ۾ واري وڃڻ جو موقعو ڏيندي هئي. هڪ ڏينهن مڻهن جي پٺا هن جي سامهون کلي مزاح ڪندي چيو ”ڏاڏا! مان توهان لاءِ ايترا ڪوڙ ڳالهائي ۽ تانسان لاهي موڪل ورتي انهن جي آهيان. ان ڪوڙ ڳالهائڻ جو پاپ مولڪي نه لکندو؟“

مون کيس ڪندي جواب ڏنو ”نه ٿو ڪي ڪو پاپ ڪونه لکندو ٿو ڪي اسان ٻارن کي ملائڻ جو ڀڃ ملندو. هوءَ به چوڻي آهي ”ٻار ۽ چمڪ ۾ ڪوڙ نه ڇڏا سڀ ڪجهه جائز آهي.“

ولس گڏوگڏ وڃي.....

هڪ ڏينهن مان ۽ هوءَ مڻهن جي ڪجهه منڪ ڏار سان پهتائين. اولهه ۾ هٿوراڙيون ڏيندا آخر سٺ ٿي پهتائين. ڪجهه منڪ کان پوءِ اسان جي اڳئين سٺ ٿي هڪ جوان چوڙو پڻ آيو.

ٺراڪ ٿي اها چٽڪي چٽڙائي ڇڏي. ماستر باٽيءَ جڏهن هيءَ چٽڪي ڏٺي ۽ ٻڙ هيءَ
 اکين ۾ هڪ عجيب اسرار اچي ويس. هن جي اندر جي رڇي ڦري وئي. هيءَ هاڪي
 هن کي لڳي هڪ بيشب - ٻري جيون جا پنڪ پئي ڦڙڪيا. هن جي اکين ۾ مائي کي اهڙي
 نه عجيب اوليائي ڏسڻ ۾ آئي جو ان جي عميئيءَ ۾ اندر لنگهي وئي، جتان هن کي
 هڪ روحاني روشني ملي وئي. هن جي اندر جون اکيون پٽجي پيون.

هيءَ ماستر باٽيءَ ۾ هئي ڪا ڏکياري، ڏڪن - هاري، ڏڪن ڏرڻ جي ڏٺل ۽ دهڪايل
 چيئن ڪري بيانيءَ جي هر ٻهلو ۽ ٽي سندس نظارو آندو ۽ اونداهو ٿي هوندو هو. هر
 هر وهدار ۾ ڪاوڙ ۽ ڪروڙ سان پيش ايندي هئي. ڪاٺن جهڙن ٻارڙن ۾ به ڪنڊائي
 اٽڪل ڏسندي هئي.

هن لاءِ اها گهڙي به ڪا سدوري سدوري نصيب واري هئي جو اها چٽڪي
 ٻڙ هندي ٿي هن جون اکيون کلي پيون. اهي اکيون عجيب نمولي آيون ٿي پيس ۽
 به ڳوڙها ڳري آس، جن ۾ سندس حياتيءَ جو رنج ۽ روسا مون رڇي ختم ٿي ويا. هڪ
 روحاني روشني اندر ۾ اچي ويس ۽ انهيءَ ئي گهڙي ۾ هڪ نئين عورت ٿي پئي.
 ڪڪيءَ کي ڪٿي ڪٿي لڳائين. هن کي اهڙو لاءِ آندو آيو جهڙو هن ورهين ۾ به نه
 ماڻهو هو.

رفتہ رفتہ هن جي سياہ جي گهرائي ۽ کڙڙ، هيٺاڻون ۽ مٿاڻون مڙجي مٺي سر ڪ
 ٿي پيون. هن جي رخت ۾ سڳند پڙجي آئي. هونءَ جو هر ڪو هن کان وٺي پيو ويندو
 هو، سو به هن کي گهڙڻ ۽ پيار ڪرڻ لڳو هو. اسڪول ۽ ڪلاس ۾ به هيٺو سندس
 سيتل سياہ ۽ سرنهن جو واسو هوندو هو.

مائيءَ کي جڏهن خبر پئي ته اها چٽڪي، جنهن سندس من ۾ مٺي موڙ آندِي هئي
 سا ڪاڪي ڪالو لکي هئي ته اچي شڪرانا اڃا آئي، آسپس وٺي وئي.

اڄ به جڏهن دنڙي لنگهندي آهي ته ڪاڪو اچي در وٽ بهندو آهي ۽ پئي
 هڪ ٻئي کي ٻسي انهن ٻن سن ٿيندا آهن، چٽڪ پات ۾ ڪا ٻورب جنر جي پڇاڻا اٿن.

پياري پنکڙي

۵ سی۔ ایچ۔ راز سنگھ ہاٹی

هر صبح چو هڪ بلبلن چين وڙهين هي ٿاڻ به ٿرڻي ڏاڙهي ڪڪي ڪاڪي
ڪالو ۽ جي بنگلي سامون رستي لان ٿاڪ ٿاڪ ڪندي لنگهي ويندي هئي. ڪڇ به
هڪ ٿاڙي ڪتابن جي ٿرڙي به هوندي هئس. عورش منهن سان ڪندي مشڪندي
چين لنگهندي هئي ته ان وقت ڪاڪو ڪالو به اچي پنهن جي وڙاڻي به وهندو هو.
هن کي ائين لنگهندو پسي اندر به اڀر ٿري پسندي ۽ پوسدا اچي ويندي هئس ۽ هن
ڏانهن بهار بندو آي رهندو هو جيستائين هو ۽ چڪو دوو هلي ويندي هئي. ان دويءَ
تن هو ۽ چو هن کي ڪا دور ناس جي وسڙ لنگهي هئي.

ٻهريءَ ۾ چور وري چڏهن هروءَ واپس ورندي هئي ته گهڙو جهڪي، منجهل موٽي
 ئي هوندي هئي. صبح واري ڪل منهن نه لڳندي هئي. سولهن سوپيا گهڻي گهٽيل ۽
 ايس ڪانسراءِ ئي هوندي هئس. هن کي انهن ڏسي ڪالو پائيءَ جو من به موڙو لڏي
 ٻوندو هو. هڪ ڏانهن ڪاڪي ڪالو ڏٺو ته موٽندي هن جي اکين ۾ به گول گول
 ڳوڙها اٽڪا ٻا هئا. ڪاڪي ڪالوءَ هنج ۾ وهاري هن کي پيار ڪيو ته هن هڪ
 وڏو مڏڪو ٻري چور ”ٻانجيءَ“ منهن جي ماسٽر پائي مون کي مارو اڄ. اسان ٻارن کي
 ڏانهندي آهي ۽ ڪڏهن ته همت به هلائيندي آهي.“ هي سڻي، ڪاڪي ڪالو ۽ جو
 ڪليدر به ڪرڪڻ ۽ ڪجهه لڳو. بالڪيءَ کي ٽول ڪارائي، پائي پياري، پيار ڪري
 ڳوڙ ڏانهن روار ڪيائين. پاڻ هڪ سهڻي پٺي جي چٽڪي ٺاهي ان تي لکيائين ”مڙي
 پياري مڙي آهي، کتي ڪهريءَ تي مڙهائجي ٻولدي.“

اِنی ذہن جڑھن ہستی امکول ذالہن ویدی لکھی ۛ کاکی کالوہ سدس

هنن اڄيان رکيو ۽ ٽي چانهيون به آڻي ڏنيون.

چانهه ٻي مڇن واري شخص لاريءَ تان سگريٽ کڻي ڏکاريو ۽ ائين ڪي به ڏٺو.

ٽنهي سگريٽن مان ڏونهان ڪڍندا هلاڻ شروع ڪيو.

نوڪر چيو: ”صاحب! چانهه جا پئسا.“

مڇن واري شخص هن کي ڪالڙ کان پڪڙي ڏڪو ڏٺو. رام ٻوڙندو آيو.

”صاحب! ٽي روپيه نوي پئسا ڏجو.“

مالا جي سميٽن واري لهڙي شخص رام کي به ڏڪو ڏٺو.

هڪ اڪ واري شخص رعب سان چيو: ”سال! ڇاڇا پئسا! ڏٺو ڪر ٻار ائين ڪين

نه؟ ڪوڙ ڪندي نه هيءَ لاري اونڌي ڪري ڇڏيندوسان.“

ائين چئي نئي هليا ويا.

رام ۽ ڇوڪرو واٽن وانگر هنن کي ڏسندا رهيا.

رام گراهڪن کان پڇيو ”هي ڪير هئا؟“

هڪ چڻي چيو ”هڪ پوليس وارو، هڪ ٽرانڪ وارو ۽ هڪ ميونسپل جي لائيسنس

وارو هو. اڳر روزگار ڪمائڻو آڻي نه پئسا نه گهرندو ڪر نه نه ڇالان ڪري ڇڏيندو.“

رام چپ چاپ ڪهڙا چنڊ ٻڌ لڳو.

چئي چيچل ٿي ڏي جهوليءَ به لولي،
 ٽڙي ٻنڌ ٿي به ٻنڌي طوطائي لولي،
 مٺڙي ٿي به ٻن تان وٺي گهڙيءَ به گهولي،
 چاڪي سان چولي، بيوس وهي وطن ري.
 (بيوس)

❀ گڏجاڻي ❀

شرمان ستيه واديءَ جي ڌارا سڀا جي چوٽين ۾ چوٽي جي اچڻ تي چؤطرف عرش۽
جي لهر چانچي وئي. ماڻهن سرڪسون ڪڍيون، مٿيون وڙهائون، ڦٽاڪا ٻارا. اڪي
هر شخص کي عرش۽ هئي ۽ پنهنجي ڳڻ ۾ آمهڙو ڪٿي آڻي آهي.
هر گروپ شرماني جا سمن ڪيا، گڏجاڻيون رکيون ۽ پنهنجن ٻين ٻين ٻين ٻين
پيش ڪيون.

ڪلاڪارن، اديبن، اديبن، اديبن ۽ تعليمدانن ٻڙ هڪ گڏجاڻي شرماني ستيه واديءَ
سان رکي، ساهت ڪلاڪ سان واجب گهرجن جو چتر پيش ڪيو.
شرمان جي ڏاڍو عرش ٿيو. سمن جو جواب ڏيندي چيو:

”منهنجي لکر جا نامي گرامي سچڙو! مونکي عرش۽ آهي ۽ مان اڄ توهانجي وچ ۾
آهيان. مان توهانکي وڙاس ٿو ڏياريان ۽ توهانجا ڪم مان واسطيدار عملدارن سان
گڏجي ٿو ٻڌي ٿو ڪرائي ڇڏيندس.“

❀ روزگار ❀

هر پاڻ ۾ ٿي هئا. لاريءَ سامهون رکيل ٻاڙيءَ تي وهندي شرط ڏي ڪيائون:

”سالا! ٻاڙو صاف ڪر.....“

”گرامشرو! ٿي بادشاهن ڪٿي اچ.....“

”سوڙو! ٿو پاڻي موڪل.....“

لاريءَ جو مالڪ رام ۽ اڪوڙو وڙي آيا. ٻاڙو صاف ڪري پاڻيءَ جو گڏ وڃي.

سڌمان

سڌر مڇي روشنائيءَ سان ڀڳي مڱائي رهيو هو.
اڃا به روشنيءَ ڦهال هئي.

ماڻهڪي ئي لپتائيءَ جي ڪٽن، ڪنهن جي جهڙڪار ئي رهي هئي.
لپتائيءَ کي استران، روشن، اڀرن کان جي ماڻهائن سان سڻي ڀڳاڙو هو.
پنڊال به، اندر ٻاهر ماڻهن جا چٽا پيدا هئا.

لپتائيءَ کي شهزاداري، ٻروپڪاري، وشر شائتي دويس جهڙا انهن ڪي مطالب ڪيا ويا.
مڇي ئي ويٺل جڏهن سڀ شخص ڳالهائي چڪا تڏهن ويس جي سڃاڻپيءَ جهڙو:
”سڄندو! اڄ اسان لاءِ روشنيءَ جو موهڪو آهي جو لپتائيءَ ۽ سڌر ڏرم پٽيئي اسان وٽ
ٻڌا ويا آهن. لپتائيءَ نه توهان کي پنهنجا امراڪ وڃن ٻڌايا. اسان ڪهاڻيون ٿا ته سڌر
ڏرم پٽيئي ٻڌا اسان کي آسرو واد ڏنا ڪجهه ائين ڳالهائون.“
هال لاڙان سان گولججي اٿيو.

لپتائيءَ جي ڏرم پٽيئيءَ هڪ چوڙي جهڙو:
مهر رانو!

هو لکي سمجهه به ئي نٿو اچي ته مان توهانجي شڪر گذاري ڪهڙن لاشن به مڇان.
توهانجو ترپ، صديق، عزت پنهنجي پٽيءَ لاءِ ڏسي مان ڏاڍو وڻيش ٿي آهيان. توهان کي
ٻيو سمجهه به نٿو اچي ته منهنجي پٽيءَ هيترا سارا ڪم ڪڍهن ڪهڙا؟ هرو سڌاڻن
ڪنهن، ٻارنهن ۽ اڌ ڪهاڻن به ڏنل هوندا آهن. راحت راحت جو ڏر سان ڪهر هوندا آهن.
ٻار ٻار چوڙي جي ڇنهن اڄ ڏينهن لائين ڪهر و مسئلن کي نه سلجهايو آهي. ڪهر و شائتي عالم
نه ڪري سگهيو آهي تنهن هيترا سارا ڪم ڪڍهن ٻڌا ڪهڙا؟ وشر شائتيءَ لاءِ ڪڍهن
□
ڪم ڪهر ڇڏهن ڪ ڪهر به ڦاٽيلن جا ٻي ڳا پيا آهن.

ٽي سال پيڪي گهر رهي سندس سڄو گذاري ويو. پر هوءَ بيمار رهڻ لڳي. ڪجهه ڏينهن کانپوءِ گهروٽ خرد واپس آيو پر تمام گهڻي دير ٿي چڪي هئي. لفظ پتار کي نه ڏسي سگهي، پاڻي نه سگهي. ان ڏينهن اندر سنار ڇڏي وئي. سولي هار هٻسڪي لکپوڙي ڇڏيو. آخر ٽالڪن ساهري گهر جي چائنگ نه ڏٺائين.

”..... نه ڪڏهن به نه..... آئين نه ڪڏهن به نه.“ هر چلائڻ اڳو.
مرلي ڊجي وارو. جهل جهڙي استاد کي واکا ڪندي هن ڪڏهن نه ڏار هوءَ
”چا گهر استاد؟“

وارو سان سهڪي رهيو هو.

”مرلي! ال ٿان ٻائي پري اح.“

هو پيڪر وارو ڪلاس ڀرڻ وارو. دادا آيو. ان طرف ڏيکيو چئي هن ٻڌڻ اچندو هو.
اهو اڃان نه آئي ٿي هوءَ جهنگي سان ڪيائين. چڻ سڪي سڪي ٿاڻون جو خزانو مليو
هوس. ڪڍيل سڀ گهر ۽ پنهنجي ڪپڙن ۾ پيل سڀئي گهر ان ۾ رکي ڇڏي ڇاپ اچي
لينگر جي ميري ڪمڊ جي ڪپڙي ۾ وڌائين.

اڪيون آيون هئس. ڇڪڻ ۾ هل. ۽ ڳوڙها لينگر جي ڇهڙي مٿان ڪري هئس.

هو ڇاڳي پيو. سامهون دادا کي ڏسي سهجڻ وارو. ڪدم آلي وٺو.

گهٽيل آواز ۾ دادا چيو، ”کاڌي ۽ جو وٺو گهر آهي. هل مان لو لوڪي وهاري

اچان. استمشن پوسان ٿي آهي.“

هن کي شڪ پيو. آهستي پنهنجو ڪم ڇڏيائين. ٻڌڻ جي احساس سان سنڌوش

آس.

دادا جي سامهون کاڌي هوريان هوريان هلندي پئي وئي. هن چئي طرح ڏار نه ٿي

پر ڪنور ساهري وڃي زهي آهي. آئين اڪن سان مسڪرائيندي ليمگر کي چيائين،

”ٻڌڻ سڀالي رکڻ.“

هن کي خبر هئي ”ان ۾ مولو هار آهي.“

کاڌي ٻيٽ ٺارڻ ڪڏهرڪو ڇڏي چڪي هئي. مرلي جي خواهش ٿي نه اڪيون

آس جي اوجھ کي جهلي نه سگهيو.

۱۳۹
 ۱. مار سان ئي سڌو آھين، وچ سامھون ھوڻ لڻ ڪباب جي پليٽ ۽ پيڪ وٺي اچ.
 ۲. ھيڏي لاء ۱ وٺي اچڻ. ۳. ۱۰ ھين ۾ ٽوٽ ڏٺائينس.

”جلدي اچ ۱ آسامي آھي. ھان! 709 ٺھڻ ملين ۱. ھيڏي موڪلج.
 ڪم ۱س.

ڏھن ٻنڌرھن مٿن ۾ سڀ ڪجهه وٺي آيو ۽ ھي ڪاڌو پيٽو.
 مريءَ کي سھيل ٺيڪر ڏيکارڻ وارو. ھن کي ٻڌڻ ھٿ ڪرڻ ۾ ڪا ڊار ڪانه
 لڳي. سڄي ٽوٽ ھٿ ڪري مڙي ٻڌڻ دادا ٻري ڦٽي ڪيو. ٽوٽ ڪنھيءَ جي ڪيسي
 ۾ وجھي ايتي پيو.

”ٿرڙا زور ڏي، مريءَ.“

ھر دادا جي ٻانھن، ھٿن، ٽنگن ۽ پٺيءَ تي زور ڏيڻ لڳو.

ٽوٽن ۽ پيڪ جي ڇماويءَ ڪري دادا کي مستي ھئي. اکين ۾ ڳرڙائڻ اچڻ شروع
 ڪيو. ڇھڪي ڪاٺيندي ڪاٺيندي محسوس ٿيو. ”ڪيسي سان گڏ ھرو ۽ ٻي پاري آھي.“
 ورھين جي دادا کيريءَ ۾ ھزارين ھٿ ڪندي ۾ دل تي اوجھ ۾ احساس ڪرڻ ٿيو
 ھوس. اچ ڇو؟..... ايترو وزن ڇو؟

شڪتي ختم ٿي وئس.

ڪيسي ۾ ھزارين مڻ اچي ڪٺا ٿيا. ڳرڙائڻ سھڻ کان ٻاھر محسوس ٿيس.
 ٺيڪر جي پيٽ سان گڏ ٻنھن جي پيٽ ۾ وھانءَ نظر اڳيان لڙجڻ لڳو.

گھڙا گھڙا سال اڳ..... پياري پيٽ ٻنھن ڪور..... جان کان ۾ وڌيڪ پياري
 پنجاٺ جي مھولي ڪڙھي ھوندي ۾ اٽ وھڻ ڇڏيو ھو. پيٽ جي مڱڻي ۾ سان واري
 ڳوٺ جي ٻارن جيتري حيثيت واري ڪمان جي پٽ سان ٿيل ھئي. شاديءَ کان ڪجهه
 وقت اڳ گھوٽ پيءُ ٽوٽن لاء سوني ھار جي گھر ڪئي. ھٿ انوسار ھنن گھڙوئي ڪجهه
 ٺاھيو پر ڏاج ۾ سواو ھار نہ ٺاھي سگھيا.

ان لاء زمين کڻي ڪروي رکڻو پئي پيو. پتا ٿيا نہ ھو. گذاري ڇو وسيلو ٿئي ٻين
 جي ڏئي ڇڏي نہ ٻار ڪٿان کائين. اھو ڪيم ٽڪر تي سڀ ڪجهه ھو.

ھن کي وشواس ھو نہ گھوٽ پيءُ اوچو نہ ٿيندو.

ھون ڪنڊ تي ئي سونو ھار گھرو وارو نہ ڏئي سگھيا.

۽ ٻنھن ڪور ساهري نہ وڃي سگھي. سھڻو ھوندي ۾ وڌو ۽ ڇوڙن گذارڻ لڳي.

وهيو نه گيس. اڌ ڪلاڪ گذريو نه گذريو وري هن وقت وارو. ٻيڪر اڃان نه پڙهي
هيو. حاڪمائي نوع بر چياڻس، ”هيڏي اچ.“
هو هن وقت وارو.

”ڇا ڪندو آهين؟“ ڪڙڪ سوال هو.
”هڪ ڪم نه ڪندو آهيان. ڪڏهن به وري ڪيان. ڪڏهن اخبار وٺڻ وڪڻان.
ڪڏهن برف پالڻ نه ڪيان ۽.....“
۽ ڪڏهن چوري ۽ ڪڏهن پاڪيت مار نه ڪندو آهين. ٺيڪ آ..... نه.....؟
گرچندي هن چيو پرو ڪيو.

ڪڏهن به نه..... ڪڏهن به نه.....“ ٻيچندي هن جواب ڏنو.
”ايترا رونه تو وقت ڪٿان آيا؟“
”ڏهن به هڪ واپو کائي، ٿورا ٿورا اڇاڻهندو آهيان. سڀ سڙ پٺ جي شاديءَ
لاءِ گڏ ڪيا آهن. سڃاڻي صبح واري راتل به گهر ٿو وڃان..... چار پنڇ، ويٺا آڳ آڻو ٿوس.
سڀ نارائڻ ٿي پٺ جي شادي آهي. ڏهن ڏينهن کانور.....“

”ڇڪو..... ڇڪو..... هن ڪنڊ به سهي پڙ..... ٺار ٿي وئي آهي.
ڇڪوڻان چياي وانگر ڪنڊ به وڃي ايترو. پڙ يا ٺڪاوت يا پٺ جي پاڪ ڪري چلدي
نٿي اچي واس.“

انڪل ڏهن ٻارهن روئن جي دائلي ٿي هن ئي جهڙو امير ڏانڊا وٽ آيو. پڙيسن
کان وڌيڪ ٿوريو ۽ هٿو ڪتو هو.

”ا..... و..... ٻولي اچي وڃي، مردود، گهڻي ڏار ڪيو. مرغو ٿاڙو؟“
”ها..... استاد.“ ڇمڪندڙ اکين سان مڪرائيندي پنهن جي کيسي مان چئن سون
جا چار نوٽ ڪڍي ڏندا. ڏانڊا جو چورو ٺاٺي هڻي ويٺو. زور سان اڀسائ
وهائي ڇڏيائينس.

”هراميءَ جا پٽ. استاد سان نه چار سڙيس.“
هر هڪر اڪوڙ ٿي وارو. کنگهي ٻيچي ويس. ڇم ڇام ٻئي کيسي مان پنجاه پنجاه
جا نه ٿي نوٽ ڪڍي ڏنائينس.
”بس استاد ايتراڻي هئا.“

ڪراڻي چيائينس ”ٻارن جي پوس ٻارن سي پنهن سمجهي. سوار جا پٽ ٿرڻ

سونو هار

نند نيل پرسراماڻي

"اڙي او..... ڪير آن؟"
"م..... مان..... مان اعيان."

"هتي ڇا آو ڪرڻ؟"
"گرمي گهڻي آ..... ڪتا اا ڀولڪن..... هي آدمي ا ڪرنگهرا اڙ هڻي. روشني"

پر ڪتاب اڙ پڙهان."
ميهه ڇڏيو، امان جي رات، دادر ڀل ڀرسان سنهي ڳاڙهي جي ساجي پاسي نروٽ

ٻاٽ لي اعا ڳاڙهي اولهه لي رهي هئي.
دادا اڙو سنڱهه ان علائقي ۾ راجا آهي. رات سهڻ لاء هر هڪ ڪسان هڪ رڳو
وصول ڪندو آهي. ڇا مجال ڪنهن جي ڇڏو ڀان دادا جي 'هان' جي رات نروٽ ٻاٽ
لي لپتي ا سڳهي. هونء نه اول هڪ اڙ ئي وٺندو هو. اهو ٿڌهن ڇڏهن دادا اڃان
پاڪستان کان اڙ ئي هو. ميانڪاڻي وقت آندو وصول مڙاق آهي. ڀاروٽ به ڪنهن
ٿي. ميانڪاڻي سان ڪڏ رات ا وٺندو رهيو. هن وقت روپي جي رات آهي.

"ڪراڙ ڏار اٿئي؟"

ڪڙڪي سان ڇڏو "ڪراڙ ڏار اٿئي؟" ڇڏي سورهن سترهن سالن جي ٺهنگر ٻنهن جي ميري ميهه
"هاڻي ئي اڙ ڏانء." ڇڏي سورهن سترهن سالن جي ڏارو
مان بلاسڪ جو ٻئون ڪڍي هڪ روپي جي سڪو دادا کي ڏنو.
هيڪي ڪجهه دادا ڏار، سندس اکين جي ڇمڪ ڀڳي ٿي ويئي. ان ڀرل
اڙي ڇڏو مان ڇڏي ڪندي جهٽڪي سان سڪو ورتائين. روڊدار آواز ۾ ٻڌندي سڀني
ڀرل ۽ اڃان جي نند ڪراڙ نه ڪرڻ، جي هدايت ڪندي ڏاڍو وارو.

آکيا ۾ رهي آهي. پتيءَ کي چٽارڻ لاءِ ٽون ٽرائي ڪر.

نوجوان جي زال جواب ڏنس "ساڌو مهراج، مان توهان جي آکيا نه مڃڻ لاءِ تيار آهيان پر هڪ نه ٻن آڻائن جي ٽرائي ٿيندي. ڇو ڇو هن نوجوان جو وٽس منهن جي ڪرپ ۾ آهي ان لاءِ مان مجبور آهيان."

ساڌو مهراج ٻين جي جواب ٻڌي چيو "ڇڏو مان ئي ٿو ڪير ڇو ڪلاس ٻي وڃان." سڄي عرصي تي ڇو نه توهان ساڌو سڃاڻي آهيو. توهان ڇو ڪهڙو گهر گهاٽ. توهان ئي اهو سڀ ڪم ڪرايو.

ساڌو مهراج ڪير ۾ اها ٻڙي ملائي پاڻ ورتي. حقيقت ۾ اها ٻڙي مصري اٻيل هئي. وڏو آزمائش ڪرڻي هئي.

نوجوان سڀ ڪجهه ڪمن سان ٻڌو. نوجوان کي احساس ٿيو ته حقيقت ڇا آهي ۽ آڏو روانو ڇا آهي. سڄي ڇو سچو ساڻي سنگي اندرو آهي.

ستن مهائين ۽ ستن ماڻهن جي سنگهه هميشه نالاءِ مند ۽ هندي ۽ خراب عادتن سان آئينده انداز وارو ٿيندو.

انهيءَ ڪري ڇو ان "سنگ ٺاري ڪسنگ ٻڙي."

Add :- 25/865 Pahar Ganj, AJMER

خاص ڪٿوري پاٽيان وطن جي واري

نئي ماڙي ملڪ جي مسڪان سوچاري

پهچي دلبر دس جي ٻئي ٻئي پياري

تاهه سڀ ڪٿاري بسڪ باغچو پاٽيان

(پيرس)

ٻنهن جي ڪهري ۾ پلنگه ٿي سمهي آرام ڪر. اُڪه جي ڪري ائين ٿيو هوندو.
نوجوان ماءُ کي چيو ته ”جيڪڏهن مان مري ٻڙان ته مسافر ۾ ڪٿي وڃڻ کان اڳ
مدن جي گروهه کي گهرائي منهن ضرور ڏيکار ڇو.“

ماڻس گهرائي ويئي ۽ ڊوڙي ڊاڪٽر ويٺ ويئي. نوجوان ٿوري دير ۾ ساهه
روڪي ساهه ڪٽڻ بند ڪري ڇڏيو. اڪدم سرار ٽڌو ٿي ويس انٽري ۾ سندس زال
ڊوڙي آئي. سرار کي اٽلائي پٽلائي نبض ڏسي وڙون ڪندي ٻاهر آئي. سڀني ڏٺو
ته سرار اڪل برف. ڊاڪٽر ۽ سڀني نوجوان کي مٿل ٻڌايو. سڀني روڻ ٻڻ ٻڻ ٻڻ ٻڻ ٻڻ
ڇڻ سندن ڪا ملڪيت پات سان گڏ ڪٿي وڃي هجي. اوڙي ٻاڙي وارا نوجوان جيون
سازاهون ڪرڻ لڳا. ڪن ماڻهن چيو جلدي ڪفن وغيره جو بندوبست ڪرايو.

انٽري ۾ ماڻس کي نوجوان جي آخران اڃا ياد آئي ته جيڪڏهن مان مري ٻڙان ته
مسافر ۾ ڪٿي وڃڻ کان اڳ منهن جي گروهه کي گهرائي منهن ڏيکارڻ ٻيو ٻئي مسافر ۾ ڪٿي
وڃڻ. هڪ ماڻهو ڀڳو وڃي ساڌو مهراج کي وٺي آيو.

ساڌو مهراج چين ته روتڻ بند ڪرايو. مان هن جو ڪرو آهيان. منهن ٽان ڪهڙو
هٽائي ڏسي چيو ته اڃان اُهو آهي. توهان مان ڪو همڪ ڪري ته نوجوان چيو ته
ٿي سگهي ٿو.

سڀني چيو توهان صرف آڱيا ڪرايو اسين سڀ ڪجهه ڪرڻ لاءِ تيار آهيون. ساڌو
مهراج چين هن جي عيوض توهان کي ٽن ٻائي ڏيئي ڏيندي. هڪ ٻاءُ ڪير جو ڪٿي اچو
۽ هيءُ ٻڙي ڪير ۾ وجهي جيڪو پي ويندو سو مري ويندو ۽ نوجوان چيو ته ٿي ڏيندو.
ٻاڙي وارا هڪ هڪ ٿي ٻاهر اڪري هليا ويا.

باقي زال ماءُ پيءُ رهيا هئا. گروهه پٽس کي چيو ته ”توهان ئي اهو ڪير جو ڪلاس
پي وڃو ته توهان جو پٽ اچي ڏيندو.“

پٽس جواب ڏنس ”هيڏو ڪاروبار ڪير سنڀاليندو؟“

گروهه وري ماڻس کي ڪير جو ڪلاس پيئڻ لاءِ چيو.

ماڻس جواب ڏنو ته ڇا ڪرو مهراج منهن جي جنم ٻنٽري ۾ اڃا اڪ ڪو نه

ٺاهيل آهي؟

جواب ٻڌي ساڌو مهراج سندس زال کي چيو ته تون ته هر دم ٻنهن جي پٽيءَ جي

سنگ تاري ڪسنگ بوڙي

سورج شوڊاساڻي

هڪ لکڙ ۾ هڪ سندر نوجوان رهندو هو. جنهن جي عمر ڏهين واهه پنجاڙهه ورهيه هئي. وقت جي گردش موجب هن ۾ جوا جي عادت، شراب جي عادت، سگريٽ جي عادت، سينيما ڏسڻ جي عادت، ميٽرن سيني عادتون ڪسنگ جي ڪري بڻجي ويون هيون. هڪ دفعي دوستن سان گڏجي خراب شراب پيتائين. ايترو شراب پيتائين جو کيس هوش نه رهيو. سندس دوستن کي ڏپ لڳو ۽ سمجهائون ته هي ڀري وارو آهي. ان ڪري هڪ ٽڪري ۾ وجهي جهنگل ۾ ڦٽو ڪري آس ۽ دل ۾ وڃاڻا آهن ته جهنگلي جانور هن کي کائي ويندا ۽ هن جو ڪو نشان ئي نه رهندو.

پر ”بدي جي من ۾ هڪڙي صاحب جي من ۾ ابي.“ جهنگل ۾ هڪ ساڌو جي ڪٺيا هئي. جيئن ئي صبح جو سويل ساڌو ڪوه تان پاڻي ڀرڻ وڃي رهيو هو ته ڏٺائين هڪ لاش وانگر سهيل نوجوان. هتي سهيل جو ڪارو پچيائينس. نوجوان جواب ڏنس ”سائين! اڄ دوست ڪولہ گڏيا نه جيڪر انهن سان گڏجي جوا ڪرڻ وڃان ها.“

ساڌو عجب کائي چيس ”ڇا جوا جو نه شوق اٿي؟“

نوجوان چيس ”شراب به رات خوب پيتو هوم.“

ساڌو مهراڇ ٻڌي ڏنگ رهجي وارو. ساڌو چيس ”تون نه زندگي سان ڪيڏي رهيو آهين. ڪنهن جي سنگ ۾ اچي تون اڃان عادت ۾ ڦاسي ورتو آهين. انهن عادت جي ڪري توکي موت پاڻ ڏي جلدي گهلي ويندو. جيئن جو اهو مقصد ٺاهي نه منس جوانيءَ جي انڌ ۾ ڪهڙا به ڪم ڪري. توکي ٻڌائي ۾ پڇتائڻ پوندو. هيتر به وجه

آهيان نه منهن جي ٻار جو ڇا حال ٿيندو؟ منهن جي ڏوه جي سزا سڙن کي ملڻ ڪهي ۽
نه منهن جي معذور ٻار کي. ٻار لڄائڻ نه ٿيندو آهي پر لڄائڻ هوندا آهن سدس ماما ۽
پتا جن کيس جنم ڏنو آهي.

ڪورنٽ جهڙن وٽس سون کي ٿاسيءَ جي سزا ٻڌائي نه ڪيل ڪيس اچي ڇو،
”آئي، تون ڪڪي جو ڪو به ڪيال نه ڪر. مان سڃاڻي ڇڏيو وڃي ٻار کي وٺي
ايندس ۽ هو اسان سان گڏ اسانجو ننڍو ڀاءُ ٿي رهندو.“

سون سڏڪا ٻري ڪيل کي آيس ڪري ڇوڙ ٿي ”هاڻي مان بنا ڪٿي ري
سگهندس. پر ماما اوهان سڀني کي سڳي رکي ۽ وڏي بهائي ڏئي.“

Add - C-83, Est. of Kailash, NEW DEHLI-110065

ڄڻ ٻاٽيءَ ۾ مٿان سڀني وڃڻ کانپوءِ انسان پنهنجو پاڇو ڏسي ڪولہ سگهندو
آهي، تنهن من مٿان ايمان روي ٿو ڏي اچڻ کانپوءِ انسان منهن جو ۽ اسن چيو ٿو
مجهڙي ڪولہ سگهندو آهي.

(اڊ)

اهي ماڻهو ٻلي مرڻ جي ٿاڙوئن ۾ لڙي ٿا.
نه مدد ٿي ٿا تنهن ٿا ۾ ڪوڙ جهڙي ٻي اي خدمت.

(انوس)

پرو. هس شاديء جي ڳالهه نه هجي ۽ مون کي ڪرپ ڪرائڻ لاء چيائين.
هر عورت جي دل ۾ ماءُ بطبع جي مامتا هوندي آهي ۽ مون صاحب جي ڳالهه سمجھڻ
کان صاف انڪار ڪيو.

مان جڏهن چئن مهينن جي پيٽ سان هئس ته مون کي ڄڻ ڇوڙ منهن جي ساهڙيءَ
شيلو وٽ ڇڏي وڌو ۽ اسپتال جي خرچ پڪي لاءِ مون کي اڄڙا رپيا ۽ منهن جي ساهڙيءَ
کي هزار رپيا خرچ پڪي لاءِ ڏيئي وڌو. منهن جي ساهڙيءَ کي چيائين ته اڄ جي ڄڻ
بعد چئن سالن لائين هوءَ اڄ جي سنڀاليندي ۽ هر ڪيس هر مهيني ٽي سو رپيا موڪليندو.
مون کي چيائين ته سندس ملڪيت ۾ ائين اڃان سان گڏ منهن جي اڄ جو به حصو رهندو.
منهن جي دلبروي لازم نه ٿي ۽ منهن جي پيٽ جو آبرو ڪري اڄ جي ڪڏهن وڌو.
مان پنهنجي ڪڪي کي ساهڙيءَ وٽ ڇڏي صاحب وٽ موٽي آيس ۽ اڄ مون کي
ڏسي ڏاڍو خوش ٿيا.

رات جو جڏهن مان صاحب جي ڪمري ۾ ويس ته هن چيو ته اسان انهي ڪي
خبرداريءَ کان ڪم وٺڻ کپي ڇهين مون کي اڄ به نه چوي. صاحب اڃا موجب منهن
جي ساهڙيءَ شيلو کي هر مهيني ٽي سو رپيا موڪليندو هئو ۽ اڄ جڏهن چئن سالن جو
ٿيو ته سندس رهڻ ۽ پڙهڻ جو بندوبست ڄڻ ڇوڙ جي پور ٿيڪ اسڪول ۾ ڪيائين.

هڪ ڏينهن صاحب جي ڪمري جي صفائي ڪندي ٿيل ۾ مون سندس وصييت
لامز ٿي وڃڻ ۾ منهن جي ڪڪي جي حصي بابت ڪجهه لکيل ڪوٺي هئو. انهيءَ ڳالهه
تي اسان انهي جي وچ ۾ ٿيو ۽ مون صاحب کي ڏيکي ڏني ته مان سڀ ڳالهون
سندس ڪڪي ڪم ڪي ٻڌائيندس. صاحب مون کي ڏيکائي چيو ته ڇهين مون
سندن چوڻ تي سڌريءَ کي حتم ڪيو هئو انهيءَ نموني هو مون کي زهر ڏيئي
ماريندو.

منهن جي ان بدن کي آڱر لڳي وئي ۽ مون صاحب کي سبق سيکاريو ۽ واپار
ڪيو. هڪ رات هن جڏهن مون سان ٻار ۽ ولاس ڪري در بند ڪيو ته مون اڳ-رات
ڪير ۾ زهر ملائي رکيو هئو. دروازو بند ڪرڻ بعد لڳي آيو ته صاحب زهر مائل ڪر
بيٽو آهي.

سرڪار پلي مون کي قاسميءَ جي سزا ڏني پر مان ڏينهن رات اهوئي سوچي رهي

سومن جي منهن جو پور اهي وار ۽ هوءَ هڪي ٻڪي ٿي ويئي. انهيڪتر گدواليءَ
سومن کي شڪ برگرنتار ڪيو.

سومن ڪڙوت بر هيٺيون بيان ڏنو:—

”دندي سندري شادي ڪري مون کي پاڻ سان گڏ وٺي آئي. ان وقت منهن جي
عمر ڏهن سالن جي هئي. صاحب کي روز ڇهين بجي چاليهه ڏيڻ مان ويندي هئس.
منهن جي ماما پتا جو ڏانهن ٿي چڪر هڻو ۽ مون اناڪ کي دندي سندريءَ وٽان پٺ
جو پيار ملندو هئو.“

جڏهن مان سورهن سالن جي ٿيس ته هڪ ڏينهن دندي سندري ٻارن جي
اسڪولن ۾ وٺي هلي ته صاحب مون سان چڙ چاڙ ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. مون
کيس گهڻو ئي روڪيو پر هو باز نه آيو ۽ منهن جو سڀ ڀنگ ڪيائين. صاحب مون کي
چپ ڪرائڻ لاءِ هڪ سؤ روپي جو نوٽ ڏنو ۽ مان خاموش رهيس. صاحب منهن جي
مانت جو خوب فائدو ورتو ۽ کيس جڏهن به وجهه ملندو هئو ته مون سان ڀوڪس وٺا
ڪندو هئو.

هڪ ڏينهن دندي سندريءَ اسان ٻنهي کي سڳو سڙو ٻڪڙي ورتو ۽ مون کي
اڪدم گهر مان لڪائي ڏيڻ چاهيائين پر صاحب کيس چيو ته ٻوڙين ٿا وڃن مون کي
ڀڳهار ڏيئي، زال جي اڪيٽ وٺي چڙوڙ روانو ڪندو جتي منهن جي ساھڙي
وهندي هئي. جلدي صاحب کي ڪنهن کيس سڳو بس ڏينهن لاءِ ٻاهر وڃڻو پيو ۽
وڃڻ وقت لڪائي مون کي ٻوڙ جي ٻڙي ڏيئي وار نه ڪيو پر ملائي دندي سندريءَ
کي پيار پاتو. مون تي انڌ جو ڀوت سوار هئو ۽ مون ائين ڪيو جيئن مون کي صاحب
چيو هئو.

صاحب جي واپس موٽڻ کان ٻه ڪلاڪ اڳ دنديءَ جو موت ٿيو ۽ صاحب سڀني
کي اٿار ته سندس پٽيءَ جو اوچتو موت دل ٽٽڻ سبب ٿيو آهي. صاحب پنهنجي
ڊاڪٽر دوست کان اعڙي نموني جو سرٽيفڪيٽ به وٺي آيو.

دندي سندريءَ جي موت کان پوءِ اسان ٻنهي کي چڙ واري ماري ورتي ۽ جڏهن
ٿار سمجهي پوڻا هئا ته مان صاحب جي ڪمري ۾ وڃي سندس ۽ پنهنجي دل اهلانسي
اهندي هئس. جلدي صاحب مان مون کي گرپ ٿيو ۽ مون کيس شادي ڪرڻ لاءِ زور

سندر سرچڻ لڳو ته ڪمل اوائهن سالن جو ٿيو آهي. لڊين سول سروس (I.A.S) جو امتحان پاس ڪيو اٿائين، سٺي سرڪاري عهدي تي لڳو آهي، چوٽي ڪم جي شادي ڪرائي انهن گهر ۾ آڻيان ۽ پوءِ هوءَ پاڻهي اچي ڪلا ۽ ڪمپيش لاءِ شهزادا ڳولندي.

سندر جي عادت هئي رات جو ڏار سان سمهڻ جي. رات جو پنهنجي ڪمري جو دروازو بند ڪري سمهندو هئو. رات جو کڻي ڪيترو به ڏار سان سمهڻي به صبح جو جهڻن اچي کيس ڇانهه، ضرور ڪمندي هئي. هڪ ڏينهن صبح جو جهڻن اچي سون هميشه وانگر ڇانهه جي ٿري کڻي سندر جي ڪمري ٻاهران لڪ لڪ ڪرڻ لڳي ۽ سندر دروازو نه کوليو. سون گهرائجي ڪم، ڪلا ۽ ڪمپيش کي اٿاري آڻي. ان به پتاجي پتاجي ڪري گهٽيئي سڏ ڪيا به سندر دروازو نه کوليو.

اي ڪا واھ نه ڏسي، دروازو پڇي سڀ ڪمري ۾ اندر آيا ۽ ڏٺائون ته سندر هميشه واريءَ بند ۾ هئو ۽ سندس ٻران پڪيٽو اڏامي چڪو هئو. سون ۽ ٻار زارون زار روئڻ لڳا.

ٽيليفون ڪري ڊاڪٽر بڙاڻيءَ کي گهرايو وار جهڻن لاش دوست مارٽر لاءِ ڏاري موڪليو ۽ اسپتال مان رڳو آئي ته سندر جو موت رات جو ڪير به زهر ڏيڻ سبب ٿيو آهي. سرڪار ڪرن جي ڇاڇ جو ڪم انسپيڪٽر گدواليءَ تي رکيو جنهن ڪمري جي تلاشي ورتي پر ڪا به شيءِ غائب ڪونه هئي. ها کيس پلنگ جي گدالي هيٺان ڪجهه لرونڊ نظر آيا جي هن چپ چاپ پنهنجي کيسي ۾ وجهي ڇڏيا.

انسپيڪٽر گدواليءَ ڪم کان پڇيو ته ڪنهن جي سندس پتا سان دشمني نه ڪونه هئي يا موت کان هفتو کن اڳ ڪا عورت سندس پتا سان گڏجڻ نه ڪونه آئي هئي. ڪم جو جواب ڏنو ته سندس پتا ڏوٽا سمان هئو. سندس نه ڪنهن سان دشمني هئي نه ڪا عورت ساڻس گڏجڻ آئي هئي.

انسپيڪٽر گدواليءَ جو شڪ سون ۾ وار ۽ هن کائڻس گهڻي آڏي پچا ڳاڇا ڪري کيس ڪٿان به ڪاميابيءَ جي جهلڪ نظر نه آئي. اوچتو سندس نظر سون جي اڏلڪي تي پئي جتي کيس ڇهر جو نشان نظر آيو. انسپيڪٽر گدواليءَ جي اکين ۾ ڇوڪري ۽ هن سون کان پڇيو ”تو پنهنجي بيان ۾ چيو آهي ته انهن جي شادي ٿيل ڪونهي ۽ توکي ٻار ڪيئن ڄاڻو؟“

❖ فاجائز ڪير؟ ❖

ۛ هر ڳوٺن واميچندائي

سندو جوان هئو، لادوڪو هئو ۽ مشهور وڪيل هئو. هر مهيني ٽي چار هزار روپيا ڪمائيندو هئو ۽ لائيف بائڪ سان عاليشان مڪان ۾ رهندو هئو. کيس گهڻي مائٽيون اچڻ لڳيون پر سندس ليڪ لکيل هئو سندريءَ سان جا نه صرف شڪل شهيدا ۾ جهڙي هئي پر سڃاڻپي ۽ سٺيل به هئي. پڪن مان سندريءَ کي عرب ڏيئي لپي ملي ۽ ڏيئي لپي سان گڏ وٺي آئي ڏهن سالن جي آڏو جهڙو ڪري سون جا نه لڳا ڳهر جي چنڊ ٺوڪ، اڇاري پالڻ ۽ باسڻ ملڻ ۾ هوشيار هئي پر اماندار هئي ۽ عميق صاف شعري واهدي هئي.

سکن جا سال جلدي اٺارو وڃن ۽ ڏکڻ جا ڏينهن وڌي پون. شاديءَ جا اٺ سال اکر اوت ۾ گذري ويا ۽ اٺن اٺن سالن ۾ سندريءَ ڇڻيا ٽي ٻار، ٻهراون ڪڪو ۽ ٻوه به ڪڪون. ڪڪي جو نالو رکيائون ڪول ۽ ڪڪن جا نالا ڪلا ۽ ڪمليش. سندري هڪ ان ڏينهن لاءِ ڪنهن ڪهس سبب ٻاهر ويل هئو ۽ سندس پريشد هڪ رات سندري اوجھو گذاري ويئي. سندري جي اچڻ لڳل ڄمن جو مالهي ڇڻ کيس اڇاڪ ڇڏي وڌو ۽ سندري جي سواڻري سڀار ۾ اولده ڇانڻي ويئي. ٽي ننڍا ٻار اٺن کي نالسي لاهي ڪير؟ سندري کي سندس مائٽن ۽ دوستن ڳوٺو ڏور ڏور نه آي شادي ڪري پر هن صاب الڪار ڪيو.

دريءَ به شڪر آهي جو سون گهر کي سڀالي وڌو ۽ ٻارن جي پرورش ليڪ لڳل لڳي. ٻار سون کي آڻي ڪري سڏيندا هئا، کيس ٻار ۽ عرف سڏيندا هئا ۽ سون ۾ سون نه گهٽ لائڻ ٻڌندي هئي ڇڻ سندس پيڻ جا ٻار هئا. هونئن به سون سندريءَ کي ڏيئي شعري سڏيندي هئي ۽ سندري کيس ٻڌي پيڻ سمجهندي هئي. وقت گذرڻ ۾ سون ٿورو ٿوري لڳي ۽ اڄو لائڻ پندرهن سال ٻه به گذري ويا.

پاه ٿيندو ڏسي سندس غمريت ڄاڻندي ۽ هن کان پوءِ شراب ڪن ورتائيندو. ڪيڏانهن
وارن لاءِ سندس اهو پيار؟ ڇا واري جي روئيءَ کان وڌيڪ سندس لاءِ شراب
ضروري هو.

هوءَ انهن خيالن ۾ ئي غلطان هئي ته ڏاڍين ۽ مارا روئي آيا ”مهڻي روئي ڏي،
ڏنڊي آيا هوندا ڏاڍي بک، لڳي آهي.“ اڄ وارن صبح لاڳو ڪجهه به نه کائڻو هئو.
رات جو ڪن ڏاڍو ڏيئي سهارو هٽائين ته اوهان جو ڏنڊي چانور وٺو ويو آهي.
وئي اچي ته وڏي ڪارائتو. ٻار ڪيترو وقت بک ڪڍن؟ ٻار مانيءَ لاءِ رٿا لڳا، اهو
ڏسي هوءَ سهي نه سگهي ۽ اکين مان ٻوڙ ڪڍي آيس.

□ □

اتان اٿي شيبلا ڀڳوان جي تصوير جي سامهون واهي آيسون وهائي انهن کي ٻاڏائڻ
لڳي ته ”هي ڀڳوان! مون کي تون ڪهڙن ڪرمن جي سزا ڏيئي رهيو آهين؟ مان سڀ
ڪجهه سهو لاءِ تيار آهيان، مون کي جيڪا سزا ڪهڻي سا ڏي مگر منهن جن هنن معصومن
نهن جو ڇا بگاڙو آهي؟ جو بک ۾ پاه ٿي رهيا آهن. چون ٿا ته آهنگهاٺ ڪرڻا پاپ
آهي پر مان اهو پاپ ڪرڻ لاءِ تيار آهيان، هي ڀڳوان! ماءُ پنهنجي اولاد کي بک ۾ ٻوڙيندو
ڏسي ڪيئن زندهه رهي سگهندي؟ ڀڳوان! مون کي معاف ڪج مان تڙ وٽ اچي رهي
آهيان.“ اکين ڇوڙندي هن گاسٽ جي بوتل پنهنجي شرار تي لپتائي ۽ جيئن ئي ماڇيس
۾ هٿ وڌائين تيئن ئي سندس هٿ کي ڪنهن مظلوميءَ سان ٻڪڙي ورتو. هن پٺيان
ٺهاريو ته زمين سندس هٿ کي ٻڪڙي لپتو هو ۽ آزي ڪري کيس چيائين ته ”شيبلا!
تون مون کي معاف ڪر، تو منهن جون اکيون کولين آهن. مان ڀڳوان جي تصوير جي
سامهون قسم ڪٿي ٿو چوان ته مان هاڻي شراب نه پيئندس، پاڻ کي ۽ پنهنجي ڪٽمب
کي اوباد نه ڪندس. مون توکي ڏاڍو ستايو آهي. وارن کي بکيو ڏسي مان به زندهه
رهي ڪين سگهندس، ڇا شيبلا! تون مون کي معاف نه ڪندس؟“ شيبلا سندس ٻيرون تي
ڪري پيئي ۽ سندس اکين مان خوشيءَ جا ٻوڙا ڳرڻ لڳا ۽ سندس مٿي مان اڪيو
ٻوڙاٺاٺا! بوتل جنهن ۾ اڃان شراب لڳل هو سا زمين سان زمين ٿي ٽٽي ڪري
بوتل ٻڇي ڇڏي ۽ شيبلا کي آغوش ۾ ڀري ورتو.

ويترو هاراض ٿيندو هرو. ان ڪري هاڻي سندس پگهار جو ٿلهو حصو شراب بلي خرم
ٿيل لڳو جنهن سبب سندس مالي حالت خراب ٿيل لڳي.

وميش ڪي هر روز شراب نه ڪهندو ٿي هو ان لاء هن گهر جا نرڻ ۽ شولا جا زارو
به وڪڻي ڇڏيا. شولا جي منع ڪرڻ ٿي هو کيس مار ڪت به ڪرڻ لڳو. شولا اندر ٿي
اندر پئي ٿيندي هئي. اها شولا جا سدائين پئي مسڪرائيندي هئي، ڏاڍل وانگر پئي
ٿي ٿيندي هئي، مرڻ لڳي، حسن جي پري سڏي ويندي هئي سا اڄ هڏاڏن پورو
وڃي پئي هئي. هن جي سرچڻ جي ڪري ان وقت اتي پئي جڏهن لسڏي پوري
جي رڻ جو آواز سندس ڪنن ٿي پيو. ڏکي وڃي پوري ڪي ڏور به ڪيائين، پوري ڪي
سهارائيندي وري به هوري جيالڻ جي ڏليا به پوئجي وئي.

□ □

هو سرچڻ لڳي نه وريش ڇو ڪيو نه پيار هو ٻارن ٿي. هو چوندو هو نه مان
ڪلاڪ آهيان به مان ٻارن ڪي اونچي تعليم ڏياري، وڏي پوري ڏينهن ڪي آدمي-انس
ڪرائي ڪاڪٽو لڳائيندس، مانا ڪي ڊاڪٽر پائي ۽ لسڏي. پوري راجيش ڪي پوليس
سهرتو ڏيندس ان آيا سان هن ڏينهن ڪي سيست انسام مانا ڪي صوفي به داخل
ڪرايو هو. ٻار اسڪول مان موٽندا هئا نه هو کائڻ پڻ هاڻي ٻار به پڇندو هو ۽ هر طرح
سندن پڻ هاڻي ڏانهن ڏيان ٿيندو هو مگر هينئر شراب جي اشي ٻارن ٿان سندس
مور، سنيه سبب ختم ڪري ڇڏيو آهي. هينئر هن ڪي گهر ٻار زال ڪجهه به نه گهرجي
نقط شراب ٿي گهرجي. جڏهن کيس ٻڌايو ته ڏينهن ۽ مانا جي ٿي جمع نه ڪرائڻ سبب
ڪين اسڪول مان ڪڍي ڇڏيو اٿن ٿڌهق نه ڪو ڏيان ڪين ڏنائين. اڄ جڏهن مڪان
مالڪ مسواڻ گهرڻ آيو چيائين ڇهن مهين جي مسواڻ رهڻ آهي. ڪهڙو لاء ڪار ڪند
ڪيائين ۽ چيائين ته سڀاڻي ٿاڻ مولڪي مسواڻ نه پهتي ته پوري مان ٿوهان جو سامان ٻاهر
اڇلائي ڇڪي ڪرائيندس. ڪو واري جو به ٿي مهين جو ٿي رهڻ ڪري هن ڪو
ٿي بند ڪري ڇڏيو آهي. سڏي واري به ڪاهه سڏو ٿي ٿاڻ کان انڪار ڪيو. ڪهڙو
ٿي ٿي اڄ کائڻ لاء گهر به ڪجهه به ڪين اٿون مگر ٿڌهين به هن ڪجهه به نه ٿي.
اهو سڀ ڄاڻي به وريش چپ رهيو، ڪهڙو نه هو غرتمند هو. ڪيڏانهن وڃي اڄ اها
سندس عمر؟ جڏهن چيو مانس ته اڄ ٻارن جي کائڻ لاء اناج جو هڪ ڍانڍو به گهر نه
ڪين آهي نه به جوان ڪين ڏلائڻ ۽ هليو ويو. موٽي ٿي ٿي به ٻارن ڪي به

مان به ڪو گهٽ ٿورو ئي آهيان..... ها..... ها..... هو چوي ٿو ته شراب
 پي ايندين ته سڀيند ڪندوسان..... هو..... هو..... مون..... ڪي.....
 سڀيند ڪندو؟ مان..... مان.....

□ □

شيلاهو سڀ ڏسي ۽ ٻڌي رهي هئي. هن ٿڌو شوڪار وٺي ورتو ۽ سوچڻ لڳي
 پنهنجي گهر جي آئينده بابت ...

سوچيندي سوچيندي کيس ياد آيو ته گذريل ڳالهيون. ڪيئن نه انڊ پڻ به رهيو
 ۽ پاڻ گڏ راندون ڪندا هئا. انهي جا گهر هڪٻئي جي سامهون هئا سبب انهي ڪنهن
 به گهر وٽس وڃڻ واري هو. رهيو ۽ شيلاهو ٻڌڻ جو پيار به وڌي ٿو جو انهيءَ به آڻ
 جو انهي ڪنهن کان لڪل ڪين هو.

رهيو ڪي بي. اي پاس ڪرڻ بعد ريلوي ۾ ڪلارڪ جي نوڪري ملي ويئي ۽
 شيلاهو مقرر ڪيل پاس ڪئي. شيلاهو پتا راجپوت به ٿيڻ ته رهيو سڀيل چوڪرو آهي ۽
 انهي کي واه جي ٻنڌن ۾ ٻڌو وڃي.

هاڻي هو ٻئي ٻئي ٻڌي ٿي ويا. رهيو شيلاهو کان سواءِ چوندو ئي ڪين هو.
 هن جوڙي جي اڏت پور ۽ سڪ ڪي ڏسي ڪيترائي ريس ڪندا هئا ۽ مثال ٿيندا
 هئا ته ڪيڏو نه هنن زال مڙس ۾ پور آهي. شايد اها ئي نظر کين لڳي ويئي جو هڪ
 اهڙي اپاڳي رات آئي جنهن رات رهيو شراب پي ٿيڻ جو ٿاڙو ڇڏيو گهر آيو. اهو
 ڏسي شيلاهو ڇو نه ويو ته ڇو به ويو. رهيو کان پڇيائين ته ”توهان هي ڇا
 ڪيو؟“ رهيو پيار مان چيو ”اڄ اسان جي آفيس جي شري ڪو ٻلائيءَ کي پروهون مليو
 آهي ان خوشيءَ ۾ هن سڀني آفيس وارن کي پارٽي ڏني هئي ۽ جتي سڀني شراب
 پيو ۽ مونکي به زور ڪري پيارائون.“ جو ٻڌي شيلاهو چپ ٿي ويئي. سوچيائين ته رهيو
 اهڙو نه آهي. اڄ کيس شراب پيارو وڃي آهي.

□ □

شيلاهو جي عجب جي حد نه رهي جڏهن ٽي لائين ته هاڻي رهيو آفيس مان سڌو گهر
 ڪونه ٿو اچي ۽ اڪثر شراب پي ٿو سان گهر ٿو اچي ته هو ڪيس ويٺي ڪرڻ لڳي
 ته هو ”شراب نه پئي اها برباديءَ جي راهه آهي.“ مگر رهيو ڪونه ٿو اچي ڪونه ٿو اچي

پڄتاء

□ بی، سی، ہو، واٹی

[illegible]

اڄ شمع اڃان اڌ پُرل هون، ان ڪري شڪلا مار کان اڇي وٺي ۽ هر ڪمري ۾ هڪ پاسي وٺي اهر پيئڻ لڳو ۽ ٻڙا ٺاهيندي چوڻ لڳو ”هرو صاحب جو پٽو ڇا ٿيو سمجهي پيا ڪي؟ چري لو نه آيس ۾ شراب نه پي اهندو ڪر. ڇو؟ سندس پيءُ جي آيس آهي ڇو شراب پي آيس ۾ نه وڃان؟ شراب نه پيئڻ جو ٿو پڻان هوءَ هر سڙي ڇو ٿو؟ هائي ڪڏي نه چئيم ۾ وڃي سندس چاهه..... مان ڪڇان ڪونه لو ان ڪري..... ها..... ها..... ها..... مان ڪو ڪاٽس گهٽ پڙهيل آهيان جو سندس..... ها..... ها..... ها..... مان سندس سا هون چئيم ۾ ڪرسي تي ويهي ش..... ڏا..... ب.....“

سمجهٔ پروفيسر پتيا انهن تي هٿيارن جو. ”پاڻي هاڻي سهڪڻ لڳي.
 والاورڻ شانت گهير بڻجي ويا. مون پاڻيءَ کي وڃڻ تي ڪاٺي چير ”پاڻي سڃاڻي
 کان منهن نه موڙي لٿو سگهجي. هوڻي اڀارڻ آهي. وڌاڻا جي ڪري سامهون ڪنهن جو
 وس لٿو هلي. پر اهو به سچ آهي ته پڳوان وٽ ڪير آهي انڌر تاهي. پاڻيءَ کي پنهن
 جي پاپ جي سزا هتي ئي ڀڙڪڻي پوندي آهي. ها ان ۾ اوار سوار ضرور ٿيندي پر
 ڀڙڪڻي پوندي چٽڪارو ڪونهي.“ ايتري ۾ ڏٺو ڏسڻ جا رشتيدار ۽ ملڪ جهڙا وارا اچڻ
 لڳا. والاورڻ روئڻ چلائڻ ۽ سڏڪن سان ڀڄندو ويا ۽ اهو واپس مڊل ان وقت پنهن
 جي چور سيمائي ٿي پهتو جڏهن ڏٺو ڏسڻ جو ناسونت سرور شمشان گهاٽ تي نيو ويا.
 شمشان پڙهيءَ تي ڏٺو ڏسڻ جو ٻي جان شرار لڪڻان جي وڃڻ رکيو ويو. چٽا ۾ آڱه
 لڳائي ويئي. ٿوري ئي کن ۾ آڱه جي لپيت ۾ لپتجي ويا ڏٺو ڏسڻ ۽ پٺيان ڇڏي ويا
 مون لاءِ ڇهندڙ سوال؟؟

پروفيسر! ڇا تون اهڙو سماج پنهنجي سکيا ڏيارا بڻائي سگهندن جنهن ۾ ماڻو
 سدا زندهه رهي، راکيءَ جي لاج سدا بڻي رهي ۽ ڪوبه ڀاءُ ڪنهن به راکيءَ جو ڪڏهن
 قتل نه ڪري؟

Add :- 25/1328 Sant Haridas Kutiya, Issai mohalla, AJMER

* مٽيءَ ۾ هيرا ملندا آهن، راتِيءَ ۾ سون، گپ ۾ ڪهل، ڪنڊن ۾ گل ۽ انڌاري
 ۾ روشنيءَ جي پرڪ ٿيندي آهي. ڪوڙي نر مٺائيءَ جو مهڻو ٻڌائيندي آهي.
 (هزي اوڻڻ)

* اڌورو ڪاڙو ۽ شڪست کاڌل شترو، بنا وساهيل باهه جي برابر آهي جي موند
 ٿي ڏسي ڄمڻو ڪندا آهن.
 (ٽروڪر)

اڃانڪه ڀاڱي جي چيڙخ جو آواز پوسان واري ڪمري مان آيو. مان ان ڪمري ۾
ڊوڙي ويس جتي لڳل ڀاڱي ٻيهر ورتي هئي. هن جي منهن مان جهٽاڻ اڪري رهي
هئي ۽ ساه زور سان هلي رهيو هوس.

هلڪي علاج ۽ دوا ڊوئل ڪالور ڀاڱي هوش ۾ اچڻ لڳي. ڌاري ڏسري آيون
کولي چوڻ طرف لهارڻ لڳي. مولڪي ڏسي سڌڪا پري روئڻ لڳي ۽ چوڻ لڳي ”پرويسر
پتيا هي ڇا ٿي واري؟ منهن جي ٿي ڀاءُ منهن جو سڙو آڇاڙي ڇڏيو؟ منهن جو نام مولڪان
چئي مولڪي اٿان ۽ ڏهاڙو بڻائي ڇڏيو؟ هاڻي مان ڇپي ڇا ڪندس؟ مان به ان سان
گڏ ويندس“ ۽ هڪدم اُٿي هلڻ لڳي.

مون چيو ”ڀاڱي جي توهان به هڪ کان ڪم نه ورتو ته هنن ندين اڻيو پاڻ جو
ڇا ٿيندو؟ هي ڪنهن جي سھاري هلندا؟ ڀڳدان ٿي پرويسر ڪو سڀ لڳ
ٿي ويندو.“

منهن جو ايترو چوڻ ۽ هڻو ڪهايل ٿانڪ وانگر بڻجي ۽ ڏکي آواز ۾ چوڻ لڳي ”ڪهڙو
ڀڳدان؟ ڪنهن جو ڀڳدان؟ سڀ ڪڙو آهي. ان نالي ۾ صرف ڊوڪو ۽ نوب ٿي سگھن
آهي. اگر ائين نه آهي ته ٻڌاءُ پرويسر مون ڪهڙو اهڙو گناه ڪيو جو ان ڀاڱ جي
سزا مولڪي هن روپ ۾ ملي آهي. مون نه سدائين بهن جو ڀاءُ چاهيو ڀاءُ سرجهو ۽ ڀاءُ
ڪيو. ڪڏهن ڪنهن جي دل نه ڏکائي. ڀاءُ جو گھر وسارو؟ ان ٿي ڀاءُ منهن جو گھر
ڇڏائي ڏنو ڪيو. ڇا اهرئي ايترو جو انصاف آهي؟ اڻوٽ اهو ايترو ڪٿي لڪي
وڙو جنهن وقت منهن جو ڀاءُ ڪس بچي منهن جي ڏاڍا جو خون ڪري رهيو هيو.
۽ هو

جنهن جي سڄي زندگي سدا انصاف جي لڳل راه ٿي گذري. ڪڏهن ڀاڱي به
اهڙو ڪم نه ڪيو جنهن ۾ هن جا گالڙوڻا سدائين نٿن. پوءِ هيءُ ڪهڙي سزا؟ ڪڙهن
ڀاڱن جي اسانگي ملي؟ ڇا ان سوال جو جواب توهان وٽ آهي؟ نه؟ ٿي به نٿو
سگهي؟ جو چاڪو نه مان ڄاڻان ٿي هي زمانو انهن ماڻهن جو آهي جن وٽ اي امانتي
نٿو ڪريجي ۽ ڪارو ٺاڙو آهي ۽ اهي انهن ئي هٿيارن سان پنهنجو پاڻ کي سماج ۾
ڏسڻ ۾ اچن بڻائي ڀڳدان کي به غرور ڪن ٿا. غرور ڀڳدان به انهن کان ڏيئي ٿو ته انسان
جي ڪهڙي مجال جو هن جي سامهون اچي سگهي.

منهن جو سوامي..... منهن جو پراڻو نام به انهن ئي هٿيارن جو شڪار بڻيو.

١٥٠ راڳيءَ جو خون

ديويدياس ديواڏا

اڃ جي لازمي مقرر اڃ ڇو لازو سماچار. سيمڪ ڪشيد هٿان پنهن جي ڀڳوئي ڇو
مڙن. مڙن ارار. صبح سان مڙن جي زال اڃان چاله ڇو ڪوٺ مڙن جي هٿن تي رکيو
بس نه اڃار واري ڇو آواز ٻڌي چاله ڇو ڪوٺ ڪرلدي ڪرلدي پڇيو. ٿوري دير
نه سوار ٿي سن ٿي وار ۽ اڃاڪه چلائي آئيس "نه، نه ائين ٿي نٿو سگهي؟ ڪشيد
ڪشيد مڙن جي ڀڳوئي کي جان کان ٿي ماري سگهندو."

پتلي مڙن جي حالت ڏسي پٿران نه ڏاڍي ڪهڙائي ٿي ٿو ۽ ٻولي سهارو ڏئي
ڪرسيءَ تي وهاڙي ڌار ڇڏي ڏيڻ لڳي ۽ اڃار وار هلي ويئي.

اڃار وار جي سامهون هئي جڏهن ۾ لکيل هو "سيمڪ ڪشيد ٿوري واپس ڪاڻ
پنهن جي ڀڳوئي ڇو مڙن ڪري ڇڏيو. قال غائب ٿيڻ ڏوهيءَ جي تلاش ۾
آهي." ۽ ڇو ڏيڻ لڳا ٿو هٿ کان ٻوڙ وٺواس ٿيو ته اڃار ڏاڍو ڇو ڪشيد
ٿي ڪيو هوندو. مڙن جي اڃان مان ٻوڙ ها وٺي لڳا ۽ درد جي لهر اٿي ۽ خيال
ڏاڍو ڇو ۾ وسڻ لڳا.

ڏاڍو ڇو پنهن جي سالي لاءِ ڇا نه ڪيو؟ اهو ڪشيد ڪلهه ٿاڻيس هڪ آئيس ۾
ڇوڙائي هو جڏهن کي ڳالهائڻ ۾ ڪو نه ايندو هو. ڪو ڳالهائيندو هوس ته ڇوڙائي ٿاڻيس
ڏيڻ نه ايندو هوس ۽ ڇو رهندو هو. ٿو هن جي ڀڳوئي لڳو ٿي ڏاڍو ڇو. هن کان
ڀاءُ جي اها حالت ڏٺي نه هئي. هر ڀاءُ جي غريبي سهي نه سگهندي هئي ۽ ڇو هن
نه موقعو ملندو هوس ته پنهن جي پتليءَ کي چوندِي هئي ته مڙن جي ڀاءُ کي نه پنهن جي
ڏنڊي ۾ لڳائي ڇڏيو ته وڃاري جي ڪو ڪر هستي سٺي هلندي ٿو اڃان وارو آهي
آسپون ڪندو، سڄي عمر ڏاڍو ڇو.

و راتيس ۾ ٺهڻ جي غرابي ڪمڙي لائي سان ختم ٿيندي؟ جي گهٽ ۾ گهٽ هڪ لک.
 مهاڀارش چيو ته اهي مان توهان کي هڪ لک ڏيان ته ان جي بدوان توهان کي هڪ
 اکر ڏيئي ٻولندي غريب وائڙو لڳي وڃي. چيو سائين هيءُ اکس جهڙي دولست ڪيئن
 ٿي پئس؟ نه، پوءِ ٻلا هڪ هڪ يا هڪ ٽڪر ٿي ٿي وڃي. غريب جي سائين اهڙي دولتون
 ڪيئن ڏيان. مهاڀارش چيس ته جڏهن تُو وقت بچي سرڀر ۾ هيڏا رڻ ڏولتون، وڃي رڻ
 ۾ مٽس ڪري توهان پنهنجي غريب ڏور ڪري سگهو ٿا!
 ان نصيحت سان هو غريب مصعب ڪري هڪ ڏينهن لکائي بچي وڃي.
 تُو مٿين حادثي سان اڪائي اچي پئي پاسي؟ ائين نه، لسڳي جڳ هن دولست مند
 شير جي قيمت پئسي کان گهٽ يا بلڪل نه ٿي آهي.

* انمول موتي *

* هيءُ دنيا هڪ وڏاڻو آهي جنهن جي ڊگري آسانيءَ سان نه ملندي آهي.

(سردار پٽل)

* جڳو ٺڏهن ڇمڪندو آهي جڏهن اڏامندو آهي. اهڙيءَ طرح انسان به بنا ڪار نه
 ٿي ۽ مصعب جي پنهنجي وڃائي ڇڏندو آهي.

(سائي)

* ڪٿي کي گهر ۽ مرد کي گهر ۽ هسبه هضم نه ٿيندو آهي.

(ڪهاوت)

* جهڙي طرح ماڳيءَ جون مکيون ٽوٽل هوندي به، مٺي ڪري پاڪسي لاهي واري
 آدميءَ جي جان وٺي سگهندون آهن، اهڙي طرح ڪمزور انسان به سگهندن ڪري
 طاقتور شعرو کي لفت ڪري سگهن ٿا.

(وڏو وائس)

”لنسان نه اهوئي رسائيندو جنهن جو ڪو نقصان گهاٽل ڪيو هوندو.“

”منهن جي سمجهه ۾ لڳو اچي ته ڪهڙو ۽ ڪيئن ڪو نقصان مسٽر بويجا ڪنهن ڪري
بچايو هوندو جو جو اسان ڏسون ٿا ته هو تمام چڱو ۽ مڃل آفيسر آهي.“

لنهن تي پيءُ اي چيو ”اهو نه سڀ ليڪ آهي پر اسان ٻڌو آهي ته ڪنهن کان ڀاري
اعداد ۾ رشوت وٺڻ ڪري ٿي هن کي ڄاڻي وائي لڳو لڳائي وئي هئي. ڇا هاڻي
ان توهان کي مسٽر بويجا ٿي پورو وشواس آهي؟“

منهنجا نه به ٻيو ٻا نه چيو. منهن جي وشواس جي سنگمرمر ٿي ڏيارڻ ٻيڙائي اچي
ائين ٻيڙي جي ڪا رست جي ڏيارو. وشواس ٿي نه پيو اچي ته مسٽر بويجا اهڙو
ڪم ڪيو هوندو. اڄ لائين هن ٿي جيڪا شردا ۽ وشواس هو سو جيڪو اهوئي ۽ مڃل وانگر
ڳوڙڻ لڳو جنهن جي ڀرسان ٻاهه پئي اڀري. منهن جي دل مان مسٽر بويجا جي ان اڪسيڊنٽ
هو نه ڪو جيڪو ڌاري ڌاري گهٽ ٿيندو ۽ پوءِ بالڪل ختم ٿي ويو ان وشواس ۽ شردا جي
جڳهه تي هن وقت هئو اوشواس ۽ نفرت.

مون سوچيو انسان جي ٻاهرئين ۽ اندرئين روپ ۾ ڪيڏو نه فرق آهي. اندرئين
روپ کي سڃاڻڻ کان پوءِ ٻاهرئون روپ اسين ڀڄي ٿا وڃون ۽ هن جو سچو وجود اسان
جي سامهون اچي ٿو وڃي. پر جيستائين اندرئون روپ ڏسڻ ۾ نه آيو آهي ٻاهران پالڻ
جي ڪري انسان ڪيڏو نه ڇهڪندڙ، سهڙو ۽ سچو پيو ڀاسي.

□ □

ان منهن کان پوءِ مسٽر بويجا آفيس ۾ آيو ته هن جي هٿ ۾ لکڻ هو جنهن جي
سهاري هو هلي رهيو هو ۽ هڪ ٽنگ سان انگڙائي رهيو هو. جيڪا عزت ۽ شردا پهرين
هو ڇڏي وارو هو هر ڪنهن جي من ۾، سا اڄ بدلائي چڪي هئي. ان جي جڳهه تي
هئي هڪ نفرت جي جهاڪ ۽ هرڪو سوچي پيو ته ”رشوت وٺي ٿا هيءَ انگڙي ٽنگ!“

□ □

ان حادثي کي ڏسي دولتي هڪ آکاڻي ياد اچي وئي.....

هڪ غريب ماڻهو پوراءِ شا مهاڀارش وقت ويو ته ”سائين مان تمام غريب آهيان
مهرباني ڪري دولتي ڪچ ٻيڪه ڏيو جو توهان جو نالو ناعوس پڌري آيو آهيان.“ مهاڀارش

ڪم ڪندا هئاسين ان ۾ ڪا زور ورتستِي نه هئي پر هئي هن مشڪل ۽
ڏانهن سر ڏا.

اٿين ٿانم گذارو پئي. سڀئي مسٽر بويجا جي هن اڪسيڊنٽ کي ساڌارڻ اڪسيڊنٽ
يا ڏوڪهنا سمجهي هن جزو ڏک پنه جو ڏک سمجهي پئي هن جو سامڻو ڪيو ته اڃاڪ
هڪ ڏينهن سيڪريٽريٽ جي هڪ بي. اي سان ملڻ لسي و. سو ڳالهون مسٽر بويجا
کي اچي لکيون. منهن جو من ٿي پاه ٿي و. ڇوڻ لڳس ”ڏسو نه ماڻهن کي
رستي تي هلڻ جا قانون آهن ڪونه هلائين ٿا اسڪوٽرا هڻي چڱي ڀلي ماڻهو ڪي لنگڙو
ڪري ڇڏيائون. اڄ ڪلهه زندگي بالڪل مخصوص ڪونهي. هلندي چلندي ٿورو ۾ ڪڏهن
ڪا ڳهتا ٿي وڃي ضروري ٿئي ٿي. مونکي نه مسٽر بويجا جي اڪسيڊنٽ سان ڏاڍو
ڏکيو ٿيو آهي ۽ تمام ڏک ٿيو آهي. هن ماڻهو جو ڪهڙو حال ٿيندو جهڪو ان
پها هڪ ڀلنگ ٿي رهندو.“

ٿورو ان نه بي. اي تمام گهٽ ٿي منهن جون ڳالهيون ٻڌندو رهيو جيئن منهن جي
ڳالهين سان سمجه آهي ۽ هن کي ٻڌ ڏک آهي پر ٿوري دير کان پوءِ ڏسان نه هن
هي منهن تي هلڪي مرڪ ٿي آئي. اهو ڏسي مونکي عجب لڳو. ٻلا هڻي ڏوڍي
ڳالهه ۾ مرڪ جو ڪهڙو ڪم. مان هن جي منهن ڏانهن لڪيندو رهيس. ايتري ۾ هن
جي منهن مان آئين لڳو ڇوڻ ڪر وڙ هن جي من ۾ سمايل آهي.

مون چيو ”بي. اي صاحب ٺوهان ڪيئن ٻڌا مڪو؟ ڇا ڳالهه آهي؟“

بي. اي چيو ”ٻائي جهڪو من ۾ رکي سگهو نه هڪ راض جي ڳالهه چوان“

مون چيو ”وايه ٻائي ڇا ٺوهان کي مونتي وشواس ڪونهي؟“

بي. اي. ”آهي ڇوڻ پر پهرين ٺوهان ٻڌايو ته ٺوهان جو مسٽر بويجا جي باري ۾
ڪهڙو سوال آهي؟ ڇا اهو صرف هڪ اڪسيڊنٽ آهي يا ڪا سازش؟“

منهن جي سمجهه ۾ نه ڪم نه پئي آيو ته ڇوڻ ڇا پيو. اسان سڀني ته اڪسيڊنٽ
پئي سمجهيو سازش وري ڇاچي؟ تنهن ٿي مون چيو ”منهن جي سمجهه ۾ نه آهي ته ٺوهان
ڇوڻ ڇا لا ڇاهو؟“

”ڇوان هي پير نه اسان ٻڌو آهي ته مسٽر بويجا جو هي اڪسيڊنٽ نه آهي پر
ڪنهن جي سازش سان هن کي غور وڃي ڪيو ويو آهي.“

مون چيو ”ٺوهان هي چيو ڇا پها؟ ٻلا ڪنهن کي هن کي نقصان رسائي ڇا ملندو؟“

هتي ۽ هن کي هڏان جي وارڊ ۾ ٽنگ ٿي
 نه سڙو هو آفيس ڪونه اچي سگهندو ڇو جو ٿاڍو مه
 آفيس جي ٽي ڪنهن ماڻهه اُنان لنگهندي پيو ڏس
 کي سڃاڻي هن هڪدم هن کي اسپتال پهچائي هڪدم
 ڪارروائي ڪئي هتي ۽ پوءِ گهر وارن کي خبر ڏني هئا
 رات ٿي وئي هتي ۽ اُن کان پوءِ ئي هو گهر وڃي سگهيو هئو
 آفيس ۾ جنهن ۾ اهو واقع ٿيو نه تمام ڏکي ٿيو. ڇو جو
 بيمارو هيو. سڀني جا چهرا ڪوماڻجي ويا ۽ انهن جو اهر روز جو
 صبح جو آفيس ۾ ايندي مهل يا آفيس مان ويندي مهل هن کي ڏسي هن جي گهڻي
 ۾ گهڻي شيوا ڪرڻ جي ڪوشش ۾ رهندو هو ۽ ڪڇ ڏانهن نه آفيس جو ماحول ٿي
 ڇو اُڏاس ۽ مائوس پئي لڳو. پوڄا جي ڳالهين کان سواءِ ٻيو ڪو ٿاڳ ڪونه هلي
 سگهيو ۽ پوءِ نه ٿاري ٿاري سڀ ساڳئي سانجي ۾ اچي ويا هئا.

مان پڻ پنهنجي ڪوئي آهر ڪڏهن ڪوٺ نه ڪڏهن انگرز ڪٽي وڃڻ لڳس. ڪڏهن روسيون منهن جي هٿن ۾ هونديون هيون ته ڪڏهن چڪن جو پڪيت. خالي هٿ وڃڻ جي شايد ڪنهن به ڪمزاريءَ جي همت ڪونه ٿيندي هئي. پر دولتي جيترو هن جي حالت ڏسي ته ٿيندو هو اولو هن جي وري به مشڪل ڏي ڇهري ۽ سهڻا شڪتيءَ کي ڏسي گهٽ ٿي ويندو هو.

مان سمجھندو هوس نه چوڻي آهي ته دڪ اشور ڏيندو آهي ته ان کي سهڻا جي
شڪتي به ڏيندو آهي. شايد اها ڳالهه آهي جو مسٽر بويجا به هن دڪ کي ڪاٽي سهي
رهيو آهي. ڪڏهن ڪڏهن هن جي ڀرسان ڪير نه هوندو هو ته مونکي ڪلاڪ به هن
وقت وهڻ پوندو هو.

اهو سلسلو جلد ڪونه ڇڏو ڇو جو هڏي ڀڃي پوڻ کان پوءِ ڇوڙا تمام ڏکي ٿيندي آهن ان ڪري پتڙ هڪ لهن کان پوءِ ٻيو ڇاڙهيو ويو هو ۽ پوءِ ٽيون. اهڙيءَ طرح ڪرڻ کان پوءِ به آپريشن ڪرڻو پيو هو ۽ پوءِ ڪافي مهينا نه ٽنگه جي ورزش ڪرائي وئي هئي. ان حالت ۾ مسٽر بوبڙا کي ست اٺ مهينا اسپتال ۾ هڪ ئي ٻلنگ ئي رهڻو پيو هو ڇو جو پوريءَ طرح ليڪ ٿيڻ کان پوءِ ئي نه گهر ۾ آفيس ۾ اچي ٿي سگهيو. اسان آفيس جا سڀ ڪم مڃاري هن جي اسپتال کان وٺي گهر لائين تمام امانداري

❖ شواس جي ديوار ❖

◻ ڪملا پڳڻائي

مسٽر بويجا هر نظر سان سڌو آنسر هو. هر لاهوڪو بوجوان هو ۽ مرڪن هن جي مڪ
لي ههينده لڙندي ويٺي هئي ۽ شايد انهيءَ مرڪن جو لي الز هر جو سڀ هن تي موهه
هئا. آنس ۾ هن جو وهندڙ چهراسيءَ کان وٺي ايءَ لائين تمام نرم ۽ خوش اهم هو.
ان ڪري هر ڪو خوشيءَ سان هن جي چوڻ کان اڳ ئي پڇيندو ڪم ڪري هن کي خوش
ڏسڻ جي چاهندا ڪندو هو. مسٽر بويجا آڙاي. ايس آنسر هو پوءِ هن کي وڏائي چوڻ
چئي ۽ ڪول وٺي هئي. هر سڌو آنسر اهي آڙ هو ۽ چئجي ته پنهن جي مٺي ڳالهائڻ ۽
مرڪن جي مٺاڻ ڪري ڪافي پنهن جي آنسريءَ ۾ سڱل ٿي ٿيو هو. ڇاڪاڻ ته پنهن پاس
جي چهراسيءَ کان وٺي ايءَ لائين سڀ وڏائي ڪن ۽ بنا ڪونهن لالڪار جي ڪم ڪري
هن کي شڙڏا سان ڏسندا رهن ان کي سڱل آنسر نه چئبو نه ٻيو ڇا چئبو. هن کي
ڏسندي ئي هڪ طرح جي خوشيءَ جي لهر م ۾ لڏي ايندي هئي ۽ از خود شڙڏا ٻڌڻ
من ۾ ٿري ايندي هئي.

اهڙيءَ طرح ٻه سال گذري ويا هئا ۽ اسان مان هرڪو ٻه جندو هو ته ڪٿي بدلي
ٿي ڪونهن اُهرائڻ آنسر وقت نه پهچي وڃون. مطلب ته بويجا مان سڀ خوش هئا ۽ هر
ٻڌ ڪنهن سان ڪلڙو وهندڙ ڪول ڪندو هو.

ڏٺاڙيءَ جون مرڪلون گذرندي ئي آنس ۾ ايندي اها خبر ملي ته ائين ڏٺاڙيءَ
ٻه پنهن مسٽر بويجا جو ايڪسپريست ٿي ويو هو ۽ هو هاڻي هاسپيٽل ۾ پرنسي آهي.
اڳيان ٻڌو راءِ ته ڏٺاڙيءَ جي شام جو جڏهن هو سهي سنڀري پنهن جي اسڪوٽر تي
چڪڙن هڙيل ۾ چوڻ ۾ هن جو ٻوڙ هو ويو ٿي ته پنهان ڪنهن ٻئي اسڪوٽر اهڙو
ٺڪو ٻڌس جو هو رڃن پٽ پوءِ هن جو اسڪوٽر هن جي مٿان وڃي پوءِ هو بيهرش
ٿي ويو. هن جي منهن ۽ ڏانهن ٿي چڪائي ٽهرون زهدون آڏن هيڏن ٻوڙ ايترو هجي
هان ته لڪ ڪو، اسڪوٽر جي ٻار ڪري هن جي ٽڪر جي مٿن هڏي بلڪل پٽي پئي

۾ مولڪي وڃي حاضر ڪندو. ڇوڪري ٿيڏي هئي. ٿڌن ۾ هندن ئي مولڪي
الڀاس ڪندو.

شاديءَ جو آسرو لاهي ويس. وڃي ڀائي جمناداس جو چيو ٿيڻ ۾ ڪا ڪا ڪرڻ
والينتر بڻجي ديش لاءِ موٽڻ جو سوچڻ لڳس. پر مڻهن جا مائٽ روڪي رهيا هئا. دل
۾ لاه ڀڳوان ڀائي ڪندو.

مان چڙهي چوندو هوس ”ڀڳو ٿي ويس ٿڌن ڀڳوان کي خيال اندو ۾ مولڪي
ڀال ڏياري.“

ڪن مڻهن جي دل جي وڌڻ جي ڄاڻ هئي پر هو ڪري ڇڏي سگهيا. سندن
سڀ رس و کان اڳ هو.

Add :- 38/A Palsikar Colony, Indore (M.P.)

* انمول موٽي *

□ سنڌيڪار: - اجهت ڪما، واڌواڻي

جڏهن گيان ايترو گهٽ ٿي پئجي ٿو جو روئي نه سگهي،
ايترو گهٽ ٿي پئجي ٿو جو کلي نه سگهي،
ايترو سڌا ڀڄي ٿو جو امن ڪي ڀڄ سگهڻ لڳي،
اهو ڪهان، اڪهان کان به وڌيڪ خطرناڪ آهي.

(.بيل جبران)

آئندو سسٽي ۾ به ٻار ڪنهن ڪار نه ٻڌل رهڻ به آهي. ڇو ته انساني پرڪولي
ڀاڻي جي ڇهه واکو آهي نه ڪي بيل لاءِ واکو.

(-ڪمي)

هي مڊو راجن آس پاس رهندڙ ٻوڙين لاءِ آڏار هو. نيٺ اتان اسان کي جلد ئي لڏڻو پيو.

گهڙو ئي رلياسون پنڪياسون ۽ گهمڻ ٻاڙي ۾ جاءِ ڪانه ملي. ڏاڍا ٻوڙيان وڃون ۽ ڪيڏانهن وڃون؟ آخر لپاري ڪواريءَ طرف واکڙين جي هڪ مڪلي ۾ ڪوڙو ماٿو. جتي وڌيڪيءَ جون ضروري گهر جون ۽ ميسر ڪوڙا هيون. واکڙين جون ضروري گهرجون به ميسر ڪوڙا هيون. واکڙين جون والرن، مرد سامهون ڪڍري جي ٻارن Trenching Ground تي ضروري حاجت پوري ڪن. سٺا گڏي مٽڙا ۾ ڪن. اسان مان ڪو به انهن حالتن تي هٽل ڪونه هو. هڪ هڪ ڪري هر ڪنهن وڃي اهو لڪاڻو وسارو. اڪيليءَ جون لاءِ اتي رهڻ مڪمل هو، مان به سامان کڻي وري آس. ڪاڪر جي ڏرمالا ۾ اچي رهيس.

ڏاڍي گهڙي ۾ وڻي هئي. هيٺ لهي آئي. ڏرمالا وٽ اچي ساڄي ڇيڙا ۾ ڪيڏانهن وڙهه؟ هينئر منهن جي شادي ٿي وئي آهي. وار باغ رهندي آهين.

صوفي جي شادي ٿي وئي هئي. هر ڪاٺيج ڇڏي وار هو. مونکي به ڪٿار وار ڪميت ۾ هڪ ڪمري وارو ساڻي ملي وڙو هو. سو ٿو ڳڻي وڃي اتي رهيس. ونسي واري رامال جو دوڪان به اتي ئي هو. سو وڻيءَ لاءِ به ڪيڏانهن وڃڻو نه هو ڪٿار وار ڪميت ٻاهران ئي ٿرار رهندي هئي. آڻو ڏيئي وڃي ٻنيس مال لهندو هوس ۽ اتان ٻيو چالي ٻنيس ۾ هليو ويندو هوس.

ڏاڍيءَ سان ملاقات ڪڏهن ڪڏهن ڏرمالا وٽ ٿي ويندي هئي. هڪ ٻئي کان چڱو ڀلائي ٻڌي سگهجي هئي. ٽوپ ٻهڙي ٿي هون. هن کي مائٽن جو ۽ مونکي کاڌيءَ جي ڪهڙن جو. ڪٿار وار ڪميت کان ڏرمالا وڃي ٻوڙين کان ڪٿار وار ٿي. ٻنيس وٺڻ ۽ صدر تهاڻن دور ۽ ريتو صديق به ڏهاڙو ڏيئي وارو.

ڏورن موٽي آيس. صدر پڻ هينئر اهو نه رهيو هو. ٻوڙين مان ٿي اچان ڪوڙو هوس. منهن جي ماءُ گهڙو ئي منهن جي مڱڻ لاءِ مٿا موٽا هليا. ڏي واري جي ڏن تي چٽيون ڪسارون ٻوڙ ڪوڙا ساڻن جو ڪوڙا پٽو واسي ٿي نه ٿيو. مان ڪيترن چوڪريءَ وارن وٽ ڀاڻ پاس ڪرائڻ وٺس پر سڀني ڏڪاري ڇڏيو.

منهن کي ڀاءُ ٿي آيس هڪ ڏوسرهه خبر ٻوڙين سان ٻوڙين ۾ مونکي ڏيکارڻ وٺي هليو. چوڪريءَ سان وري هتي ٿاڻن به مون انڪار نه ڪيو. ٻي ڏوسر پٽن جي مائٽن

نه اها صفائي نه زامباغ واري رونق. سو پُرس کان اچي سنان صفائي ڪري ڌرمشالا
 ٻاهران نڪت ڀاڪت ٿي رکيل سيمپٽ بڻج ٿي اچي وهندو هوس. آداس ۽ اڪيائي زندگي
 ٿي سوچيندو هوس ۽ آداسي ۾ واس مان گيمت جون ٽي سوز پُرسون سٽون نڪري
 وينديون هيون.

اهو سائنسور زندگيءَ جو نيمر بچي پيو.

ڌرمشالا جي پُرسن واري بالنگ ۾ بڻج جي سامهون ڪاري ۾ روزانو هڪ جوانڙي
 اچي وهندي هئي. جيسين اٽڪل اونداهو نه ٿي وڃي پنهنجي هٿ جو لالو ٽي ورندو.
 رات جي ۱۰ بجي تاءِ هوءَ ۽ مان ٽڪري ۽ بڻج ٿي اراجمان هوندا هئاسون.

دو ڪاندار کان معلوم ڪري ورتو ته هوءَ ڪير هئي؟ هڪ ڪهڙي جي دال جي
 ڌيءَ آهي. هوءَ روز پنهنجي ننڍي ڀاءُ کي اسڪول ڇڏڻ ويندي هئي. ڀائرس کان
 سندس نالو ڄاڻي ورتو.

ڏينهن ٻن ڪانورن انهيءَ ڀار هٿان ٿي هڪ چٽي لسڪي ڏهريءَ ڏانهن موڪليو. پر
 هفتي لاءِ ڪو به جواب نه آيو. ڏهن هڪ ڏينهن هٿن هوءَ ڀاءُ کي ڇڏي مڙهي رهي هئي
 کيس روڪي پڇيو ”منهنجي چٽي ڀلي هوندي؟“

پڇيان ”ڪهڙي چٽي؟ آئينده ڪا چٽي نه لکندو ڪر.“

پڇيو مائرس ”مون کي بيمار ڪرڻ ٿين؟“

ڪو جواب نه ڏيندي ڪنڊ سان ”ها“ ڪري هلي وئي.

وري کيس ڪنڊري ۾ ويٺو ته ڏٺو. ڪهڙي هياڻي ڪهوڙا ڏوڙاڻا لڳس. ڪنهن

ڏسي ورتو هوندو. بيمار ٿي پئي هوندي. اڃا هلي وئي هوندي وغيره.

ان طرح روزانو واهي واهي، ڳائي ڳائي وڃي ڌرمشالا ۾ سمهندو هوس. ڌرمشالا
 ۾ ۲۰ ڏينهن ٿي ويا هئا. مڻيجر ڪنٽ خالي ڪرڻ لاءِ چيو. جڳهه جي ڳولها ڪندي
 دوستن جي ٽوليءَ جي ٻن هنن ڇيان ڇڙا ڇانڊ هئا. گڏجي ٿوروچالي ۾ گسدام مٿان هڪ
 هال موراڙي ڪيرسين. پُرس کان نڪري وري نه پنهنجي لڪائي ٿي وڃي وهندو
 هوس. پر جڏهن داريءَ کي ٿئي ڏٺو ته هوئي پنهنجي ماڻه اچي ٿي ريس.

اسان سڀ ڪجهه ڪندڙا، ڏينهن جي ٽڪاوت رات جي اڪيائي، پُرس کان دور
 مٿن دوستن جي بيمار کان وانجهڻ، رات ڌار لاءِ پيا کانا ۽ ناچ ڪندا هئاسون. اسان جو

آجسني صرف بگي وارو ٿي وائڻ لڪو جهڙو ڀڄو "باسو ڪڍائون ويندا؟" مون
روايتون "گرامي ڏومالا"

بگي وارو چٽي وار نه مان ٻڌڻ مائو آهيان. سو بگي ۽ ۾ هاڙي مڪلاڻ روڊ
کان مٿان گهمائيندو کائڻي کائڻ مان لڙائي گرامي ڏومالا وٺي آيو.
مون سمجهو ڏومالا ڪاٺي دور آهي ۽ بگي واري ڪي روڊو ڏٺو. جڻيڪ ۾
ڏومالا استعفن جي ويجهو هئي.

ڏومالا ۾ ٿڌو رکي هڪ مٿن ڏوٽي لڪس صدي جي ڳولها ۾. سيرا ڪڇ
ڀڄائيندو وڃي آئي پٽس جو کائڻي کائي ۾ سڏيندي ۾. صوڀر ڪاليج وٺل هرو.
سندس سائين ڪي مٿن جو نالو ۽ انڊس ڏيئي موٽي ڏومالا وٺس.

شام جو صوڀو ڏومالا ڀڄي وارو. ڪڙا پوري نرس ڪارڊن، نرس روڊ کان ٿيندا
صدر بازار ڏانهن ويندڙ روڊ طرف گهمائڻ وٺي هليو. اڪثر هن روڊ کان شام جو جوان
۽ جوانڙيون وهائون ڪندي ڳڻيندا ويندا آهن. انهن مان ڪي صدر کان اڳرو لڏوس
Lovers Bridge طرف لنگري ويندا آهن. اسان ان ڏينهن صدر کان ئي موٽي
آهيون.

ان طرح هڪ وقت ٿاه ڏي وڃو شام جو ساڳيو روڊ، صدر بازار، ڀرينا هوٽل، لڏوس
لوڇ کان ڳڻيندا واپس ڏومالا يا سيرا ڪڇ. روٽي کائي رانج ڇڏڻ لڏوسن اسان جي
تريخ جي جاءِ هون. رانج جي اردگرد وهڙسي ٻله لڳون ۽ ڪٽارن ۾ راتون لڳ، جوان
۽ حراڙيون اسان جي سنگيت مٿل چالو. اس ناس وٺل ڇوڙا ٻيٽن ٻيٽن تي لڙا آهن
هڪ اسان ٻاڳ ڇڏي هليا وڃون.

ڏومالا ٿي ٿي ڪيٽو صبح جي هڪ لاه ٿڌي، ٿڌي ۾ وصل جو ٻڌو ڪٿي؟
نچي هڪ صبح ۾ ٿڌي تي لکيل هو. ڪليج جي ڌا جوانڙي ۾ صبحي ڪي نه لکي.
ڏومالا ٿي ٿي ڪيٽو صبح جي هڪ لاه ٿڌي، ٿڌي ۾ وصل جو ٻڌو ڪٿي؟
نچي هڪ صبح ۾ ٿڌي تي لکيل هو. ڪليج جي ڌا جوانڙي ۾ صبحي ڪي نه لکي.

ڏومالا ٿي ٿي ڪيٽو صبح جي هڪ لاه ٿڌي، ٿڌي ۾ وصل جو ٻڌو ڪٿي؟
نچي هڪ صبح ۾ ٿڌي تي لکيل هو. ڪليج جي ڌا جوانڙي ۾ صبحي ڪي نه لکي.
ڏومالا ٿي ٿي ڪيٽو صبح جي هڪ لاه ٿڌي، ٿڌي ۾ وصل جو ٻڌو ڪٿي؟
نچي هڪ صبح ۾ ٿڌي تي لکيل هو. ڪليج جي ڌا جوانڙي ۾ صبحي ڪي نه لکي.

صوبائي ڪيس چيو ته ڪنهن هيٺيئر نه پڙهندو ۽ وڃي نوڪري ڪئي اٿس. هيءَ
 نرولي ڇوڪر ڪملا جي وس نه هئي. صرف صوبي ئي ڪي چارو نه مٿين هي ٻئي ٻئي
 اقتصادي حالت ۾ ٻون آهي، ان ڪري هن ڪملا کي ايترو ئي ٻڌائو. صوبي ٻڌائو
 ڪملا تنهن جي اسڪول نه اچڻ سبب ملول آهي.

ٿرون ٽنهن کان پوءِ صوبي ٻڌائو ته ڪملا اسڪول ڪالهه ئي آئي. ان ٻڌاري ۾
 هن ڪا تلاش نه ڪئي هئي ته هوءَ اسڪول چوڪين تي آئي.
 ڪجهه مٿس کان پوءِ جڏهن اوهن (مٿين جو ڪلاس ميٽ) مليو چيائ ڪملا جي ٻئي،
 جي ٽرانسفر ٿي وئي آهي ۽ هو هتان لڏي ويا آهن.

مان پنهن جي ڪمپازيٽري جي ڪرسمس ۾ وڌو رهيس. ڪملا مٿين جي ٽنهن مان
 مٿي وئي. مان سندس ذهن ٿان مٿس يا نه اهو ڪملا ٻولي.
 صوبي مئٽرڪ پاس ڪري (D.J) ٻي ٻي سنڌ ڪاليج ۾ داخلا ورتي. دوست ٻيو
 صوبي ڪراچي ۾ گذارو. جڏهن ڀرت واپس آيو ته چيائ ”ٻار ڪراچي سڃاڻو ۽ اڪيلا
 شهر آهي. جهڙو شهر سڃاڻو اهڙائي مائٽر ٻڌو. تنهن سواءِ ٻار ڪراچيءَ مان اٿس جو
 آهيان. تون به هلي ڪراچي نوڪري ڪر.“

ڪراچي جي مڙسري جي هاڪ مون ڪڍي وقت کان ٻڌي هئي. دوست به مان
 ڪراچي جي وڃڻ جو فيصلو ڪيو. مائٽن جي مڙسي مائٽن مان ٻارن مائٽن کيس
 وڌو. سو ڪراچي وڃڻ جو فيصلو ڪيو. مائٽن جي مڙسي مائٽن مان ٻارن مائٽن کيس
 نوڪري ڇڏڻ جو نوٽيس ڏنو.

مهيني جي پگهار جا ۱۵ روپيا ڪڍي مان ڪراچي جي اڪيٽ ورائي، رستي اسين
 حيدرآباد ۾ لٿس. لک ڇاڙهي، حيدرآباد، اڪري، دلع رول، ڪڍو بندر، ڪڍو بندر، ڪڍو بندر، ڪڍو بندر،
 ٽي ٻئي ٽنهن ڪراچي لاءِ روائو لٿس. حيدرآباد جون ٻه راتون ڪڍو بندر، ڪڍو بندر، ڪڍو بندر،
 ڪملا جي رات لڙي ٿي وئي. مٿين جا ليٽل ايٽن ٻه راتون ڪڍو بندر، ڪڍو بندر، ڪڍو بندر،
 چئن ورهين جي عرصي ۾ ڪملا کي ڪڍي اڃاڻو ڪڍو بندر، ڪڍو بندر، ڪڍو بندر،
 ڪراچي جي رات ستر ۾ ڪملا مٿين جي ٽنهن تي چٽي رهي. ائين ئي ٻارن ڪڍو بندر،
 مٿين جي ٻنهي آهي. چئن ئي ٻارن وٽان ڪڍو بندر، ڪڍو بندر، ڪڍو بندر،
 ڪراچي ٿي ويا.
 صبح جو ڪاٺيءَ ڪراچي اسٽيشن تي پڌرو. ڪڍو بندر، ڪڍو بندر، ڪڍو بندر،
 شير جيان ڪڍو بندر ٿي ڪيا. وڏا شاعري صاف رستا، اوچيون ماڙيون، اڪيلا ٿي.

اسڪول جي سالياني جلسي جون تيارون ٿي رهيون هيون. راندين ۽ راڳ جي رهبريل چالو هئي. سنگيت چٽاڀيٽي ۾ منهن جو ۽ ڪملا جو ٺالو اسان جي ڪلاس مان لکيل هو. ڪملا کي مان ان وقت ڳائيندو ڏٺو. سندس آواز ڪپڙو سڙهار هوس. ڪلي ۾ ٿوري لڙڻ هئس.

رهبريل ۾ گڏ ويٺو ساڳئي ڪلاس جا وڏا رائي هئا سڄي اسان انهي جي ٿوري ٿوري ڳوٺجي وڃي ۽ دلون ويجهون اچي وادن.

مقرر تاريخ تي جلسو ابتدائو ڪيپشنل انسپيڪٽر صاحب مسٽر گلاراء جي زار صدارت موجب ٿيو. جلسي ۾ بهرن وڏن ڪلاس جي شاگردن کي ڳائڻ جو چانس مليو. هر ڪنهن ڪلاس جي ان شاگردن پنهنجي نموني جا راڳ ڳاتا. سيرال وائيز Serial Wise نئين درجي جو وارو آيو ته بهرن مونکي گهواريو وارو، مون به راڳ ڳاتا. مون کانپوءِ ڪملا جو وارو هو. ڪملا چيو مونکي ڊپ ٿر ٿئي. ٺالو اناٿرس ٿي چڪو هو. کيس ڳائڻ ضرور هو. سو وڏي آئي مائيڪ تي. راڳ جي شروعات سٺي ڪيائين پر پهرين انٽري کانپوءِ سندس آواز ۾ لڙڪاهه اچڻ لڳي. ٿڌهن مون ويجهو اچي سر وٺايو مائيس. انهي جو ڪورس راڳ حاضر بن، ماسترن ۽ مڪو مهمان کي ڏاڍو پسند ٿيو. ونس مڙو جي فرمائش ٿي. هڪ ٻيو گيت ”رنا ٿي رهين ٻار هجين حياتي“ ڪورس ۾ انهي ڳائڻ. واه واه ٿي وئي.

هن پروگرام کانپوءِ مان ۽ ڪملا ويجهو ٿي ويا. مون ڪملا منهن جي سولي ڪلي جي تعريف ڪندي هئي. ڏاوان گلاراء به ڪورس کائي جي ڏاڍي تعريف ڪئي.

سنگيت چٽاڀيٽي جو پهريون انعام ڪملا کي ۽ ٻيون انعام مونکي مليو. پر ڪملا خوش نه هئي. مونکي به نه اڪا خيال ٿيو هو سوچيو ڪملا به نه منهن جي هئي ان ڪري کيس پهريون انعام مليو ته ايترو نه ٿيو جو شايد هنءِ ٿئي ها.

ڪملا گهڻو چاهيندي هئي ته مان کيس اڪيلائي ۾ گڏ ڄاڻ. پر منهن جي همٿ موڪلائي وئي هئي. ڊپ هو ڪو ڏسي وئي. ڪو طرفان ڪڙو ٿي وڃي. محبت مهانگي ٻڌي وڃي. ان طرح ڪملا ۽ پاڻ کي بدنام ڪري، مشڪل ۾ وجهڻ لئي چاهيم.

جڏهن نئين ٿيون درجو پاس ڪيم. مائٽن فيس ڏيڻ بند ڪئي هئي. ڏيڻ روڻ، ماهوار فيس به مون لاءِ پاري هئي. ابتدائو ڪيپشنل ڪاميٽي فيس معاف ڪرڻ جي درخواست رک ڪري ڇڏي هئي.

ٽيون درجو پاس ڪري چوٿين درجي ۾ داخل ٿيس. مون لاءِ فيس ۽ ڪتان خريد.

زندہ واسنائون

■ گذرشن مسرو

مان ۽ صوڀو ٻاراڻي درجي کان ٿي انگريزيا ٻار هئائون. انگريزي ڇرلين درجي تاء
مدين ڇر. سائس سائس رهيو.

ٻڙهائي ۽ راندان ۾ ٻئي هوشيار هئائون. ٻر صدي کان هڪ گڻ مون ۾ ايترو وڌيڪ
هو سو هو راءِ ۽ سريلو گلو. جڏهن ڳائيندو هوس ته ارد گرد مڙاڪو مڙي ويندو هو ۽
ٽلس دور جا آواز ٻيا ٻڌندا هئا.

ٻهون ۽ ٻنهن درجي انگريزي جا سال ائين گذري ويا. ٽنهن درجي ۾ اسان جي
ڪلاس ۾ هڪ ڇوڪري ۽ ڪملا داخلا ورتي. ڪملا جو پيءُ ڏوان ٿلاراءِ ڪٿان ٻڌلي ٿي
آيو هو. ڳوٺ جي ڇوڪرن جي اسڪول ۾ وائونڊ ڪمس سمجه ۾ نه آيو ان ڪري
ڪملا کي هاءِ اسڪول ۾ پڙهي ڪرايائون. ڪملا سهڻي سڃاڻي ڇوڪري سڏول ڪٽو ٿيو
ڇڪو ٻائيندي هئي. ڪلاس ۾ هڪ ڇوڪري سو شاگردن جي لنگهن جو مرڪز بڻجي
پئي. چئن ٻنهن شيءِ ٻراڻي ٿي ڪانهه وڃي ٿي ويندي آهي ٽن ڪملا جي حاضري
۾ شاگردن تاءِ ٻراڻي ٿي وئي. اهو ڇوڪرو ڪنهن سان ڳالهايندي يا ڪجهه ٻڌندي
نه هو ٻانگي ٿي سمجهندو هو.

ڪلاس ٽيچر جي ڪرڙي نظر سڀ ڪنهن کي همڪ نه هئي جو ڪو ڪٽمبندو
هلي ٻر سمس ۾ ڪلاس کي سنگيم هال بڻائي ڇڏيندا هئائون. سمس جي بند جو
ٻيل وڳو سڀ بند.

اسڪول جي ٻن شاگردن کان چئن مڻهن جو ڳاٺو ڳجهو نه هو ٽن ڪملا کان نه ڳجهو
نه رهيو. ڪملا مون کي ٺاهي ٿي اٿيون هڪ ڪندي هئي. مان ٿيڙي لنگهن سان
ڪمس ٿي مڻهن ڪتاب ۾ وجهي ڇڏيندو هوس. شاگردن کان اسان جون اهي ڇرر
لنگهن ٽيچر وٽ لکي نه سگهون.

هو شراب جي لشي ۾ ڪار هلائي رهيا هئا ته هڪ ٽرڪ سان اڪسيڊنٽ ٿي پيو ۽.... ۽....
 ”ٻه تنهن جو مڙس مري وڌو ائين نه؟“
 ”ها.“

”سنڌ ٿيو، تنهن جي هن چوناريءَ مان چند نه ڇڻي، ٽون ڏکي هئين ۽ هاڻي ٽون سڪي ۽ مان اڃان به برباد آهيان اُڃو ڇا؟ مان تنهن جي ياد ۾ جلندو رهيس. ٽرڪي بڪاري بڪاري ڪيئن ۽ ڪهاڻين ۾ پوندو رهيس. اڄ ڏينهن ٽائين تنهن جي ياد مان دل ۾ سائڙي وٺو آهيان. ايترو پيار ڪيو آهي مون ٽوسان.... ٻر.... ٻر....“

اس ڪر ڊاٻڪ بس ڪر، اڳتي ڪجهه نه ڇڻي معاف ڪر مونکي معاف ڪر. مان اُن ڪيل ڀل جي زبردست سزا ڀوڙي رهي آهيان، ڀوڙي چڪي آهيان. مون ٽوڪي ٽڙٽار آهي نه.... ٽوڪي مان ڏکي ڪيو آهي نه، نيڪ آئون جيڪا سزا ڏيڻ چاهين ٽوڙي مونکي تنهن جي سزا خوشيءَ سان قبول آهي. مان... مان ٽوڪي هاڻي ڏکي ڏسڻ ٿئي چاهيان ٿئي چاهيان ڊاٻڪ ٿئي چاهيان.“ ٻيڻا ڊاٻڪ جي پيرن تي ڪرندي چيو.

ٻيڻا جي ڳال تي گرم گرم ڳوڙها ڪرا. هن ڪنڌ کڻي مٿي ٺهاريو. هن ڏٺو ته ڊاٻڪ جي اکين ۾ آنسون آهن ۽ لاهي گرم گرم ڳوڙها جيڪي ٻيڻا جي ڳال تي ڪرڻا آهي ڊاٻڪ جي اکين مان اڪل هئا.

”ٻيڻا! ڊاٻڪ ٻيڻا کي پنهنجن ٻانهن ۾ جهلي مٿي ڪيو ۽ ٻيڻا جي اکين ۾ ٺهاري پئي ڇڏيو.“ ٽون.... ٽون مون کان سزا گهري رهي آهين نه؟

”ها ڊاٻڪ ٽون جيڪا به سزا ڏيندين مان خوشيءَ سان قبول ڪندس.“

”ٽوڪي سزا ڏي ضرور ڏي. تنهنجي سزا آهي ته ٽون منهنجي ٻانهن ۾ جڪڙ جي وچ ۽ مونکي هرگز ڇڏي نه وڃ. اها ئي تنهنجي لاءِ سزا آهي ٻيڻا.“ ڊاٻڪ ٻيڻا جي ٻانهن ۾ ٻيڻا کي جڪڙي ٻيڻا جي چوڻ تي چمي ڏي.

”ڊاٻڪ.....!“

”ٻيڻا.....!“

ٻئي هڪ ٻئي جي آغوش ۾ جڪڙجي ويا!

ٻڪار ڪري رهي آهي ڇو جو سارو جيون تنهن جي ساد ۾ ٽڙي گذري وارا
انجو ڇا؟

”دٻڪ مان هينئر پراڻي ٿي چڪي آهيان ۽ مان تنهن جي نه آهيان. هن ٻينا ۽ هن
ٻينا ۾ رات نهين جو نئون آهي دٻڪ ۽ ٿر جهڙي ماڻهوءَ کي انهن ڇوڙو شوبا
ٿر ٽڙي دٻڪ. ٿون... ٿون... هينئر ائين ٿر سوچين ته مان شادي شده عورت آهيان.
ان ته ميان ليکڪ آهيان ۽ ٿر جهڙي ليکڪ جي ته دنيا عزت ڪري ٿي ۽ عزت سان
ٽسي ٿي ۽ ٿر جهڙي شخص جي دماغ ۾ ههڙا هلاڪا، گندا ليح بهال اچن اهو منهن جي
سجڻ کان ٻاهر آهي. دٻڪ ٽوڪي شرم اچڻ گهرجي.“

واه! واہ!! ڇا ته ٻالائي رهي آهي. ٿون مولڪي ڏکي ڪري وٺين تنهن مهل
ڪاڏي وار هو تنهنجو چوڙو، منهنجن سندن، ارمانن کي مٽيءَ ۾ ملائي ڇڏيو ٿو. منهن
جي زندگيءَ جي هر هڪ ڏور مشهور کي اڏائي ڇڏيو ٿو!! منهن جي اڳيان گلن بدران
ڪندا رکي ڏنڊ ٺهي وٺين ٿون!! تنهن مهل ٽوڪي شرم نه آيو ۽ اڄ ٿون مولڪي شرم
ٻڪاري رهي آهي؟ تنهن وقت دغا باز - بيرغا - مڪار ڇو بڻجن!!؟ جواب ٽي؟؟؟
”ٻنڌو دٻڪ معاف ڪر... مان... مان...“

”مون ٽوڪي سچو ٻار ڪيو آهي ٻينا بلڪل سچو. پر... پر ٿو منهن جي ٻار جو قدر
نه ڄاڻو ۽ ٿو ٻار جو ايمان ڪيو. مان ٿو ڪا سراءِ هڪ ٻل به نٿي رهي مگهيس هڪ ٻل
نه ٿو ان وقت ان سارو ٿي بچي منهن جي ٻار کي نه سڃاڻو. مولڪان هميشه هميشه
لاءِ جدا ٿي وٺن ۽ مولڪي وڻ ۾ اڪيلو پڪڙي لاءِ اچي پراڻي مرد جي والده ۾ جهڳهه
وولي ٿو!!“

”بس ڪر دٻڪ بس ڪر ۽ اڳيان جي خاطر بس ڪر. (وڙهي ٿي) ٽوڪي ڪهڙي
بهر نه ٽوڪي ڇڏڻ بعد منهنجي ڪهڙي حالت ٿي آهي. منهنجي دل ٻڪاءُ جي آڱهه ۾
چلي رهي آهي. منهنجي جيون ۾ باهه لڳي ويئي آهي دٻڪ لٽي ٽوڪي ڪهڙي بهر
مون شادي ڪرڻ کان انڪار ڪيو ۽ مولڪي زبردستي شادي ڪرائي ويئي. منهن جو
مؤس دارون پيندو هو ۽ چوڻا ڪندو هو. مان منهن جي مؤس کي ان حالت ۾ ٽسندي
هئس ته منهن جي آتما ٽوڪي ٻڪاريندي هئي صرف ٽوڪي ۽ گڏو گڏ ان ڪيل ٻل
هي آڱهه ۾ چلندي هئس پر... پر...“

”ڇٽو ڇٽو. ڇٽو جو ٿي وٺين.“

”آهه...“
منهنجي اهي خراب عاد ٿون زور وٺندون وٺن. هڪ ٽي

ونادار آهين! ڪلهه ٻاهه. اکين ۾ آنهون آئيندي ڏاڳ هليو وڃي.
 بيٺا واٽن وانگر هيڏانهن هوڏانهن تيار ٿي لڳي. پنهين جي ٻيل تي ڀڄڻاڻ لڳي.
 هٿ ڏنڻا ڪري پڪار ٿي لڳي "ڏاڳڪ... ڏاڳڪ... ڏاڳڪ... موٽي معاف ڪر ڏاڳڪ مان...
 مان ٽوڪي سڃاڻي ڪرڻ سگهيس. موٽي معاف ڪر ڏاڳڪ..."

اوچتو بجلي ڪڙڪڻ جو آواز آيو ۽ ائين ڪان چوڪ لڪري وڃي.
 "توهان ڪهڙن خيالن ۾ گرهجي ويا هئا؟"
 "هون!... خيال... بس ائين ئي ڪجهه وڃار اچي ويا. لڳي ٿو نرسانه بسڌ
 ٿيندي ڪرڻ مان واپس ڪيئن ويندس."
 "هاڻي توهان هڪ آيا ئي آهيو ته ٿوري پٿر، نرسانه ٽپتڻ جو امڪان ڳهٽ
 آهي."

بيٺا وري گهٻرائڻ لڳي. هن ئي ائين لڳڻ لڳو ته جلد نرسانه بسڌ ٿي ۽ هي هتان
 رواني ٿي وڃي. هڪجي ڪنن ۾ ٻار ٻار ڏاڳڪ جا چيل لٽ گولڻڻ لڳا ته "تون ڏهاڙو
 مڪار، ٻه رڻا آهين. ڪاڏي وڃي تهن جو آدرش ۽ ٿون ڪيتري وڏاڏار آهين ائيني خبر
 موٽي پئجي چڪي آهي... هيءُ ڏس مان ڪٿار نه آهين ۽ نه ئي مڏهن جو اڪسيدنت
 ٿيو آهي ۽ هلي وڃ هتان ۽ موٽي پنهين جي مقدوس شڪل وري نه ڏيکارجانءِ. هلي
 وڃ هتان... هلي وڃ هتان."

"مڏهن جو مالڪ ايتري ڏاڍا ڪان لٽو ڪندو آهي... مڏهن جو مالڪ..."
 هن ڪنن تي هٿ رکي چڱا. هڪجي گهٻرائڻ ٿي لڳي. هيءُ ڏڪڻ لڳي.
 ان وقت ئي هڪ ڪار ٻڌڻڪر جي ڪمپاڙو ٻه اچي بيٺي.
 "وجهه صاحب اچي ويا."

بيٺا جي سڀني ۾ ڏڪ ڏڪ لڳڻ لڳي ۽ ڏڪڻ لڳي.
 وجهه ڳوٺ ۾ داخل ٿيندي چيو "رميش... اوچتو هن ڏڪڻ لڳو هڪ عورت هين.
 ڏانهن پئي ڪري پئي آهي." "رميش هيءُ عورت ڪير آهي ۽ هن وقت هڪ ڪهڻ.
 آئي آهي."

"وجهه صاحب، مان نرسانه ۽ ٻيو هروا هي ڪري پنهين جي جاءِ لاءِ هڪ آندو.
 رورس بس هينئر وڃي رهي آهين..."

”ها ٻينا اهو سچ آهي، انڪري ئي نه چيو ٿي ته.....“
”دٻوڪ هي ٿون.....هي ٿون ڇا چئي رهيو آهين؟ تههجي اڪه.....“
”ها، منهنجي هڪ اڪ خلاص ٿي چڪي آهي ٻينا.“

ٻينا جي دماغ ۾ ويچارن وڙهي طوفان مچي ويا ”هيءُ.....هيءُ ڇا ٿي ويا مان....
مان.... دٻوڪ سان شادي ڪيان؟ پر..... پر..... دٻوڪ نه هڪ اڪه وڃائي چڪو آهي
هن سان شادي ڪيئن ڪيان؟ پر..... پر..... مان جي نه ڪيان ته دٻوڪ جي دل تي
ڇا گذرندو؟ مان دٻوڪ کي پيار ڪيو آهي، منهن جي پيار جو ڇا ٿيندو؟ مان دٻوڪ
کي ڇڏي به ڪيئن سگهان؟ پر منهن جون ساهڙون ڇا چونديون؟ منهن ڇا مائست ڇا
چوندا ته..... ته اهو هڪ ڪاٿي سان شادي ڪئي؟ سنو ٿيو جو دٻوڪ ٽوڪي ٻڌائي
ڇڏيو. ٿون پنهنجي زندگي دٻوڪ سان شادي ڪري برباد نه ڪر ٻينا نه ڪر تڏو وٽ ڇا
نه آهي تڏو دولت، حسن، ٽوڪي دٻوڪ کان به سنو ڇو ڪرو ملي ويندو ٿون.....“
”ٻينا ٿون ڇا سوچي رهي آهين!.....“

”هان.... مان مان...“ ٻينا گهٻرائڻ لڳي.
”ٻينا ائين گهٻرائين جو پٽي؟ مون نه ٽوڪي اڳر ئي ڇيو ته ٿون ٻڌي نه
سگهندائين. جي ٿون مون کي چاهيندي هجن ته منهن جي ٻانهن ۾ هلي آءُ جي نه
چپ چاپ هلي وڃ، مان ائين سمجهندس ته ٻينا نالي جي ڪاٿي لستري منهن جي
زندگيءَ ۾ اٿي ئي ڪولهي.“

ٻينا اڄهن به پڇي ويئي ته ڇا ڪري. پنهنجي پياري دٻوڪ کي قبول ڪري
يا هن کي ائين پنهنجي زندگيءَ مان ڪڍي ڇڏي جيئن ٿو پنهنجي گذري وڃڻ بعد تارايخ
جو پٿر ٽاڙي ڦٽو ڪيو آهي. ڪجهه سوچي هوءَ اٿي ۽ بجاءِ دٻوڪ جي ٻانهن ۾ وڃڻ
جي هوءَ چپ چاپ آهستي آهستي قدم ڪٽندي وڃڻ لڳي.

پٺيان دٻوڪ چيو، ”ٻينا تون منهن جي پيار جي مزاک اڏائي آهي. تون بيوفيا
مڪار، دوکيماز لکتن ۽ مون کي ٿرمان اهڙي اميد ڪر نه هڻي ٻينا. ڪاٿي وڃي وڃي
جو آدرش! هوڻ!! تون ڇا آدرش لستري پڇي سگهندائين؟ اڙي مان ته پنهنجي
لستڪان ولي رهيو هوس لستڪان. هيءُ ڏس (جسهن لاهي ٿو) مان ڪاٿو نه آهيان مان
سچو آهيان، نه ئي منهن جو انڪسپنڊنٽ ٿيو آهي ۽ نه ئي مون اڪه وڃائي آهي سمجهند
مس ٻينا ڪماري! سنو ٿيو جو مون کي هينئر ئي مٿس پڇي چڪي ته ٿون ڪيتري قدر

”پنا“

”چٽ“

”منهنجي دل ڪجهه گهٻرائجي رهي آهي.“

”مون ڪجهه سمجهيو ڪونه!“

”منهنجي دل ۾ شڪا جو زبردست طوفان لڳو پوءِ آهي پيدا ٿيڻ لڳي رهي آهي.“

”.....“

”نه چاڙ آخر تون ڇوڙ ڇاڻو چاهين ٿا؟“

”نه تون ۽ مان، مان ۽ تون، اسان ائين هڪ ٿي سگهينداسين؟“

”هيءُ توکي اڄ ئي ڄا وٺو آهي ڏاڍو موندڻي ڪجهه سمجهه ۾ نٿو اچي تون“

اڄ هيئن جو پوءِ ٿو ڳالهائين!

”بس ائين ئي منهنجي دل ٽوڙ ڪي رهي آهي. تون موندڻي چاهين ٿي؟ تون“

موندڻي ٺٽي ٻي سامهون ٿي ٿي؟“

”ها، ها مان توکي چاهيان ٿي. مان توکي ٺٽي ٻي سامهون ٿي ٿي. تون ئي نه“

منهنجو سڀ ڪجهه آئين ٿاڳو. منهنجي جان، منهنجي دل جي ٽوڙ ڪن، منهنجي رور“

رور ۾ تون ئي سڀال آهين ڏاڳو.“

”موندڻي ائين لڳي رهي آهي ته شايد تون.....“

”ڏاڳو تون مون تي شڪ نه ڪر. ڇا تون منهنجي ٻياري جو امتحان وٺي رهي“

آهين؟ اسان ٻنهي هڪ ٻئي کي چاهيو آهي هڪ ٻئي کانسواءِ رهي نٿا سگهون. مان“

توڪي تمام گهڻو چاهيان ٿي. مان ٺٽي ٻي سامهون ٿي ٿي. موندڻي وٺي وٺي ڪر ڏاڳو.“

”بس مان توکي ڪجهه ڇوڙ چاهيان ٿو. تون ٺٽي سگهينداسين؟“

”هي ٻڌو! اڄ توکي ئي ڄا وٺو آهي ڏاڳو. آخر تون ڇوڙ ڇاڻو چاهين ٿا“

صاف چوڻ ٿو ٻڌائين.“

”تون ٺٽي سگهينداسين؟“

”تون چٽ نه سمجه.“

”مان..... مان .. اڪيڊنٽ ۾ هڪ اڪو وڃائي وٺو آهيان.“

”ڏاڳو!!“

ڪيترائي ئي وقت کان چاهيان پيئي ته مشهور ليکڪ وڃي سان ملان ۽ آڄ، آڄ قدر تي هن پاسي اڪرڻ ٿيو ۽ مان وڃي جي ئي گهر ۾ پناه ورتي اٿم. ڪجهه ڏار جي شالتيءَ بعد،

”هان ولو چالھ!“
 ”چا! چالھ! ٿر آڃائي ٿڪليف ورتي.“

”ان ۾ ٿڪليف ڪهڙي ۽ ارساس پئجي رهي آهي، ٿڌي هوا لڳي رهي آهي ۽ سيءُ به لڳي رهيو آهي سر ۾ چالھ لاهي وٺان.“
 ”مهراڻي!“

هوءَ روم ۾ چؤ طرف ٺهارڻ لڳي. پٽن ئي وڏن وڏن نينائن جا ڦرڻا ٿيڻ لڳا هئا. ڪوبه خالي ڪري ٿيل ئي رکندي چيائين ”ٿلهو مالڪ ڪيڏانهن ويو آهي جو آڃان ٿانهن ڪونه موٽيو آهي!“

”هو هڪ ليکڪ سمنان ۾ ويا آهن. ارساس جي ڪري ٿر سي پيا هوندا.“
 ”.....“

”.....“
 اڃانڪ هن جي نظر ٿيل ئي رکيل ٿر تي پيئي هس کان چوڪ ڪري ويو. هيءُ ڦوٽو هس! آهي ته ڏاڳ آهي. پر..... پر..... ڏاڳ جو ڦوٽو..... هن چوڪري طرف منهن ڪري چيو ”هيءُ ڦوٽو.....“

”هيءُ! هيءُ ئي ته آهي وڃي صاحب!“

”هيءُ..... هيءُ..... هيءُ ئي وڃي صاحب آهي!“
 ”ها.“

هن چئن ۾ چيو هيءُ ته ڏاڳ آهي. هن ٿر ڦيرائي وڃي رکيو آهي. هن جي من اڳيان ماضيءَ جو نظارو گهٽ ٿيو. ڪو وقت هو جو هيءُ ۽ ڏاڳ اچي هڪ ئي واليج ۾ گڏ پڙهندا هئا. انهيءَ ڄڻ نظرون هڪ ٻئي سان گڏجاڻي ڪري گهاٽل ٿي وڃن هون. انهيءَ جي ڏانهن ۾ هڪ ٻئي جي لاءِ پيار پيدا ٿيو. هڪ ٻئي کي غريب سمجندا هئا. هڪ ٻئي کي نه ڏسندا هئا ته ڪنهن کي به آرام نه ايندو هو. انهيءَ شاديءَ جا ڦول ڪٽيا هئا. پر ان وچ ۾ ڏاڳ ڪجهه ڏينهن لاءِ اهر وار هو ۽ موٽڻ هڪ ڏينهن هڪ باغ ۾

”پر..... منهنجي سڀني ڏاڏي کان سخت لڙت آهي.“
 ”لڳ آهي، پر جي هر غصي ٿا ته مان هلي ويندس. هن مڙسالي رات ۾
 اڪيلي مان ڪيئن وڃان.....“

”جيڪا توهانجي مرضي“ چوڻدي ٿو- ڇوڪرو اندر وڃي ڪمري ۾.
 ٿڌي هوا ۽ نرسات جي ڪري هوءَ ٽڪي نه رهي هئي.
 ”توهان ٽڪي رهيا آهيو ڇو همت وڃي ٿي رهي آهي.“
 هوءَ ڪرسيءَ کي ٿورو ٽوڙڪ چڪي ڪالهن مان اڪر ٿڌو ٻاهه جي اردنگ وٺي
 ڀرپور کي ڪمري ٽڪي لڳي.

”ڪن ٻيل ٻڌو.“
 ”لنهنجو مالڪ اُستري کان ايتري لڙت ڇو ڪندو آهي؟“
 ”معلوم ڪانهي.“

”پوءِ از ائين ڪيئن سمجهيو آهي ته هو اُستري کان لڙت ڪندو آهي.“
 ”مڙسالي ائين ڪم ڪندو ڇو ته هو اُستري کان لڙت ڪندو آهي. داخل ٿيڻ جي
 سخت منع آهي.“

”هن ڳهر ۾ اهو ڪو نظر ڪونه ٿو اچي.“
 ”منهنجو سڀني اڪيلو رهڻ پسند ڪندو آهي. هن شادي نه ڪئي آهي.
 ماڻهن کي ڇڏي صرف اڪيلو همت رهندو آهي ۽ رات جو ڏاڍو ٿيندو آهي ڪهاڙون
 ڪوٽائون وغيره لکندو آهي.“

”ڇا منهنجو مالڪ ڪهاڙون ۽ ڪوٽائون نه لکندو آهي؟“
 ”ها.“

”تڏهن ئي هن همت هڻي سٺي ماعول ۾ اڪيلو رهڻ پسند ڪيو آهي.“
 ”.....“

”نالو ڇا آهي تنهنجي مالڪ جو؟“

”وڃي صاحب“

”وڃي!“

هوءَ ۾ ۾ سڄي لڳي ’واو! مان نه ڪيتري نه خوش نصيب آهيان جو جنهن ليکڪ
 جون رچنائون مان عرب ڇاه سان پڙهندي آهيان ان جو روشن نصيب ٿيندو. مان

سزا

□ گرو داس آهو جا ”اچھ“

طوفاني رات، برسات ٿيڻ وسي رهي هئي. ٿڌي هوا زور سان لڳي رهي هئي. هڪ گران ڪار هوا ۽ ٿيڻ برسات جو سامڻو ڪندي آهستي آهستي رستي تي ٻوڙي رهي هئي. هڙي ۽ طوفاني رات ۾ هوءَ ڦاسي پيئي هئي. هن سرچيز ۾ ڪو نه هو نه ڪو هيٺن اوچتو هڙي طوفاني برسات ٻولندي. هوءَ ٿڪي ٻه رهي هئي ته هن حالت ۾ وڃي ته ڪيڏانهن وڃي. هوءَ آهستي آهستي ڪار هلائي رهي هئي. ڪار جيتوڻيڪ شهر ۾ ئي هلي رهي هئي ٿڌهن ٻه هن کي ٻپ ٿي رهيو هو. رستي تي ڪارپارشن جي ٽينن جون بتيون به برسات جي ڪري بند هيون.

برسات اڃان به ٿيڻ ٿي وئي. آخر هن ڪجهه سرچيز ۽ ڪار کي هڪ جڳهه جي ڪمپائونڊ ۾ روڪيو. ان جڳهه جي در وٽ وڃي در کڙڪايائين. در ۱۵-۱۶ سالن جي هڪ ٻار کوليو.

”فرماو“

”هوا ٿيڻ لڳي رهي آهي ۽ برسات به ٿيڻ وسي رهي آهي، ڪجهه وقت لاءِ“

آسرو گهرجي.“

”پر.....“

”پر ڇا؟.....“

”هن جڳهه جو مالڪ ٻاهر وڌو آهي لڳو ۽ اچڻ ٿي گهرجي بنا اجازت.....“

”هن جڳهه جو مالڪ ٻاهر وڌو آهي لڳو ۽ اچڻ ٿي گهرجي بنا اجازت.....“

گهڙي وئي.

”توهان!.....“

”تنهنجو مالڪ ناراض ٿيو ته مان هڪدم هلي ويندس پوءِ نه بس“

هلين ۽ ٻينجي اوج خيالا ۽ سچائيءَ سان سيني جي دالين مان غير ڪڍي ڇڏڻ جو.
 جتن ڪران!
 ”اهو ڪم مان وڌي ٿو شيءَ، نظر ۽ آسانيءَ سان ڪري سگهندس ستش!“

□ □

۽ آخر:

جتي ٻار، سچائي ۽ لڙڻا آهي اتي سڄيجه آسان ۽ آندڻ ۽ بچڻ پري. ٻئي.
 ٻئيءَ جي ٻار ۽ سڀڻ جي ڳنڍ ڦرڻ وڌيڪ مضبوط ۽ اڻڙڻ رکي آهي. ماءُ ٻيٽ،
 نه سڳا ٻار، نه پٽرون ۽ ٻاءُ ٻيٽ هڪٻئي کان جدا وڃي سگهن ٿا پر ٻئي ٻئي هڪٻئي
 کان سواءِ وڳاڻا ٿا گذارين. سو نه ٿين ٿا ڏي ڪڍڻ جو ڇوڙ ڇو هڪٻئي کان ڇڏڻ، ٻيٽ
 سادو جدا رهڻ سو نه ڪن محسوس ٿا ٿين ڪري!

سميش ولڊ ٿي سڄي ساهري ڳهر آڻو. وٺا ٿا آٺاڻي ۽ جي مڃڻ
 سان گڏجي ڳهر آڻي. هن سس سڄي سان نمرتا سان ٻيٽ اچڻ جو واعدو ڪيو ۽ ڪجهه
 گهٽ وڌ هٿ لاءِ معافي ورتي. سس سڄي جي دل ٻيٽي. هن ٿوڻ کي ساڳو ٻيٽ
 ٽٽڪارڻ، اڄ ڇو جتي آهي اتي سڄي چئن جي زندگي بسر ڪري رهيو آهي.

□ □

اڄ ساڳي رڳ هٿ چٽي ڪجهه عرصو اڳي ٻن مٿن جي وچ ۾ روح وهاڻ ٿي هئي!
 سيش چيو، ”ٿڌن مورتون مان ڪڏهن به ڪو نه وساريندس ولڊ!“
 ”مان نه ڪمزور انسان چون ڪمزور ٿي ڪڏهن به ڪو نه ٻڌس هڪٻئي آڻو
 ٿيڻ ٿيءَ سان ائين ڪمزورن سان مٿاڇر ڪرڻ لاءِ ٻار ۽ فتحياب ٿي سگهن ٿا!“
 اڳي مٿن کان هڪ وڏو ٿڪ لڪري وٺو ۽ بچڻ سڀي سان هڙ هڪٻئي جي
 منهن ۾ اٻارڻ لڳا.

سزا

□ گر داس آهوجا "اجهر"

طوفاني رات، برسات ٿيڙ وسي رهي هئي. ٿڌي هوا زور سان لڳي رهي هئي. هڪ گراڻ ڪار هوا ۽ ٿيڙ برسات جو سامو ڪندي آهستي آهستي رستي تي ٻوڙي رهي هئي. هٿڙي ۽ طوفاني رات ۾ هوءَ ڦاسي پيئي هئي. هن سڙچيو ۽ ڪو نه هڻ ڪو هيٺين اوچتو هٿڙي طوفاني برسات پوندي. هوءَ ڏکي ۽ رهي هئي ته هن حالت ۾ وڃي ته ڪيڏانهن وڃي. هوءَ آهستي آهستي ڪار هلائي رهي هئي. ڪار جيتوڻيڪ شهر ۾ ئي هلي رهي هئي ٿڌهن ۽ هن کي ٻپ ٿي رهيو هيو. رستي تي ڪار پارڪيشن جي ٽينن جون پٿرون ۽ برسات جي ڪري بند هيون.

برسات اُڃان به ٿيڙ ٿي وئي. آخر هن ڪجهه سڙچيو ۽ ڪار کي هڪ جڳهه جي ڪمپائونڊ ۾ روڪيو. اُن جڳهه جي ڏر وٽ وڃي ڏر کڙ ڪيائين. ڏر ۱۵-۱۶ سالن جي هڪ ٻار کڙيو.

”فرمايو“

”هوا ٿيڙ لڳي رهي آهي ۽ برسات به ٿيڙ وسي رهي آهي، ڪجهه وقت لاءِ آسرو گهرجي.“

”پر.....“

”پر ڇا؟.....“

”هن جڳهه جو مالڪ ٻاهر وار آهي (جهر اچڻ ٿي گهرجي بنا اجازت.....“

ٿيڙ برسات ۽ هوا جي ڪري چنڊا اچي رهيا هئا. هوءَ بنا ڪجهه چوڻ جي اندر

گهڙي وئي.

”توهان!.....“

”تنهنجو مالڪ ناراض ٿيو ته مان هڪدم هلي ويندس پر نه بس“

هلين ۽ پنهنجي اوج خيالات ۽ سچائيءَ سان سڀني جي دلين مان غور ڪندي چڱو ڄاڻ ڪري
چئن ڪران! "
"اهو ڪم مان وڏي خوشيءَ، فخر ۽ آسانيءَ سان ڪري سگهندس سٽيش!"

□ □

۽ آخر:
جتي ٻار، سچائي ۽ نريٽا آهي اتي سڀڪجهه آسان ۽ آئندڙ ۾ بچڻ ٻريءَ ٿئي ٿو.
پنهنجيءَ جي ٻار ۽ سڀني جي ڳنڍ قدم وڌيڪ مضبوط ۽ اڳتي وڌي آهي. ماءُ پسندي
۽ سڳا ڀائر، نه پٽرون ۽ ڀاءُ پٽ هڪٻئي کان جدا رهي سگهن ٿا پر پٽي پنهنجي هڪٻئي
کان سواءِ وڳاڻا ٿا گذارين. سو به ٽئين شادي ڪيل ڇوڙي جو هڪٻئي کان ڇوڻ هٽائڻ
سانده جدا رهڻ سو به ڪن خيس ڳالهيون ڪري!

ستمس وٺڻ کي سان ڪري پنهنجي ساڃري گهر آڻڻ. وٺڻ به آڻاڪاڻيءَ جي سٽيش
مان گڏجي گهر آڻي. هن سس سڃري سان لهرڻ سان بهش اچڻ جو واعدو ڪيو ۽ ڪجهه
گهٽ وڌ هڪ لاءِ معافي ورتي. سس سڃري جي دل ٻي. هنن لهن کي ساڳيو ٻيڙو
ٺاهي ڏنو. اڄ جو جتي آهي اتي سڳو چئن جي زندگي بسر ڪري رهيو آهي.

□ □

اڄ ساڻي وڏا هٿ جتي ڪجهه عرصو اڳي ان مٿن جي وچ وٽ وڃڻ ٿي هئي!
سٽيش چيو، "پنهنجون ڳالهيون مان ڪڏهن به ڪونه وٺڻ وٺڻ وٺڻ وٺڻ!
"مان به ڪمزور انسان هنن ڪمزور وٺڻ ڪڏهن به ڪونه وٺڻ وٺڻ وٺڻ!
پنهنجيءَ سان انهن ڪمزورين سان مٿان ڪرڻ لاءِ تيار ۽ فتحياب ٿي سگهن ٿا!"
ٻئي مٿن کان هڪ وڏو ٽڪر ڪري ورتو ۽ بيحد سٺيءَ سان هڻڻ ڪري چئي
مٿن ۾ ٻاڙو لڳا.

□ گز داس آهوجا "اجم"

طوفاني رات، برسات ٿيڙ وسي رهي هئي. ٿڌي هوا زور سان لڳي رهي هئي. هڪ گران ڪار هوا ۽ ٿيڙ برسات جو سامڻو ڪندي آهستي آهستي رستي تي ڊوڙي رهي هئي. هٿڙيءَ طوفانيءَ رات ۾ هوءَ ڦاسي پيئي هئي. هن سوچيو ته ڪونه هو ته ڪر هيٺن اوچتو هٿڙي طوفاني برسات پوندي. هوءَ ٿڌي ۾ رهي هئي ته هن حالت ۾ وڃي ته ڪيڏانهن وڃي. هوءَ آهستي آهستي ڪار هلائي رهي هئي. ڪار جيتوڻيڪ شهر ۾ ئي هلي رهي هئي ٿڌهن ۾ هن کي ڊپ ٿي رهيو هو. رستي تي ڪارپوريشن جي ٽين جون پٽيون به برسات جي ڪري بند هيون.

برسات اڃان به ٿيڙ ٿي وئي. آخر هن ڪجهه سوچيو ۽ ڪار کي هڪ جڳهه جي ڪمپائونڊ ۾ روڪيو. ان جڳهه جي ڊر وٽ وڃي ڊر ڪڙ ڪاپائين. ڊر ۱۵-۱۶ سالن ي هڪ ٻار کوليو.

”فرمايو“

”هوا ٿيڙ لڳي رهي آهي ۽ برسات به ٿيڙ وسي رهي آهي ۽ ڪجهه وقت لاءِ سِر و گهرجي.“

”پر.....“

”پر ڇا؟.....“

”هن جڳهه جو مالڪ ٻاهر ويو آهي لڳو اچڻ تي گهرجي بنا اجازت.....“

ٿيڙ برسات ۽ هوا جي ڪري ڇنڊا اچي رهيا هئا. هوءَ بنا ڪجهه چوڻ جي اندر گهڙي وئي.

”توهان!.....“

”تمهجو مالڪ ناراض ٿيو ته مان هڪدم هلي ويندس پوءِ ته بس“

هلين ۽ پنهنجي اوج خيالات ۽ سچائيءَ سان سڃاڻي جي دلين مان غبر ڪڍي ڇڏڻ جو جتن ڪران!

”اهو ڪم مان وڏي خوشيءَ ۽ فخر ۽ آسانيءَ سان ڪري سگهندس ستيش!“

□ □

۽ آخر:

جتي ٻار، سچائي ۽ لڙڻا آهي اتي سڀڪجهه آسان ۽ آندڻو، بطور پويءَ پئي پئجي ۽ جي پيار ۽ سندن جي ڳنڍ ڌرت وڌيڪ مضبوط ۽ اڀرت رکي آهي. ماءُ بست، ۽ سڳا ٻار، ۽ ٻيڙون ۽ ٻاءُ ٻنڀ هڪٻئي کان جدا رهي سگهن ٿا ٻار پئي پئجي هڪٻئي کان سواءِ ويڳاڻا ٿا گذارين. سو به ٿين شادي ڪيل جوڙي جو هڪٻئي کان ڇهه مهينا ساندو جدا رهڻ سو به ڪن محسوس ڳالهين ڪري!

ستيش ولود کي سان ڪري پنهنجي ساهري گهر آيو. ملا بنا آناڪائيءَ جي ستيش سان گڏجي گهر آئي. هن سس سهرڙي سان نمروٽا سان پيش اچڻ جو واعدو ڪيو ۽ ڪجهه گهٽ وڌ هٿ لاءِ معافي ورتي. سس سهرڙي جي دل پئي. هنن ٻنهن کي ساڳيو پيار ڏيکاريو. اڄ جو جتي آهي اتي سڄي دنيا ڪري رهيو آهي.

□ □

اڄ ساڳئي وقت هڪ جتي ڪجهه عرصو اڳي ان مٿين جي وچ روح رهاڻ ٿي هئي!

ستيش جيرو، ”ٺهينجون مهريانجون مان ڪڏهن به ڪونه وساريندس ولود!“

”مان نه ڪمزور انسانن جون ڪمزوريون ڪڏهن به ڪونه پڇس ڇاڪي اهو

بهاڙيءَ سان انهن ڪمزورين سان مقابلو ڪرڻ لاءِ تيار ۽ فتحياب ٿي سگهن ٿا!“

ٻنهي مٿين کان هڪ وڏو ٽهڪ نڪري وٺو ۽ ٻيڙي سان هڪ هڪٻئي جي

منهن ۾ ٽپاڙ ٿيا.

ڏهن لکين ڪراء نه هئڻ خسيس ڳالهين ۽ اڃا ئي هونڌ ۽ ضد ڪري نه صرف توهان
ٻنهي ڌرين جي همترو سهڻو ٻيو آهي پر ساڳئي وقت نالو به ڪو ٿيندو رهيو آهي.“
”اهي سڀ ڳالهيون مون کان نه ٿينديون وڻوڊ! اهي ڳالهيون منهنجي سپاء به وڃن
ٻائي نعيمون سگهن. مان چالو حالت ۾ ئي خوش آهيان. هن حالت ۾ ئي پاڻ کي هيرانط
جي ڪرڻش ڪئي اٿم.“

”مان تنهنجي ڪمزوري سمجهي سگهان ٿو.“

”ڪمزوري؟ نه وڻوڊ، ان کي ٽون ڪمزوريءَ جو لڳ نه ٿي.“

”مان زور ڏئي چوندس ته ٽون گهڻن ڳالهين ۾ ڪمزور رهيو آهين!“

”ڏس وڻوڊ، مون کي ڏپ آهي ته اسان جو هيءُ بھت اسان جي مٿس ڪي چيو
نه رٿائي.“

”مون کي بھت ڪرڻ ۽ ڪوبه اڌ ڪار يا وڃار ڪرڻي سٽيش! جيڪي ڪجهه
منهنجي نظر ۾ صحيح اچي اهو تنهنجي اڳيان رکڻ چاهين اٿم. تنهنجو دڪ مان پنهنجو
ئي ٿو سمجهان انڪريءَ مون کي تنهنجي مسئلي کي شخصي مسئلو سمجهي حل ڳولھڻ
جو خيال آيو.“

”ان لاءِ تنهنجي وري نه مھر ٻائي. خير ٿيڪ آهي، مون کي ڪجهه وقت سوچ
ڪرڻ ڏي وڻوڊ!“

”تنهنجي دل جي وڌڻ کي پوريءَ طرح ڄاڻي سگهان ٿو سٽيش!“

□ □

۽ ٻئي ڏينهن:

”مون ڪلهه رات چڱيءَ طرح سوچ وڃار ڪيو ۽ ڇڏيو ته تنهنجي سمجهاڻيءَ ۽
صلاح ۾ سچائيءَ جو جزو وڌيڪ آهي.“

”۽ ان فيصلي تي ٻه ٽن ساهري گھر وڃي ملا ڪي پر ڇاڻي، سس سهرري
سان صلاح ڪري، ماءُ پيءُ کي سمجھائي پنهنجي فرض ادائيءَ ۾ سويار و ٿيڻ جو هوش
ٿو رکين، ائين نه؟“

”نه صرف ايترو پر منهنجي مرضي آهي ته ٽون به دن سان گڏجي سڀني وقت

"اچا! ڳالهه اتي وڃي پئتي! پر تون چوڻو ٿو وڃي ڪيس وٺي آيون؟"
 "اها اسان جي شان وٽان ڳالهه ڪانه ٿيندي. عورت اسان جي موڪل ڪانءِ بيڪ
 ٿور رسي وٺي هئي. چوڪري البس پيڙهي هڏ سان آهي."
 "پر مان ڪوڪر ٿيندي ڇڪي ٿي عجان ۽ وڃي ساڻس ٿوري شين جي ماءُ پيءُ سا
 ڳالهائي هن کي وٺي اچان."

"مان مڃان ته ڪٿي پر مدد ڇا ماءُ پيءُ نه ڏيندي ڳالهه سان آهن."
 "ان حالت ۾ ٿيندي پئتي ڪڏهن نه واپس ڏور ڪانه ايندي. ڪڪ نه ڏوڪي
 مڙ ٿو ٿي ڀوندو."
 "ميسوس ڪرائو."

"نه تون مات ڪري ويندين؟ ٿيندي؟ پئتي؟ جي ڀنگسي انهن ٿي پنهان
 ڪندين؟"

"ڀنگسي ڪناري ۾ ڇوڙ ٿي نه ساهي هئي؟ ڪنوارو هٿ ڇا پنهان آهي؟"
 "هتي سوال ٺاهي ٿو ڇوڙ ڇو آهي، سس!"
 "مڃي سگهائو."

"اها، تون اتي ٿو ٿي سمجهي رهيو آهين؟"
 "ٿيس وٺو، توکي اندروني ڳالهين جي ٿورو سڌ نه هئڻ ڪري تون اهڙو طرح
 انصاف ڪري ڪونه سگهين."

"جتي ٻار ۽ ڀاءُ اتي انصاف سان ئي انصاف ۽ ڪو سوال ٿي ٿو اتي
 ٺهڻو شين ٿيندي پئتي سان سڄو ٻار ڪونهي؟" ڏوڏ مذهبي ڪل ۾ چيو.
 "ڇو ڪونهي؟ پر ڳالهه هڏ ٿي وڃي چڪي آهي ۽ اتي ڏوڏون ٿيندي هڏ
 ان نه ٻار اتي ڪونه ٿوڙو ٻاري ڪونه سگهندو."

"تون انهن ٿو سمجهين پر مان ٿو سان ان ڳالهه ۾ سمجهه آهي ته سڄا سڄا
 دن ڪاٺي وقت کان مارل ٿو لڳن، منجهل ٿو معلوم ٿين. توکي هڪ هٿ ۽ ٻي
 ملاڪار جي ڏوڪو آهي جنهن جي ڏوڪو مان توکي هر وقت آگاهه ڪندو ره
 وري نه توکي اها ٿي وٺي آهي ته تون ٿيندي پئتي ڏوڪي آهي
 سس. ٿوري سان نه ٿو سان پش آه. ٿيندي ماءُ پيءُ کي چڱي طرح

سسٽس ڊاڪٽر کي گھرائڻ ٻڌران اچي پنهنجن مٿان مٽي ”نئين مان پنهنجيءَ ڌيءَ کي اچي بخار ٿيو آهي..... پاڻهي لهي ويندس..... وڃين پڻ بس ڪري..... پنهنجيءَ نڊ خرام ڪري ڇڏ ٿي.“

ٻئي ڏينهن نرمل ڄي معصوم ڌيءَ هٿڙي ايمان ۽ ذات واري دنيا کان هميشه هميشه لاءِ وداع ٿي وئي. نرمل جو نه هنياءُ ٿي ڦاٽي پيو ۽ هوءَ ورلاپ ڪرڻ لڳي پر سسٽس اُنڊر ٿي اُنڊر ۾ خوش هئي. مڙس کي چوڻ لڳي ”ڦٽو ٻيءَ جتي پياين چنجال کان.... نه ڌيءَ جا پويان سور ڪو گھٽ آهن ڇا....“

ٻئي ڏينهن جڏهن ڦٽو گھر آيو تڏهن ماڻس اچي اڳيان ڪوڙا ڳوڙها ڳاڙهندي چيو ”پٽ اسان نه گھٽي هئلا هلاياسين..... پر نياڻيءَ اسان کي نه لهڻو هڙ..... وڃاري ٻرڻي اسان کي ڇڏي هلي وئي.....“

ماءُ جي مراد پنهنجي زال ٿي ڏرو ٻه وشواس نه ڪيو نه سندس ڌيءَ مٿي نه.... ماري ويئي آهي. چوندا آهن ته ڦٽ مڙي ويندا آهن وڻا نه وسرندا آهن. نرمل ڌيءَ جي اُٿس، غم، ساهرن جي ڏاڍائي ۽ مڙس جي بيروخيءَ سبب اُنڊر ٿي اُنڊر ۾ لڳڻ لڳي. هاڻ هوءَ پاڻ کي ساري جهان ۾ بيوس، بيچا ۽ اُڪيلو سمجهڻ لڳي. زندگي ان لاءِ هاڻ بي مطلب ۽ هڪ زهريلو ناسور بڻجي چڪي هئي. هڪ وار نه سوچيائين اُن کان ته مڙس ٻئي پر ٻيءَ ماءُ کي آباڻي امانت جي حفاظت جو ڏنل وڃن ياد ڪري هوءَ وقت جي هٿن ۾ گھلجندي رهي.

هڪ ڏينهن ڪنهن واقف اچي جهڙمل جي ڪنن ۾ ڇيڏ ڪ وڌو ”جهڙمل ٿو به. ڪنهنجي اچي کانءِ ٻڌي ٿئي ڏري ٿي..... پنهنجو پٽ جي ات سؤ. هزار ڪمائيندڙ هجي ها ته پنجاه هزارن کان گھٽ نه وٺان ها!“

بس انهيءَ ڳالهه جهڙمل ۽ سندس گھر واريءَ کي شيطان ٻڌائي ڇڏيو. نرمل هنن کي راهه ۾ ايندڙ ڪنڊن ۾ ڇڏي اڳڻ لڳي جنهن کي هميشه هميشه لاءِ هٿائڻ چوڻ هو لاپاڪ وٽائون رٿڻ لڳا.

۽ هڪ رات جڏهن ڦٽو به گھر ڪونه هو ۽ ارملا ٽڪي ٿئي هئڻ سبب پنهنجي ڪهري ۾ گهريءَ نڊ ۾ ستل هئي، انکي سس، سڙي ۽ ڏارس زوريءَ ٻڌي اٿارو ۽ منهن بند ڪري، پنهنجن کان چڪيندا رنڌڻي ڏانهن گھاريندا وئي آيا. ان دوران هن بچاءُ لاءِ گھڻي رڙائون واکا ڪيا پر سڀ بيڪار ثابت ٿيا.

مان لڙڪا ڌارائون ٻڌجي وهڻ لڳا. سس - سهري جو هيءَ راکشي روپ هن ٻهراون
دعويٰ تي نه ڏاڍو هو.

ڪجهه ڏينهن کان پوءِ جڏهن نرمل ٻهراون دعويٰ ٻيڪي وڃڻ لڳي تڏهن سسٽس
ڪن ڪڙ ڪاٺيندي چيو ”اڳر پوءِ ٽڪاڻي وٺي اچجانءِ.....“

نرمل سسٽس جي ليمٽ ٻانهندي به چپ رهي.
هيڏانهن ٻئي ڳچي ۽ آڱرين ۾ ٻيٺا ۽ منڊلون پيل ڏسي نرمل جي ماءُ حيرت وڃان
پڇيو ”پٽ! مير نه آهي نه..... ننڍڙا ڳو. ٻه ڪيڏانهن ويا آهن؟“
”نه اها، اها ڳالهه، نه آهي. ڪاڏان به ڦرلڪ وڌيڪ هٽڻ ڪري مان ڳهه آئي ئي
جڏي آئي آهيان.....“

اهڙي ٻڌي ماڻس سامهه جو ساهه کنيو.
نرمل ٻنهي ماڻهن جي شراب مالي حالت ڏسي ٽڪاڻيءَ واري ڳالهه ئي
آڻي وئي.

ساهري موٽڻ وقت جيڪو به دنيا - لپتيءَ موجب راهي ڏٺو سو وٺي گهر موٽي.
اڻٿاق سان ماڻس کان ڪو ڀارن لاءِ ٽڪر ڏيڻ وسري وڌو هو پوءِ نه نرمل اڃان ساهري
گهر ڳوڙهي مس نه سسٽس اچي مٿي نه هڪ نه ٽڪاڻي ڪونه وٺي آئينءَ، مٿان وري
ڀارن جو ٽڪر به کائي وئي ماڻهن..... ٻنهي ماڻهن کي ڇا سچ وٺي آهي جو
منڍجي هڙس کي بهرادو ڪري ڪڍار اٿائين..... ماءُ جند ڪڍي نه به ڏيئي آساني....
ماڻهو ٻاڏ نه کائي به ٻهراون ڏيئي ڪي ڏان ۽ ماڻهن.....؟“

نرمل مٿي به مات نه مٿي به مات ڪري سڀ ڪجهه برداشت ڪندي رهي پر
سسٽس نه ڇڻ مڙيارت مڇائي ڇڏار. سگهو ئي جڏهن نرمل جو ننڍو ڀاءُ ڏٺو ڪڍي آيس
تڏهن سسٽس ٻڌار چڪاڻڻ لاءِ ڀاڻس کي به بهرادو ڪري ڪڍار..... ڪجهه به ڪونه
ڏنائينس. پر وڃاري نرمل جي ماڻهن کي ڪين ڪڇيو.

نرمل جو وڏو ڏاڍو ڪنهن اولنجي گهر مان پُر ٿيل هو جنهنجي ڪري انسان سدائين
ڪا نه ڪا هڙ - بدڙي پئي ايندي رهندي هئي. پوءِ نه بس نرمل جي سس اچي نرمل
جي ماڻهن مٿان طعن جو وسڪارو ڪندي هئي - ”ماڻه نه وڏي نهن جا... مان وارا...
شان وارا... ڪين ننڍيءَ جي ماڻهن وانگي سڃاڻ ۽ سڃاڻ.“
اهڙيءَ طرح ڪڏهن ٽڪاڻي ڪڏهن هڙ - بدڙي نه ڪڏهن ڏٺو وار جي ملت -

”ساڻا! هيءُ نسلءَ جو پٽو ڏيئي هٿ جوڙي ناسون.“

وڏين ڌارن جو مال ۽ سڻي - سلڇڻي ٺهڻ ڏسي همڙا مل ۽ سندس گهر واريءَ جو واس ڦاٽي پيو. هنن کي سڀني ۾ به اميد نه هئي ته رٿائو ٿيندڙ ماستر وٽان ڪو هٿي هٿمند ڏئي ۽ ڏن پئي ملندا. سڀني زال - مڙس جي لپٽ بند ٿي وئي ۽ هٿر پٽيئي سڀ ڏاڍلداس کي سرلي ڪڪڙي سمجهي موقعي جو فائدو وٺڻ جا نه لاهڻ لڳا.

اڃان شاديءَ کي گذرتي مهينو مس ٿيو هوندو ته ڪڪڙي ڏينهن ٿرملڻ جي سس ڏيندي ۾ ڳٺائي ڀڙڻ جو پٺاڙو ڪري، غيٽيون مٿيون ٻڌائي ٿرملڻ کان سڀ ٻڌ ٿوري ورتا ۽ ڀلي - پالي ۽ صاف ڏن ٿرملڻ ان وقت اٺ لک نه ڪٽي پاڻ اندر ئي اندر ۾ پٿر پٿي محسوس ڪيائين ته هوءَ ڪهڙي نه عوڻ نصيب آهي ڇو هٿي اڙڪي ٿوڙي ۾ پٽيئي ساعرن کي ڪر اچي رهي آهي. ٻڌ لاهي ڏيڻ وقت ٿرملڻ جي ڏهن ۾ آهي اکر ٿري آيا هئا جهڪي پٿر وداع ٿيڻ وقت هنکي سکيا طارو چيا هئا. پٿر ڇو هو - نون پٽ ۽ ڪڪڙن ماءُ - پيءُ کي ڇڏي ٻين ماءُ پيءُ وقت ٿي وڃين..... وڏا ڇٽي ويا آهن پيءُ ملهائيندو پٽيڇو، سڀري سندن نانءُ..... اسلامه اهڙو هاجانه جڏهن سڀني ڏرين جو نالو ڪڍائين. پٽ جهڪي سڪار ۽ اصول هن گهر جا رهيا آهن سي اهاڻي امانت اٿي..... ڪجهه به ٿي وڃي انهن تي ٿوڙ تائين قائم رهجانءِ.....“

ڏوڙ ڪرڻا اڳئيندي ٿرملڻ پٽيئي پيءُ کي ٺٺا ٿي امانت امانت ۽ محاطف ڇو وڃن ڏاڍو هڻو.

□ □

ڇهن نذر. وڃان ٿرملڻ پٽيئي ٻڌ لاهي ڏنا هئا اهو نذر ڪجهه ئي ڏينهن ۾ ڪاڍو ٿي وڌو. ان ڏينهن جڏهن هوءَ اوطاق وٽان لنگهي رهي هئي تڏهن سڀني ڏوڙا سڀري کي لاهي اکر ڇڏي ٻڌائين -

”ٿورو پيءُ، ٿرملڻ وارا ٻڌ ڪٿي وڃن هاڻي مڪين پٽڪ - پٽڪ ۾ رکي اچو، ڪٿي اهي ٿرملڻ ڏسي ورتا ته ڏنا ٿي ٻڌائون.“

”تون به ٿورو ماءُ اڃاڻو پٽي ڏهن..... مٿيون پڙ آهي..... ڪو ڇو وي نه سڏهن هڪ اکر به نه ٻڌائين سڀ - سڀني.“

سڀ ۽ ڪو به اکر ٻڌي هوءَ ڦٽن ٿي اچي پٽيئي ڪري ۾ ڪري. اڳين

آبائی امانت

۵۔ ار جن کر پلا ٹی

واحد جا وار خان اڳا هئا. ٽار بندڙ ٿي سبب هر ڪو ساڄو رهي کائي - پي وڃين
هندن به سڪو آڏو ڪيو. گهڻيءَ به ٿرندڙ روڊ لائيت ڪيئن ٿي هنن ڪسان بند عظيم سبب
اونده چائيل هئي. واحد جو هن سنائي ڪي رکي رکي سر نه هراڻون موندڪا بگائي

۱۹۵۰ ھجرون ھيدون *

اوپڻو ئي هيءُ خوفناڪ سناڻو بچاڻو ! بچاڻو !! آلاڙي مري ويس آلمان ۽
بابا، ماري ۽ مارو !!! جي دردناڪ دانهن ۾ تبديل ٿي ويا.

ڪجهه ئي منٽن ۾ پاڙدارن جي گهرن ۾ وسيلن تيون اُٿري وڌيون ۽ هر ڪو دريءَ کان ڪنڌ ڪڍي جهڙوڪل جي گهر ڏانهن ڇڳيا ۽ حيرت وڃان ٺهاري لڳو جتان هيءُ درد لاک ۽ دل ڏلائي ڏنڌو ڏانهن ۽ ڪو ڪون اچي رهيون هيون .

ڪجهه ئي منٽن کان پوءِ سڀ ڪجهه شانت ٿي ويا. ڪائنات ۾ هاڻي رڳو ڦهلل هو دانهون ۽ دانھون جيڪي اردوش لرملا کي جيترو چلائڻي حتم ڪرڻ جي شاھدي ڏئي رھيون هيون ۽ شاهدھرون سان اڪامون جيڪي ڪجهه بل اڳ بوسا طبعي لرملا کي ڏيئي - ليتي ۽ هي بلور پديءَ تي جيترو جلندي ڏسندا ويا رهجي ويا هئا.

نرملا ماستر ٽالڊاس جي سڪمڙي ڏيئي هئي. نرملا جڏهن من مقرر ڪر ۾ پهرائون
نمبر پاس ٿي ٿڌهن ٽالڊاس ڏاڍو عروش ٿيو هو. اها عروشي ان وقت اڻڻي ٿي وئي
هئي جڏهن چوڻ سان ڪنهن وچ واري اچي نرملا لاءِ جهڙا مل جو ڳهر ڏسيو هيو جهڙن
جو دست ڪنهن آفيس ۾ ستن سون واري ٽوڪريءَ تي لڳل هو. ڪا ٻول نه هئي
واري ڳالهه ٿي ماستر ٽالڊاس به ڀر ڪي پير ۽ عروشان عروش ڪئي ها ڪيائين. شاديءَ
وقت هن پنهنجي زندگيءَ جي پاسيري ڪيل سموري ڪمائي ڏيئي ڪي ٽاجي ۾
ٽپندي سڀني کي ڇڏائين.

هڪ ڏينهن ٻورو ٿيو. نئي ڏينهن ليلان مڃهند کان گيترو جي انتظار ۾ ويٺي هئي
پر جڏهن شار جا ۶ بچا لڳا ته موهن جي موٽڻ جو وقت ڏسي ليلان رڌڻي ۾ وٺي،
موهن لاءِ ڇانهه وغيره جو بندوبست ڪرڻ. ليڪه ان وقت دروازو کٽو ۽ ليلان چئي
ڪنن تي ڪٽهجي مڏمن هي آهت پيئي. هو جهٽن رڌڻي مان ٻاهر پئي نڪتي ته
گيترو ڏوڏي اچي کيس چٽوڙي ۽ خوشيءَ پري آواز ۾ چيائين ”ممي! مڃيلڻڻ ۾
ڏاڏو مڙو آيو. مان پنهجي سڳي پيءُ سان به گڏجي آيس. ممي مڃيلڻڻ پرنس
(Parents) ڏاڏا بنا آهن ۽ مان ڏاڏو خوش آهيان. Oh! I am so happy! ائين چوڻدي
هو خوشيءَ پري اُنڪ وچان چئي سھڪڻ لڳي! پر ليلان هي دل ڏھڪڻ لڳي.
سندس دل ٻڪاري آئي ”الا! مڃيلڻڻ ڇا ٿيندو؟“

اڃانڪ سندس اکين اڳيان اولده چالڻ لڳي ۽ هو ڪرڻ تي هئي ته کيتا کيس
ٻاڪر ۾ سرگهو جهلي ورتو ۽ سندس کلي ۾ ٻاٻڙن وجهندي چيائين، ”ممي! تُو مڃيلڻڻ
مانڪ ڪهڙا به سٺا آهن پر مڃيلڻڻ ٻاري ممي مان نه ٿيندي آهي! ۽ مان نه
تو سان رهندس!

اٽڪل ۱۵-۲۰ منٽن جي گھٽڪو بعد گيتا ليلان جي ڪمرِي ۾ گھڙندي چيو ”ممّي سڃاڻي مڙسان گڏ جڻ لاءِ اسان جي گھر ايندي.“

ليلان ٻيٽ بڻجي سڀ ٻڌندي رهي! سندس دل ۾ آواز گونجڻي رهيو هو ته کيتو ڇا سندس چڪر جو ٽڪر بڻجي چڪي هئي ان کانسواءِ هوءَ جي سگھندي؟

□ □

بجي ٽنهن منجهند جو کيتو پنهجي سڳيءَ ماءُ سان ٻه راتنڪر روم ۾ گھڙي ته ليلان واٽڙي ٿي ويئي. اڻڄوان ماءُ ۽ ڌيءَ جي هڪجهڙائيءَ کيس حيرت ۾ وجهي ڇڏيو. پنهجي ماءُ ڌيءَ جا تلاش لڪار ۽ اکين جو رنگ به هڪجهڙو هو! عجب ته ان ’ماءُ‘ ڏانهن ٺهاري ليلان هڪ ڏس جي ڪشش محسوس ڪري رهي هئي! هن کيڪاري کيس پنهجي ٻار سان ڪٿي وهاريو.

ان کانپوءِ کيتو ڇي منهن ۾ مرڪ مڙهي آئي. سندس اڏاوت جي واٽڙي هئي ۽ ”مان ڪير آهيان؟“ جي تلاش به ختم ٿي چڪي هئي. ليڪن ليلان جي دل اندر هڪ هاڪي پيڙا شروع ٿي ويئي هئي!

هڪ ٽنهن گيتا ليلان کي چيو ته هوءَ پنهجي سڳيءَ ماءُ سان ٻه ٽنهن مهابيشور گھمڻ ٿي وڃي. جڏهن گيتا مڙڪلائي گھران ٿي لڪي ته ليلان جي دل کي جهوڙو آيو. وس پڄڻس ها ته کيس مهابيشور وڃڻ کان روڪي ها.

سندس دل ۾ اندشو هو ته کيتو مهابيشور مان موٽڻ بعد الائجي ساڳي هجي يا نه پر چاهيندڙن به ليلان کيتو کي سڳي ماءُ سان گڏ وڃڻ کان روڪي نه سگھي.

□ □

ليلان کي اهي ٻه ٽنهن ٻن ورهين جيڏا محسوس ٿيڻ لڳا. سندس دل ۾ انيڪ انومان اٿڻ لڳا. ٻارن سرڪاري لکچڙهه موجب گيتا سندن ٻار هئي پر انسان جي دل کي سرڪاري قانون قبضي ۾ رکي سگھندو؟ دل تي راج آهي پيار جو ۽ نه ڦاٽندي جو!

ليلان دل ۾ چيو قرب ته قرباني! اولاد جي سک ۾ ئي ماءُ جي خوشي هئڻ گھرجي. مان کيتو جي راهه ڇڏ ڪندو ته پڄندڙس! ڀل هوءَ پنهجي سڳيءَ ماءُ سان خوش رهي!

دور هجي پر شل سدائين خوش آباد هجي!

ڪڏهن لکرمند لکندي هئي ته ڪڏهن بيحد ماڻوس! ماءُ ۽ پيءُ کان به چڱي پري
ٿي ڇڏي هئي، يا ته واٽون والگر ماءُ ڏانهن ٺهاري رهندي هئي. سندس پڙهائيءَ
۾ نه لائق ٿي وڃي. جيڪا ڪنهن وقت هوشيار شاگرد سمجهي ويندي هئي سا مون کي
۽ منجهل نظر ايندي هئي. مون ۽ ليلان ڪن مدر وڪمائي ڏاڪٽرن سان صلاح مصلحت
ڪئي، لڪن سڀ ڀڳاڻا ٿيا!

انگل ٽن سال ائين گذري وڃو. هڪ ڏينهن صبح جو اُندي شرط ماءُ کي ڇڏي
”مان بستائين سڪ مان نه سمهندس ڇهه سائين پنهنجي سڳي ماءُ ڀڙهي نه لهندس.“
کيتا کي ائين ڳالهائيندو ٻڌي ليلان جي دل سٺ لڳي ”ڇا مان ساڻس اڪيل هلي
آهيان؟ سندس دماغ ۾ ويچارن جو سلسلو شروع ٿي وڃي.“

”ڇا مان خراب ماءُ آهيان جو کيتو کي سڳي ماءُ جي سار ستارو آهي؟“
”هڪڙي کيتو کي سج ۾ سڳي ماءُ ملي وئي ته ڀڙهه؟“
”اوڻ ۾ منهنجو ڇا ٿيندو؟“ اهي ويچار ڪندي هئي اڪيل اڳيان اڏاڻو ڇانوي
وڃندو هو!

ڪجهه ڏينهن وڌيڪ گذري بعد ليلان هڪ ڏينهن جيئن اوجھو ڪرڻ ڏانهن ٺهريو ته
ٽن ڏينهن هوءَ خالي خالي لکهن سان ڏانهن ٺهري هئي! انهيءَ ڳالهه ليلان جي دل
کي ڇوٽ رسائي، کيس ائين لڳو جو کيتو ڌاري ٻڌجي پيو هئي! ليلان کي هڪدم ويچار
آيو ته هڪڙي سندس ٻيڙو آهي ته هوءَ کيتو جي خوشيءَ صدقي سندس
”سڳي ماءُ“ ڳولهي ۾ سندس مدد ڪري!

هڪ ڏينهن ليلان ۽ مون پنهنجي هڪ ٻولس عملدار دوست سان گڏيا. مون کيس
پنهنجو مسئلو ٻڌايو. دوست کين دلداري ڏيندي چيو ته هر سندن پوري مدد ڪندو.
ڇڏهن ليلان مون سان گڏوگڏ هئي هئي ته سندس دل ۾ هڪڙو هڪڙو درد
ٻڌو احساس ائين ٿي رهيو هو. ”ڇا هاڻي کيتو مون وقت کين رهندي؟“

سگهندڙن جي اهڙي مٿي ڇڪا حالت ٿي ڪئي، انجو تصور اهي ماڻ ڪري
هڻي اندر مون ۽ ليلان کي کيتو جي سڳيءَ ماءُ جو ڏس پيو ۽ اڻن نمبر نه ملي
ونو. ليلان کيتو ڏسڻ لڳو. ”مون ڏيندي چيو.“ ”تون پنهنجي سڳيءَ ماءُ مان
ليلان ڏانهن ٺهريو!“

ليان کي چڻ بجائيءَ جو 'شاڪ' آيو. هن ڳيتا جي اکين ۾ تياريندي پيار سان چيو
"مڙهڪي نه اها خبر ڪين آهي."
"ائين ڪيئن هوندو؟ مهيني مان پنهنجي سڳي ماءُ پيءُ سان ملڻ لڳي ڇاهيان." ائين
چئي ڳيتا ڪاوڙ مان اُٿي بات روم ۾ هلي ويئي.
ليان جي دل ۾ ڄا ممتا جي تيز وار چڙهي هئي، سا لهڻ لڳي.

□ □

ليان کي سچ پچ ڳيتا جي اصلي ماءُ جي ڄاڻ ڪن هئي. ليلان کي بس ايتري
يادگيري هئي ته پاڻ جڏهن ۳۵ سالن جي هئي تڏهن اُن ڏينهن جي ننڍڙيءَ ڳيتا کي
پنهنجي ٻانهن ۾ جهلي خوب پيار ڪيو هئائين. ڳيتا هئي به ڏاڍو وڻندڙ ٻار. ليلان
کيس انشور جي سوکڙي سمجهي هئي! ڇو ته هن ننڍڙي ٻار سندس واران ڏندڪسيءَ
۾ بھار آندي هئي. قانوني لکپڙهه ۾ به فقط ڳيتا جي پيءُ جو نالو ڄاڻايل هو.

□ □

اوچتر ليلان جي ذهن ۾ پئي مهينا اڳ ٿيل هڪ واقعو اُپري آيو. ليلان پنهنجي
هڪ ڊاڪٽريائي ساهيڙيءَ سان گڏ ٽي. وي (T.V) تي 'گود ۾ ورتل ٻار' بابت پروگرام
ڏسي رهي هئي. پروگرام ۾ هڪ ٻه ڳالهه اهڙي هئي ڇا ڏسي ليلان کان چرڪ نڪري
وڃي رهيو. تڏهن انهي ڊاڪٽريائيءَ کيس سمجهائيندي چيو هو ته گهڻو ڪري گود ۾
ورتل ٻارن کي پنهنجا سڳا مائٽ اصل ڪين ياد ايندا آهن. پر 'جيو وڊ يا' (Biologists)
جي وڊوالن جو وڃاڙ آهي ته هڪ يا ٻه سيڪڙو ٻار اهڙا به ٿيندا آهن جن لاءِ سڳا مائٽ
ڳولڻ هڪ جنون بڻجي پوندو آهي.

"پر ڇم کان نه نپاڇ وڏو ٿيندو آهي." ليلان چيو.

"ائين به آهي پر قدرت جا ڪيل ۽ راز ڪير پروڙي؟" ڊاڪٽريائيءَ ورائيو.

"ائين؟" ليلان ڪجهه مونجهه محسوس ڪندي چيو: "اُتي جيئن ڪمري مان ٻاهر
ٿي نڪتي ته ڏٺائين ته هڪ ڪنڊ ۾ پيل آرام ڪريءَ تي ڳيتا ويئي هئي! ڳيتا اتي

ڪيڏي مهل کان ويئي هئي انجي کيس ڄاڻ نه پئجي!
اُن گهڻا کانپوءِ ڳيتا جي وهڙار ۾ البت ڪجهه ڦيرو نظر اچڻ لڳو هو. هڙه

ٻيو خط هريش جو هو. لفافي جي سرنامي مان ئي هن جي هٿ اڪري ظاهر هئي.
ڏکڻ ڪنڊ ڏل سان هن لفافو کوليو لکيل هو —
بياري پشپا،

جڏهن کان تون ۽ ٻار ويا آهيو گهر ۾ اُداسي ڄاڻجي ويئي آهي.
نه گهر ۾ آواز ۽ نڪا آهي رونق. رات جو بستري تي ليٽندي ائين ٻيو سهڻو ٿي
ڪنهن وٽائي ۾ ليٽيو ٻيو آهيان، توهان جي هن گهر ۾ نه هئڻ ڪري اڪانت ۾ مان
مخصوص ڪري رهيو آهيان تنهنجي من جي پڙا ڪي. اڪيلو رهي هاڻي مان تنهنجي
پريشانئيءَ کي سمجهي سگهيو آهيان. هاڻي نه ڪم ۾ نه من ٽٽو لڳي ۽ نه گهر ۾ من ٽوڙ
لڳي. هاڻي هيءَ اڪانت جي ڇيرون جي ٽٽو سگهان. مان توهان سڀني کان الڳ رهي
ٿيو سگهان.

آشا آهي ته وڌيڪ سزا نه ڏيندائين ۽ ڪڏهن به منهنجن ٻارن کي موٽڪان الڳ نه
ڪندائين. مان ڏهين تاريخ شام جو توهان سڀني کي وٺڻ اچي رهيو آهيان.
تنهنجو هريش

Address - 1/32 Sushila Sadan, Alwar gate, Ajmer

رکان پر هوء خود ٽڪل ٿيل هئڻ ڪري ائين ڪري نه سگهندي هئي. ٻارن کي به ائين چپ چاپ رهڻ جي عادت پئجي وئي هئي. ڏينهن نه ائين گذري ويندو هئو ليڪن رات جو ٻارن جي ڀرسان اڪيلي سهندي کيس اهي چورا شڪايت ڪندا مخصوص ٿيندا هئا.

هوءَ چاهيندي هئي ته هن جا ٻار به ٻين ٻارن وانگر کائڻ، کيائڻ، نچڻ ٻڻڻ مستي ڪن ۽ هوءَ کين ڏٺو ڏٺي ۽ وري ٻيڙ ڪري. کيس پنهنجو بالڪڙ باد ايندو هو. هوءَ ننڍڙن ٻارن پٺيان سان وڙهندي پرچندي هئي ۽ ڪيئن ماءُ ٻيءَ جي ڪلي پر الهون وجهي اٿڪي ٻڙندي هئي. ليڪن ويچارا سندس ٻار هن عمر ۾ ئي ڪيترا نه گهير ۽ موڙا ٿي ويا هئا. ڇا ان جو ڪارڻ هوءَ خود ناهي؟ پشپا کي جڏهن اهو ويچار ستائيندو هو ته هوءَ زبردستي ان ويچار کي دماغ مان ڌڪو ڏئي ڪڍڻ جي ڪوشش ڪندي هئي. ”نه! هاڻي هن وقت سوچڻ لاءِ ايترو بيڪار ناهيم ڪونهي.“ هاڻي مان هراش جي سهاري نٿي جيئڻ چاهيان.“

ٻيءَ گهڙي سندس اندر مان آواز ايندو هو، ”پشپا! اهو سچ نه آهي. توکي اڄ به هراش جو انتظار آهي. اهو سچ آهي ته تون به هراش وانگر هلي رهي آهين. هراش تو ڏانهن لاڙو اه هوءَ ۽ تون ٻارن ڏانهن لاڙو اه ڪري رهي آهين. تون هراش جي وهندڙ مان گهير ۽ بيمار ٿي پئجين ساڳي حالت پنهنجي ڪري اڄ ٻارن جي آهي. تون پنهنجي اهم جي آڱر ۾ ٻارن کي جلائي رهي آهين.“ هوءَ چرڪ ڀري اٿي وهندي هئي ۽ ٻارن جي معصوم چهرن تي نظر ڊوڙائيندي هئي. اهڙيءَ طرح ڪيترا مهينا گذري ويا ان ڪشمڪش ۾.

آفيس مان موٽندي هن دڪانن تي آئسڪريم ڏني ته کيس ماد آڻڻ ڏياري وڃي. آهي ته کيس ماد آڻڻ ڪيتري به منع ڪرڻ تي هراش ڏياري ٿي ٻارن کي چسپ چاپ تيار ۾ ضرور وٺي ويندو هو ۽ کين آئسڪريم ۽ لامي رانديڪا وٺي ڏيندو هو. هن سال نه ٻارن به تقاضا ڪا ڪئي بلڪل نه. دل ۾ اٿندڙ طرفان کي هن ڏاڍي ڪوشش سان دل ۾ ڊاڙي ڇڏيو. آفيس ۾ فائيل آڻائيندي کيس ائين لڳو ته کيس اتي ائين پتر جي مدرتيءَ وانگر خير ناهي ڪئين سال گذري ويا آهن.

اٽي ائين پتر جي مدرتيءَ وانگر خير ناهي ڪئين سال گذري ويا آهن.

هڪ ڏينهن چوراسيءَ هڪ خط آندو. اهو خط لاءِ جوئي هو. لکيو هئائين -

مان جيڪر موڪل ۾ تو وقت ڪهڙو اچان پر تون ته شايد هراش وقت ويندي آهين.

صرف پينهي لڙڪريءَ جو لٿو چڙهيل هو. ڏاڍي ڏاڍي پنڊا گهر ٿي گهر ۾ رهڻي هرنس جي ان روش ٿي ڏکي ٿيندي رهي. بس ٿارن سان ڪجهه 'هان' 'هون' ڪندي هئي. باقي عروقت ڪمري مان ورائي ۾ ۽ ورائي کان ڪمري ۾ اچي واهي رهندي هئي ۽ واپارن جي سمند ۾ غوطا کائيندي رهندي هئي. جڏهن هرنس سان ڪا به شڪايت ڪندي هئي ته کيس صرف هڪ ئي جواب ملندو هو 'مولڪي ڪم ڪرڻ جي عادت آهي. مولڪي ٻالڙو وھڻ اچي ٿو. توکي ڪهڙي ڪمي آهي. هر ڪم ڪرڻ وارو توکي گهر ۾ موجود آهي. مان ان کان وڌيڪ ٿو لاء ڪم نه ڪري سگهان'.

ٻاهر ماڻهو هرنس جي ڏاڍي ساراه ڪندا هئا. هر پش ڏاڍو خوش مزاج آهي. راتو ملڻو آهي. سڀني کي مدد ڪندڙ ۽ محتسبي آهي. اهو ٻڌي پنڊا سوچيندي هئي خوش ناهي ٻاهر ڪنهن اڻوڪي ڪيئن ٿو خوش رهي. پاڻ نه اڪڪاهه هرنس کي ڪلندو ڪرڻ ڏاڍو هٿائين. هر وقت شائب ۽ گيسر رهندو هو.

هڪ ڀيري سندس ساٿي اٺا پنڊا وٽ آئي. ه ڏهه لڙڪري ڪندي هئي ۽ هر وقت خوش رهندي هئي. عرصه هڪ عئو سندس وٽ رهي پئي هئي جو سرڪاري ڪم سان آيا. هن پنڊا کي چيو ته تون سڄو ڏينهن ائين ٿو ڪرڻ ٿي ٿين؟ ٻار اڪول وڃن ۽ غراش آئس. چوڻ ٿو ته ڇوڪر لڙڪري ڪرڻ. بس پنڊا کي اٺا ٻاڏو دماغ ۾ گهر ڪري وئي. هره اهر ڪام ٻاس ڪرڻ هئي. جلد ئي بئڪ ۾ لڙڪري ماني وٺس. هرنس کي خبر پئي ته کيس منع ڪيائين. ليڪن پنڊا کيس صاف صاف چئي ڏنو ته مان هڪ ٻڙ جي مروت ڪانه آهيان منهنجي به اڃا ڪنهن سان ڪلڪ ٻالڙاڻا ڪري ٿيندي آهي. مان ڪنهن سان ڏک نه ڪر. ويندڙ ٿي چاهيان. مان هڪ گهر ۾ ڇپ چاپ ٿياري پئي سگهان. گهٽ ۾ گهٽ وقت نه وڌندو ڪڇي ويندو. ٻڙو ته کيس نامي ۾ ئي لڙڪري ملي وئي ليڪن ڪجهه وقت کان پوءِ سندس بدلي ٿي وئي ۾ ٿي وئي، عرصه پنهنجي ٻڙي ٻارن کي نه ساڻ وٺي وئي.

پنڊا صبح هر ٻارن کي اڪول موڪلي. پاڻ آئس وڃڻ جي ٿياري ڪندي هئي. گهر جي ڪم لاءِ هڪ اوڪريائي رکي هئائين. آئس ۾ سڄو وقت هره پنهنجي ڪم ۾ مڙهيل رهندي هئي. سندس ڪم لاءِ ڪنهن کي به شڪايت ڪرڻ هئي. شام هر لڪڻي گهر اچي لٿي ٿو لڏي هئي. ٻار به ڪڏهن اڪول مان اچي ان ئي درٻار ۾ ڇپ چاپ لٿي ڪوئي ڪتاب پڙهندا هئا. ماءُ کي اڪل ٽٽل ڏسي هڪ نظر ڏانهن ٿياري عرصه نه ڇپ چاپ رهندا هئا. پنڊا چاهندي هئي ته ٻارن سان ٻالڙاڻا ڪن خوش

واپسي

□ سسٽيلا موٽواڻي

پشپا سٽ پڙهي گهر جي چو طرف نظر ڏوڙائي ليڪن کيس ڪٿي به گهر ۾ ڀرندڻ
 ٻڌائي نظر نه آيا. سوچيائين ڪٿي پاڙي ۾ ٻارن - ان راند ڪرڻ ويا هوندا. هن
 ڇاهو ته هوءَ جيڪو سيني کي اها خوشخبري ٻڌائي ته اڄ سندس هرايش اچي رهيو
 آهي. سندس ٻار اتر اچي رهيو آهي. هن جا قدم ٻاهر وڃڻ لاءِ وڌيا ته هوءَ ٻارن
 کي ٻڌائي ته اڄ توهان جو ٻنڌڻ اچي رهيو آهي ليڪن ائيني کيس پاڻ آيو ته هوءَ
 ٻي اڄ پڪڙ ڏسڻ ويا آهن. اڙي! مونکي به الائي ڇا ٿي وڃي آهي. مون کان ٿي ته
 پڇي ويا آهن. سوچڻ لڳي ڪافي ڏينهن آهي هرايش جي اچڻ ۾. نيسين سندس ڪجهه
 من پسند شيون لاهي وٺان. هرايش کي ڪلاسي ساڙهي پسند آهي ۽ مان اهاڻي پائيندس.

شاديءَ کان پوءِ شروعاتي ڏينهن ڪيئن نه ڪل خوشيءَ ۾ جلدي گذري ويا.
 هر روز گڏجي گهٽ ۾ گهٽ هئا ۽ روز هوءَ هرايش جي من پسند شين ٺاهيندي هئي.
 ليڪن اها حالت گهڻو وقت نه رهي سگهي ڇاڪاڻ ته هرايش ٿوري ٿوري پنهنجي ڪم
 ۾ ايترو مشغول ٿي وڃي ڪم ڪرڻ شروع ڪري ڇڏيو. وڌيڪ اونڙو رهندو
 هو. آفيس ۾ هو ايترو ته مشغول رهندو هو جو هاڻي پشپا کان لاپرواهه رهڻ لڳو.
 پشپا کي به ڪا سندس ضرورت آهي، انتظار آهي اهو هو بلڪل پاڻي چڪو هو.
 ڏينهن رات آفيس، فائيل ۽ دوري ٿي وڃڻ جي ڏن سندس سر تي ايتري سوار هئي
 جو گهر جي ڪيترن ئي ڏينهن ۾ اڃا به هن پشپا تي وڃي ڇڏيو. صبح جو ٿوري
 ڪري نڪرندو هو ۽ رات جو ۱۰ بجي گهر پهچندو هو. روني ڪاڻي لڪل ٿيل ڪدم
 سمجهي پوندو هو ڇو ته هن ڇو ڪنهن سان ڪو مطلب نه هو.

پشپا چاهيندي هئي ته هرايش گهر ۾ به ڪجهه ڌيان ڏئي. ٻارن سان به ڪجهه
 وقت وهي. ڇو نه؟
 وقت وهي.

پهر ئي، اسپتال مان واپس ٿيو آئي. ان ڏينهن کالپوءِ ننڊ ۾ ئي گذاري وئي.
پدما پنڪيءَ کي ٻال مندر لاءِ تيار پئي ڪيو جو نيتوءَ ۾ ڇو وڏو ڀاءُ رهندو نيتوءَ
کي هنج ۾ ڪٿي پنڪيءَ جي ٿيو آيو. رهندي رهندي چيائون ”آئي ٿو هاڻ نيتوءَ کي
هٿ ۾ ڪڍڻ ٻال وٺڻ وڌو. مميءَ جو ٻارو ئي ٿئي ڇڏي.“ پدما نيتوءَ کي ڪٿي ٻاڪر
۾ آيو؟ ٻار ڪيو ليڪن پنڪيءَ سن رهندي وئي. ممي مري سگهي ٿي! اهو سدس
ننڍي دماغ کي قبول ڪرڻو پيو. هوءَ وسرڙل والڪر ماءُ ۽ نيتوءَ ڏانهن نهارڻ لڳي.
نيتوءَ کي رهندو ڏسي پنڪيءَ جي اکين مان به ڀرڙو ٻاڪر ڇڪڻ لڳا. پنڪيءَ جي
ننڍي دماغ ۾ ٻارن کي وٺي وڃي ولد وٺڻ جي ڪوشش ڪئي. پدما ٻارڙن کي آيو
ڪري اچڻ ڪرائي. ڇهن ڪلاڪن کالپوءِ نيتوءَ جو ڀاءُ نيتوءَ کي وٺي آيو. پدما سدس
گهٽ ۾ پنڪيءَ ۾ ساڻس گڏ ويا. پدما چاهيو ٿي ته پنڪيءَ ڏسي ته اسان سڄي
مروندو آهي.

ان ڳالهه کي ٻورو سال گذري وڃي. وقت سان گڏ نيتوءَ جو دگر گهٽيو ويو. گهڻو
ٿڌو پنڪيءَ سان گڏ گذاريندي هئي. هڪ ڏينهن نيتوءَ ۽ پنڪيءَ ڏاڍي مستي ڪئي.
اڏم مچائي ڏنو. پدما ٻي صوبي جي غصي ۾ اچي وڃي ڪري ڇڏي ”پنڪيءَ کي ڏاڍي
مستي آي ڪران. مميءَ کي ائين ستائيندڙ نه ممي.....“ پنڪيءَ جو مڏهن ٻي وڃي
ڏوڙ ٻائي ماءُ جي ڇوٽ ٿي هٿ رکي ڇڏي ”نه ممي نه ائين نه ڇڏ. مان هاڻي مستي
نه ڪندس.“ اهو ماءُ جي گلي ۾ ٻاڏون وڃي، ماءُ جي غصي ۾ ٻي ڇوڙي ڪري ڇڏي.

ٽڏهن هڪ ٻار اڀرجهائي وڃان ڇو هوس نه گرو بابا وٽان وٺي اچيس؟ نه نه خط لکيس.
هڪ اٺن ڏهن سالن جي وڏڙي ٻار تنهن ئي کلي ڇيو ته اڙي ڏاڏي اما نه مري وئي
آهي. واپس ٿوروئي ايندي. تنهن ئي پنڪيءَ غصي ۾ هٽي ٻي ٽڪ هڻي ڇيو
نه مري ڪيئن ويندي ڏاڏي اما. اڙي هوءَ به ڊاڪٽر کي وٺي وئي آهي. ڇيئن
گولڊي ڊاڪٽر کي وٺي وڌو آهي. روي، اسپتال ۾ وڃي ڏاڏي اما کي گڏهي اچ.
ان ڳالهه کي ڪجهه هفتا تيا ته هڪ عجيب گهٽيا ٿي. پدما جيئن پنڪيءَ کي ٻال
مندرو مان واپس وٺي اچڻ لاءِ وئي ته ڏسي ٻل مندر ۾ ٽپڻ جي رپورٽ شروع
سان ٻار سڀالي رهي هئي. واپس ايندي پنڪيءَ پنهجي ٻال مندر جي رپورٽ شروع
ڪئي: مهي اڄ اسان جي ٽپڻ چلڻي هلي وئي. روني پيئي. آبا ڇو نه ٽپڻ جي
ماءُ مري وئي آهي. مهي، آبا ڪوڙ ٿي ڳالهائي نه. ٽپڻ جي مهي ڪيئن مري ويندي.
ڇيئن سالن جي ننڍڙي من اهو قبول ٿي نه ٿي ڪير نه انسان، خاص ڪري مهي مري
سگهي ٿي. شايد پنڪيءَ جي ننڍڙي دماغ ۾ موت صرف ڪاڪروچ ۽ مڇرن لاءِ
ٿيندو آهي.

گهر وٽ پهچي پنڪيءَ کي گرو بابا ڪا ڳالهه ياد اچي وئي. ماءُ کي ٻانهن کان چڪي
نيتوءَ جي گهر طرف هڻڻ لاءِ زور ڀري، ڇوڻ لڳي ”مهي هل نه پهرين نيتوءَ جي گهر
هلون. اڄ ٻال مندر ۾ آئي ڪانه شايد بيمار هجي.“ نيتوءَ جو گهر ڀرسان ئي هو ان
ڪري پدما پنڪيءَ سان گڏ نيتوءَ جي گهر وئي. نيتوءَ جي مهي بيمار هئي. نيتو
ڪري بستي وٽ وئي هئي. ڏاڏي اداس پئي لڳي. وڏي ڀيڻ گهر جي ڪم ۾
مغول هئي. پنڪيءَ کي ڏسي اتي اچي ٽپي آواز ۾ چيائين ”رات کان وٺي منهنجي
مهي ڏاڏي بيمار آهي.“ نيتوءَ جي اکين ۾ وڏا وڏا آنسو اٽڪيا پيا هئا. ڀڃاڙي
جو ٻار هڻڻ ڪري ماءُ ۾ بي حد مره هوس. وڏي ڀيڻ مينا به پدما کي ٻڌائڻ لڳي ته
سندس مهي کي رات جو اوچتوئي سخت ڀيٽ جي سور هلاڪ ڪيو ۽ اڃا آرام ڪونهيس.
جيڪڏهن آرام نه آيس ته اسپتال ۾ وٺي وڃڻو پوندو، پدما جڏهن واپس گهر ٿي وئي
ته مينا چيس ”اٽي، پنڪيءَ سان گڏ نيتوءَ کي به ٻال مندر ۾ وٺي ويندا ۽ وٺي ايندا
نه نهايت مهر ٻائي.“ پدما ٻارڙن کي دلداري ڏئي چين ضرور.
انهيءَ رات ئي نيتوءَ جي مهي کي اسپتال ۾ داخل ڪيو ويو. ٻئي ڏينهن کان
وٺي پدما پنڪيءَ سان گڏ نيتوءَ کي به ساڻ وٺي ويندي هئي ۽ ٻال مندر مان واپس
ٻڻ وٺي ايندي هئي. پندرهن ڏينهن اهو سلسلو جاري رهيو. نيتوءَ جي مهي تپڻ

”اڃا بابا تو ڪنڊو، تون اوروڙي مٽي پلي ڪري پر ڳوٺي لڇائي ڪري مٽي کي
هڻي نه ڪر. هاڻي اورو آرام ڪر نه مان به ٿي آرام ڪريان.“
”هڪڙي آکاڻي ٻڌاء ته ٿيند ڪريان.“

ٻڌما آکاڻي اڏاڻڻ شروع ڪئي. ٻنڪيء ٿي ٿيند جو ڄمار ڇو هڻ لڳو. لڳن ٻڌما
کي ٿيند نه آئي. هوءَ سوچ ۾ پئجي ويئي. سوچڻ لڳي ٻنڪيء جي معصومست ٿي.
ٻنڪيء جي معصومست جي دائره الدور، مرست جي باري ۾ هڪ عجيب ويچار! هڪ
وشواس، معصومست ۽ اڀرجهائيءَ پٺو وشواس ته مٽي لڳي مري سگهي! لفظ ڪاڪروچ
۽ مٽر مري سگهن ٿا. انهن ٻنهي هون ٿي ٻنڪيء ڪڏهن به وڃيڻاڻيءَ تان ڪنهن چالور
يا انسان جو مرست نه ٿو آهي. سال اڳ جڏهن ٻنڪيء صرف ٽن سالن هي هئي ۽ ٻاڙي
واري دٻانگهه جو ڪٽو مري وارو. ڇهن سالن ٻار ٿاڏي راند ڪندا هئا. دٻانگهه
ٻارڙن جي دل کي صدمي کان بچائڻ لاءِ ڪوڙ ڳالهائي ڇيو هون، ڪٿي ڪٿي اسپتال ۾
ولي ٿو وڃن. انهن ڪاڻو ڪٿي وڃي دٻانگي آيو هون. اڄ تائين جي اڪثر ڪڏهن به
گولڊي ڪٿي کي ياد ڪندا آهن ۽ دٻانگهه کان بچندا آهن، اڪثر گولڊي ڪڏهن
اسپتال مان واپس ايندو؟ ته دٻانگهه کڻي چوندو اٿن ته ڊاڪٽر صاحب کي گولڊي
اهڙو نه وٺي وار آهي ته واپس ٿي نٿو ٿئي.

گولڊي وٽڪڻن کان اورو اڳ، جڏهن پٽيءَ ٻڌل لک ۾ وهندڙ رويءَ جي ٿاڏيءَ
کي امبولنس ۾ کڻي اسپتال وٺي ٿي ويا ته وڏن سس ٻنڪيء کڻي نه پوڄڻ هون
آسرو گهٽ اٿس. جڏهن ڪ ٻارن کي ڇو وارو ته ٿاڏي اما اسپتال ۾ ڇڪڻ آڻي لاءِ
۽ آرام ڪرڻ لاءِ وٺي آهي. ان وقت ٻارن جي وٽڪڻن وڃي هڻي. ٽوٽلڻي
وٽڪڻن ۾ باغ ڳهڻ وڃي رهيا هئا. وٽڪڻن تان واپس موٽڻ تي معلوم ٿيو ته رويءَ
جي ٿاڏي ٻنڊرهن ٽيڻن اندر ئي اسپتال ۾ گذاري ويئي. ”ٿاڏي اما“ ٻارن ۾
ٻياري هئي. هوءَ ٻارڙن کي ڪنهن ٽيڻي ٻنڊي هڻي ۽ سليون سليون آکاڻيون
اڏائيندي هئي.

ڪم ٽيڻن اڳ هي ٽالپه دل تي لڙي آيس. شام جو وار راند ڪري رهيا هئا.
ٿاڏي اما جو پوٽو روي راند ۾ پيو ته پيو وٺي. آداس ويٺو هون. ٻارن سڏ ڪري
پيس ته روي اچي راند ڪر. تون وارو نه ٿو ڄاڻهه. ته رويءَ چيو ته: ماري
مرو اٿس. ماري ٿاڏي اما جي ٿاڏي ياد ٿي اچي. ڪرو بابا منهنجي اما کي ڇو
په ڪئي. سئون آکاڻيون اڏائيندي هئي.

معصوميت جو دائره

* گوپي هوڙاڻي

”ٻڌڪي!“ ٻڌما رڙ ڪري چيو، ”تون ڏاڍي مستي ٿي ڪران. مون کي ڏاڍو
لنگ ٿي ڪران. سحر الڳي نه ائين مهيءَ کي لنگ ڪيو ته مهي مري ويندي.“ ٻڌما
جي چهر تي ٿي غصو هرو ڳوڻن ائين پئي ته ٻار ٿا جهنن کي ٻيهر وڃان ٻڌڪي سڏيندا
هئا، ان مٿان ڄاڻاڻ ان چئن ڏڪن جو وسڪارو ٿيندو. مگر ٻڌڪيءَ ٿي ماءُ جي غصي
۽ رڙ جو سحر ڪو اثر نهيو. هن معصوم مٿي مر ڪو مر کي کائي ڏنو. ٻڌما ٺاهائن غصي
ٿي، نه قدم اڳتي وڌي، ٻڌڪيءَ کي ٺاهن کان پڪڙي چيو، ”ڪلهن ٿي. مهي مري
ويندو ته به ڪلهن ٿي.“

ٻڌڪي هڪ کن لاءِ گهرائي. پوءِ ٺاهن ڇڏائي پنهنجي پلنگ ٿي چڙهي، وهائي
کي ٺيڪ ڏئي چيائين ”مهي! ٻار تون ڪيئن مرندين؟ تون ڇا مڃڻ آهين جو ان هٿن
وچر ٿاڻي مري ويندين.“ پوءِ ان ٿي معصوم ادا سان پيءُ ماءُ جو نقل ڪندي،
لڏڙن هٿن سان مڃڻ کي ٿاڻي، ماري ٿاڙي وڃائين.

ٻڌما لاڏاڻي ڏيئي جي ان اداڪاريءَ تي موهجي، غصو و ساري سندس ڀرسان
پلنگ ٿي وڃي رهي. ”نه بابا، مان مڃڻ نه ڪونه آهيان.“ ٻڌما کلي وراڻيو.
”اڃا پلا تون ڪاڪروچ آهين؟ جو جهٽ جهڙو ٿو سان سا ڦٽ جي ٻائڻ سان
مري ويندين.“

ٻڌما نه اهڙي ٿي معصوم ادا سان چيو، ”نه پٽ، مان ڪاڪروچ ڪيئن ٿيندس.
مان نه پنهنجي ٻڌڪيءَ جي مهي آهيان.“

”بس نه پوءِ تون ڪيئن مرندين؟ پنهنجي ٻڌڪيءَ جي هيٺري ٿورڙي مستي
ڪرڻ سان تون مري ويندين؟“ ٻڌڪيءَ آڱر جو چر تون حصو ڏيکاري چيو. پوءِ ماءُ
جي کلي ٻه ٺاهون وڃي کلي لڳي.

ماڏو وڃارو ٻيڻجي لوڙي چٽائي، ترسانه م ٻڌندو اچي ٻيڻجي مالڪيائي
 رهندا وٺن ٻيڻو. ماڏو ڪي اڪهار اڀندو ڏسي ويهيا هي دل رهي آهي، سڪي
 پري چيائين، ”ماڏو! تسون ٻيڻجو سڄو سالي آهي، آسانو مالڪ ڪهڙو به رهي
 آهي هجي، سندس لاءِ جان ڏينداسين. هاڻي سدري ۽ بستري ڪڍڻ ڪهڙو ڪم آهي
 هڪ لنگرو سان ڏ ڪڍڻ تي شاخ تي نئي لنگرو سان. ماڏو! تون ٻيڻجو ٻڌ آهي،
 تون ئي ٻيڻجي ڏک به سگهو ٿاڳي ٻالوار آهي. مان عورتن آهيان (عائني ٻيڻجي
 ڪمزوري آهي، (عائني ٻيڻجي لاکي آهي. آهي به ڪهڙو بستري ۽ سدري
 وانگر لاهي پاهي پيون ڏ آساني ڪيو ڇا چوندو؟
 ماڏو چپ هئو. ڏنري سان هن ڪنڌ ڏوڙ ڪئي جن سبب سڄي رهي هئي.

Address - 5/5 Hira Bagh Flat, Jalpur

❖ معصوميت جو دائرو ❖

★ گوبي موٽو اٿي

”ٻنڪي!“ ٻڌما رڙ ڪري چيو، ”تون ڏاڍي مستي ٿي ڪر ان مون کي ڏاڍو تنگ ٿي ڪر ان. خير اٿي ته ائين مميءَ کي تنگ ڪيو ته ممی مري ويندي.“ ٻڌما جي چوڙهي ٿي غصو هر ۽ لڳو ائين پئي ته پرار ٿا جنهن کي پيار وڃان ٻنڪي سڏ ٻڌما هئا، ان مٿان ڄاڻ ان چئن ڏڪن جو وسڪارو ٿيندو. مگر ٻنڪيءَ ٿي ماءُ جي غصي ۽ رڙ جو خٽر ڪو اثر نٿو. هن معصوم مٺڙي مرڪر کي کلي ڏنو. ٻڌما ٽهائين غصي ٿي، ۽ قدم اڏي وڌي، ٻنڪيءَ کي ٻانهن کان پڪڙي چيو، ”کين ٿي. ممی مري ويندي ته به کين ٿي.“

ٻنڪي هڪ کن لاءِ گهٻرائي. پوءِ ٻانهن ڇڏائي پنهنجي ٻلنگه ٿي چڙهي، وهائي ٻنڪي ڏيئي چيائين ”ممی، پر تون ڪيئن مريندي؟ تون ڇا مڃر آهين جو ان هٿن وچ ۾ ڦاسجي مري ويندين.“ پوءِ ان ٿي معصوم ادا سان پيءُ ماءُ جو نقل ڪندي، ننڍڙن هٿن سان مڃر کي ڦاسائي، ماري لاڙي وڃايائين.

ٻڌما لاڏي ڏيئي جي ان اداڪاري ٿي. رهجي، غصو و ساري سندس ڀرسان ٻلنگه ٿي ويهي رهي. ”نه بابا، مان مڃر نه ڪونه آهيان.“ ٻڌما کلي ورائيو. ”اڃا پلا تون ڪاڪروچ آهين؟ جو جهٽ جهڙوڪ سان ما ڦلت جي بانس سان مري ويندين.“

ٻڌما به اهڙي ٿي معصوم ادا سان چيو، ”نه پٽ، مان ڪاڪروچ ڪيئن ٿيندس. مان ته پنهنجي ٻنڪيءَ جي ممی آهيان.“

”بس نه پوءِ تون ڪيئن مرندين؟ پنهنجي ٻنڪيءَ جي هيٺري ٿورڙي مستي ڪرڻ سان تون مري ويندين؟“ ٻنڪيءَ اگر جو چوڙن حصو ڏيکاري چيو. پوءِ ماءُ جي گلي ۾ ٻانهن وجهي کڻي لڳي.

سندري پهنجي لڙائي آدا سان، بار مان مٿن ڪڍي سرچي نظر سان ٻار پگر ڏانهن
 لٿو ۽ ڀرمارائي ڪري لهن ڪٿي مٿن بند ڪيو جي چئي وهي هئي ته لنگر وڃي
 ويا ته ڪٿي وڃي ڳالهه ٿي!

ٻارن ۾ به عرب اچي ٽهڪڙو مٿو، پوءِ ٻار پگر ڏيکڙو تماشي جو آخري ڪرلبه
 ٻار پگر ۽ ماڙو جي وٺڻ، ٻولڻ ٻوي لهن سان لڙائي ڪئي. اٽڪ پٺي ۾ ماڙو لٿو
 ڇا به ٿي سگهيا سو سڀ به ٻار پگر جي لٿ ٻڪڙي به اٽڪ ڪري ڇڏيائين. وري ماڙو
 پهنجي لٿ ٿئي هڪئي ۽ ٻئي اچي ڪٽر ٿيا. ڪڏهن ماڙو هيند ته ڪڏهن هينرو
 هيند، ٻئي هڪ اٿي کي ٽڪڙي جي ڪوشش ۾ لڳا پيا هئا. زمين تي ڪرڻا ٿي وري آليا
 ٿي. سڄي ميدان ۾ ڏوڙ اڏامڻ لڳي. ميدان جي هڪ ڪنڊ کان ٻئي ڪنڊ تائين پٽو
 ٿري رهيا هئا. ڪڏهن ٻارن جي ڪول ڏاڪڙي جي اٿو ته ڏوڙ ڪي آيا جو ٻي
 ٻار پٽي هئي ٿي ويا. هينري جا لائل ڪڙڙا ڪڙڙا وڌيڪ لانا ۽ ماڙو جا
 چٽي اچي پٽ ٿيا. آخر هينري ماڙو سان اکيون ملايون. جيڪو ڪيس ڪو
 ڪيس ٻار پٽي وٺو. ماڙو جو هينري جي مٿان هڻو سو ٻار پٽي
 ٿي وٺو. هينري ڪٿو ۽ ماڙو پهنجي ٻار کي ٻار پٽي هارائي و
 اي ڏان چالو پهنجي امانداويءَ جو گروم ڏنو. ٿاڙين جو
 لا... عرب پٽ ٿيا، هينري هينري پٽ ٿيو. هينري...

هميرو ٿهر نه وارو. ساڳي ۽ بستيءَ ۾ سندس زال ريشما سندس انتظار ڪندي، اڪي پاسي ۾ وقت ئي انداڪري ٿي پئجي رهي.

رات جو وڏو. ٻاهر هرا جا گهوگهاٽ ٿي رهيا هئا. بستيءَ جيڪي ۾ روئين هميري لاءِ اڃا سون همون سي سندري اٽڪل سان لڳائي وڃي ٿي چڙهي وائي ۽ ڪنهن لنگور سان گڏي روح رهاڻ ۾ لڳي ويئي. سڄي رات ڇهل ٻهل رهي هيت بستيءَ ۽ هميرو، مٿي سندري ۽ لنگور. وڃارو ماڻو پنهنجي مالڪ جي انتظار ۾ بستيءَ جي ۾ جي اهران سڄي ٽنهن جو بڪ ۾ باهه ليل لاهن پيو هئو جيئن ريشما پنهنجي ۾ وقت پئي هئي. شايد امانداريءَ ۽ پاڪدامنيءَ جو حال اڄڪلهه اهو ئي آهي.

سندريءَ ۽ لنگور ملڪ جي روئي کاڌي. اوچتو سندريءَ کي شايد دٻا اچي ويئي. روئيءَ جو اڌ اڪر کڻي ماڻو ٽنهن هيٺ اڇلايائين. ماڻو اڪر ٽنهن اڪر کڻي ۾ نه ٿو شايد سوچي رهيو هئو ته ٽنهن کان لاءِ نه ماڻو آهي پر روئين کان لاءِ سندري. سندري مالڪ جون ۾ روئين کائي وڃي ٿي ٽنهن به هميرو کيس پائين ٿو. هو ٽنهن ريشما جون وانگر مالڪ تي جان ٽوئي ٿي ٽنهن جو قدر ٿي ڪونهي!!

□ □

صبح ٿيو هميرو پنهنجي گهر نه وارو ۽ شهر ۾ ماشو ٽيڪارڻ وارو. بستيءَ ٿورو اڻو ڊال ۽ ليل کڻي هميري جي گهر ريشما کي ٽيڪارڻ واري. شايد مٿس دٻا اچي ويئي هئس. ريشما وڃاري بستيءَ جي اڳيان ڇا ڪڍي؟ سوچي رهي هئي ته هميرو ڪهڙو نه عجيب شخص آهي. بيرونا بستيءَ سندس سڀ ڪجهه ڪارو ويئي آهي ٽنهن ۾ هميرو کيس پائي ٿو، سندري بالدرجي سندس روئين کائي وڃي ٿي ٽنهن به هو کيس چاهي ٿو، پر وڃارو ماڻو جو مون وانگر ست ٿي قائم آهي ان جو قدر ٿي ڪونهي!

ان ٽنهن خوب برسات پئي. هميري جي ڪمائي اصل ڪانه ٿي، جيڪي ٿورا پسا مليا هئس تن جو شراب پي اچي بستيءَ وٽ پهتو. بستيءَ کي هميري جو لاهن خالي هٿين اچڻ نه وڃيو. هميرو سندس گهر وٺو ٿي هئو ته هو ٽيڪار وائي پر واري ڪور کي چوڪيدار جي جهڳي ۾ هلي وئي.

ان رات سندري ڪالهه واري لنگور کي ڇڏي وڃي پئي لنگور سان ڪڏ شاخ ٿي ويئي.

سندري پنهجي لڙائي ادا سان، پار مان مڻهن ڪڍي سرچئي نظر سان بازگر ڏانهن
 بهاراد ۽ شرمالجي ڪري، ائين ڪئي مڻهن بند ڪندو چڻا چئي رهي هئي ته لنگور ٻڃائي
 ويا ته ڪهڙي وڏي ڳالهه ٿي!

پارن ۾ به غريب اچي ٽهڪڙو منو، پوءِ بازگر ڏيڪڙو ٺاهائي هو آخران ڪرب-
 بازگر ۽ ماڏو ۽ جي واڙهو. پورين پنهجي نئين سان لڙائي ڪئي. اڪه چپ ۾ ماڏو ۽
 جا به ٿي سٽڪا سو سٺا پر هميري جي لڪ ٻڪڙي ۾ نڪر ڪري ڇڏيائين. وري ماڏو
 پنهجي لڪ ٽنگي ڪئي ۽ پئي اچي ڪٺر ڪٺا ٿيا. ڪڏهن ماڏو هيٺ نه ڪڏهن همير
 هيٺ، پئي هڪ ائي کي ڏسڻ جي. ڪوشش ۾ اڳا پيا هئا. زمين تي ڪرڻا ٿي وري اليا
 ٿي. سڄي ميدان ۾ ڏور ڏٺائين لنگي. ميدان جي هڪ ڪنڊ کان ائي ڪنڊ ڏانهن پئي
 ٿري رهيا هئا. ڪڏهن ٻارن جي ڳول دائري جي اڏو ته ٿورو ڪي اٿا جو ڏٺ وڃان
 پار پئي هئي ٿي ولا. هميري جا ٿاڻل ڪڙڙا ڪجهه وڌيڪ ٿاڻا ۽ ماڏو ۽ جا ڪي وار
 چٽي اچي پٺت ٿيا. آخر هميري ماڏو سان اڪيرن ملايون. چڻا کيس ڪٿي چيائين.
 ڪدم پاسو پئجي وڙو. ماڏو ۽ جو هميري جي مٿان هڻو سو پاڻي پئي ڳولائي کائي هيٺان
 ٿي وڙو. هميري کيس ۽ ماڏو ۽ پنهجي ٻار کي پاڻي هارائي وڃي ڪنڊ ورتي. هڪ
 ئي زبان جانور پنهجي امانداري ۽ جو ٿورو ڏاڍو. ٿاڻن جو ٽهڪو شروع ٿي وڙو ۽
 ٻارن غروب پٺسا اڳي. هميرو بهند ڪوش هڻو.

==

ڪيل مٿس ٿيا بعد هميرو سڌو شراب جي ڪٽي ٿي وڙو. ڏل ڪرا، شراب اٿائين ۽
 پوءِ ٿيڙجندو ٿيڙجندو پنهجي پستيءَ طرف وڙو. پنهجي گهر وڃڻ جي ميدان
 پستيءَ جي گهر وڙو. پستيءَ ڇهڙو ڪاري آهي پر پوءِ چٽل آهي پوءِ هڻا
 ڪري چٽ کيس پوري ڇڙاڙي ملي چڪي آهي. هميري پڙو ڪهڙي همير ٿي ٿي
 کسي ۾ آهن. پستي ۾ ساڳيءَ پستي ۾ رهي ٿي. هميري کي ڪيڪار ڪري اٿڙ وٺي
 وڃي ۽ پستيءَ تي وڃي ٿاڻيس. هميري جي ڳولڙيءَ مان پوڻ ڪڍي ڪٿي ٿاڻ پٺائين
 ۽ پئي وڃي هميري کي پٺاڻو.

ته پٺو، ڏٺن ٿوڙ جي ٿوڙ ٿي، هميري ٿيڻي جي ڪمار ۾ پڙ پئي ڪٽي
 پستيءَ ۽ ائي ٿيڻ ٻارو ۽ هميري جي کيسي مان پٺا ڪڍي آڻو، ڏال پاڻي وٺي
 پنهجي نيت پڙجا ڪئي. نه روتون هميري جي لاءِ پاسيون ڪري ڏيکائين، ان ڏاڍ

ڪيلي طرف ئي هئو ته ڪنهن ڪيچلي ٻار سندس پٺيءَ جو وار ڪٽي پٽيو.
 مادوءَ درند کان دانهن ڪئي، ان ٽنگن تي اُٿي بيٺو. بس، ٻارن ۾ اچي ٽاڪوڙو
 پيو ۽ دور دور ڀڃڻ لڳا.

هميرو ڀلا اها ڳالهه ڪيئن ٿي سهي سگهيو ته سندس تماشين اڃان گڏ ئي نه ٿيا
 هجن ته نالائق مادو منجهن ٽاڪوڙو وجهي ڇڏي. هن زور سان مادوءَ جي ٽاڪيليءَ
 کي چي ڏئي ۽ لڪ جو سڪو مادوءَ جي اڳيئي ڏڪندڙ پٺيءَ تي وهاريو. اُتي زبان
 جالور ڇيڄ ڀري زمين تي وٺي رهيو.

وري ٽاڪيليءَ کي چي، وري خون جون ڀر ٻولندون!

مادو درد وچان اون.....اون.....اون.....ڪري ڪراهن لڳو ۽ ڏسي
 رهيو هئو ته سندس پٺيءَ کان پٽيل وار هڪ عورت جي هٿ ۾ وڃي پهتو هئو جا ان
 وار کي تڪرور ۾ بند ڪري پنهنجي گرد واري ٻار جي گلي ۾ ٻڏي رهي هئي. اها
 روڪار ڏسي مادو پنهنجي ڇٽ تي وار، شايد سوچي رهيو هئو ته مائٽي ڪهڙي نه
 عجيب آهي جو منهنجو جزائن وارو وار ڪٽي ٻار جي گلي ۾ ٻڏي رهي آهي، ڀلا ان
 سان به ڪڏهن ٻار جا رات رات جو چرڪ ڀرڻ بند ٿيندا!

اوجھو کيس هڪ سخت چيئي آئي، وري خون جون ڀر ٻولندون!!

مادوءَ جي خيالن جو ٽانٽو ٿئي پيو. ڪيلي جو ڳرڻل ٽڪرو اڃان زمين تي پيو
 هئو پر سندس ڪٽل تي لڳا نه هئي. هوڏانهن سندري بلائوز پائي پنهنجو نماءُ ڪرائڻ
 لاءِ تيار وٺي هئي، هميرو کيس نچائي رهيو هئو.

”سندري ٻائي! تون پائڊر ڪيئن لڳائين؟“ هميري سوال پڇيو.

سندريءَ آرسی ڪٽي پائڊر لڳائڻ جو دستور ادا ڪيو.

هميري کيل کي اڻٽي وڌائيندي چيو، ”سندري ٻائي! تون ڏند ڪيئن

صاف ڪران؟“

سندريءَ هميري جي ڳرڻريءَ مان هڪ پراڻو ڪٽل ٽڪ ٻرڻ ڪڍي پيسٽ ڪرڻ

جو نقل ڪيو.

”سندري ٻائي تون مڀلي ۾ گهٽ وڃين؟“

سندريءَ ڪنڌ ڌوڻي ها ڪئي.

”سندري ٻائي توکي مڀلي ۾ لنگوز پچائي وڃن؟“

مادو

۵ پدم راج دیودنت شرما

همبرو بازگر آهي، مادو آهي سندس روح ۽ سندري سندس نالديري. پنهنجي مري گودڙيءَ مان ڏکڻي ڪڍي همبرو وڃائي رهبر آهي، بار ڪلاسي رهيا آهن. مادو هڪ ڪنڊ پر پنهنجي چوڻن پوئل وارن کي کڻي رهبر آهي. سندس لک لاکيلي آهي جيئن کي همبرو وڃي رکي جي ڏيئي چڻ مادو کي سمجهائي رهبر آهي پر همبرو زهر چڻدي کڻل شروع ٿيڻ وارو آهي. مادو جي لاکيلي وٽ ڏهت وڌ چڪ جي ڪري خون جي ڪل بولڻن جا نشان آهن جي ٻڌائي رهيا آهن پر ڪهڙيءَ نه بي رحميءَ سان هن وڃاري کي انهار وڃي ٿو. سندس پيت لڳي ڪي اڃا وار سندس عمر رسيدا هڻڻ جي ڪهڙي ٻڌائي رهيا آهن. سندس اکين وٽان ٻڌڻن جي ڪل ڌار جا نشان آهن جن کي مڪرون جهڙي رهيون آهن.

سندري نالديري آهي، ننڍي آهي، بيحد چڻدي آهي. همبري جي گودڙيءَ جي اهن کي لوسي اوسي پنهنجا ڪهڙا ڏسي رهي آهي ۽ لائنن اندر لڳي نه شايد چوڻدي مري رهي آهي نه آج هي نمائي لاءِ ڪهڙو بلا ٿورو ٻڌايان ۽ ان سان ڪهڙي ساڙهي مڃ ڪندي.

ٿڌ لڌل ٻارن مان هڪ ٻار هڪ ڪيلو مادو ڏانهن اڇلائو. مادو آکرڻا سان پنهنجي هٿ ڪيلي طرف وٺايو. اڃان ڪيلي لائين سندس هٿ پهتو ئي ڪن هڻو نه اڇو سندس لاکيلي کي زبردست چڻي آئي. خون چوڻ نه بولڻون سندس سريل لڌ مان ڪري اچي پت پيٽيون. ٿڌي نظر سان هن پنهنجي مالڪ ڏانهن لهاريو ۽ انهن سمجهي نه سندس مالڪ کي هيءَ ڪيلو پاڻ کائڻ لڳو چاهي، هن من ماري پنهنجي هٿ واپس ورائي ڇڏيو. سندريءَ جهڙو ڏيئي ڪيلو کڻي ورتو ۽ کس پر ڪل لاهي ڪو واٽ پر وڌو ۽ ڪيلي جو هڪ ڪرڻل پاسو چڻي کڻي مادو ڏانهن لائين اڇلائو جيئن هڪ سڄي دالا ڪنهن بکاريءَ ڏانهن دان جي مٿ ڪرڻندو هجي. مادو جو ڏهان اڃان

ڪنهن بلاڻ وانگر پنهنجو وجود ڏيکاري رهي هئي.

نه سندس ڪل هڪ ئي وارو آهي هو ٻاهر نڪري وائر ڪولر تي
س پري پيٽائين. هنن ٻنهي ئي آئينن ۾ پير رکيو سندس سيڪشن
دي هل مڃيندڙ جي ڪهري ۾ وڏي صاحب سيني کي گهرايو آهي.

ڪهرو سڄو ڀريل، وڏو صاحب آيو، زوردار ٿرڙار ڪيائين عملي جي
ڪيائين ۽ چيائين ته ڏڪر جي سهائتا لاءِ فائدو ڪيو ٿو وڃي هرڪو
دان ڏئي. طبع ٿيو سندس کي ڏهن رپيا ڏيڻا آهن. سڄي ڪارڪناريءَ
هڪ ڳالهه سمجهه ۾ آئي ته کيس ڏهن رپيا ڏيڻا آهن ۽ پوءِ کيسي ۾ باقي
رپيا گهٽ. اڃانڪه کيس ياد آيو ته اڄ سندس کي چاليهه گهر پوڄڻ
پوڄي جي گول گهري ۾ به بلائوز، ٻيلو ۽ ٻيو ڀاڱو، راکيس ۽ ٻيو
پوڄي ۽ ڪتاب سندس انتظار ڪري رهيا هئا. ان دائري ۾ هن ڏٺو مڪمل جي
و ڏندار وجود انهن گهرجن جي ڪرمانن ۾ ڌاري ڌاري رهي ٿو ٿو ٿي
هو ۽ آخر اکين کان غائب ٿي وڃي.
پس ڪولر ٻڌ وانگر اڃانڪه اڀرڻ جي پراپتي ٿي ته مڪمل ڇو مله ڏاڍو مهانگو ٿي

Add : Radha Krishan Lalwani 'Rahi', Railway Training school, Udhampur (R)

هر هڪ ڇاڻي مان هڪ هڪ آنگر سندس واس ۾ زوريءَ وجهندي هئي.

هڪ ڏينهن ته مائيءَ ڏاڍو مزو ڪيو. ٻڌيءَ کي خبر ئي ڪانه هئي ته هو واس جو ڪهڙيءَ لونيءَ ۾ اڪل هو. واپاريءَ ڏاڍو ڳولهيرو. تارن جي تارڪيءَ ۾ منجهيل ممتا مڪڻ ڪڍي الڳ رکيو پر هن نه ڇڏيو ته ڪٿوري ڪٽين ڊالان ۾ هڪ هڪ لونيءَ کي لوڏيندي پئي ڇڏو ”ڀاڳ ڀلا ٿيس. الائي ڪٿي ٿو وڃي پوي هاڻ مان ڪٿي ڳولهيانس؟“ پر پاس جي سرمائي اڃالي ۾ ڳولهيدي ڳولهيدي الائي امڙ جو پير ڪنهن ٻار جي پاسي ۾ پيو جو ٻڌي هيڏانهن لڏي هو ڏانهن لڏي. پوءِ ته ٻار جي رڻ ڏاڏيءَ جي آئي رام ۽ ڪٽ جي ڪٿوري جي جهنگار ڪڇ اهڙو عالم بڻارو جو وري گهر ۾ ڪير سمهي نه سگهيو.

ڇو ڏينهن گهر ۾ ٺهڪڙو روئندو ٿي آيو ندين وڌن کي. واس جو گهر جا ننڍا وڏا ڏاڏيءَ کي پيري به ٻولندا وڃن ۽ ڇولندا وڃن امان هو تنهنجو ڀاڳن ٻول هتي سمهي پيو اٿي.

هن جي اکين ۾ تراوت اچي وئي ۽ ڪنن ۾ آواز پير سائين نيرڻ کانو ٿڌي ٿي ويندي.

هن اکيون ڪٽي زال ڏي ٺهاريو جيڪا سندس ڏانهن ٺهاري رهي هئي. هن کي لڳو ته راڻيءَ جو چهرو ٻيلاو ٿي وڌو آهي.

هنن اکين ۾ اڳي نه ايتري اداسي نه هئي؟
هن ٻاڙو مان ڇو راڻي هن هڻي مڪڻ ٽوڙو وڌاڪ ڪهراڻج ٻارن سان گڏ ٽوڙو ٽون به کائيندي ڪر.

الائي سندس ڳالهه چوڻن ٻڌي يا نه ٻڌي،
هن ٻڌو راڻيءَ ڇو نه پگهار وٺي چلندي گهر اچيو ٻيلاو جي ٻوڏينار ۾ ڪوڙو

آڻيو آهي. اسڪول ۾ بنا ٻوڏينار ٻيلاو کي اچڻ نٿا ڏان.

هن جون اکيون زال جي چهر تي لان ڪسڪي هيٺ آيون ۽ ڏٺائين ته راڻيءَ جو بلا ٽوڙ ڪڇ ۽ ڪلهي جي وچ ۾ ڇهراڻ هو.

هن سٺيه سان ڇو راڻي ٻيلاو جي ٻوڏينار جي ڪوڙي سان گڏ ٽون پنهجي لاءِ به بلا ٽوڙ به وٺجانءِ.
راڻيءَ ڇو نه ٿي مڙڪ آئي ڇو نه راکيش ڪلهه ٻڌارو ته هر ڪاليج ۾ ڇهڻ ٻائي وڃي ٿو ته دوست کيس ٽوڪون ٿا هڻن راکيش کي اڄ بوم ضرور وٺي ڏيکارو آهي.

4

موانگو ملو مکڻ جو

□ راڌا ڪرڻن لاءِ راڻي ”راهي“

هو خوش مزاج انسان هو. هر موقعي ۽ مجلس ۾ سندس اٽڪ ڳولجندا رهندا هئا. خوشيءَ کي پوکڻ لاءِ هو ڪڏهن به خوشيءَ پٺيان پنڳر ڪين مگر ڇڏهن به خوشيءَ لاءِ هن ٻانهون ٻه گهريلون خوشي ٻوڙي اچي سندس سڀني ۾ سمائي ڇو ڇو وڌا ڇانهن ڏانهن چئي ۽ کيس لکي وردان ڏنو هو.

ننڍي هوندي کان وٺي ماءُ جي مڃتا جي ڇانوڻي ۾ پائيل ۽ ڏاڏيءَ جي ڪوڏ تي ڪڏل ۽ ڇاڇين پاجاڻن جي لاڏ ۾ لڏل مسس مولا نه هو اڳي هو وٽس لاڏن لڏائين اهڙيءَ سلڇڻيءَ سان جنهن جو ڌرم ئي آهي هر حال ۾ گهرت کي ڪوشڪال رکڻ.

اڃانڪه سندس اکين ۾ شاديءَ جي بهرانءَ واس جو عرصو اُڀري آيو. کائن سان ٻه ڪيل راشمي گاديءَ تي لپتي هن پيار سان زال جو هٿ پهنجي هٿن ۾ جهلي ڇيرو مڙي ان تهنڊو پڪاڻو نالو راڌان ۽ پنڊت وڏيءَ ئي ساهراڻو نالو رکيو لڳي. هاڻي ٽن ماءُ گهر راڌان سس جي گهر لڳي ۽ مهنجي لاءِ. اوهن ها مهنجي لاءِ راڻي مان نه پائي ٿو کي راڻي ئي چوندس.

راڻيءَ شرمانيءَ ڪندڙ جهڪار ۽ سندس سڀني کي وهائڻ وڌائي سڄي واس سڄن ۾ جيستائين گهر ئي وٺي جيستائين صبح پنهجن اچي گهڙيال جي گهٽيءَ کيس پاسو ورائڻ لاءِ مجبور نه ڪيو.

گهڙيال جي گهٽيءَ اڄ به پوري پنهجن اچي وئي ۽ هو هميشه وانگر آيو. هن گهڙيال جي گهر مڙي آس پڳرو واس جي خوابن جا نظارا اکين ۾ اُڀرڻ سان سندس ٻانهون خوشيءَ جي لهر ٻوڙي وئي. هن پاسو ورائي راڻيءَ ڏي ٺهاريو ۽ من جي خوشي وٺڻ لاءِ راڻيءَ کي چڪي چائيءَ سان لڳاڻو.

خوشي نه وٺي وئي مگر شايد راڻيءَ جا ڪمزور هڏ ان کي سهي ۽ سگهيا نان

”وڃ راجا پيٽا! وڃي آٽيءَ جي گهر ٻڪڙ ڏس.“

”ڇو ممي پنهنجي گهر ئي - وي ڇو نه ٿي هلائين.“

”اڀ پٽ! بابا گذاري ويو آهي نه انڪري گهٽ ۾ گهٽ ٻارهن ڏينهن ئي - وي

نه هلائي.“

مان آٽيءَ جي گهر ئي - وي ڏسڻ ويس ۽ فام ڇو نالو هو ’ڪليڪ‘، اُن ۾ به مون ڇيڏو ڇوڪرو هو پر تمام سهڻو، ٺاهوڪو، کيس سندس ماءُ هاسٽل پئي موڪليو. وڃاڻو روٽ هارڪر ٿي ويو هو. سندس ڏاڏي به امان وانگر پئي زار زار رني ته هاسٽل نه وڃي پر ماڻس کي ڇڻ ڏاڏي پوئي جي پيار تي بخيلي وئي پئي وئي ۽ پئي پڻ ٻڌ ڪيائين. منهنجي دل ۽ دماغ ئي اول ئي هاسٽل ڇو ٽپ ويٺل هو سو هيڃي ويس. پڻ اڏو گهري وڌو ڇڻ ممي مونکي هاسٽل ۾ موڪلي رهي آهي ۽ ٻڪڙ جي ريس پڻ لائين لائي ڇاڇو ڇا سرچيندو رهيس ڇو آٽيءَ مونکي ڏونڌاري ڇڏيو.

”ڇو آهوا! ڇا پهر سوچين؟ بابا جي پاد تي اچي؟ مون ڇوڪري آٽيءَ ڏي

نهاربو. آٽيءَ ڇا پڇيو اهو نه مون ڇڻ اڏوئي ڪونه. ۽ پڇيومانس.

”آٽي هنجي ماءُ ڇو نالو ڇا آهي“

”ڇيائين، رڳا“

مان اڪدم ٻڪڙ اڏ ۾ ڇڏي ائي ممي وٽ آيس هن رڏ ٿي ۾ مهمانن لاءِ روئي

پئي ٺاهي. سندس ٻانهن ٻڪڙي ڇڏي مانس.

”ممي! مونکي رڳا وٽ وٺي هل.“

”ڪهڙي رڳا؟“

”او جيڪا ’ڪليڪ‘ فلم ۾ هن ڇوڪري هي ماءُ آهي نه“

”ممي ڪجهه نه سمجهندي پڇيو، ”پر آهوا! رڳا وٽ ڇا هلي ڪندين؟“

”ممي هره پنهنجي پٽ کي هاسٽل ۾ ئي پري ڪرائي“ مان کيس سمجهائيندس

نه هاسٽل ۾ ويندو نه بابا وانگر اتي ئي مري ويندو. ڪيڏو نه سهڻو ڇوڪرو آهي ممي

هل نه ٻايز، هن کي موٽر ۾ ڇاڙهي وٺي ويا آهن هو اُتي ئي مري ويندو.“

”پڳلا ٻڪڙ واري رڳا وٽ ٽرڪي ڪيئن وٺي هلائي؟“

”ممي مونکي ڇمي ڏيئي ڇڏيو،“

”ممي هاڻي مان ڪن ٿو ٻڪڙيان ٽرڪي ڪڍهن ۾ تنگ نه ڪندس. اخبارون مڙهون

نه ڦاڙيندس. اناج ۾ ڪڇرو ڪونه ڪڍيندس. لائيت سان هٿ ڇراند نه ڪونه ڪندس

شائتي اچڻ جهڙو ڪجهه ٿي رهيو آهي. مهيءَ جي چوڻ جي باڪل ايتڙ هلاڻ ۾ بخر ٻيو
 محسوس ٿيندو هو. هوءَ چوي هوم ورڪ ڪر نه مان ننڊ ڪريان. صبح جو ڪنهن به لاءِ
 چوي نه اچي وڃان. ٺهرڻ تي ماڻهو ٺهندو نه مان آلامت لاءِ ڪيترو ڪندس ۽ آلامت
 هوندو نه ڪوڪي لاءِ. مطلب مهي منهنجي الهن شيطانن مان بيهڻ ۾ ٿي وئي هئي. هن
 چاهيو هئي ته مونکي ڪنهن هاسٽل ۾ ڇڏي اچي. گهڻيءَ دفعي غصي ۾ اها ڳالهه سندس زبان
 تي وري وري ٿي آئي هئي ته ”هڪ ڏينهن ٻڪر ٿي هڪ هاسٽل ۾ ڇڏي ايندي سانءُ.“
 وري ڪڏهن اهي لفظ ڏاڏي يا ڏاڏيءَ جي ڪنن تي پوندا هئا ته ڇڙب ڏيئي
 چواندا هئس. ”ڏاڏو! ڪهڙي ٿي وائي. وات مان ڪيئن. هاسٽل ويندا هيندا دشمن.
 ۲۵ سالن کان ٻيو پوئڙو گهر ۾ آيو آهي سو ڇا هاسٽل وڃڻ لاءِ؟ اسين مري ويا آهيون
 ڇا جو کيس هاسٽل ۾ موڪلينداسين؟ اوڪري ٿيون ڪرو ته اصل ڪل ٿي ٿڙو وڃو.
 ڪڏهن پٽن کي به هاسٽل ۾ موڪليو آهي؟ ويڃاري مهي چپ ٿي ويندي هئي.“

هاسٽل جو ٻڌي مان خود به ڪجهه ڪن لاءِ هيسجي ويندو هوس ته اها هاسٽل وري
 ڪهڙي بلا آهي جنهنجو نالو ٻڌندڙي امان ۽ بابا مهيءَ مٿان هيئن چيو. ”اڃا پٽن لاشڪ
 اهر ڪو هيبتناڪ قيدخانو هوندو جتي ٻارن کي مارون ملندون هونديون يا اهڙا ڏک
 ايندا ڏيندا هوندا جنهن مان ڇوڙا اڙپڪ ٻار سڌري وڃن. پر مان ڪهڙيون اڙپڪاريون
 ٿو ڪريان؟ ڪريان ٿو ته منهنجي گهر ۾ ٿو ڪريان. ها اتي مان اهڙو ڪو به هلي سگهندس.
 اتي نه ته منهنجو ڀاءُ هوندو نه ٻه ٻڌي، نه مهي نه امان نه بابا، بس مان اڪيلو هوندس.
 اتي مونکي رڙڻ سان مار ڪيندا. نه مان هاسٽل ڪونه ويندس. مهي مار ڏيندي به
 اتي نه اها مونکي مٿي لڳندي آهي. مان رهندو آهيان ته ڪيئن نه. مونکي هنج ۾
 آهي ته اها مونکي مٿي لڳندي آهي. وارن تي هٿ ٿوري چوندِي آهي، ”منهنجو ڪاڙو
 کڻي ڇڏيون ڏيئي پرڇائيندي آهي. وارن تي هٿ ٿوري چوندِي آهي، ”منهنجو ڪاڙو
 لعل، ننڍڙو ٻار، مان گهر ۾ اچي وڃان. هڪ لڳل ٿي. ڪيتري به ٿڪل هجي پر منهنجي
 فرمائش جي هڪا شيءِ ٺاهي ڏيندي آهي. اتي ائين ڪر به ڪونه ڇڏندو. ڪنهن به ڇڏي ايندس، ٻيو
 به ڪونه. ٻڌهن ته مهي چوندِي آهي. ”مان توکي هاسٽل ۾ ڇڏي ايندس، ٻيو
 به ڪونه.“ ٻڌهن ٿي سڌرندي نالائي ٿو ٻار.

ڏسندڙن نه ڪنهن ٿو توکي اتي پرڇائي؟ ٿون ٿڏهن ٿي سڌرندي نالائي ٿو ٻار.
 پر ان هوندي به مان ڪو سڌران سا نه ڳالهه ٻري رهي، هٿان جيئن ٿڏ ٿيڻ وڌ
 وازو قصو لڳو ٻيو آهي. سوچيندو هوس مهي رڳو مونکي ٻاهران ڏيکارڻ لاءِ ٿو ڪي
 ٿي ڏيئي. پر به بابا امان جو ويٺا آهن. اهي مونکي هاسٽل وڃڻ ٿو روي ٿيندا.
 الا! هي وري ڇا ٿيو. منهنجو بابا ڪيڏانهن وارو به ڏينهن اچي. جي نه ڳالهه آهي

دل ٺنڊي دکه وڌا

۵ ڪهلا ڳوڻائي

اڄ ڪهه ٺٽن ۾ ئي مان پاڻ کي ڪيڏو نه به دليل به دليل مڃوس ڪيو، رڳو
 آهيان؟ اڳي ڪو ٺٽو ٻن حدون اندر ئي مان هاڻي وڌو ٿي وڌو آهيان، ڪجهه ٺٽن
 انهيءَ جي اڳيان کي هاءِ ڪري سونهان ٿي ڇا مان پاڻ کي روڪي سگهندس؟ هي
 ويڙهي ڪيئن نه روڻ هاري ٿي ويندي هئي؟ ڪڏهن پاڻيءَ جي ٽاڪيءَ ۾ مان
 جي چڪي اچائي انديس نه ڪڏهن سوال ڪيئن ڪري ڏئي ۾ واپس اها ٿي پري؟
 هراب ڪيئن ڪڏي ڇڏيندس. ڄاڻوڙ سوڻو وقت به اڳ ٻري ڀت مان پٿر کڻي ڇڏي
 يا صاف ليل چانورن ۾ وجهي اچڻ مون لاءِ مزدار ڏاند هئي. ڪڏهن جي اسڪول
 مان معي کان اڳ موڪل ملي ٿو ته سڌي جي ڏيڻ جو ۽ ٽول جو ڪم ڪوئي. ڪيئن
 يا اتي ڪيئن اول جي لاش ۾ ڏها لاهيندي هڪ ٻئي مٿان رکيل ڏها لالڪل لڙيل
 وانگر اچي هٿ ڪرندا هئا. بس سڀ ڏاهن ڏاڏا مڙج جيو و غريبه هڪ ٻئي سان
 ملي چڻ ٿو ٿي ويندو هو. ٽٽاڪا ۽ ٽڪلن پاڻ لاءِ ڪيترا دنيا اخبارون ۽ ٺٽي
 جون ماهيتون مڙلون ڇا ٿي ساڙي ڇڏيندو هوس.

نه رڳو ايترو پر مان پنهنجي ٺٽي پيءُ کي به ڏاڍو تنگ ڪندو هوس. هر ڇو
 ڪري ويندو هوندو هو ته جهنڊڙي ٻائي وٺاڙي ڇڏيندو سانس. ڪڏهن وار پٽي اچي
 ويندو هوس. مطلب منهنجي پيءُ کي اچڻ و ٿي وڌو هو سوچيندو هوس ته ڳهر
 شائدي ڇو آهي؟ ڪيئن لاهي ڪٽوڙي جي لڪ ڪٽي يا ڪو ٻيو ٻليٽ جي ٺٽو ڇو آواز
 ڇو نه ٿو اچي؟ هيءَ ڪٽوڙي عجيب ٻاوا مون ۾ پور ڪري وائي ڇو بس ڄاڻ ٿيس ته
 ڳهر ۾ هر وقت شور ٿي شور ٻاڪر ڪٽو مٿو رهي، شائبه اصل نه هجي. پسا موڪلي
 ڪٽوڙي سڌ ۾ منهنجي اچڻ پوءِ ڇو ڇو؟ ڇو مان پنهنجي وس ۾ رهي سگهندو هوس
 عئن ۾ اڃا حڪمت هئي ۽ من ۾ ئي انتها شيطاني. پاڻ کي تنگ ڪندي هو رهندو هو
 واڌر واکاڻ ٺٽي هئي ته منهنجي من کي شائدي ايندي هئي. لڳندو هو چڻ من کي

ڪيترو روئيندو آهيان.“ ٻروان ٻيڙ جي ڀرسان اچي بيٺو ۽ چيائين:- ”ڪيترن گورن جي حاڪمن پائي آهي تنهنجي گهروٽ ڳولھڻ لاءِ هي نريندر منهنجو دوست آهي، منهنجي ساٿ هڪ ئي ميل ۾ ڪم ڪندو آهي. مان هن جي ماءُ وٽ به وڃڻ هوس، پر بنا ڏاڏي-پٽيءَ جي شادي....

”ٻروان بابو.... وڃڻ تي نريندر چوڻ لڳو:- ”تون ئيڪه چئي رهيو آهين منهنجا دوست! پر منهنجا ماءُ پيءُ ڏاج جا لالهي ڪون آهن. منهنجي به هڪ ڪنڍاري ٻيڙ آهي جنهن جي لاءِ به اسان کان ڏاج جي گهر ٿي ڪئي وڃي. منهنجي ماءُ پيءُ سوچيو ته پٽ جي شاديءَ ۾ جيڪو ڏاج ملندو سو ڏيئي جي شاديءَ ۾ کڻي ڏينداسين. اهو سوچڻ اڄ جي هنن حالتن ۾ ڇا غلط آهي؟“ ٿورو رڪجي هن وري چوڻ شروع ڪيو:- ”اسان ٻهڙا ماڻهو نه آئين ٿي ان مل ماڻهو ٿيندا آهن جيڪي غرائيءَ ۾ جنم وٺندا آهن ۽ جيون ڀر غرائيءَ، بکر ۽ پياس سان جدو جھڊ ڪندا هڪ ڏينهن مري به ويندا آهن. انهن تي سماج چرن هي ڪريٽيون مڙ ٿي ٻه لتون جوئي ته ڪم ڪندڙن آهن منهنجا دوست! ليڪن اڄ ڪامنيءَ کي ڏسي مون کي ائين محسوس ٿيو ته مون کي هن کان سٺي جيون ساڻڻ ڪون ملڻي سگهندي. مان ڏينهن رات محنت ڪندس..... ٻن ٻاريءَ ۾ ڪم ڪري ٻيڙ لاءِ ڏاج ڇو بندوبست ڪندس. اڄ مان ٽوهان سڄي پاڙي وارن کي ساڳئي بڻائي ڪامنيءَ کي پنهنجي پٽي روپ ۾ سواڪار ٿو ڪرا.“ سڀني جا چوڙا خوشيءَ وچان ڇوڪڻ لڳا. ڪامني شرم وچان اکيون ڇپڪائي بيٺي زمين کي ڀير جي انگولي سان کوٽيندي

رهي:- ”اڙي واه! نه ٻڌل باجا نه ٻڌڻ..... نه ڇڄ....“ ٻروان چوڻ لڳو. ”نه منهنجا دوست! اسان غراين وٽ انهن سڄي لاءِ فالتو پيسو ئي ڪٿي آهي ۽ سماج جي سامهون ڪنهن ڇوڪريءَ جو هٿ پنهنجي هٿ ۾ وٺڻ کي ئي نه شادي چئجي آهي! مون به هنن سڀ حاضرن جي سامهون تنهنجي ٻيڙ جو هٿ پڪڙڻ آهي.“

”ها ها ها..... ها ها ها.....“ سڀ کلڻ لڳا.

نڪل ڏسي هره ڏکي وٺي هئي ۽ ڇڏي وڃي ڪنٺ هيٺان لڪي هئي جتي ان لکي

وٺي هئي. مائٽيءَ مٺيءَ کي سس جي ڳوڏ مان وٺي سڀني سان لڳاءو ۽ کيس ٻار ٻار ڇمڪائي لکي.

”پنهجي مٺيءَ ... منهنجي مٺيءَ ...“ چوندِي رهي.

ٻروڻڻ اڳتي وڌي. مائٽيءَ طرف پنهنجون ٻانهون ڦهلائي مٺيءَ کي وٺڻ چاهيو.

”مٺيءَ ...“ هن جي اکين ۾ آنسو هئا. مٺيءَ ”پنهجي مٺيءَ ۽ ڏانهن ٺهراءُ ۽ پنهنجي ماءُ

هي سڀني سان زور سان ڇڪي پئي. هره اڃان ڏکي رهي هئي.

”مٺيءَ ...“ ٻروڻڻ ٻيڙيل ٿي سان ڇڏو. ”مون ڏي آڃ مٺيءَ ... مان توکي ڪڏهن

نه ڏسي سگهيس. مان پنهنجي سر جو قسم ٿو ڪيان مٺيءَ ... مان ڪڏهن به شراب نه پيئندس

... آءٌ مٺيءَ!“

مائٽيءَ مٺيءَ کي ٻروڻڻ جي ڳوڏ ۾ ڏنو. ”مٺيءَ ... منهنجي مٺيءَ ...“ چوندِي ٻروڻڻ

مٺيءَ کي چاليءَ سان لڳاءو.

”ٻروڻڻ ٻارو ...“ ٻروڻڻ ٻارو ...“ هڪ نوجوان ٻروڻڻ جي جوان ٻڙ ڪامئي

جو هٿ ڀڳڙي ٻڙ ڏانهن آڃي رهيو هرو. ڪامئي اکيون جهڪائي آداس آداس ڏيڙي

ڏيڙي نوجوان سان گڏ اچي رهي هئي.

”ڪر ٻڙڏو؟“ ٻروڻڻ ڇڏو ۽ مٺيءَ کي سندس ماءُ کي ڏيئي هو ٻڙڏو ۽ پنهنجي

ٻڙ ڏانهن وڌو. سڀ حاضر ماڻهو هنن ٻڙي کي تعجب سان ڏسڻ لڳا.

”ايتريءَ رات جو هيءَ ٿر سان گڏ؟“ ٻڙڏو کان ٻروڻڻ پڇيو.

”ها، اکر مان وقت ئي نه پڇيان ها ته هيءَ آکر هتي ڪري چڪي هجي ها.“

”آکر هتي؟ ٻروڻڻ تعجب مان پڇيو.

”آکر هتي؟“ مائٽيءَ ۽ سندس سس جي واکاڻ هڪ سان تعجب مان ڪيو.

”ها مٺيءَ!“ ٻڙڏو ٿر وٺي وڌي ٻروڻڻ جي ماءُ جي ٻڙ سان اچي ڇڏو. ”مان

رات جي ٻڙي ڪري رات جي لائڻ جي طرفان ٿر وٺي رهيو هوس ته ڏٺو، هيءَ

سامهون ايندڙ ٿر جي اڳيان ٿر وٺي واري ٿي هئي. مون ٻڙي ڪري هڪدم

کس ٻڙي ورتو.“

”ڪامئي!“ ٻروڻڻ ٻڙ کان تعجب وٺڻ پڇيو. ”انهن ڇو ...؟“

”مان ٿر تي ... هن سار تي هڪ لوح آهيان دادا! هره وٺڻ لکي.

”اڳي! ٻڙي! پنهنجي ٻڙي تي لوح ٿڀنديون آهن؟“ ٻروڻڻ آداس ٿڀندي ٻڙيل

س. ٽي چاهو. مان پنهنجي لاءِ ڪيترو نه واکاڻ آهيان ... لکي لکي

”ڇا آهي..... سمهڻ نه نٿا ڏوڍ ڇين سان..... ڇا مصيبت آهي.....؟“

”مصيبت نه ٿي آهي ڇڏا..... شراب جي نشي ۾ ٻارن کي اترو مارڻو ڏمڪايو اٿئي جو مني خبر نه آهي ڪيڏانهن هلي وئي آهي. سڄي مهلي جي خاک ڇاڻي آيا آهيون پر مني ڪٿي به ڪونهي.“

”هان؟ ڇٽي هو آئي وٺو. سندس نشو هرا ٿي ويو. جلدي جلدي هرو ٻاهر طرف ڀڳو.“

”مني ٿي ٿي..... مني ٿي ٿي.....“

رات جو ٻارهين بجي تاء هو آس پاس جي گلي مڪان ۽ بازارن ۾ ڳولهندو رهيو. وڏي شيشن ۽ بس اسٽينڊ تي ”مني ٿي ٿي..... مني ٿي ٿي.....“ زور زور سان سڏ ڪندو ڊوڙندو رهيو ته شايد ڪوئي روئندڙ ٻار کي ڪٿي نه وٺي هجي.

رات جو ٻارهين بجي هو منهن لٽڪائي گهر واپس موٽي آيو. پاڙي جا ڪجهه زالون مرد ٻاهر ٿي انتظار ۾ بيٺا هئا. مالن ۽ پروڻ جي ماءُ زارون زار. روئي رهيون هيون.

پنهجي پتيءَ کي ائين واپس ايندو ڏسي مالن اڃان زور سان روئي لڳي. هن پروڻ جي ٻانهن پڪڙي کيس ڏونڊاريندي چيو. ”ڪٿي آهي منهنجي“ مني..... منهنجي مني مون کي واپس آڻي ڏو.....“ ۽ هٿ جوڙي نيم زاريءَ سان چوڻ لڳي ”مان توهان کي هٿ ٿي جوڙيان..... هوءَ ڪڏهن به توهان جي شرايع جي لٽ نه ڪندي.... هان... هان... هان... هنڪي سمجهائي ڇڏيندس.... مون کي مني آڻي ڏو.....“

پروڻ صرف هڪ بت وانگر بيٺو چپ چاپ ٻڌندو رهيو ٻڌندو رهيو. سندس اکين مان آنسو وهڻ لڳا.

”آمان.... آمان....“ گهرجي اندران رڙيون ڪندو راجو ڊوڙندو ٻاهر اچي رهيو. هوءَ.... هوءَ.... هوءَ.... مني....“

”ڪٿي آهي مني؟“ ماءُ ۽ ڏاڏيءَ رڙ ڪري پڇيو

”هوءَ ڪٿي هينان سمهي پئي آهي....“

”هان!“

”ها“

سڀ کان پهرين ڏاڏي ڊوڙندي اندر پڳي ۽ ڪٿ هيلان منيءَ کي ڪٿي ڳول ڪيائين. پوڄي ماري مني سڄي پيلي ٿي وئي هئي. شايد پيءُ جي پوانتي

”هر اڏاڏا..... ڪمپڻا..... منهنجي لڻل ٿا ڪريو..... ڏهه اُڃ مان ٿي
هي جان ڪڍندس.....“ ۽ هر ٻارن تي جهٽيو
”آمان..... آمان.....“ چلائيندا ٻار وٺي وڃا

”ڀڄو ڪيڏانهن ٿا..... ڪمپڻا..... ٿر سو.....“ ليڪن ٻار ڀڄي چڪا هئا.
ٻروڻ ڪرندو ڏهندو ٻڌهن گهر ڀڄندو ته ڏٺائين راجو پنهنجي ماءُ جي ڀرتيءَ جو
ٻار پڪڙي سندس پٺيان لڪو پيو آهي. ٻروڻ کيس هڪدم چڪي ڪري ماري
شروع ڪيو. ”نالائي..... هر اڏاڏا..... منهنجي لڻل ٿا ڪو..... ڇو..... ڇو.....
وڃي ڪڍين!“

”آمان..... آمان.....“ راجو روئي لڳو
”اُڙي ڇڏيس.....“ ڇا جان کان ماريندا ٻار کي؟“ مائٽيءَ راجو کي ڇڏائي
هي ڪوشش ڪئي.

”اُڙن ٻري ٻي وڃ.....“ چئي ٻروڻ مائٽيءَ کي هڪ ڌڪو ڏنو. ٻيڻ اُٿي
وڌي راجو کي چڪي ورتو. ٻن ڌڪن کان پوءِ اُن کي ٻه ٽي ڌڪا اڃا پئجي ويا.
”اوهان سڄي هن کي مٿي تي چاڙهي رکيو آهي..... ٿر ٿي منهنجو ستايلاش
ڪيو آهي.“ ڇوڏو هر ٿو ڏندو ٿاڙ ڏندو وڃي بڪت تي ڪريو.

نالن ڪئي ٻاهر وٺي هئي، جڏهن آئي ته نهن ۽ ڌيءُ کي روئندو ڏٺائين.
راجو پنهنجي ماءُ جي چاٽيءَ ۾ منهن لڪائي سڙڪا پري رهيو هرو. ڌيءُ روئندي
روئندي پنهنجي ماءُ کي سڀ ڪجهه ٻڌايو.

ماءُ هڪدم اچي ورتو ”ٿر مٿي ڪئي آهي؟“

”هان!“ نهن ۽ ڌيءُ جي وٽان هڪ گڏ ڪيو ۽ پئي هيڏانهن هو ڏانهن ڏسڻ
لڳيون. هن وقت تاءُ ڪنهن جو ڏيان مٽيءَ ڏانهن ڪو نه وڃو هو. سس نراڻ اُٿي ٻاهر
نڪريون. مائٽي نه راجو جو هڪ پڪڙي ٻاهر آئي ۽ سڀ مٽيءَ جي هڪ هڪ گهر
ڀڙو وڃي مٽيءَ ٻاس ٻيڻ لڳيون. ليڪن مٽيءَ مٽيءَ جي ڪنهن به گهر ۾ ڪو نه ملي.

”اُڙي ٻڌين ٿو..... ستايلاشي..... شرابي..... ٿو جهڙي پٽ کان نه مان اتي اڏاڏ
هجان ها ته سڄو ڇو..... اڏاڏن ٿر.....“ ماءُ ٻروڻ کي ڏولڏاڙڻ لڳي.
مائٽي راجو ڇو نه سڄي سان لڳائي سڙڪي رهي هئي. نراڻ هڪ ڪٽر
پيئي روئي رهي هئي.

جوان پيٽ شادي لائق وٺي آهي. هن جو ڇا ٿيندو؟ ٻيو وري گهر ۾ چئن کان پنج.....
”ها مائٽي، مان سڀ سمجهان ٿو. تنهنجو هيءُ ڦرڪيل ڦوڪيل ٻيٽ.....
سڄو ڏينهن توهان سڀني جو ٻاٽو وٺڻ..... ڇا مان سمجهان ته ٿو گهر جي حالت ۽ بناد
آئيني مائٽي؟ مون چيو هو ته غريبي هڪ آفت آهي ڇا ڪڏهن به اڪيائي نه هوندي
آهي. مان ڀلا پنهنجي خوشيءَ سان ٿو پيئان؟ نه مائٽي..... نه مان هڪ جوان پيٽ جو
ڀاءُ آهيان جنهن کي ٻارو ڪر ٿو آهي. هيءُ گهر منهنجي پڙهائيءَ جي ڪارڻ گروي
ٻيو آهي، جنهن کي ڇڏائڻ منهنجو فرض آهي. هن سسار ۾ اچڻ واري جو مان ٻيءَ
آهيان. جنهن جي آئينده کي سوارڻ جي مون ئي ٿي ڏيوارڻ آهي. پر مان ڇا ڪريان
مائٽي، ڇا ڪريان؟ ڏينهن ڏينهن وڌندڙ مهانگائيءَ کان مان گهرائجي وڃو آهيان؟
پيٽ لاءِ جتي به ڦالهه هلايان ٿو اتي ڏاج لاءِ واڳورو وانگر واپس ٿا ڦاڙڻ لڳن، جنهن لاءِ
مون ۾ همٿ ڪانهي..... ڪان ئي ورٽل قرض جو مان صرف واپس نه ٿو ڀري
سگهان مائٽي! انهن سڀني ڦالهن کي ڀاڄڻ لاءِ ئي مان شراب پيئندو آهيان. مان سمجهان
ٿو اهو ٻو ٿو ڪريان، پر مان به ڇا ڪريان مائٽي، ڇا ڪريان.....؟“ چوڻدي
چوڻدي ٻو وٺڻ مائٽيءَ جي ڪلهي تي پنهنجو سر رکيو. اکين مان ٺڳو وهڻ لڳس.

□ □
ڏينهن گذري هفتا ٻيا ۽ هفتا مهين ۾ بدلجڻ لڳا. مهين پنهان ورهه گذرڻ لڳا.
هاڻي مائٽي هڪ ستن ورهين جي پٽ ۽ پنج ورهين جي ڌيءَ جي ماءُ هئي.
سس ڏينهن رات پنهنجي جوان ڌيءَ کي ڏسي اندر ئي اندر ڳرندي رهندي.
هئي. مائٽي گهر جي ڪم ڪار ۽ ٻارن جي دٻڪ ڀال ۾ ئي مشغول هوندي هئي. پر
من ئي من ڪيس ٿيڻ سان جي ٿي ويل نراڻ جي چٽا ڪاٽيندي رهندي هئي.
پروڻ گهر جي بد کان بدتر ٿيندي حالت ڏسي ڏينهن ڏينهن وڌيڪ اُداس ۽
چڙو ٿي وڃي ٿو. ڌري ڌري ڦالهه ئي ٻارن کي ڏمڪائڻ لڳندو هو. مائٽيءَ کي
ٻو ڀلو چوڻ لڳندو هو.
هڪ ڏينهن شام جو هو جلد ئي گهر موٽي رهيو هو. شراب جي نشي ۾ جهومندو.
ڪلهي جي ڪنڊ تي ڪلهي جا سڀ ٻار راند ڪري رهيا هئا. پروڻ ڏٺو ته سندس پٽ
راجو ۽ ڌيءَ مٺي ٻارن جي وچ ۾ هن جي شراب پي ڪري جهومڻ ۽ ڳارڙن ڪند
ڪڍڻ جي نقل ڪري رهيا آهن. اهو ڏسي پروڻ جي اکين مان آلا لڪرڻ لڳا ۽ هن
رڙ ڪري چيو:-

آڌ مٿل ماڻهو

□ رڌاڪشن چانڊواڻي، بهڪاڏير

آڄ هن جي زندگيءَ جي اها خاص رات آهي، جنهن لاءِ پنهنجي سمجھ ۽ جوانيءَ جي چوڪٽ تي پير رکڻ کانپوءِ هر نينگري نه ڄاڻي ڪهڙا ڪهڙا سندر سڀنا ڏسڻ لڳندي آهي. طرح طرح جي آشائن ۽ لالساڻن کي من ۾ سڃوڻڻ لڳندي آهي.

اهڙا ئي ڪجهه اُمڪ ۽ لالساڻن من ۾ ڌار ڌار ڪري مالتيءَ پُروان جي گهر ۾ قدم رکيو. پُروان هڪ ارڪل ڪهڙا ٽڪريءَ ۾ سڄروائيزر هئو. گهر ۾ هن جي ٻڍي ماءُ، هڪ جوان ڪنڊاري پيٽ ۽ هُو، ئي پراڻي هئا. سڄو گم مالتيءَ کي هن گهر جو ٿون ميمبر بڻائي هن گهر ۾ آندو.

آڄ هن جي سهاڳ رات آهي. هوءَ گهر جي هڪ ننڍي ڪمري ۾ هڪ ڪٽ ٽي صاف سٿري وڇايل بستري تي شرم ٻوڙي وانگر سمڙي ويئي هئي. همجولين کان ٻڌل - ٻڌايل ڳالهيون ياد ايندي ئي هڪ نشيلي مڪان سندس چن ٽي ٻڪڙ جي پٽي ويئي.

انتظار جو هڪ هڪ ڀل ورهين جيڏو محسوس ٿيندو آهي. رات جا اڄ لڳي چڪا هئا. مالتيءَ هيڏانهن هوڏانهن نهاريو. پُروان جي گهر جي غريبي هر ڪنڊ کان جهانئون پائي رهي هئي.

”غريب جو پاڻ به غريب ئي ٿيندو آهي مالتِي!“ هن جي دل چيو. هن هڪ اُڀر

ساه کنيو.

’ڪٽ‘ دروازي کڻڻ جو آواز ٿيو ۽ پُروان شراب جي نشي ۾ ڪرندو ٻڌندو ڪمري ۾ داخل ٿيو. مالتِي کيس ڏٺو ۽ محسوس ڪيائين ته دل ۾ ڪجهه ائين وسامي وار جيئن هئا جي تيز جهڙنگي سان مرم بتي وسامي ويندي آهي. دل چيو ’هي پگراڻ! هي ڇا؟ هي نه شراب..... اوه.....‘

بر معاف نه ڪندو. ڪڏهن معاف نه ڪندو؟ ڪن لاءِ چندرا سن بر اچي ويٺي. ٻي
 ٽهڙي، اندروني اندر پروڙي به ٿي، رلي نه ٿي، ڏکي به ٿي، ۽ وري وري
 ڪري پنهنجي پاڻ کان سوال به ٿي پڇيائين، 'هه! هه! مان ڇهائي، ٻي مروت مري
 ويس، ڪي ڪوڙهي ٿي مٿس؟ بلڪل بېروس، بلڪل ٻي - هاڙي، هه! مان ڇا
 ڪريان؟ مان ڇا ڪريان؟ هه! ڳوٺان! مان ڇا ڪريان؟ ٻڌاءِ نه، نه مان ڪيڙي وه وڃان؟'
 اندر واري جوش مان ورائي ڏس، "او ڪر هه! رڙهه! واکن مان ڪجهه ڪر نه
 ورتو. تون به سوچ جي لاڪر ڪي لڪرائي، ٻي هاڙي ڪري ورتو نه، هينئر ئي
 ڪو سهارو نه ملندو. اڪيلي سر ڀرڻ پنهنجي ڪٿي جي سوا."

لٽارو بدلجڻ لڳو. ٻئي نظاري ۾ ڪجهه همدردي آواز ۾ ڪنهن چيو، "لاڪر ڪي
 ٻڌاءِ، لاڪر کان بل بڻهه نه شايد پنهنجي ٻڌندڙ پڙي ڪي ڪنارو ملي وڃي."

"اهن!" مٿي ڇندرا، گمراه ڇندرا، ڪي ڄڻ ڪنهن سٺين ڊگ لائو ۽ هن ڏور
 لاڪر جا پير پکڙيا ۽ پڪارڻ لڳي، ڪجهه وڻندي ڪجهه سڏڪا ٻڌندي،
 "پنهجي لاڪر! پنهنجون مددگار معاف ڪر، توڏي هاڻي آهين. دلدار آهين، مولڪي
 معاف ڪر! مان ڪنهن آهين ۽ تون بڻهه آهين. تون جا سڙا ٽپندي
 مان سهندس، مولڪي قبول آهي. تون رهر دل آهين، تون پنهنجي آهين، مان
 پنهنجي آهين، مڃيان ٿي ته مون مهتاب ڪيو آهي پر ڪيئن به، ڪري مولڪي معاف
 ڪر ۽ ڏس، پنهنجي ڇندرا تو وٽ مولڪي آهي. تون پنهنجون ڀاڙون بخش ۽ ورتو
 بعد هڪ ڏينھو ملي مڪراجهت سان مولڪي پنهنجي گلي اڳاءِ. "لاڪر! اولاڪر! لاڪر!!
 اولاڪر!!! مان آهين پنهنجي ڇندرا!! مولڪي به آهي ته تون مولڪي معاف ڪندي،
 لاڪر! اولاڪر!! پنهنجي ڇندرا ڪي ٻڌن ڀر نه؟"

پر لاڪر هٿ ڪٿي جو ڇندرا ڪي ٻڌي.

روشن دماغ ٻاڳل ٿي سگهيو ٿي يا آبگهاٽ ڪري آفت کان چوٽڪاري ٻاٺڻ جي ڪوشش ڪري سگهيو ٿي. نارائنداس هنن حالتن ۾ ٺاڪر کان پنهنجو بدلتو چڪاڻڻ لاءِ هن کي ٺيڪ ڪندي هن لاءِ شترو ٿي پيو. هنجي حالت قياس چوٽي ڏسي ۽ محسوس ڪندي، لاهي ٻائي بيقياس ٿي پيو. ڪيئن هٿرادو ٺاهي هنکي گرفتار ڪرائڻ جون ڪوششون ڪيائين ۽ مٿس ڪوڙا الزام هڻي پنهنجي ڌيءَ ڇڏرا، ان اٺن سميت، هن کان الڳ ڪيائين ۽ تنهن بعد به هر روز هنکي هڪ ڪارائ ۽ ڪٿو وڃڻ سان ٻر، خط لکي هنجو جيءُ جلائيندو رهيو.

نظاري جي پس منظر ۾ ڇڏرا ڏئي پنهنجي ڪٽورٽا، پير حمي ۽ ٻيءَ جي چيني ۾ اچي پنهنجي جيون ساٿيءَ ٺاڪر کي رڻ ۾ رولي وڃڻ جي موڪلتا. ٺاڪر، جو سندس جان هو، سندس شان هو. ڇڏرا بنا هو ۽ نندڪ نادان ۽ بد قسمت ۽ ننڍڙو ڀوڪو وڌو هئي ۽ سندس اٺن ڇڏرا ڇوڙا درشيه جي فقط ڏسڻ سان هنجي ڌرن ڏکي وٺي ۽ سندس وريڪ وريڪ ڪرڻ لڳو ۽ اندر وارو کيس بچا هڻڻ لڳو ته ”ڇوڙي! ڌرن نه هڻڻ ڏسندي ڪڍڻ ٿي لڳن، پر سمجهن ٿي ته ڇا حال هوندو هنجو، جنهن مصيبتن جي درياهه ۾ ٽڙڪندي ايترو ڪجهه سٺو هوندو. ڌرن جيون ساٿي نه، پر ’سڪ جي ساٿي ڇڏرين‘ ۽ مٿس کي ڏکي ڏسي کيس اٽل وڌڪ پوڻشان ڪرڻ لاءِ وڃي پيءُ جا پکا وسايو. ڌرن عورت نه، پر عورت ذات ٿي هڪ داغ آهن. ڌر جيڪو ڏوهه ۽ مٿس سان ڏوهه ڪيو آهي انجي سزا ڀوڳندي، خبر نه آهي ته توکي ڪهڙا جنم وٺڻا پوندا ۽ هر جنم ۾ ڇڏرا کان موت لائين فقط هاءِ هاءِ ڪوٺو پوندو. ههڙي مهاڀاپ لاءِ معافي، توکي خود پڳوان نه ڏيندو. پنهنجي هر پراڻا وڙت، پنهنجي هر پڇا بيڪار، دان نسل، پراشچت جي قبوليت مشڪل ۽ معافي نه ٺاهي سگهجي.

ڇڏرا جو سر چڪر کائڻ لڳو. اندر جو آواز بلند ۽ اڃا به وڌيڪ بلند ٿي ويس ۽ جلائيندي چيائين، ”الا مون هي ڇا ڪيو؟ پنهنجي ۽ پٽاري ٺاڪر سان هي ورتاءُ! آخر به ڇو؟ پڳوان جي سامهون مون ڦيرا پائيندي اندر ٿي اندر ۾ واعدو ڪيو هو ته جيئن سندس مرنديس ٺاڪر جي چوٽن ۾ پر پر مون ڇا ڪيو؟ پنهنجي وڃڻ جو ڀنگ ڪري، بيوقوف بڻجي، ٻيءَ جي چيني ۾ اچي پنهنجو ڌرم ڪرم اس ڪير فتڪار آهي مون جهڙيءَ نادان ۽ گمراه عورت ٿي. هن مهاڀاپ جي سزا الائي ڪهڙن جنمن ۾ ڀوڳندي زهڻديس، الائي ڪهڙن جنمن ۾ پيءُ ٻيڙ بس. خطا پنهنجي ئي آهي سزا به مونکي ئي ملندي ۽ اها به ڪڙي ۾ ڪڙي سزا ڇو نه مون ’پنهنجي‘ سان ’وشواس گهاٽي‘ ڪئي آهي. وشواس گهاٽي! ها، لسڙي وشواس گهاٽي، جا پڳوان

لاڪر ٿرهندي ورائڊو ”خمر دار! او نادان! ۽ اڃا نارائنداس ڪجهه ڪري نٿي
 ڪري ٿين ڪان اڳ. ٿي. ٿاڪر اڏڙو ٿولڻو لڪاء ڪيس جو نارائنداس اوڏڙو ڀر وڃي
 ڪريو. ٿرڏا مٽيندي آيو ۽ ڪجهه چوڻ پئي چاهيائين جو ٿاڪر ڳٺر ڪان جهلي مٿس
 وارا نه بيا ٿولڻا نه لڪاء ڪيائين ۽ وري جهلي چيائينس ”اي ڪجهه! ٻڌاء ٻڌڻان
 آهي يا نه؟“

نارائنداس نه نه ۽ ڪڏهن نه ٿاڪر موت ۾ مٿس واري هڪ لپاٽ لڪاء
 ڪيس ۽ ٻي هٿڻ وارو دوس جو نارائنداس هٿ جوڙي چيس ۽ ”ٻڌڻان چي واپسي
 مڙهي وڌيڪ نه مارو.“

”ٻڌڻان هر واسطو وڌو الٽي ٿلهيڪري ڇڏيائون ٿو نه نه .. پر باد رک! ڪڏهن
 نه ڪنهن آستڪ مٿان پنهڻ جو لاسڪڻو مڙهڻ چي ڪوشش ڪريو نه ڪم. سمجهي؟“
 هن عڪ جو ٻندي چيو ”عا چڪي“ طرح“

ان واقعي بعد لاڪر ڪڏهن نه کيس ”توهان“ ڪري ڪونه ڇوڏيو هو. نارائنداس
 ٻاڪراج نه ”عا“ ڪئي پر اندر ۾ ڀرپور لڳو ۽ بدلي وٺڻ لاءِ ويچارڻ لڳو.

۽ ائين ئي چندرا متسوس ڪئي ڪيالي نظارن هي ٿين ٻانهن جي شروعات -
 هن چئي طرح ڏار لاڪر هي ساڍي سوڍي ۽ سڌي سڌوئي شخصيت. سرل سيار وارو
 لاڪر اوچتو ئي اڏي وڌ هڪ آفت ۾. کيس خوب خبر هئي ۽ ڏسي سگهي نه آيا
 آفت هن ليکانه مٿان ڪڙڪڻ نه ڪهندي هئي ۽ اهو نه ڏسي سگهي نه آيا. آفت هڪ
 لباس هيان ڪڙڪات ڪري اچي ڪري هئي لاڪر مٿان ۽ هڪسئي چٽن طرفن کان
 وڃي وڪڙيندي.

لاڪر هي بيٺاري صاف ٻڌي وهي هئي هڪڙي ٿل ڇوڙي مان. هو ٻڌڻان ئي
 وارو. ٻڌڻان نه کيس ڪجهه سمجهه نه ٿي آيو نه آخر به هو ڇا ڪري؟ واس ٿي
 عهدوڊي ڪرڻ لاءِ سندس ٻار وٽس ڪهي نه آيا پر ڪنهن نه کيس ان اٽلن کي
 ئي مٿان ڪرڻ لاءِ ڪا راه نه ٿي نٿي ۽ نه ئي هنجي مدد ڪرڻ لاءِ چئن ڪرڻ
 آفت پئي ڏنو.

وقت گذرندي آفت وڃي اڪسري کان نه وڌيڪ اڪسرو روپ اختيار ڪندي
 سندس مٿ مان کيس ڇڏي ويا، ڪي نه هڪڙي ٻاڪڙل ڏار وارو سهڻو لڳا. سندس
 ٻاڪڙو نه ڪائس پاسو ڪري وڌو. هڪڙي ويلي ويلي لاءِ مڇڙيل ڏسي هن جي ڏار
 ۽ ٻس عزت جو ڪڍڻ لڳا وقت اڏڙو ڪٽي ٿي ويس جنهن وقت ٻه ڪرا

پهرين اُڀري آيا شاديءَ بعد جا اوائلي ڏينهن، هٿيار مهينا ۽ سال. هر واقعي جي درشن مان ظاهر هئي چنڊرا جي پيءُ جي ٺاڪر مٿان ۽ هنجي وسجھن لاءِ پٺيان ماڻهن مٿان چڙهت ڪرڻ جي ڪوشش. چنڊرا ٺاڪر سان ملي اُڏڻ چاهيو پئي هڪ نئون سنسار، ٻيهر پري زندگيءَ ۽ هڪ الفت پٺيان گهر ۽ نئين جيوت جو بنياد پٺيان سندس پيءُ هنن ٻن آتماڻن جي وچ ۾ هڪ 'دسراو' جي روپ ۾ واپس هٺن ٻن آتماڻن لاءِ هڪ مسئلو بڻجندو. نارائنداس سمجهيو پئي ته ٺاڪر هن جو زور خريد ٻانهو هئو ۽ جنهن ڪري هن جي هر ڳالهه، هر خيال، هر واپار ۽ هر ارشاد کي، آلاهي لاهار سمجهي مڃڻ لاءِ بدلتا. ساڻس ٻيو جيوت جو سائل، ٺاڪر، نارائنداس جي زيادتين کي آخر ۾ نه آندو ۽ گهڻي مدد عجيبي مخالفت نه ڪندو هو ۽ نارائنداس به واپس هنجي شرافت جو اڇو ڳوٺ. فائيدو وٺندو پر جنهن وقت ٺاڪر جون اکيون کليون ۽ نارائنداس جي بيچيائيءَ جو مخالف ٿي بيٺو ته نارائنداس پنهنجي اڀرڻي ورتاءُ سان ظاهر ڪيو ته هر ڪيترو نه ڪرڻ هرو ۽ جا حقيقت ٺاڪر لاءِ سان ئي محسوس ڪئي، انجي چاچا چنڊرا کي اڳ ئي هئي پٺيان ٺاڪر کي آگاهه نه ڪيائين جو نه هرو نه پئي ٿي ۽ هڪ ٻئي پٺيان به ئي درشن. اچي بيٺا هن اڳيان، جن ۾ نارائنداس پنهنجي جو، يعني چنڊرا جي ماءُ کي، مندر ۾ وڃڻ ڪري مندر مان اهر ڪڍي گهر لائين ۳-۳ ميل ڏانهن ٺاهي نموني ماريندي رتو رت ڪري ڇڏيو هو.

چنڊرا کي ٻپ هو ته پيءُ خلاف ڪجهه به اهڙو ڪجهه ٺاڪر سان سليندي، سندس به اهڙو حال نه ٿئي. هو ناستڪ هو ۽ چاهيندو هو ته سندس جوف يا ٻار نه ناستڪ ٿي ڀڳوان کي نه مڃين ٺاڪر سان انهيءَ ڳالهه تي ٽڪر ٿيو هوس ۽ ٺاڪر کي منهن ٿي ۽ ٻار ٻٽ، آستڪ هڻڻ ڪري بيوقوف ۽ اڏ چرڻ ڪري ڪوليندو هو. ٺاڪر کي، ٽڪر ٿيڻ جي وقت لائين گهڻو ڪجهه معلوم ٿي چڪو هو ته نارائنداس ڪيترو نه ٻٽ ۽ اڇاڇاڇا هرو ۽ هڪ عجيب نوع ۾ اهو نظارو هن جي اکين اڳيان اچي بيٺو. هڪ طرف ٻٽس هو ته ٻئي طرف ٺاڪر.

ٻٽس چيو، ”ٿر سميت، اهي سڀ ماڻهو بيوقوف آهن جي ڀڳوان کي مڃن ٿا“
 ٺاڪر، ”باقي سڀاڻا فقط ٿر هان؟“
 نارائنداس - لاشڪ! ڇو ته مان سچ ٿر ڇوان.
 ٺاڪر - (جوش مان) سچ ٿا چئو يا بڪراس ٿا ڪيو؟
 نارائنداس - (بلند آواز ۾) ڇا چيئو؟ بڪراس؟؟... ڪلهه جا چرڪا تنهنجي اڱڻي
 چرٻٻ؟ ۽ ٺاڪر کي مارڻ لاءِ هٿ مٿي ڪندي چيائين، ”بيٺو، ته تنهنجو اڱڻ
 ٺڪاڻي ٿر آڻيان“

ڪري ۽ ٽپائي ٿي رکيل سامگري ۽ ڀرجا جي ڪتابن ۽ اگر بيتين جي بديل ۽ ماڇيس جا برا حال ڪري ٿي ڇڏيائين. ٽپائي ۽ هيٺان ۽ ڀرسان پراڻين پر چونڊيل اخبارن جي بديل ٿي پڻ ايتري نه مٽي هئي جو انهن تي لڳو ته انهن اخبارن کي مشڪل سان ڪنهن ڪڏهن ڇهيو به هوندو.

انسانواءِ ميڙ ٿي ڪاغذ پٽ، لکڻ پڙهڻ جون شيون، سگريٽ، الڻ، ٽاچيون، لکڻ لاءِ خاص ڪانف جي وڏي پٽي وغيره اهڙي آڏنگي آمدني ۾ ميڙ ٿي موجود هيون جو ڪنهن به وسيع کي لائينڪو چوڻ باڪل غلط هو ۽ ميڙ ڀرسان پٽ جا جمارا به نه شاهد هئا ٻي معنيٰ ۽ بگڙيل آمدني سڃاڻن سڃاڻن جي موجود هئڻ جا.

چند روا جو خاص ڏيان وڏو ڪر سمن ۽ رڪ جي ڪٽ ڏانهن، ڪر سمن مان ڪنهن جي هڪ ٻانهن پڳل هئي ته ڪنهن جون پٽي ۽ ڪنهن جي پٽ ڇڳل هئي ته ڪنهن جي واپڻ واري ڇڳهه جي وڏي ڀڳڙ ۾ گدي پيڻل هئي. ڪٽ جو پندڙ ڌرت آڻيندو صحيح سلامت موجود نه هئو پر سڄي ٿي مٽي جو ٿه ڄميل هو ۽ خاص طرح هيٺيون اڌ نه نه آڻيندو هو ۽ نه وري سادو شيشو. ڪٽ مٿان هن جي نالسي واري رڪ جي ٺهيل تختي ته قائم هئي پر ان ٻيچن مان فقط هڪ ئي پيڻل، ڏنگي، مڙيل ۽ مٽي ٺهيل فرش جي حالت به پري هئي جو ته ڪيتري وقت کان ان کي صاف نه ڪيو وڃي هو ۽ جنهن ڪري بيڪار پن جا ٽڪرا، ماڇيسن جون پراڻيل ٿيلون ۽ خالي ماڇيسن جا ٽڪر وغيره پکڙيل هئا فرش تي.

اٽي ٽاڪر پاسو بدلائڻ ۽ چندرا جو ڏيان چڪي وڏو بسترن ڏانهن، پلنگه ايتي سلامت هئا، پر لڳا انهن پٽي جو اهي هڪ صديءَ کان به وڌيڪ عرصي جا پراڻا هئا. ٽاڪر پراڻي عادت انوسار ساڄي پلنگه تي لٽيل هو پر بسترن تي چادر وڻ هڻيون ۽ وچ ڦاٽل ۽ وهائڻ جون چٽون به هڻيون ۽ سنان جي ٽرال سان اڏو ڳاڙو ڏيون ڏيڪيل. چندرا من ٿي من ۾ ڪجهه سوچڻ لڳي.

ڪن لاءِ الائي ڪيئن، وري هنجو ڏيان چڪي وڏو ميڙ ڏانهن، شايد ميڙ ٿي پراڻي ۽ پراڻل گلاس کي هنجي ٽوٽل لڳي وئي ۽ گلاس پٽ ٿي ڪري پراڻا سڃاڻ چندرا ڪرسيءَ کان اُٿي گلاس نه کنيو پر پاڻي نه هارجي چڪو هو. هن گلاس ميڙ ٿي رکيو ۽ هن جي آڱر لڳي وئي اتي رکيل ٽوٽي ڏانهن. ٽوٽو ميڙ ٿي رکڻ واري فرار ۾ مڙهيل هو پر اُٿو هو. هن فرار کي سڌو ڪري رکڻ جي ڪوشش ڪئي پر ناڪام وئي. فرار ۽ ٽوٽي طرف غور ڪرڻ بعد ئي کيس معذور ٿيو ته فرار ۾ ٽوٽو اُٿو ڪري ٿي مڙهيو وڃي هو. چندرا راز کي ڪن به پڙوڙي وڌو ۽ اُٿي فرار کي ميڙ ٿي رکندي هڪ لڏو شوڪارو ڀريو.

جواب ڏي. ڳوڙي پاڪ لاءِ پتي ڇپ هئا. چندرا ڏاڍو لاکر ٺنڊ آڪرو هو ۽ سندس اکيون بند هيون ۽ سندس ڇپ ۾ ساهه ۾ هئا البت هنجي ڇهري ڳاڙها منڍي انهن پتي ڇپ، ”ڏس! مان ڇا هرس ۽ ڇا ڳي وڏو آهيان. منهنجي مٿي ۾ ڪٿي آهي اها ڇمڪ ڏيک! چاندي رات آهاس ۾ بدلتجي وئي آهي. اهو ڀڄو ڪري اڻڪندڙ ڇوڙو ڪرمانل ڪل مثل ٿي ڇڪو آهي. اٻار جي جڳهه تي خزان اچي ويئي آهي ۽ خزان ۾ اعزسي صري ۽ ان پست جوهن سالن کان اٻار تي بندش وجهي ڇڏي آهي. اکيون ڏاڍي ڏيئي ويئون آهن. پيناليءَ ۾ گهٽج پئجي ويا آهن ۽ ڳل ۾ ڪپ. پرنسل سندن لوڪاري سڀڪڙو ٿي وڌو آهي. کليل ٻانهن سان توکي ڪلي لڳائيندڙ ۽ آڌر ستڪار ڪندڙ سگهارن ٻانهن، ڳاليءَ جي سڙن لڪڙن مثل ٿي چڪيون آهن. هيڙن پٿر ۽ ٻيڪر ٻنڌن لاءِ جوابدار ٿيون ۽ نشتا ٿيون آهن.“

چندرا ٻاڙ روڪي نه سگهي ۽ سندس نيشن ۾ اڻڪ لڙي آيا، من مانڊوس ٿيڻ لڳس ۽ ڏاڍا ڏالمان..... انهن ئي چندرا جون نظرون پست ٿي وڃي پيوڙن.

هڪ پست کان اٺي ٽيون ۽ چوٿون ٿي ۽ جهٽ اندر دستوس ڪيو پٿرن جي لڙي حالت، سالن کان نه اٿن کي وڌو لڳو هو ۽ نه ئي انهن جي صفا ٿي هئي، پٿرن جي مٿيءَ جا اهو، ڪنڊن ۾ ڪارا ڪارا چاڙا، جي لتون ٿي ۾ وڏو هٿ ۽ ڪيترائي جڳهون ئي چاڙو ٿيل ۽ ڪاڪيون ٻن لٽيون ڏارون صاف ڇڏي. هيون هيون نه پٿرن اندر وڃندڙ، هنن کي سريءَ طرح نظر انداز ڪري ڇڏيو هو. ڪنڊن جي ڳوڙي (rock) جي حالت ۾ لباس جوڙي هئي. هر عالي ۾ ڪتاب بلڪل بي لولب. ڪي ڏيک ڏيک ڏيک ۽ انهن جي مٿان، عالي جي مٿاهين ٿاڻن ڪي سڌا نه ڪن ها وڏل هڪ لڙڪندڙ ۽ پست جي ڪنڊ ۾ وڏو ٿورو اڙو ڪيل هن وڏي مٿان ڏر ۽ ڪي ڪتاب ڪرڻا کائي وڌل ۽ ڌنڌو ڄاڻن ۾ اٽڪل. ڳوڙي جي مٿان روزاني اخبارن جو وڏو ٿورو ۽ اعزسي اندر ٿي ٿوري رڪل جو اڱر هڪ اخبار کي ٿورو ٿي ڇڪي، نه مٿيءَ جي اڀريل اخبارن جو ٿورو اچي مٿان ڪري. هيٺيون عالي ۾ ڪي ڇڙ ٿيل نه ڪي ننڍا ننڍا ٿيڻ ۾ به ٿيل ڪاٺ ڏيک. اها ٻي لڙي ڏرڻ شا هئي انهن جي نه، انهن ئي لڳو نه ڪنڊن انهن کي پاڻيءَ ۾ ٻوڙي حالي ۾ رکي ڇڏيو هئو.

ٻن سالن پڪڙاڻ جي مندرجيءَ ۾، گروهه جي تصور اڳيان ٿيڻو ٿيڻ ۾ آزاد ٿي پڻ تصور ۽ مندرجيءَ تي به مٿيءَ جا ٿله ڇڙ عمل هئا. مندرجيءَ ۾ اڱر پٿرن جي رڪ ۽ انڌا ۽ ٻي شين جو ٿورو ٿورو ٿورو ٿورو سان رڪ اڏامندي هيٺ رکيل ٿيڻا ۽ ٿي اچي ٿي

دهليءَ جي بادشاه سان ڪوئلس ڪرڻا هئڻ ولي هئڻ کي دعوت ڏيڻا اڃا رار هو۔ راجا سوچ ۾
پئجي ويو۔ اتي ئي سندس ساٿي ۾ کيس ڏورائيندا اچي پهتا۔ ڪل پنجاهه جڳا هئا جن ۾ سندس
۾ ٻن پٽ ۾ هئا۔ راجا کي هڪ اهڙو سڃڻي آيو۔ راجڪماريءَ کي سان ولي دهليءَ
مڙڻ لاءِ بادشاه جي سهڻهن کي هڪ سرڙهي پهاڙي لڪ مان لنگهڻو هو۔ اتي اوچتو
مٿن ٿئي پئجي ۽ راجڪماريءَ کي ڇڏائي اچي۔ اهو مٿس ڪري هو پنهنجن ساٿين
سان اتي ۽ ٻين ڏانهن روانو ٿيو۔ ڊاڪر ماڻڪ لال ۾ ساڻن گڏجي ويو۔

هو ڏانهن شاهي فوج ۾ اچي روپ لڪر هڻي۔ ۾ هزار هٿيار بند سهاڻي آيا هئا
راجڪماريءَ کي ولي هڻڻ لاءِ راجڪماريءَ کي هار سڻگار ڪرائي مٿن ماڻڪ ۽ سهڻا
روئي ڪائلس موڪلايو ۽ ڏولي ۾ وهاري روانو ڪيو۔

هڪ هزار سهاڻي ڏولي ۾ اچن ۽ هڪ هزار پٺيان ئي هڻا لڳا۔ راجڪماريءَ ڏاڍي
مرجهه ۾ هئي۔ ۾ سندس پورو هٿ ٻيو ٻيو هو ۽ نه راج سڻگهه ئي آيو هو۔ الاچي کيس منڍ
پهتو يا نه۔ ٻيو ته هڪ هن آڳاٽو ڪرڻ لاءِ منڍي ۾ ٿاڻ ڏهر ڪيو هو پر اچان آس
هيس ۾ هن راج سڻگهه وقت ئي اچي پئجي۔

ماڻڪ لال نهايت چالاڪ هو۔ راج سڻگهه ۽ سندس ساٿي پهاڙين ۾ شاهي
سهاڻن جو انتظار ڪري رهيا هئا۔ هي ڇپ ڇاپ وڃي روپ لڪر پهتو ۽ اتي
جي حالتن جو جائزو ورتائين۔ جڏهن بادشاه جي فوج اٿان رواني ٿي ته هن راجا وڪرم-
سڻگهه سان ملاقات ڪئي ۽ کيس اڏاڻو نه ڪيئن مهاراج راج سڻگهه راجڪماريءَ جو سڏ
اوائڻ ٺاهڻ سران آهر الاهي صرف ۵۰ ساڻن سان پهاڙين ۾ سهرارو وٺيو آهي۔ لڪن
هيڏي ساري فوج سان پڇڻا مهڪن ڪونه هو ان ڪري هو ۾ پنهنجي ڌيءَ کي ڇڏائي
لاءِ همت کان ڪم وٺي۔ اهو ڏي وڪرم سڻگهه جي ستل شعرو ۾ اڙ ڪو کاڌو ۽
اڪدم پنهنجي ڪجهه سڀنا ولي ماڻڪ لال سان گڏجي هليو۔

جيئن ئي شاهي فوج اتي سرڙهي لڪ مان لنگهڻ شروع ڪيو ته اوچتو مٿن
وڏيون چتون ڪرڻ لڳيون۔ ڪيترا انهن هيٺان ڇٽياڻي ويا، ڪيترا زخمي ٿي پيا۔
سهاڻن ۾ ڪولاھل مچي وئي ۽ منجهن اچي ٽاڪوڙو ٻورو۔ سندن سڀه سالار سمجهي ويا
ته هيءَ شرارت ڪن راجپوتن جي آهي۔ هن هڪدم پنهنجي ڀروڙيءَ کي حڪم ڏنو ته
جتيان چتون ڪري رهيون هجن اوڏاڻن ٿوب جا ڪولا وسائي۔ ٿوب پنهنجو ڪم ڏيکارو
۽ اٺ ڏهه راجپوت وڻ شيد ٿي ويا۔ ٻيا هڪدم اٿن هڻي ويا ۽ منجهي پيا ته ٿوب
جو مقابلو ڪيئن ڪن؟

اچي بادشاه جي سڀنا پٺيان ٿوب جا ڪولا وسڻ لڳا ۽ سهاڻن ۾ اچي پاڇ پئجي۔

وڪرم سنگھ پاڻ به اڏي سگھ نه ساري جو دهليءَ جي بادشاه سان ٺڪر کائي سگھ
منجهس اهو راجپوتئي شعور نه هو جو ذليل زندگي کان مروت منو سمجهي. هن راجڪمار
کي دهليءَ موڪلڻ جو فيصلو ڪيو.

راجڪماري جنڊل به غيبت جي ڪمي ڪانه هئي. هوءَ مرن کان ڪانه ٿي ٻولي
ليڪن هن ڄاڻو ٿي ته اڳڪٿات ڪرڻ سان بادشاه جي غصي جو سورو نزلو سندس
مائن ۽ رهاس جي ٿي تصور جيئن ٿي پوندو. تنهن ڪري هوءَ وڏي الجھن ۾ هئي
ڇا ڪري. ليڪ هن کي هڪ آياڻ سمجهو. اڏيورو جو مهاراجا - ڇو سورو وٺو راجپوت هو
هن چپ چاپ راج پوءِ هتان هڪ خط لکي. مهاراجا راج سنگھ کي مدد لاءِ هڪارو
هن هڪ موٽي جو هار به پوءِ هڪ سندس طرفان. مهاراجا کي ٿلي ۾ وڃڻ لاءِ ٿورو
هن کي وڌواس هو ته راج سنگھ سندس سڌ ضرور اولاءِ ڏيندو پر سوال هو ته هو وٽس
ٿي ٻوڏي سگهندو؟ ڇاڪاڻ ته بادشاه جي هڪ درج به کيس وٺي وڃڻ لاءِ تيزيءَ سان
اچي رهي هئي.

پوءِ هڪ مهينو راج ڪندو اڏيورو ڏانهن روانو ٿيو پر اڏيورو جي ويجهو ئي ڊنگل
۾ چئن ڏاڪن جي ڀر هڻي وڃي ڪيس وڻ سان ٻڏي عوب مار ٿي ۽ سندس
ٿلھي وٺي سڳڻهه کائڻس ٿورو. انهن وڃارو ڏانهن ڪرڻ لڳو.

تڏا اهي اڏيورو جو مهاراجا انهيءَ ڏينهن ۾ پھچڻ ڪن سائين سان شڪار ڪرڻ
لڪتو هو ۽ شڪار جي بند وٺندو اڪيلو ئي انهيءَ پاسي اڪري آيو. انهن ڇوڏن
۽ ٽيندي ٽيندي ٽن ڇوڏن سمورن ڏڙ کان ڌار ڪري ڇڏيون. اهو ٽي ڇوڏن
ڪم نه ڪندس. ساري عمر اوهان جو ٿا ٻڌايو ٿي رهندس.

مهاراجا کي مٿس دنيا اچي وئي پر گھٽڪار کي ڪا سزا نه ڏيڻ به انصاف جي نتيجا
هئي. هن ڏاڪڻ جي ڏاڻي هٿ جي هڪ آڱر کڻي ڇڏي. ڏاڪڻ اُٿ به نه ڪئي.
اهو ڏاڪڻ جو سردار ماڻڪ لال هو.

ڏاڪڻ وٽان هٿ آيل مال ۾ پھچي ٿالي هڪ خط ٽسي. مهاراج هڪ چپ ٽي
وٺي رهيو ۽ ٿورو لڳو. خط سندس دشمن جي ڏي ۽ ڇو لکيل هو. هڪ اٺا مدد
ڀڪاريءَ ۽ سڙو وٺڻ لاءِ ڪري ڇڏي اهو ٿا ٻڌايو هو. معامو ٺاهيس ٿيندو هو.

سچ پڄ نه هيءَ گهٽنا ٻاراڻي ڪل چرچي ۾ ٿي. ويٽي ٻار اڳتي ان مان اهي گل کڻڻا جن ڇنڊل جي زندگيءَ ۾ انقلاب آڻي ڇڏو!

ٻڌي ديش جو رٿن ڪندي، تصورن وڪڻندي ڪجهه عرصي بعد واپس ٺهليءَ پهتي جتي سندس پٽ جو تصورن جو دڪان هو. سندس مهلبي جي هڪ دريا بيبي نالي سندس سهيلي شاهي مهل ۾ سرور ڏيڻ ويندي هئي. هڪ ڏينهن ٻڌيءَ سان هن روپ نگر واري گهٽنا جو ذڪر ڪيو. دريا بيبيءَ جي دل ۾ اهڙي ڳالهه ڪٿي ٿي ٺڪي! تنهن وڃي بادشاهه جي ڌيءَ زيب النساء سان ڪيو جنهن وري بادشاهه جي نور نثار آڏپوري بيگم کي اهو ٻڌايو. آڏپوري بيگم ڪا ميراڙي نسل جي راجپوت ڪانه هئي. هوءَ نه عيسائيت هئي ۽ پهرين اوڙنگزب جي وڏي ڀاءُ داراشڪوه جي حرم عاني ۾ هئي. جڏهن اوڙنگزب دارا شڪوه کي قتل ڪرايو تڏهن هن آڏپوري بيگم کي پنهنجي راڻي بڻايو هو. ڇاڪاڻ ته ميراري راجپوت پنهنجي چوڪري ڪنهن به مغل بادشاهه سان ٻر ٿاڻ ۾ ذلالت سمجهندا هئا ان ڪري پنهنجي دل خروش ڪرڻ لاءِ هن عيسائيت عورت کي آڏپوري بيگم سڏيو ويندو هو.

وصو ڪوتاهه نه هن ڏاڍي شدمد سان اها ڳالهه اوڙنگزب جي ڪن ٽي آڏي ۽ مٿس زور رکيو ته ڪنهن به نموني هو ان گستاخ راجڪماريءَ کي وٺس آڻي جئن هوءَ کيس پنهنجي داسي بڻائي کائڻس پنهنجو حق پرائيندي! زيب النساء به قسم کاڌو ته هوءَ وري کائڻس پنهنجا پير نه ٻائيندي!

جيڪڏهن اوڙنگزب ۾ مدبري هجي ها ته هو جيڪر هن ٻاراڻي گستاخيءَ کي در گذر ڪري ڇڏي ها ليڪن هو اهڙيءَ مدبريءَ کان مهوروم هو. هن واعدو ڪيو ته ڪنهن ترڪيب سان راجڪماري گهرائي سندس حوالي ڪندو ۽ فرار ڪري روپ نگر جي واليءَ کي لکي موڪليو ته هو پنهنجي ڌيءَ وٺس موڪلي ڇاڪاڻ ته پاڻ هن سان شادي ڪرڻ ٿي چاهيائين.

اها خبر بجليءَ وانگر سڄي مهل ۾ ٽهلاجي ويٽي. شاهي مهل ۾ جوڌپور جي هڪ راجڪماري به هئي جا دل ٿي دل ۾ پنهنجي ذلالت تي پيئي ڪڙهندي هئي. اها خبر ٻڌندي ئي هن پنهنجي هڪ داسيءَ هٿان راجڪماري ڇنڊل کي سموري هٿيست کان واقف ڪيو.

بادشاهه جو پيغام پهچندڙي روپ نگر ۾ غم ۽ غصي جي لهر ٻوڙي ويئي. ٻار راجا

ڇو.....؟ مان عجب ۾ پئجي ٿو وڃان ”هڪو موڪليس.“ مان کيس چوان ٿو.
 آيل ماڻهو ملڻ ڪري هٿ وارو ٻرڙو موڪلي ڏئي ٿو. ڇو ٻل هو. - ۵۰-۲۸۰ روپيا
 هيٺان شيوار جا اکر لکيل آهن ”ڏارلڪ! سالگره جي موقعي تي پنهنجي لاءِ هڪ ساڙهي
 ورتي آلم. گلائي سلڪ جي. جا ٻاڻا سان مان گوهانگي لاندو جي ايسرا جيان لڳندس.
 اڄ ڏيڻ جلد اچو. مان اڃا پنهان ساڙهي پائي ترهان جي انتظار ۾ اڪيون وڃائي واپسي
 هوندس. ۽ ها آيل ماڻهو ڪي ٻل جا پٽا ڏيئي ڇڏيو.“ سولاءِ.

مان ڪي ٻل خاموش پئجي، ڪڏهن ان چاي. ٻل ۽ ڪڏهن ان آيل ماڻهو ڪي
 ڏسندو ٿو رهان. کيسي مان پٽا ڪڍي ٻل ڇڪتو ٿو ڪيان.
 مان اداس پئجي وارو آهيان. ڪڏهن اٿر ٿيندو ٿو آهي اچو. ٻي چئن ۽ ٽنهي ٿين
 ٿو آهي. ليڪن پوءِ وڃان ٿو. هيءُ ٻي چئنهي چالاءِ. آخر غلط ڇا ٿيو. لهڪي ٿي
 ٿو آهي. ورتي هون ٿو شيوار لاءِ ساڙهي ورتي ٿي. چا ٿو هن اکر پنهنجي
 پسندگيءَ سان پڙهي لکي وڃي وري. ڪوڙي شراب ٿاڻو ٿي. مان جدا جدا
 من ڪي لعل ٿيڻ ٿو لکان. ليڪن لاسائي من! ڪا ٻي ٿي ڇو آهي. ساڙهي
 شيوار ڪي پنهان جي هٿ سان ٿيڻ جا اميدوارمان/جذبات ڇڻ سڀ اڏورا ٿي
 ٿن...ٿن...ٿن ٿن ٿن ٿن جا لڪاءِ هئا. هائي آديس ۾ وڌڪو و

راجکماری چنچل

□ 'ဝိသုဒ္ဓိ' ဟု ခေါ်ဝေါ်သည်။

راجپوتانا ۾ روپ نگر هڪ لنڊڙي ۾ ڪنڊ اختيار ڪرايو هئي. راجا وڪرم سنگهه
 روپ نگر جو والي هو. راجڪماري ڇنڊل هئي سندس سڪيڏي ڌيءَ ڇوڙي هئي
 سونهن ۾ سرس اڻڙي هئي گهڻن سان ڀرپور. منجهس اهي مڙسئي گڻ موجود هئا جيڪي
 هڪ وائر راجپوت ڪنڊا ۾ هڻڻ گهرجن جهڙوڪ: تيز ڦهر، بيدار ڦهر، صدي، مغرور،
 نند، چالاڪ ۽ ٻيو رٿا. ڇنڊل ڇوڙي ۾ ٻيهر مس رکيو هو. اڃا منجهس الڙ ٻڻ هو.
 پنهنجي سونهن سان مڙ ۾ گذاريندي هئي. کيس ڪهڙي ڪل نه چنتا يا ڦڪر ڇڻو
 ڇاڪي آهي؟

سچ چهر اٿس ۽ سڀ ڏانهن نه هڪ سامان. ڇنڇل جي زندگيءَ ۾ نه اوچتو هڪ ڏانهن اهڙي گهٽيا ٿي جنهن سندس خوشگوار زندگيءَ کي ڊانڙن ڊول ڪري ڇڏيو! راج محل ۾ آئي ٻڌي مسلم سؤڊاگراڻي تصورن وڪيڻ. عاج جي تختين تي سهڻيون تصويرون ڏسي ڇنڇل جون سهڻيون کيس گهيري ويڙهن. تصويرون ۽ سڀنيون ڏسن ۽ ٻڌي ۽ سان مذاق ۽ پيڙهن ڪن - ٻڌي واپاري اچي شڪار ٿي. تصور ڪانهن وٺي، پيٽيءَ ۾ وجهي ڇڏيائين، هي ٺوهان لاءِ ڪونه آندون آهن - هي راجڪماري ڇنڇل کي ڏيکارڻ لاءِ آهن - ايتري ۾ راجڪماري ۽ اچي آئي پيٽي - سندس سونهن ۽ رعب وٽاب ڏسي ٻڌي واڙي ٿي ويئي - سبحان الله! جفا ڪار واندڪائيءَ ۾ واهي پنهجي ٻڙي ڪلا ۽ ڪارنگيءَ سان کيس گهڙو مڙهيو هو!

اهڏيئي راجڪماريءَ ٻڌيءَ کي چيو: ڏيکار ڪهڙيون تصويرون مون کي ڏيکارڻ لاءِ اندرون آڻيئي. ٻڌيءَ هڪدم کيس اڪبر، جهانگير، شاه جهان، خواجہ ممتاز وغيره جون تصويرون ڏيکاريون. انهن ئي هڪ سرسري نظر ڦيرائي راجڪماريءَ چيو: اهي منهنجون ڏال آهن. ڪي هندو وارن جون تصويرون ڪونه آڻيئي!

”راجڪماري ذرا تڙج ڪر۔ اهي به ڏيکاران ٿي.“

داس ۽ نيرس هڪ روم. دل ۾ هڪ ڦاٽل آهي، ان روم ۾ اچڻ آهي، ۽ اچي
 مان چون ڇو ڇان جي ٻيڙي رهڻ آهي. ڪڏهن ڪڏهن نه ائين لڳندو هو ته لاهو ڦاٽل،
 ڪڏهن ايترو نه وڌيڪو ٿي ويندو جو مان ان ۾ سمائجي ختم ٿي ويندس.

ليڪن شاديءَ بعد هڪ رنگيني آئي جيون ۾. هڪ سڪ جو احساس جنهن منهنجي
 انٽر آتما کي سڪوڻ بخشيو هو صحيح معنيٰ ۾ مليو آهي. مونکي شيلوءَ جي از حد پيار
 ڇڏائي ۽ صدق منهنجي آڏو رکي ڇڏيو. روم هاڻي روم نه، بلڪ هڪ گهر بڻجي
 ويو. جتي ان دلين جو پيار آهي، همدردي آهي، هڪ ٻئي تي نچاور ٿي وڃڻ جي
 ڀاولا آهي. آفيس کان گهر ڏانهن موٽڻ وقت قدمن ۾ هڪ عجيب ڦڙ ٿي اچي ويندي
 آهي. هڪ احساس ڪنهن ڇو دريءَ کان ٻيڙي انتظار ۾ وڃاءُ ل نمانن ٿيڻ جو، هڪ
 عجيب گدگدي پري ڇڏيندو آهي. شرار ۾ گهر پهچندي مسڪرائيندڙ چهره سان شيلو
 اچي دروازو کولي ويندي آهي. جنهنکي ڏسڻ لاءِ مان آفيس ۾ هر هر گهر ڀال ڏانهن بيٺا ٿي
 وڃان. ٻيو ٺهاري ويندو آهيان.

اڪيلائي! ها، مان اڪيلائيءَ کان ڏاڍو ڊڄندو آهيان. شايد ان سبب جو زندگيءَ
 جو ڪافي عرصو مون اڪيلائپ ۾ ئي گذاريو آهي. هاڻي به اگر ڪڏهن شيلو بس چئن
 ڏينهن لاءِ به پيڪي ويندي آهي ته مان پاڻ کي اڪيلو ۽ ويران ٻيو محسوس ڪندو
 آهيان. ليڪن وري به هڪ آشا هوندي اٿم ته هيءَ اڪيلائپ ۽ ويرانِي صرف چند ڏينهن
 لاءِ ئي آهي. اهو احساس ئي نس نس ۾ خوشي ٻڙي ڇڏيندو آهي.

ليڪن اڃا ڇو اُداس هئي، مان سمجهي ڪونه سگهيس. شايد مٿي ۾ سُر هوندس
 ليڪن منهنجي هيتري ڇوڙ ٿي بس هن ڳري کان ورتي. ڪيترا دنيا ڇيو مانس،
 شيلو! ڊارلنگ، ڳري وٽ نه سُر ڪدم لهي ويندو.
 ”ٻاڻهي لهي ويندو،“ اهڙو جواب ٻڌي مونکي چپ رهڻ کان سواءِ ڪو رستو

ٿي نه هو.
 ڪجهه گرمي ٿي رهي آهي. مان اٿان ٿو. پاسي واري دري کوليان ٿو. ٻاهر چاندني
 ٽهڪ ڏيئي ڪلي وهي آهي. دري مان سندس مسڪراحت ڪن حصن ۾ ورهائجي شيلوءَ
 جي بدن تي پکڙجي ويئي آهي. مان اٻلڪ شيلوءَ جي چهر ڏانهن ٺهاري ويندو ٿو رهان ۽
 مسڪرائي ٿو اٿان.

صبح جو شروعاتي آڱي ڇيان لازمي ٿراني آهي. رات جي ماريءَ جا ڀاڱا غائب

سالگره

 تهرت چانڊواڻ

”اڄ نه!“

”اون هوس...“

”پر، اڄ ناراض آهين ڇا؟“

”ار هوس...“

”ر...“

”...هتي“

”شمار؟“

”مٺي پر سر آهي آرام ڪرڻ ڏارم.“

۽ مان مٺوش بڻجي سٺوڻ جي ڪوشش ڪرڻ لڳس. ليڪن ويچار هئا، هي ٻيڙ

ڇڏڻ لاءِ تيار ئي نه هئا، ۽ ڏندڙ نه ڇاڻ ڪهڙا آهن ڀڄي وڃي هئي.

ويچاران لڙ، سڀئي اسان جي شاديءَ جي هي اي سالگره آهي. اوهه! نه سال ٿوري

نه وٺا. ڪيترا نه ننڍا هئا اهي سال. اٺن ٿو لڳي، جيتوڻيڪ ڪالهه ئي مان آڃان شاپور کي

دلهن بڻائي وٺي آڻ آهيان. مونکي اڄ به ياد آهي اها شاديءَ جي پهرين سال. شاپور کي

پهرين ٽيڙن تي من کي اهڙو نه موهي ڇڏيو جو مان ائين سوچڻ لڳس ته شاپور

ڪا ڪان اڳ، هٿڪ مڇي آهي. مڇي ڀڄي وڃي هئي. شاديءَ بعد مڇي

۽ اڏوري مان اڏوڻ بڻجي وڌو هوس. مڪمل بڻجي وڌو هوس. آيا هي ڳالهه

ٻڌي منجهل آهي، ليڪن ڏندڙي نه واقعي شاپور کانسواءِ اڏوري ئي هئي.

سرجيان لڙ. شاديءَ کان اڳ، هي ڏندڙي ڪيتري نه پڪيل هئي. افسانن

۾ رهندڙي ڪافي جذبات نه هئي. ڪافي ٽڪڙ نه هئي. هڪ روڻ لائين

آهي. ٽي ٽڙي ۾ نر سان گڏ رهي آهي. ٽين جي هر ڳالهه سچي ۽ بروري ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي آهي. اڄ تائين ٽين جي دٻار سان گهر موٽڻ ئي هوءَ حيران/برهان مانس ئي ويندي آهي ۽ اٿن....."

پر کيس اهو سڀ ڏيڻ لڳو. ان پٺيان به سندس وزارت هوندو يا ڪاٺي ڪيڏا/رهڻ هوندي. هوءَ مونکي شايد ٻڌڻ ئي سمجهي. منهن جي مات مان هوءَ مونکي ڪمزور سان ئي سمجهي. نه نه انڌي همت نه ٿئي جو منهن جي ڳالهه نه مڃي يا ڪن لاٿار ڪري.

ان ڏينهن کيس جبر نه "سپاڻي" ۾ ڪل آهي، ڪٿي پلاءِ لاهج".
 بڪدم چيائين ته "ميش ڪي نه وٺي ڪونه ۽ سڄا به ڪونه ڪاٺي."
 ڪڏهن دل ڪري جو هو لدم: شام جو جلد ئي وٺندس. بڪچر ئي هلنداسين.
 "ڪو اڄ نه هلي نه سڳو بندس. سڄا ڪاليج مان دٻار سان وٺندي. پٺيان ميش وٺندو ته کيس ڪاڏو ڪرڻ ڏندو؟"

مطلب ته هن جي واپار موجب سندس چاچا/بھراڻس/بھڙي موجب ڪجهه به لڳو ڪونهي. اڄ به اڏي ئي ڳالهه هئي.
 "مان ڪمزور نه آهيان." هن ٻڌ ٻڌ ڪئي.

۽ هينئر هو بس اسٽينڊ جي ايترو رخ ۾ هليو لڳو. سندس قدم جي اڻڌائي مان ظاهر هو ته هو ڪنهن آخرين تبليغي لائين ڀتو هو. هن ڪجهه ڪرڻ جو لڳو ڪري ورتو هو. هن جا قدم تيزيءَ سان هٽ پات ٿان هلندا، هينئر هٻڪ آهي شور کان اهر تلاءَ طرف وڌڻ لڳا. هن طرف اسٽريٽ لائينس نه هيون پر ڀر ڀوءَ به شور جي ڀيٽ ۾ روشني قدرتي گهٽ هئي.

هن جي قدم ۾ ڪاٺي ڏي لائي ڪانه آئي. منزل سامهون هئي. هن جو رخ سڌو هئو. هينئر هن جي دماغ ۾ ڪا اڻڄڻ ڪانه هئي. دماغ ۾ سوچڻ واري بادل ڪونه هئا. بالڪل صاف ستري آڪاش ۾ اڪيلي چمڪندڙ چندرما جهان سندس مستڪر لڏجي جي جهلڪ چمڪي رهي هئي.

هينئر دور لائين ٽيبل تلاءَ جو پاڻي ڀرڻ نظر ئي آيو. تلاءَ جي ڪناري باغ کان ماڻهو موني رعبا هئا. هو پاڻ به ڪيترائي ڀيرا شرميٽيءَ سان گڏ هڻاڻا آهن آيو آهي. ڪنهن دنيا تلاءَ جي ڪناري ڳوٺندي تلاءَ ۾ ٽمڪندڙ ٻئين جي بههر ۾ جو لطف ورتو.

هو پنهن جي هوشيار۽ ۽ ٻڌمائيءَ تي دل ٿي دل ۾ مشڪيو هو. پر ابيءَ ڪهڙيءَ
کيس لڳو هو ته هن ڪٿي پل ڪٿي آهي ۽ وري سوچڻ کانپوءِ هن کي پنهن جي خلاف
نتيجو وڌندو نظر آيو ۽ هو اداس ٿي ويا.

هن جي سوچ جو هر ڪڙ ڪهڙ ۽ گهر ۽ گهر ۾ ٿيندڙ روزانو ننڍن ننڍن وڏن گهٽن-وڏن
هيون جيڪي سندس پٽيءَ ۽ ٻارن سان لاڳاپو رکندڙ هيون. هن کي ائين اٿس ڀڄي
لڳو هو ته گهر ۾ هيٺئر سندس ڪاٺي ڳالهه مڃي ڪانه ٿي وڃي. سڌي يا اڻ سڌيءَ
طرح ۽ ڄاڻائي يا اڻ ڄاڻائيءَ ۾ سندس ڳالهه کي نٿاڻو يا اڻڻڻو ڪيو وڃي ٿو.
بس کي خالي ٿيندو ڏسي، کيس ڌيان آيو ته هر به اتي لهڻو آهي.

آفيس ۾ به هو ان بابت سوچيندو رهيو هو. شام ٽائين هو ان نتيجي تي پهچي
وڃو ته گهر ۾ سندس ڪا اهميت ڪانه رهي آهي. سڀئي گڏجي سندس خلاف مورچا
بندي ڪري رهيا هئا. سوچي سمجهي ۽ نه اتفاقا سندس هر ڳالهه کي ٽڏيو ٿي وڃو.
ان ڪري آفيس مان اٿڻ کان اڳ، اڄ هن فيصلو ڪري ورتو هو. فيصلو ڇا هن ڪيو
نٿو ڪيو هو ته هو ڪنهن به حالت ۾ گهر نه موٽندو. نه پوءِ ڪيڏانهن ويندو يا ڇا
نٿو ڪندو؟ اهو هو طئه ڪري نه سگهيو هو ڇاڪاڻ ته ان وقت آفيس جي پٺووالي اچي
سندس ڌيان ڇڪايو ته ساڍا ڇهه ٿي ويا هئا ۽ کيس آفيس بند ڪري گهر وڃڻو هڻو.
هن پنهن جي پل سوڪار ڪٿي ۽ ڪٿي ٿي آفيس مان نڪري آيو هو جتي هيٺئر هو
بيٺو هو. هيٺئر اتي بيٺي کيس ٺٽي ڪرڻو هو ته ڇوڪڙهن گهر نه ڪيڏانهن؟
هو اڳيان وڌي وڃي ۽ لٽمپ پوسٽ جي ويجهو وڃي ٿيئي کي ٿيڪ ڏئي سوچڻ لڳو.

آخر اڄ ٿيو ڇا؟ اهڙي ڪهڙي ڳالهه ٿي جنهن کيس ايترو پريشان ۽ حيران ڪيو
آهي. ڳالهه ته بلڪل روايتي هئي. اهڙيون ڳالهون ته وهنوار ڪرڻو هو گهر ۾ پنهن
ٿينديون آهن. ان ڪري ڪوئي گهر نه وڃي، اهو ٻيو ٿورو ٿي سوچيندو آهي.
”پر صرف اڄ جو سوال نه آهي. ان طرح منهنجيءَ گهر جي وڏي جي روز
بي عزتي ڪئي ويندي آهي. مان جيڪي به چاهيندو آهيان، ڪجهه به ڪندو
آهيان ته گهر ۾ هڙ ٿي پائي گڏجي، ان جي ابتڙ ڪندا آهن.“ هو ان طرح
سوچيندو رهيو.

”۽ ها، ان سڀ ۾ شرمهتيءَ جو ڀارت لڳل هوندو آهي.“ کيس ائين
لڳو هو.
”اها ته تنهن جي زالن تي آهي. هن واپاريءَ نه زندگي پر تنهن جو سات ڏنو

سارو سڃڻ آيسر ان تي نظر رکي وڃندو آهي ۽ کيس لڳندو آهي ته ان جي ڪرڙن
نگاهن جي اثر هيٺ ڪٿڙي نال جا ڪاٺا به بلڪل ڌوري ڌوري سري رهيا آهن ۽ ٿاڻي
کان اڳ آيسر م ڪنهن کي همڪ ڪانه ٿيندي آهي جو خبر وڃي .

ڀرپاڻ پنهنجي سميت ڏوڙ ڀاڙ کي ڪرسيءَ ۾ ڀار ڇڏي ، اکيون ڀوري ڇڏيندو
آهي ۽ جڏهن اوچتو سيني ڪرسي جي ڪڪڙ ڇو هڪ ڪرو سر ٻار آواز ايندو آهي
ته هڻ ڇوڪري ويندو آهي ۽ ڀاڙ به ڪرسيءَ کي پٺيان اچي بس اسٽاپ ڏانهن ڏوڙندو
آهي . جڏهن ڪڏهن هڻ ڪرسيءَ ۾ سڌو ويهي ، اهي ڀرپاڻ پنهنجي سميت ڌوريءَ کان
ٻاهر ڇو نٿاڙو ڏسندو آهي .

ستين ماڙي تان هڪ ، سامهون روڊ تان کيس ڪٿڻن ۽ ماڪڙين جيان ڇو ٿڌڻ ،
سر ٿڌڻ ، سر ڪٽڻ انسان جي لڳاڻاڙ پڻ نظر ايندي آهي . هڻ سرجهندو آهي ته هتي
انسان به نه آهن ڪٿڻن ماڪڙين جيان آهن جيڪي هر اڪثر ڳهر ۾ پنهنجي ئي ڏسندو
آهي . ڪي ٽڪڙو ٽڪڙو هڪ طرف وينديون آهن ۽ ڪي ٽپي طرفان موٽنديون
نظر اينديون آهن . ڪن هي منهن ۾ اڃا داڻا ڌوڙندا آهن . ٻيٽ جو ئي نه مسئلو آهي .
هي انسان نه صبح جو هڪ طرف ان ٻيٽ خاطر ڏوڙندا ، ڇڏندا ، ٿاڙندا ، ڏکا ڏيندا
نظر ايندا آهن ۽ شام جو واپس ڳهر ڏانهن موٽندا آهن . ان وقت هڪ ٽڪڙو ماندا ،
مارس ، اداس آهن ڪٿڻن جيان ڪنهن اڻڄاڻ هنڌان لڪندا آهن ۽ پنهنجي منزل
ڏانهن وڌندا ويندا آهن ۽ اهي ڳهڙيءَ جو ڀاڙ به هڪ ڪٿڻي ان منزل ۾ شامل ٿي ،
پڙ ۾ گر ٿي ويندو آهي .

لڪن اڄ هو ڳهر نه موٽندو .

اهو ڳهر نه موٽڻ جو فيصلو هن صبح جو ڳهر ڇڏڻ وقت ڪيو هو . اڄ ، اڄ
وقت هن فيصلو نه ، پر صرف اهڙو ڪجهه سوچيو هئو . ان بعد ، ڳهر کان وٺي بس
اسٽنڊ لائين ۽ بس ۾ وڃڻ بعد آفيس پهچڻ تائين ، هن ان وشبه ئي سوچيو هئو . اڄ
جي واقعي کي وٺي ، ان کان اڳ جي اهڙي قسم جي ٿڌڻن وڌائين ڏانهن ئي هن
ڳهرائيءَ سان وڃڻو پيو هئو .

ان ڪالهه جو ڇوڙ - ڪٽ ڪري بڻايا به ڪڍي هئي . پهرين هو ان ننڍي ئي پٿر
سارو نه هن خلاف بڻايا ال يعني ڪجهه به نه پڇي هئي . ان وقت سندس ذهن تي
هڪڙي رڳا لهردار ٿي هئي جنهن جو احساس کيس سامهون سميت ئي
ٿيڻ ڏسي ٿو هو . اها سندس ڪاميابيءَ جي نشاني هئي .

هڪ ڪمزور انسان

□ آندڻ ٿهاري ماڻهي

هؤ آفيس مان نڪري ٻاهر رستي تي آيو آهي. هؤ چؤطرف ٺهاري ٿو. ڪهڙو رستو کيس گهر وٺي ويندو يا ڪهڙي بس اسٽاپ تان کيس گهر وڃڻ لاءِ بس ملندي، گهڻا کيس ڄاڻ ٿي ڪانهي. هؤ ائين ئي ٺهاري لڳي ٿو ڇڻ ته هؤ هن شهر کان اڻ واقف آهي ۽ بلڪل اڻڄاڻ آهي. شايد ڪنهن وائڙهه کان گهر جو رستو پڇندو.

آفيس وارا ته گهڻو اڳ وڃي چڪا آهن. سڀني جي هلڻي وڃڻ بعد به هؤ آفيس ۾ ويهي ڪجهه لکندو رهيو. حقيقت ۾ لکيائين ته ڪجهه به ڪونه، صرف سوچيندو رهيو هو. هيٺ ٿي ڪافي دير ٿي چڪي آهي. آفيس مان نڪرڻ وقت جيڪا پيڙ هوندي آهي جيڪا کيس نديءَ جي سيلاب جيان لڳندي آهي، سا هيٺ ٿي ختم ٿي چڪي آهي. ان وقت ڪنهن به آفيس بند ٿيڻ بعد، انساني آب آئل، پاڻيءَ جيان اها پيڙ ٽپي سان وهندي،

وقت ائين ئي گذارو پئي، جو هڪ ڏينهن هڪ عجيب واردات ٿي. سندن ئي
 بلڊنگ جي اڪيهن ماڙي تان هڪ عورت، پنهنجي فليٽ جي بالڪنيءَ مان، اول
 پنهنجي ڏيءَ کي ڦٽو ڪيو ۽ پوءِ پاڻ به ٽپو ڏئي آپگهات ڪيو. سڄي بلڊنگ ۾ شور
 مچي ويو. هيٺ روڊ تي به ماڻهن جا حشام جمع ٿي ويا. هوءَ به هيٺ لهي آئي. ٻار
 جي ڪرپٽي ڪنهن نارمل جيان پڳل هئي، جنهن مان سندس هٿ ٻاهر نڪري آيو هئو.
 عورت جي وات مان رت نڪري، سندس وچن جي آس پاس سڪي ويو هئو.
 اهو سڀ ڏسي هوءَ دهلجي ويئي ۽ سوچ ۾ به پئجي ويئي ته اُن عورت ائين ڇو
 ڪيو هوندو؟ ... ڪهڙو ڏک هوندو. ڪهڙي تڪليف هوندي ڪيس؟ بلڊنگ ۾ رهندڙ
 لڳ ڀڳ سڀ ڪٽنب پئسي وارا هئا. پئسي سان ته دنيا جا سڀ سڪ خريدي ٿا سگهجن.
 پوءِ اُن عورت کي ڀلا ڪهڙي تڪليف هوندي، ڇو هن خود نه آپگهات ڪيو ئي. پر ٻار
 کي به ساڻ وٺي وئي.

ڇوڙي من سان هو ڇپ-ڇپ چاپ مٿي هلي آئي. مٿي اچي، هن بالڪنيءَ مان
 وري هيٺ نهاريو. پئي لاش اڃان به ماڻهن جي پيڙ جي گهيڙي ۾ بي جان پٺيا پيا هئا.
 مٿان ڪيس لائين لڳو، ڇو هيٺ زمين تي، هڪ پاسي سندس شو-ڪيس واري گڏي
 پئي هئي، ۽ اُن جي ڀرسان ڇو سندس ئي لاش پيو هئو.

اهو احساس ٿيندي ئي، هوءَ اڪدم بالڪنيءَ تان ٽورو ٻنٽي ڪسڪي ويئي. پوءِ
 وري ڳوڙن قدمن سان، ٻه رانگهه روم جي صوفائي اچي واهي رهي. هوءَ وري اُن عورت
 جي حالتن تي سوچڻ لڳي. ڪهڙي تڪليف هوندي ڪيس؟ ... بلڊنگ ۾ سڀئي سڪي ته
 آهن. نه ڇا صرف پئسي سان ئي سڀ سڪه ڪونه ٿا ملي سگهن؟ سڪه کي ٻا پئسي کي
 ڪا ٻي معنيٰ به آهي. ٻا کي سڪه اهڙا به آهن، جي پئسي سان خريدي
 نٿا سگهجن!

هوءَ وري خود لاءِ سوچڻ لڳي. نه وٺس به سڀ سڪه نه آهن. سٺو پتي آهي. شاندار
 فليٽ آهي. سهڻو فرنيچر آهي. ئي وي آهي. فرج آهي. لُچ جون سڀ سهوليتون هڻ ڇوڊ
 آهن. پر به ڇا هوءَ سچ پچ سڪي آهي؟

لڳو، ته جهترا پيرا هن اهو سوال پنهنجي من کان ٻيڙو-اوترا پيرا ئي ڪيس
 جواب نه مليو.

عمره خود به ڇو زندهه آهي؟ ... ڪنوط جي ڇهڪاڻن جيان، ور ور ڪري اهو

[illegible][illegible]

وقت ائين ئي گذارو پئي، جو هڪ ڏينهن هڪ عجيب واردات ٿي. سندن ئي
 بلڊنگ جي اڪيڙهين ماڙي تان هڪ عورت، پنهنجي فليٽ جي بالڪنيءَ مان، اول
 پنهنجي ڌيءَ کي ڦٽو ڪيو ۽ پوءِ پاڻ به ٽپو ڏيئي آپگهات ڪيو. سڄي بلڊنگ ۾ شور
 مچي ويو. هيٺ روڊ تي به ماڻهن جا حشام جمع ٿي ويا. هوءَ به هيٺ لهي آئي. ٻار
 جي ڪوپڙي ڪنهن نارمل جيان پگڙ هئي، جنهن مان سندس مغز ٻاهر نڪري آيو هئو.
 عورت جي وات مان رت نڪري، سندس وچن جي آس پاس سڪي ويو هئو.

ٻاهر سڀ ڏسي هوءَ دهلجي ويئي ۽ سوچ ۾ به پئجي ويئي ته اُن عورت ائين ڇو
 ڪيو هوندو؟ ... ڪهڙو ڏک هوندو. ڪهڙي تڪليف هوندي کيس؟ بلڊنگ ۾ رهندڙ
 لڳ ڀڳ سڀ ڪٽنب پئسي وارا هئا. پئسي سان ته دنيا جا سڀ سڪ خريدي ٿا سگهجن.
 پوءِ اُن عورت کي ڇا ڪهڙي تڪليف هوندي، جو هن خود به آپگهات ڪيو ئي. پر ٻار
 کي به ساڻ وٺي وئي.

ڳ-وڙي من سان هُو ڇ-مپ چاپ مٿي هلي آئي. مٿي اچي، هن بالڪنيءَ مان
 وري هيٺ نهارو. پئي لاش اڃان به ماڻهن جي پيڙ جي گهڙي ۾ بي جان بڻيا پيا هئا.
 مٿان کيس لائين لڳو، ڇو هيٺ زمين تي، هڪ پاسي سندس شو-ڪيس واري گڏي
 پئي هئي، ۽ اُن جي ڀرسان ڇو سندس ئي لاش پيو هئو.

اهو احساس ٿيندي ئي، هوءَ ڪدم بالڪنيءَ تان ٿورو پٺتي ڪسڪي ويئي. پوءِ
 وري ڳوڙن قدم سان، ڊرائنگ روم جي صوفائي اچي واهي رهي. هوءَ وري اُن عورت
 جي حالتن تي سوچڻ لڳي. ڪهڙي تڪليف هوندي کيس؟ ... بلڊنگ ۾ سڀئي سڪي نه
 آهن. نه ڇا صرف پئسي سان ئي سڀ سڪه ڪونه ٿا ملي سگهن؟ سڪه کي ٻا پئسي کي
 ڪا ٻي معنيٰ به آهي. اها ڪي سڪه اهڙا به آهن، جي پئسي سان خريدي
 نٿا سگهجن!

هوءَ وري خود لاءِ سوچڻ لڳي. نه وٽس به سڀ سڪه نه آهن. سٺو پتي آهي. شاندار
 فليٽ آهي. سهڻو فرنيچر آهي. ٽي. وي آهي. فرج آهي. اُچ جون سڀ سهوليتون هونديون
 آهن. پوءِ به ڇا هوءَ سچ پچ سڪي آهي؟

کيس لڳو، ته جيترا ٻيرا هن ٻاهر سوال پنهنجي من کان پڇيو. اولڙا ٻيرا ئي کيس
 ڪو چوڻو جواب نه مليو.

پوءِ ڀلا هوءَ خود به ڇو زندهه آهي؟ ... ڪنڊو جي ڇمڪائڻ جيان، وڙ وڙ ڪري ٻاهر

جڏهن هرا سر ڪو تيز چوڙو اچي، پست ٿي لڳل، ڪنڊنڊن ۾ ٿوري جرڙو پيدا ٿي
هٿو. تڏهن، ڪڏهن ڪڏهن ٿر هوءَ چرڪي ۾ ويندي هئي. ۽ ٻارهه پنهنجي اڃائي ۾
ٿي، پنهنجو پاڻ ٿي ٿي مرڪي ٿي ويندي هئي. پر اُن ٻڙي ماحول ۾، ڪل ملائي،
پاڻ کي اجنبِي اجنبِي محسوس ڪرڻ لڳي هئي.

ڪڏهن ڪڏهن هوءَ ڊرائنگ روم ۾ ڇي شو-ڪيس ۾ رکيل گڏيءَ کي کڻي،
اُن سان رانديون ڪرڻ لڳندي هئي. کيس ائين لڳندو هئو، ڇو اها گڏي سند
ڏيڻ آهي. اهو سڄي، ڪافي ڪافي دير تائين، هوءَ ساڻس ڳالهائون ڪندي رهند
هئي. پر هڪ ئي ڃاڻ گڏيءَ سان هوءَ ڪڙڙيون ڳالهائون ڪندي، يا ڪيتري دير اُن
گود ۾ سهارڻي، ساڻس دل ٻيلائيندي رهندي... اهو سڄي، هوءَ گڏيءَ کي سرڪي
۾ رکي ڇڏندي هئي.

رواڻن حمليءَ جيان شام جو جڏهن گهرائس ڏيڙ ۾ ڦيرندو هئو، تڏهن ڇو ڪنهن
کاڌل شخص جيان، اڀڻ ڪيس هڪ پلنگ تي اڇلائي، نمڪ ٺاه ڏئي ڪري، ٻيڙ
مان اڀڻ لاهڻ کان سواءِ ئي، هر ڦاڻ ٿي اچي پلنگ تي اُهلِي ٻڙندو هئو. هُڻس کي اُها
ڏسي، اول ٿر هوءَ مرڪي کيس کٻڪاريندي هئي. ۽ ٻارهه ٿڙت ٿي اُلي ڦهڙس لاءِ ڇاڻ
ٺاهي ايندي هئي ڇاڻهه پيئندي پيئندي ڪجهه ڊار لاءِ ڦهڙس ساڻس ۱. چار منهن منهن
ڳالهائون ڪندو هئو... پر ٻوه هٿ منهن ڏوٽي، اڀڻ ڪيس مان ڪمپنيءَ جا ڪجهه
کاغذ ڪڍي، وري پنهنجي ڪم ۾ حتمي ويندو هئو.

جيئن ڪدوڻ ٿوري ڊار لاءِ تيار ٿي وري الڀ ٿي وڃي. نئين کيس ڊ لڳندو
هئو ٿر سندس اڀڻ صرف ٿوري ڊار لاءِ ڏوٽي. ۽ ٻوه هُڻس جي پنهنجي ڪم
۾ مشغول ٿي وڃڻ سان، سندس اڀڻ وري شروع ٿي ويندي هئي. تڏهن دل ٻيلائي
لاءِ هوءَ وري ٿي. ويڙهلائي، سامهون صفا ٿي وڃي ٿي. ويڙه جا ڪجهه پروگرام ٿيندي
هئي. ٿي. ويڙه کوان سان ڇو سندس خوشي ڪجهه ڊار لاءِ وري ٿي ايندي هئي.
ڪيس ائين لڳندو هئو، ڇو ڪي مهان سندس گهر ۾ آيا آهن. ۽ سندس مؤهل ٿي ٿي.
هو هڪ ٻئي سان ڳالهائون پيا ڪن. ٿي. ويڙه پروگرام جي وچ ۾، هي ڪي ٿي
ڳالهائون ڪندي ڪندا هئا. ٿر هوءَ پاڻ ٿي ڪلي ڏيندي هئي. ڇو ائين جي خوشي ۾ پاڻ
ٿر شامل هئي. کيس ڪڏهن ڪڏهن ائين ٿر لڳندو هئو ٿر پروگرام ۾ شامل ٿيندڙ
چوڪراڻن سندس جابل سڃاڻل آهن. ساهڙون آهن. سندس دل ٿيندي هئي ٿر ٿي.
وي شڪرين ٿي هوءَ ساڻس هٿ ملائي، ڪافي ٻيڙهون وڃي، ائين سان ڪجهه اڀڻائون
ٿڙائون ڪري. پر ٻوه، حتمي جي سطح تي، کيس لڳندو هئو، ٿر اهو ممڪن ناهي.
اهو سڄي، هوءَ وري پاڻ کي اڪيلو اڪيلو محسوس ڪرڻ لڳندي هئي.

صبح جو مڙس پنهنجو اڙنگ ڪيس ڪڍي، انهن ساڍي اٺين گهران لڪري ويندو هئو. لوڪڙاڻي به واسطو ٻهڙي ڪري هلي ويندي هئي. بس، ان بعد رهجي ويندي هئي ڳهر ۾ هوءَ اڪيلي. شام ٽين جي انتظار ۾، هوءَ ڪڏهن بالڪنيءَ تي اچي پهندي هئي ته ڪڏهن دل اٻلائي لاءِ واپس اچي کولي پئي هئي. جي اُٺان به ڪيس مڙو نه ايندو هئو، نه ڦاڻ ٿي بلڪه، ٿي اچي لپتي پوندي هئي.

صبح کان شام تائين جي، وقت جي اها وچوڙي، هن کي بيهڪ ٺاڪوار لڳندي هئي. کيس خبر هئي ته شام جو جهين کان پوءِ فليٽ جي دروازي واري گهٽي وڃندي آهي. ۽ تڏهن سندس مڙس ٿڪو مائندو ڳهر موٽندو آهي. ان وچ ۾ ڇهه ڪڏهن ڪا گهٽي وڃندي آهي ته هوءَ سمجهي ويندي آهي، ته سندس لوڪڙاڻي يا دوست مٿن کانسواءِ ٻيو ڪو به هوندو.

□

شروع شروع ۾ نه هن کي ڏاڍو سٺو لڳو هئو. ٻُڙڙي چٽڙي ننڍي شهر جي مائٽي ماحول کان دور، کوڙ شور ٻُڙي مهانگر ۾ هوءَ اچي رهڻ لڳي هئي. هڪ لڪاء لڪوڙو بلڊنگ جي سترهين -اڙي جي هڪ ننڍڙي سهڻي فليٽ ۾، هوءَ مڙس سان گڏ رهڻ لڳي هئي. جتان بيهي هوءَ ڪڏهن ڪڏهن هيٺ ٺهاري پئي هئي. هيٺ مشغول مهانگر جي ڳٽيل ٽرائفڪ ڪيس انهن لڳندي هئي. چٽ ڪي ماڪوڙن يا ڪي وڏا جهٽ-اوڙ کان اولهه، يا اولهه کان اوڀر ڏانهن چرندا پرندا هجن. اڏهن کيس انهن لڳندو هئو. چٽ هوءَ خود آسمان ۾ رهندي هئي. ۽ هيٺ جيتائون جو ڪو هڪ ننڍڙو سنسار هئو.

□

پر سندس اها خوشي صرف ٿورا ڏينهن ئي هلي، ڪجهه عرصي کان پوءِ هن محسوس ڪرڻ شروع ڪيو، ته هيئنڙي وڏي مهانگر ۾ هوءَ صرف ٽن چئن کي سڃاڻي. هڪ پنهنجي مڙس کي، ٻيو ڳهر جي لوڪڙاڻيءَ کي. ۽ ٽيون دوست مٿن کي. باقي هزارن لکن جي هن ڳهر ۾، نه هوءَ ڪنهن کي سڃاڻي، ۽ نه اُنهن مان ٿي کيس ڪوئي سڃاڻي. صبح جو مڙس هليو ويندو هئو. لوڪڙاڻي به واسطو ٻهڙي ڪري، ٻين گهرن ۾ هاج ڪرڻ لاءِ هلي ويندي هئي. بس، ان بعد هوءَ هوندي هئي، ٿڪو پندڙ سٺو هوندو هئو. چؤ دروازي جون خاموش خاموش پستيون هونديون هون. ۽ پنهنجي ڇڪهه، ٿي رکيل مائٽو ٽرائفڪ رکي رکي صرف آواز اڏهن ٿيندو هئو.

◻ احساس ◻

◻ ايشور چندر

آج به روز جهان هوء چپ چاپ نالکي ټي اچي لهي رهي. نالديگ چي سترهمن ماڙي کان هپت اټارېدې، کس لگندو هئو له انسانن چر هک درياه هئو. حڪو ٻرسان لټار اېندڙ سمنڊ جهان، اچارن کانېدو، کڏهن هډانئون له کڏهن هډانئون پټکي، يا ډوڙي رهيو هئو.

کس پنهجي شاديء جا اچي ڏههون ياد اچڻ لڳا، کڏهن سندس ساٿيون رشک وچان کيس چيو هئو، له هوء ٻاڙن واري آهي، چر ډوڙي ڇوڙي اٿندي شور مان، هډي وڏي شور ۾ وڃي رهي آهي. ڇيٽن کي ماڻور چولدا ٿي ”پالنگر“ آهن. حقيقت ۾، خوشي له ڏهن کيس، ټي هئي. هن اڻڀر ٻڌو هئو، له اچي هک اڏو شور آهي، جتي انسان کڏهن ٻور ٿيندو ٽي کولوي. اٽي چورو ٽي کلاک انسان منهن ڇپان... ها منهن جي زور ٽي هلندا ٽي رهندا آهن. سج، کڏهن اُٻي ۽ کڏهن لڀي ٿو. اٽي چٽ اٽي ڪمهن کي خبر ٿي له ٻولندي آهي.

ٻر هاڻي کڏهن کڏهن هوء سرجيندي آهي له هڏي منڦول ڏندگي ڇمکندي ۽ هتي چر ماڻور ٻڌو ٿر لندو آهي. اٽي پنهجي پٽکي گهر ۾ کيس محسوس ٿندو هئو له گيتي ۽ مان اڳيندڙ هر شخص کي. چي نالي کان له. له به شڪل مان له هوء سڃاڻندي ٽي هئي. ٻر هتي، اچي ۽ ۾، پنهجي ناست چي نالکي ٽي پنهجي، اټار ٽسٽس چي ٻر مان لڳيندڙ هر شخص کيس اچي لڳندو آهي.

کيس ياد آهي له سندس پٽکي گهر، زالون ڪٿن له، روٽي پاڻيء ۽ اچي اون لاهي، ٻاهر ڪريون يا اسٽول وٽ ڪٿي اچي ويهندون ۽ مون ۽ اوڀارن اوڀارين ۾ کين شور ٽي ڪار ٻولندي هئي له کڏهن سج لهندو هئو. يا کڏهن سٽها ٿندي هئي.

ٻر هتي هوء سڄو ڏههون گهر ۾ اڪيلي پئي هرندي آهي. پاڙي چي حالت اهڙي هئي، چو هک ناست وارا، ٽي ملٽ ۾ رهندڙن کي سڃاڻندا ٽي ڪرد هئا. سڃاڻڻ له ٻري رهيو، هر هک ٽي عي نالي کان له واقف ڪرد هوندا هئا.

موهن چيس نه توهان جي وڏي مهر ٻائي جو اهڙي فراخدا لي ٿا ڏيکارو. مگر
اسين اهڙا بيشڪر ڪونه آهيون. اسان ئي امڙ جي آسپس هئي. ان آشيرواد ۽ ڀرمانا
جي ڪرپا سان اسين سمور ٿيا آهيون جو هڪ سوسائٽيءَ ۾ فلٽ ورتي اٿئون.
بس باقي پنج ڇهر مهينا لڳندا ان جاءِ جي ٺهي راس ٿيڻ ۾. جئن اها جاءِ ٺهي مڪمل
ٿيندي تئن اسين وڃي ان ۾ رهنداسين ۽ ان سموري عرصي جي اسين توهان کي
مسواڙ به ڏينداسين.

سچ پچ هو مسواڙ ڏيندا رهيا ۽ جڏهين جاءِ ٺهي راس ٿي ته هنن سامان ڪٽائي
وڃي ان ۾ رکيائون ۽ ٻڌيءَ جي پٽ وٽ وڃي هن کي ان مهيني جي مسواڙ جا
پئسا ۽ چاڻي ڏئي وڃي پنهنجي فلٽ ۾ رهيا.

Address : Dr. M.R. Maidasani 241, Jaripatka Nagpur-4

ڇاڀون ڏي. موهن جو نه مان ٻڌيءَ کي اسپتال ۾ وٺي ويس ته هن ڏر ٻاڏ بند ڪر.
مان ان بعد هن جي ڪهري ۾ ڳوٺ ۾ به ڪر نه آهيان. مون ڪي هن جي ڇاڀن جي
ڪا سڌ ڪرائي.

ڏر کولي هن جو پٽ ۽ ٽنهن ڪهري اندر ڏوڙ يا. ڏٺائون ته سامان جئن جو ٿي
ٻيو هو. پر ڇاڀون ڪٿي هون؟ هنن کي اهن جي ماڻ ۾ به ڪا ڏکياڻي ڪر نه ٿي.
هنڌ جو وهاڻو مٿي ڪٿي ڏٺائون ته ڇاڀون رکيون هون. ڇاڀون ڪسڻي هنن الماڙي
کولي. هڪ پٽيءَ ۾ زارو رکندڙ مٿي اها به سلام سمهڻي. سڀ زور رکيا هئا.
اڀيءَ پٽيءَ جو پڙ کولباڻون ته ڏٺائون ته نوت ۽ مٿان هڪ ڪاغذ پيو هو. جهڪي ٻنڌ
هزار روپيه هنن ٻڌيءَ کي ڏنا هئا سي ۽ ٽن سالن جي مسواڻ جا ٻيڙا پيا هئا. جيڪو
ڪاغذ مٿان رکيو هو سو کولباڻون ۽ ڏٺائون ته اهو ٻڌيءَ جو ڪيل وصيڪ نامون هو.
هنن کي اهو پڙهي ڏڌو ڪر اچي وارو.

ٻڌي پنهنجي ٻنڌن، زارو ۽ سامان سان گڏ جڳهه جو مالڪ پنهنجي ڀرڻن کي ٻڌائي
وڃي هئي. وصيڪ نامون سندن هڪ مائست وڪيل جو لکيل هو جنهن تي به
شاهداون به ان مائتن جون ٻيل هون ۽ وصيڪ نامون رجسٽر ٿيل هو. اها خبر ٻئي
ڪنهن کي ڪر نه هئي.

خود موهن ۽ ڪهلا به ان کان ٻاڪل اي خبر هئا. وصيڪ نامي جو ٻيو فڪرو
پڙهي ٻڌيءَ جو پٽ ۽ ٽنهن سمه ٿي ويا. ان ۾ لکيل هو ته جئن ته موهن ۽ ڪهلا
منهنجي پٽ ۽ ٽنهن وانگر شهوا ڪئي آهي ۽ منهنجو ڪاڏي پٽي جو خرچ اهو هو ٻاڏ
ڪندا رهيا آهن تنهن ڪري منهنجي مٿي ٻڄاڻان موهن، ڪهلا ۽ سندن ٻارن کي هن
جڳهه ۾ رهڻ ڏيو وڃي ۽ ٽيستانن هو رهي سگهن ٽاجپورو هو رهڻ چاهن ۽ ان سهڙي
عرصي لاءِ هنن کان ڪا به مسواڻ نه ورتي وڃي.

ٻلا وصيڪ نامون رجسٽر ٿيل هو تنهن ڪري هنن کي اهو مڃڻو ئي قبول ڪرڻو
پيو. ٻاهران اندر رکي ٻڌيءَ جي پٽ موهن کي چيو ته ادا آج کان وٺي تون منهنجو
ڀاءُ آهيان. اهڙو وصيڪ موجب ٿرڪي هن جاء ۾ پيا مسواڻ جي رهڻ جو حق ڏئي وڃي
آهي سو توهين هميشه لاءِ هتي رهيا پيا هجو. ته مسواڻ ڏيو ۽ ان جي عالمي ڪرڻ
جو ڪڏهن نه سوچيو.

موهن ڪملا سان صلاح ڪئي. هن چيس ته اهو ته ليڪ آهي پر ايديءَ جي ڀيٽ ۾ انهن کي ڊاڪٽر جي ڳالهه وڃي ٻڌائڻ. پوءِ جيئن هو چوڻ لڳن ڪڍي. ليڪ ته هو ايديءَ جا سڳا ڀيٽ ۽ انهن آهن. موهن ايديءَ جي ڀيٽ کي وڃي ٻڌايو ته اوهان جي مالا اوهان ئي پيئي آهي. مانگي ڊاڪٽر جي دوا مان ٺاڻدو ڪونه ٿو اٿس ۽ ڊاڪٽر جي صلاح آهي ته هڪي سرڪاري اسپتال ۾ پر لڏي ڪرائجي سو جيئن توهين صلاح ڏيو ٿيڻ ڪڍي. ايديءَ جي ڀيٽ جهڙو ڏس ته ايدي جهڙي هون ٿا ڪرم. اوهان ڪي جيئن وڻي لڏن وڃي ڪرايو. اسان کان ڪجهه به نه پڇيو ۽ نه اسين ڪجهه ڪنداسين. موهن وڏي گهر آيو ۽ ايديءَ کي وڻي وڃي اسپتال ۾ پر لڏي ڪرايائون. ايديءَ جي حالت بگڙندي وئي ۽ لازڪ حالت ۾ پهچي هئي ته موهن وري سندس ڀيٽ وٽ وڌو وڃي ٻڌايائين ته ايديءَ هوليڪنگ حالت ۾ اسپتال ۾ بستري ڏاڍل آهي.

اهو ٻڌي ايديءَ جو ڀيٽ بگڙي وڌو. چيائون ته ههڙا ٿهڙا توکي هڪ ڏيڻو ڇڏو. ته اسان وٽ نه اچ. جيئن وڻو لڏن وڃي ڪرايو. پوءِ اسان وٽ پهتو اچين. موهن کي ڏاڍو ڏک ٿيو ته ڀيٽ ماءُ جي لازڪ حالت وقت رڳو کائيندڙ ٿي رهيو هلي.

ايديءَ آخر مان ساه ڪيو. موهن وري ڀيٽس وٽ وڌو ۽ وڃي ٻڌايائين ته ايدي گذاري وئي. اهو ٻڌي ڀيٽس کي ڪو ڏک نه ڪونه ٿيو پر هو اٿلندو آئي کان ٻاهر نڪري وڌو. چيائين ته ڏسجي ٿو ته تون ماهر ٿي ڪونهين. ماهواره اچي ٿو اسان کي ستائون. وڃ بهڪي وڻي سر وڃي ڪر. توکان هن جو ڪو به ڪم ڪرڻ نه پوي ته پڇي ٿي. اسپتال وارا پالاهي هن جي لاش جو لڪال ڪندا.

موهن جي اکين مان لڙڪه وهي هليا. هو اسپتال مان ايديءَ جو مڙهه کڻائي گهر آيو. هن ايديءَ جي وڃڻ عزت کي اطلاع ڏنو. کي آيا به. موهن ايديءَ جي انٽر سينڪار جو درچ پنهجي ڪسي مان ڪيو. پڇڙيون ٿيون ٿڌهن ته ايديءَ جو ڀيٽ ۽ انهن ڪرڻ آيا. مٿن مائٽن ۽ پنهجن ۾ ان ڳالهه کان چهڙو ٿي ٿيڻ لڳيون. ٻارهي واري ڏينهن سڀ مائٽ اچي ويا. اوچتو ايديءَ جو ڀيٽ ۽ انهن به اچي اڪتا. سڀ ٿورس ۾ پنهجي ويا مگر چوڻ لڳا ته شڪر آهي جو اچ آيا آهيو. سان ۾ چوڻ لڳا ته لوڪ اچا کي ٿيڻ ۾ رکي آيا آهن.

ڪرڻ ڪرم پوري ٿيڻ بعد سڀ کائي پي هليا ويا مگر ايديءَ جو ڀيٽ ۽ انهن وٽا رهيا. انهن جي وڻڻ بعد هنن موهن کي چيو ته اسان جي ماءُ جي ڪهري ڇڏون

ڌار ماڻي ڪرڻ ۾ وٺي لڳ ڀڳ ۱۰ منهنجي مريض آهي ته اسين ٻڌي ڪان سنڌو سامان نه وڌن. ٻيا هن ۽ اسان جو پاڻ ۾ مڪان مالڪ ۽ مساوي ۽ وارو وهندڙ نه ڪو ٿو. سو جيڪي اسين ڪاٺينداسين سو ٻڌي ڪي نه ڪارائينداسين. موهن ڇو نه ٻانهن ته منهنجي دل وٽان ڪٿي اٿئي. ٻيا منهنجي سڳي ماءُ اچي اسان وقت رهي ته ڇا هن کي جيڪو ڪو نه ڪارائون. اها صلاح ڪري موهن ۽ ڪها ٻڌي ۽ جي ڪري ۾ ٽوڙي آيا ۽ اچي ٻانگ ٿي ويا. ٻڌي ۽ وقت هونئن به هو ايندا هئا پر اڄ هنن جي اچڻ ۾ ڪو نه سبب هو. ٽٽائين ته هو هڪ ٻئي کي اکين سان ڀنا ٿا اشارا ڪن. ٻڌي ۽ موهن کي ڇو نه بهت جو اڄ ٻئي ڪجهه ڪڍو آهي نٿا. مون اس ۾ اچا وار ڪو نه ڪيا آهن. سهڪان ٿي ته توهان جي دل ۾ ڪا مڙهه ٻانهن آهي. انهن ٽنڪر ٽوڙ ڪري نه وڃو. ٻڌو ته ڪهڙي ٻانهن آهي ڇا وٺي ڇوڻ ٿا ڇاهو. موهن ته ڏهن ٻڌي ۽ ڪي هڪ ڇوڙي ڇو نه اما اهو سچ آهي ته اسين خاص مطلب سان آيا آهيون ۽ اسان جي ٻار ٿا ڪي ٽون ۽ وڃي ۽ سان قبول ڪجي.

ٻڌي ۽ کي اول شڪ ٻو نه ڪئي موهن وٽان هڪو ڇڏي اچي هنڌ وڃڻ جي ٻانهن نه ڪندا هجن پر جڏهن موهن حبس نه اما ٽون اسان کي سنڌو سامان ٿي ڏٺن ته رڌي بهائي ٿو. اسان اڄ واپس ڪو آهي ته اسين ٽوڪان سنڌو سامان ڪو نه وٺنداسين ۽ مٿان سمجهون ته ڪهڙو ٿو وٺڻ ٿا ڇاهون. هاڻي اسين هڪ ٽوڙ جي ٻانهن ۽ مٿل آهيون توهن ڪري ٽون اسان سان گڏجي ڪا ۽ ان جي عيوض اسان کي رڳو آشرواد ٿي ڇڏن ماءُ ٻههجي بهت ٿي ٿي ٿي.

ٻڌي ۽ ورائڻ ته منهنجي آشرواد ته توهانجي مٿان تهر ڏم آهي پر توهان ڪهڙو گناه ڪيو جو منهنجي ڪاڏي ٻهتي جو طرح توهين ڪرايو. ٻيو ڪملا ۽ موهن هن جي هڪ نه نه ٻڌي ۽ کيس بهائي آئنده هن کسي نٿا سڏي سامان وٺڻ جي اسان سان گڏ ڪارائڻ لڳا.

ٻڌي ۽ جي دل اڳتي هنن سان ٻڌي وئي هئي هاڻي ته آهي ٻاهي به سندن دلون ٽڙجي وڌن. ٻڌي ۽ کيس مساوي ڪري وٺي آهي هتي پر هنن کسي اها سهوليت ٿي هئائين جو هو ضرور به ٻڌي ٻيو ڪم ڪندو هئا. اسين ٽي سال گذري ويا. اهو ٻڌي ۽ جي طبيعت بگڙي وئي ۽ ٻڌي ۽ ڪو نه وڃي وڃي. موهن ٻاڪتر کي آهي هن جو علاج ڪرايو پر ٽن ٽن ڦر ڪو نه ڪيو. ٻاڪتر صلاح ڏنن ته هن کي وڏي اسپتال ۾ پوئجي ڪرايو. اتي نڪه لڳ ڀڳ ٽن ٽن ڏينهن ۾.

کرائی ڈیس نہ ای دی ہان جان چٹی۔

هن وڃي ماڻهن کي ڇيو ته امڙ اسان کان الڳ رهڻ ٿي چاهي سر ٿوهين اها جاء هائي خالي ڪري ڏيو ته هوء اچي هتي رهندي. هر اوچتو ٿرئيس ملندو ٿي وائڙا ٿي ويا. پر هڪ ته مٽي ماڻهيءَ جو رنگه هرو، ته آئنداسين ته اجاڙ ڦڪت ٿيندي ۽ ٻيو ته هنن کي خبر هئي ته هو اڙ ٻيڪ آهي. ڪن ڳولهن کي وٺي اچي تنهن ڪمندو. تنهن کان سواءِ جاءِ ان شرط تي ملي هئي ته جنهن به وقت پنهنجي ماءُ ڪهندي تنهن وقت خالي ڪري ڏيندا. سو هنن هفت جي مهلت گهري ۽ ان وچ ۾ جاءِ خالي ڪري ماڻهن کي ڏانڙن.

جاء خالي ٿي ته پٽ به نهن ٻڌي ۽ ڪي چيو ته هاڻي ٽهڙ ٻڌي وڃي پنهنجي جاءِ ۾
 رهه. مسواڙن کي به جاءِ خالي ڪرڻ جو چيائون. موهن لاءِ اهو ڪو چارو ئي ڪونه
 هو. جاءِ جو بند و بست ڪرڻ ڪا معمولي ڳالهه نه ڪونه هئي. پر ڪن هڪ سال لاءِ
 جڳهه ۾ مسواڙ ٿي هڪ ڪمر و ٿڌو هئائون. موهن انڪار نه ڪيو. چيائون ته ٿورن
 ٽن مهينن ۾ اتي هنڌ بند و بست ڪري جڳهه مان اٿي وينداسين.

ٻڌي ۽ مڙهن ۽ ڪهاڻي ڪي چيو ته ڄام ڳولھڻ جي چنتا نه ڪرايو. توهان مڙهن سان
جھيڪي پير پريا آهن سي مان ڀاڄي ڪونه وٺندس. توهين منهنجي جيءَ ڄاڻ سان جڙال
آهيو. مان توهان کي پنهنجي جاءِ پر هلي رهائيندس. مڙهن کي ٻڌي ۽ جي ان آلت
وڏي همڪ ڏني. ٻڌي ۽ سامان ٻڌو ته مڙهن به پنهنجا آڇڙ ٽاڙي ٻڌڻ لڳو. ٻڌي ۽
ٻيٽ کان ڪجهه پيسا به گهرايا. ٻيٽ چيس ته توکي وصيحت موجب رڳو اها ڄام ڏياري
وٺي آهي. پر ڇڏو اسين توکي پنج هزار روپيا ڏيون ٿا. وڌيڪ گهر نه ڪج. ننڍپڻ
کي اها ڳالهه ڪونه وڻي. پر هوءَ سُر اندر جو اندر ڀري وئي. دل ۾ چوڻ لڳي
ته ٻڌي حال ته هتان لڙجي. ٻڌي اڄ نه مٽي سهائي مٽي. پوءِ ڏوڪڙن زبردست
سامان سوڌي جڳهه به اسان جي ٿيندي سو ڪٿي مات ڪيائين. ٻيٽ پنج هزار روپيا
ماءُ کي ڏئي روانو ڪيو.

ٻڌي ۽ موهن پنهنجو سامان ڪٽائي وڃي لڏين ۽ جاءِ ۾ رهيا. موهن ڳڙھ جي نلش
۽ رات پنڪا کان ڇڏي پيو. لڏين ۽ هاڻي ۾ ايندي ئي مهاڻي وارن کي پنهنجو ٻڌائي
ڇڏيائين. ٻڌي ته ساڻن گڏ سڄو سارو سال رهڻ هئي سو وري نه هو سندس مسواڙي
نه پر حق ته گھر جا پاڻي هئا. ٻڌي ۽ ڪهه کي چيو ته مان ڪاڏي ۽و سيٽو سامان، اٽل
چانور ۽ دال پاڇي ڏيندس تون مون کي رڌي ڏج. ڪهه اهڙو ڪر پاڻا ئي خرشي
سان همدار ڪيو پر هڪ هفتو مس گذريو ته ڪهه پنهنجي پٽيءَ کي چيو ته ٻڌي ۽ جي

ڪيو جڏهين اهڙو ڇاڪ آهي. اسان جو ناحق هيڏو خرچ ڪرايو. ڪملا پنهنجي وڏي ڌار کي پنهنجي پتيءَ جي ڪرڻن کان واقف ڪيو.

موهن پنهنجي پيءُ کان ڏاڍو ڏڄندو هو ۽ سندس آدر ڪندو هو. پاڻس جڏهين چيس ته ڇا ڪملا جي ڳالهه سڄي آهي؟ تڏهين موهن جي اکين ۾ ٻاڻي پئجي آيو. هن سمجهيو هو ته ڪملا سندس ڪارنامن کان اڻ واقف هئي. مگر هاڻي واز کلي پيو. هو ڀاءُ جي پيرن تي ڪري پيو ۽ کائڻس معافي گهرائين، ڇهائين ته مون کان خطا ٿي وئي آهي. هن بعد مان ڪملا سان بلڪل وفادار ٿي رهندس. کيس انجام ڏنائين ته مان موڙي وڃي بي جاءِ مسواڙ تي ڪري الي رهندس.

ان پڇتاءَ ۽ ڪيل انجام جو موهن پوريءَ طرح ٻاڻ ڪيو. پنهنجيءَ موڙي آيو ته پتي ڏينهن تي هن اخبار ۾ اشتهار پڙهيو جنهن ۾ لکيل هو ته گهرجي هڪ سال لاءِ ڪو سٺو مسواڙي. مالڪ آمريڪا ٿا وڃن. موهن اشتهار پڙهيو ته آئيس وڃڻ پدران اول ان اشتهار وڃهائيندڙ وقت وارو. مالڪ مڪان چيس ته هڪ ڪهرو مسواڙ ئي ڏيکار آهي. مسواڙ به سو روپيه. پر جتن ته اسين پنهنجي پتيءَ ماءُ کي سان ڪونه ٿا وٺي وڃون سو هن جي سنڀال ۽ ذميواري به ڪٿي ٻوندو. موهن هڪدم سندس شرط مڃيا ۽ به سو روپيه مسواڙ ڇا کيس ڪڍي ڏنائين. مالڪ مڪان ٻڌائين ته اسان کي وڃڻ به اڃا هڪ هفتو آهي. موهن موڙي وڃي ڪملا کي ٻڌايو ته جاءِ نه وٺي آيو آهيان پر ڪهرو هڪڙو آهي. في الحال اتي هلي ٿا رهون. جاءِ وڏي آهي ۽ سڄو سارو سال رڳو به سو روپيه ماهوار مسواڙ پرندياسين ۽ ٻڌي اڪيلي هوندي تنهن ڪري هن جي شيوا ڪرڻ ۽ ساڻس رلي ملي هلي سان جاءِ جي تنگي نه ڪونه ٿيندي.

سڪه سان اهو هفتو به گذري ويو. موهن ٺهرا سان ڦٽارو ڪونه. پر ماڻهاري ڳالهائڻ کان سواءِ هن اڳين وانگر ساڻس نينهن جو ناڻو ڪونه قائم رکيو. ٺهرا موهن جي رخ ۾ ڦيرو اٺل ڏسي دل تي دل ۾ ڊکي ٿي پئي. مگر دل کي آڻت ڏيندي هئي ته اهو وڃ جو مروڙو آهي. موهن چاڙهو آهي. ڪملا کيس باز آندو آهي پر اهو عارضي آهي. اڄ ڪي سڀاڻي موهن وري منهن جي چنهي ۾ اچي ويندو. پر پوءِ تڏهين پيس جڏهين هفتو بعد موهن سندس جاءِ خالي ڪرڻ لڳو. وڃڻ وقت موهن ٺهرا ڏانهن نهار ڪائڻس موڪليو. ٺهرا جي دل ٻرڙا ٻرڙا ٿي وئي. پر سبت تي ٻاڻ سنڀالي ورتائين. موهن وڃي نئين جاءِ ۾ ويٺو.

مالڪ مڪان وڃڻ وقت موهن ۽ ڪملا کي ٻڌي ماءُ جي ڀارت ڪري وارو. سندس

هي دل کي زبردست جوت آئي. ڇا اسان جي پنهنجائپ جو لرملا اهو نائندو وٺي ٿي چاهي. هوءَ وڌو آهي. کائس پنهن جي پتيءَ جو ٻار ايترو چلند وري وارا هڪ ناري پيءَ ناريءَ سان انءِاءَ ڪرڻ پاپ نهي سمجهي! ڪملا الانبي ڪهڙا ڪهڙا سوال پاپ کان بچڻ لڳي ۽ پوءِ اندر جو اندر ۾ چوڻ لڳي ته هيءَ ڏاڏي ڏسڻ ۾ ڪهڙي، ڳالهائڻ ۾ ڪهڙي ۽ اندر ۾ هيءَ اهڙي لانگن آهي ڇا مون کي زهر سان ختم ڪرڻ تي چاهي ۽ ان ريت مون کان منهن جو پتي کسی هن سان رنگ وريون ڪيلڻ ٿي چاهي؟ ڪملا وڏي مرنجاري ۾ اچي وئي. نه هن جي اکين ڏوڪر کڏو هو ۽ نه ڪنن ڪو ڪس گمراه ڪند هو. اها حقيقت هئي.

هن پنهن جي جان بچائڻ ٿي حاجي ۽ جان بچائڻ سان گڏ پنهن جو سڀاڻو. هن وڏا وقت ڪن لاٿار ڪرڻ ۽ انهن وامن کي نظر انداز ڪرڻ واجب نه ڄاتو. موهن ٿهر موندو هو ته لرملا وقت وڃڻ کان روڪڻ لاءِ هوءَ عجيب غريب رستا اختيار ڪرڻ لڳي. ڪڏهن ڪڏهن ڦاٿه ڪرڻ سان ڪس ٿهر ۾ وهڻ لاءِ مجبور ڪندي هئي. ڪڏهن ٿهر کان ٻاهر وٺي ڪڍڻ ڇڏندي هئي. هي بهاني لرملا کان کائس پري رکڻ جو رستو وٺڻ لڳي. موهن سندس ڳالهين جو ٿوري ۾ جواب ڏئي لرملا وقت وڃڻ لاءِ اتان وٺي هڻندو هو. ٻاهر ڇڏندي هئي. لاءِ کڻي ساڻس گڏ ويندو هو پر چلندي ٿي ٿهر مڙجڻ جو چوڻو هوس. چوڻو هوس ته ڏس مان اڏيس مان ٿڪجي آڏو آهيان ڪجهه نه آرام ڪرڻ ڏي. ائين هو لرملا کان پري رهي پئي سگهيو. پر ڪملا کيس لرملا کان نه سڻائڻ پري رکڻ جا آهي رستا ورتا جهڙا ٿين هس جي چئي وڃي سندس ساهڻ ۾ پئجي.

اوجھو موهن کي وڏي پاءَ جي نار آئي ته امڙ سبب بيمار آهي هڪدم هليا اچو. لرملا کي ڇڏي ٿهر پئي ته موهن ڪملا لاءِ ملڻ سبب وڃڻ لاءِ تيار پيا ٿين ته وڃي ڇوڻا لڳن ته اهڙي ٿڪڙ ڇوڻا ڪرڻو. اڄ ڪالھ بيمارين اچن به اوچتو ۽ لهن اسه اوڻو حاله. موهن کي چيائين ته پنهن جي پاءَ کي حفي لکي احوال گهراء. ڪهڙي ٿهر تنهن جي ماءَ جي حالت سڏي وئي هئي. اڄ ڪالھ کڏين جي پٿر نه ڏسڻ ۽ موهنار پاڙا هڻي چيلو پئي ٿا وڃن. احوال اچي ۽ هو لکن ته حالت اڃا خراب اٿس ته پئي وڃي. ائين لرملا پنهن جي دل گهرائي کي روڪڻ جا حيل هلائي لڳي.

پر ڪملا به سمجهدار ۽ سردار هئي. موهن کي چيائين ته اسين نه هلداسن ته پنهان ڪجهه ٿي پر نه ماڻهن کي منهن ڏيکارڻ ڇوڙا به نه لهنداسين ۽ ماڻهو به وقت نهٺ وڃهندا. موهن پريتما جي خار ۾ ڦاسڻ نيڪ نه ڄاتو. هو ڪملا ۽ نارن کي وٺي ڏوڊ هاند وارو ڇا وڃي ڏسڻ نه پئي ته لڪل نيڪ ۽ مڙي ۾ وڃي هئي. موهن پاءَ کان پڇيو ته تار ڇو

وڙ وڌندو. نرملا نرڪريءَ کان موٽندي هئي ته گهرو ڪم هاج مان فارغ ٿي وڃي ڪملا وقت وهندي هئي. هو پاڻ ۾ سنيون سڃاڻيون ٿي ويئون. اول ته نرملا ڪملا وقت وڃي وهندي هئي. پر پوءِ موهن سان به حجاب لاهي ڳالهاڻو ڀولائڻو لڳي. موهن به هن جو ڀليءَ پٽ آڌر ڀاءُ ڪندو هو. ڪڏهن ته سڀ گڏجي پاڻ ۾ روئي کانپيدا هئا. ڪملا هڪ ڀاڄي ٺاهي ۽ نرملا به ٻا نرملا هڪ ڀاڄي ٺاهي ۽ ڪملا به نه گڏجي ڪاڻ ۾ هنن کي هڪ کان وڌيڪ طعام پئي مليا. ٻارن کي ته ائين گڏجي ڪاڻ ۾ مزو ايندو هو. ڪڏهن ڪير ٿي ڪڏهن آئس ڪريم يا ڪسٽرڊ به ٺاهيندا هئا. ميرو به آڻيندا هئا. بس ٿورڙي ۾ هو ڌار ٻن گهرن وارا نه پر گروا هڪٻئي گهر جا ڀائي بچجي پيا. ان ريت ٻيڙ ۽ سينو وڌي موهن مڙيا جي جاءِ ورتي. هڪ ٻئي کان جان نثار ڪرڻ لڳا.

ڪڏهن نرملا جو ٻار گهر کان ٻاهر هليو ويٺو هو ته جيترو فڪر نرملا کي ٿيندو هو اوترو ئي ڪملا کي. وري ڪڏهن ڪملا جو ٻار گهر موٽڻ ۾ ڌار ڪندو هو ته ڪملا وانگر نرملا به ٿڌي هئي ته ڪڏهن ٿو ٻار گهر موٽي اچي. نرملا جو ڪملا ۽ سندس ٻارن سان ٻيڙ وڌو ته موهن جي نرملا ۽ ٻيڙ ٻيڙي سڀاهه به نرملا کي ڏانهن ڇڪي ورتو. موهن به نرملا کي ٻيڙ ڪرڻ لڳو. اول اهو ٻيڙ ٻيڙي جي لائي وارو هو. پر اهو جلد ئي وڌيڪ گهرو ۽ دلين جو ٻيڙ بڻجي ويو. نرملا جوان به هئي ۽ خوبصورت به. موهن به گهٽ موهيندڙ ڪونه هو. اول نرملا جو رخ هن ڏانهن وڌو. هوءَ موهن تي موهت ٿي پيئي. موت ۾ موهن به هن ڏانهن گهاٽل ماڻ ٿيو ۽ ان عشق کين هڪ ٻئي ڏانهن ايترو نه ڇڪي ويجهو آندو جو موهن ڪلاڪن جا ڪلاڪ نرملا جي ڪمري ۾ ويٺو الا ئي ڪهڙو دن ڪهڙو دن ڳالهيون ساڻس ڪندو هو. ڪملا هونئن ته موهن ۽ نرملا جي پنهنجائيءَ سبب اڪيلائپ ۾ ڪلاڪن جا ڪلاڪ ويهي ڳالهيون ڪرڻ ۾ ڪو گمان ڪونه ٿيندي هئي. جڏهن پاڻ نرملا کي پيو والنگر ڀائيندي هئي ته موهن جو نرملا وقت اچڻ وڃڻ به کيس ڀاءُ پيو جي لائي وانگر ڀاسندو هو. پر ڪملا جون اکيون ٿڌهن اکيون جڏهن هن موهن کي هڪ ڏانهن نرملا جي ڀر ۾ ويهي ڀاڳ ڀائو ۽ مٿين ڏاڍو جو لٽارو ڏٺو. هن ڪن ڏئي هنن جون ڳالهيون ٻڌون. ڪملا اهي ڳالهيون اڏي ڏي وئي. هيءَ ڇا ٿي وارو؟ نرملا موهن کي جيڪي ڇهه سو ڪملا اڪل چڱيءَ طرح ٻڌو ته موهن ٽن ڇاڻ مڻجڻو ٿي وارو آهن. مان ته توکي پاڻ اڀڻ ڪري چڪي آهيان. باقي وڃ واري رند ڪن اسان کي هڪ ڪري ڇڏڻ ۾ دور ڪرڻي آهي. ڪملا اهوچي ويئي. نه نه هوءَ اڪل ٻڌي ويئي. هڪ جاءِ ۾ جاءِ جو مالڪ کيس ٻريءَ نظر سان ڏسڻ لڳو. اتان هوءَ ٻيڙ ٻڇائي آئي ته هتي ٻيءَ جاءِ ۾ وري جاءِ جي مالڪ کيس ٻئي ڪنڀا ٿي چاهي! ههههه

سيائي هئي. موهن کي ڪارو ڪرڻ کان روڪيائون. موهن بهميءَ موٽي آيو. پر ڪملا ۽ ٻارن کي ڪرڻ وٺي آيو. مالڪ مڪان ڀڃيس ته ڀر اڪياد آيو آغمن، ڪملا ۽ ٻارن کي ڪرڻ آندو. موهن کي اول ته غصو آيو ۽ سوچيائون ته ڪهري ٻڌائينس پر هنن ٻارن تي مٿاڙو رکي چيس ته ڪملا جي طبيعت ليڪ ڪرڻ هئي سو چئن ئي ليڪ لڀندي ته ٻارن کي وٺي ايندي. مالڪ مڪان ڇڏڻ لڳس ”ڏورادو مٽهيءَ ۾ هيٺو علاج لڀندو هيٺو ڳوٺ ۾ ئي سڀيڪندو ۽ اهڙو ڪملا کي ڳيڙاء ته مان ڪنهن سٺي ڊاڪٽر جو علاج ڪرائيندو سانس.“ پر موهن ٻاڻيس کي تاري ڇڏيو. هن کي ڇڪهه بدلائڻ جو اڪر هو. ان ئي ڏينهن ۾ ئي ٻئي مڇي ۾ هن کي هڪ ڇڪهه ملي وئي. اڄ ڪهه هئا. البته لڏا هئا مگر سڙو ساڙي ڇڏو سو روپو هئي. سو اوچتو ئي چئن موهن سامان ڪٿائي ٿين مڪان ۾ وڃڻ لڳو ته سندس ڀروان مالڪ کي سمجهه ۾ اچي وار ته اصلي ٻاڻيس ڪٿڙي آهي. موهن ڪملا کي چئي لڪي ڇڏي هئي. سو چئين ڏينهن موهن ٿين مڪان ۾ وڃي سامان رکاريو ته ان ڏينهن ڪملا ته ٻارن کي وٺي بهميءَ آئي. هن جي دل جو بار هلڪو ٿيو ڇاڪاڻ ته چئن ٻارن کان اڇڻ آئي ڇاهيائين ٿين ۾ هوءَ ڪامياب ٿي هئي ٿورن ئي ڏينهن ۾ هوءَ ٿين ٻاڙي ۾ ٻاڙ پورن سان هري هري وئي.

چئن جاء ۾ هو اچي رهيا ان جي مالڪڻ وڌرا هئي چئن کي هڪئي اڃا هو. سال کن اڳ هن جو ٻئي موٽر حادثي ۾ گذاري وڃو ۽ ڇاڪاڻ ته اهو سرڪاري لوڪريءَ ۾ هو تنهن ڪري هن جي ديالوف بعد هن جي پٽيءَ کي اوڪري ملي هئي. مڪان مالڪڻ کي سڙو کان وڌيڪ اڪلائي دور ڪرڻ جي ضرورت هئي. تنهن ڪري موهن کان ضروري حال احوال پڇڻ بعد هن کي خاطري ٿي ته هن کي سڙو ملڻ ۾ به ڏکيائي ڪرڻ لڀندي ۽ سڙو ٻي به تمام سٺا ٿا مان. انهن هن ڇڪهه جا ٻه ڪمرا کين سڙو ئي ڏنا.

ٿورن ڏينهن ۾ ئي ٿرمل ڏٺو ته موهن ۽ ڪملا تمام سٺا ماڻهو آهن. هرٿن جو لوڪريءَ جي وڃڻ وقت ٿرمل پنهنجي معصوم پٽ کي ڪنهن ڏورانهين ماڻه جي ڳوٺ ڇڏي ويندي هئي تنهنڪي هائي ان ماڻه کان به ڪملا وڌيڪ عزت ۽ همدردي ڏسڻ ۾ آئي. ٻار ڳوٺ ڇڏڻ ۾ رهڻ لڳو ۽ ڪملا جي ڀار ۽ هن جي ٻارن جي سنگت مان سبب ٿرمل ٻيڌ خوش پئي ٿي. ڪملا جي سٺيءَ ۽ سٺ سماءُ ٿرمل کي ٻيڌ متاثر ڪيو. وٽر جو ڪملا سندس ڀرت سندس ڀار کي سٺيءَ سان سڀيڪندي هئي تنهن ٿرمل کي وڏو ڏڏ ڏنو. ته مون موهن ۽ ڪملا کي سڙو ئي جاء ڏئي هنن جي دلين ۾ پنهنجي ٻي آغمن اٿن به ئي هڻا ڪري ويا ۽ وقت گذرڻ سان هنن جو سڀيڪڻ به

گهر ۾ پيتي اٿم. ائين ڪملا سان هن جي گهرائپ وڌندي وئي. ڪملا ڪڏهن صوفيا تي وٺي هوندي هئي ته چوندي هئس ”دادا بيٺا ڇو آهيو، وٺي رهو.“ پر هو نه نه ڪندو هو. آخر هڪ ڏينهن هو گهڙو زور ڀرڻ تي صوفيا تي وٺي رهيو. ڪملا وڃي ڇانهه ڇر ڪرڻ ٺاهي آئي. هن انڪار نه ڪيو ۽ ڇانهه ٻي وٺو.

ان بعد هو هر روز ڪملا وٽ اچڻ لڳو. هرڏين جو پنڇ ڏهه منٽ وهندو هو سو بت شت هڪڙو سان اڌ منٽ ڪلاڪ وهڻ لڳو. ڪملا هر روز هن کي ڇانهه ڇر ڪرڻ آڻي ڏيندي هئي. هڪ ڏينهن هو بنيم ڪملا جي ڀرسان ٿي ويٺو. ڇانهه پمڻ بعد ڳالهيون ڪندي هن پنهنجي ڀانهن کي ڪملا جي ڳالهه ٻڌائي ڏنيون ۽ پوءِ وڌائي هن جي گلي ۾ وڌي. ڪملا ڇرڪ ڀري آئي ڪڙي ٿي. مالڪ ڪان ڇير ڇو ڇا ٿيو؟ ۽ ائين ڏيکارڻ لڳو ڇو ته هن کان اهو اتفاق سان ٿي ويو هو. ڪملا آئي ٻئي ڪهري ۾ هلي وئي پر هو ويٺو ئي رهيو ۽ ڪملا جي بت کي سڏ ڪري چوڻ لڳو ”ٻيو بت هيڏي آءُ.“ هو ڪملا جي ٻارن کي پيار ڪندو هو ۽ ڪملا به سندس ٻارن کي پيار ڪندي هئي. هن ٻيڙيءَ کي چار آنه ڏئي ڇڏيو ”بت وڃي لائي پاپ وٺي ڪاڏ.“ پوءِ اٿي ڪملا کي سڏ ڪري چيائين ”ڪملا ڇڳو مان وڃان ٿو“ ۽ هو ٻنهن جي گهر هليو ويو. ڪملا ان ڏينهن کان پوءِ ٻارن سان لڳي. هو ايندو هو ته ڪو نه ڪو بيان ڪري رڌ ٿي ها ڪنهن ٻئي هنڌ هلي ويندي هئي ۽ هو به ٿورو وقت انتظار ڪري هليو ويندو هو. ڪملا کي هاڻي صاف ڏسڻ ۾ آيو ته مالڪ ڪان کيس ٻريءَ نظر سان ٿو ڏسي. هن موهن کي ٻڌائڻ بدران پيڪن کي هڪ خط لکيو جنهن ۾ هن کين اشارو ڪيو ته ڇا ٿي رهيو آهي.

اوچتو موهن کي ماڻهن وٽان چٽي آئي ته گهڙا ڏينهن ٿيا آهن جو ملاقات ڪونه ٿي آهي اسان کي ٻارن جي داد به ٿي ستائي سوئون ٿورا ڏينهن موڪل وٺي ڪملا ۽ ٻارن کي هتان گهمائي ڦيرائي وڃ. چٽي آئي ته ڪملا موهن کي ستائڻ لڳي ته چيڪڏهن هنن کي ٻارن جي سڪ لڳي آهي ته اسان کي به نه هنن جي پيار جي هٿ ۽ آشيواد جي ضرورت آهي. مان ته ڪيتري وقت کان ٻئي ٿي دل تي دل ۾ تڙ ٿان ته هنن سان هلي ملي اچون.

موهن ڪملا جي ڳالهه رکي. ڏهه ڏينهن موڪل وٺي ڪملا ۽ ٻارن کي ساڻ ڪري ماڻهن وٽ وٺو. ڪملا ساهرن کي حقيقت کان واقف ڪيو پر جهلي ڇڏيائين ته موهن کي نه ٻڌائجو. مان ڏينهن ٻن ۾ هن کي پاڻمرادو ٻڌائيندس. ۽ سچ پچ هن ائين ئي ڪيو. موهن ڇڏهين مالڪ ڪان جي حرڪتن جي خبر ٻڌي ته غصي ۾ اچي وٺو. ڪملا

موهن منجهي ٻيو. پر ڇڪهه، اڳي ڪي ٻيءَ وڻي هئس سو پيٽ سو روپو سو ساڙ ڏسڻ لاءِ به تيار ٿي وارو. پر ڇڪهه وڻ کان ٻيو ڇرڪي. ڪٿي پاڙو سڌو نه هو، ڪٿي جاءِ سٺي نه هئي نه ڪٿي وڏي جاءِ سندس آفيس کان ڪاٺي ٻري ٿي مائيس. ٻيو سا ڇڪهه آفيس ڪي وڻجهي هئي، ڇڪهه به سٺي هئي ۽ پاڙو به سڌو هو نه وري مالڪ مڪان مسواڙين کي ٺيڪ ڪندو هو يا مالڪ مڪان جي زال ڇڪههڙالو هئي. انهن مڙني ٻانهن مڙهن کي منجهائي ڇڏيو. پر دوست وقت وڌيڪ وقت رعب ٺيڪ نه سمجهي هو ڪٿي به ڇڪهه ڪٿي به وڻ لاءِ تيار ٿي وارو.

انهيءَ ٻڌ ٿر ٿر هو ته ڪنهن سڄڻ ٻڌائين ته فلاڻي ڪ فلاڻي هنڌ هڪ جاءِ ٺاهي ٿي آهي. پاڙو به سڌو آهي، ماڻهو نه سٺا آهن ۽ انهن جي آفيس کان گهڻو پري نه ڪونهي. ڇڪهه جو مالڪ مالڪاڻي به سٺا ماڻهو آهن. موهن کي ڇڪهه گهرو هو سو ملي وارو، هن ڇهه ٻيو روم، مسواڙ هڪ مهيني جي اڳواٽ پري ڏني ۽ سامان سڙو ڪٽائي وڃي اٿي رهيو. وڃڻ وقت انهن جي مٿي جي وقت سر مدد ڪرڻ ۽ همدردي ڏيکارڻ لاءِ هن جا شڪر آلا مڃيائين. واقعي پاڙو سڌو هو. ٿورن ئي ڏينهن ۾ هو پاڙي وارن سان اهڙو نه گهاٽل مائل ٿي وڃڻ ته ورهين کان هو هنن جي وچ ۾ رهندڙ هو. مالڪ مالڪاڻي جي هٿ ڇس نه کيس ٺهند وئي. آفيس ۾ وڃڻ ۾ به نه وقت ڪونه هئس. موهن جي اها چمتا دور ٿي ته ڇڪهه جو مسئلو خاطر خواتن نموني حل ٿي وارو. رهيو سوال سندس سکي گذر هو. اڄ ڪٿي نه ٿئي ٻو ڪڏهن ڪنهن جي اڳيان هٿ ٺيڪ هڻڻ سبب منهن ڍڏو ڪري ڇڪهه بسا آڏاري طور وڃي گهري سو کيس ڪٽڪندو ٿي رهيو. مگر ڪالون سڙون ٺهندون آهن ته ڏکيائون جلد دور ٿي وينديون آهن. ايت ساڻس سندس عرض اڳيائو. ڪنهن پاڙي سري ڪيس هڪ ڏور ۾ ٻارٽ ٺاهيم اوڪري واري ڏني. هيءَ ڪي ٻڌا ڏني هن اٿي اها اوڪري پئي ڪئي.

ٿي ڇاڙ مهينا ٿي مس گذريا ته هن لاءِ ٻيو مهيني جو سڌو پيدا ٿي وارو. ڇڪهه جو مالڪ هو ٺي ته پيٽ سڌو هو. کيس ڪنهن نه طرح ٺيڪ ڪرڻ ٿي ڪيائين. پر شام جو موهن هٿن انهن جي آفيس مان نڪري وڃي خانگي ڌرم ۾ ٿي هڪلاڪ ڪم ڪندو هو ۽ رات جو ٻار سان گهر موٽندو هو ته ان جو مالڪ مڪان اڃوڻ مائندو وڻ ٺيڪو. هو ڪملا وقت سندس ڪمري ۾ لنگهي ويندو هو. چونڊو هوس ته ٿوڪي ڪا ڪليڪ نه ڪرائي. ڪڏهن به ڪا شيءِ ڪڍي نه سگهجن ٿي موهن هي گهر واريءَ کي پڇيائين. هو اول پڇي مست کن اچي حال احوال وٺي ويندو هو. ڏيري ڏيري هو ڪملا ويندو ٺيڪ اچڻ لڳو. ڪملا نه هن کي روح مڙس ۽ همدرد خاني چاهي ٻائيءَ جي ڳڻي ٿي. پر اول ته هو انڪار ڪندو هو. چونڊو هوس ته اڃا هاڻي

◻ مالڪ مڪان ۽ مسواڙي ◻

◻ ڊاڪٽر ايم. آر. ماڏو/اساڻي ◻

موهن جي چفاڪشي ۽ سر آڙو ڪوششن خواه سفارشن ڪرائڻ کان پوءِ به جڏهين آفيسر سندس بدلي بمبئي شهر ۾ ڪئي ته هن کي لاچار ٿي ٽپڙ ٻڏي بمبئي ۽ وڃڻو پيو. ٻيلا سرڪاري نوڪري جا ٿي سو ڪڏهين نه ڪڏهين ته بدلي ٿيندي. سڄا سارا ڇهه سال موهن وارڏا ۾ رهيو هو. هڪ ننڍڙو شهر ۽ عزاز خريش ويجهي پنڌ ئي هئس. تنهن کان سواءِ جنهن پاڙي ۾ هو رهندو هو اتي هن جو ڪيترن مٿرن سان نهايت ئي گهاٽو سمنڊ چڙي وار هو. انهن کان وڃڻ گویا سڳن ماڻهن کان ڌار ٿيڻ ٿي سمجهائين. پر هو ڪري به ڇا ٿي سگهيو. وڃڻ ئي پيس ۽ وڃي بمبئي جي نئين آفيس ۾ نوڪريءَ تي چڙهيو. بمبئيءَ جي شهر ۾ رهڻ جو مشڪل مسئل آهي. جابون ملن ڪونه پر ڪنهن جي قسمت زور آهي ۽ ائين اوچتو آيو ۽ جاءِ ملي ويس ته ڳاڻي ڀڳيءَ مسواڙ کان سواءِ مالڪ مڪان گهر ڪندس ڀڳڙيءَ جي.

موهن پاڻ سان ٻار ٻچا به وٺي آيو ۽ هفت ڪن لاءِ ڪنهن پراڻي دوست جو مهمان ٿي رهيو. هن جي جاءِ به ڪا وڏي ڪونه هئي. پر دوستيءَ جو ننگهه ٺاهڻو هوس سو موهن کان ڪنڌ ڪڍائي نه سگهيو. پر دوست به گهڻا ڏينهن رهائي سگهندو؟ موهن جي ڳولها ۾ هڪ هفت اندر الائي گهڻن هنڌ پکيو هوندو ته کيس ڪا جاءِ ملي وڃي. ڪنهن کيس جاءِ جو پتو ناهي ۽ موهن ڏس پتو پڇي وڃي هن جو در کڙڪائيندو هو. جتي جتي هو وار ٿي اتي مسواڙ جي ڳالهه هئي. هو ڀڳڙيءَ وٺڻ جا بکيا ڪونه هئا. پر ننڍڙن ان ڪمرن لاءِ ڇهه سو روپيه مسواڙ ٻڌي موهن ڏکي ٿي وارو. هن جو پگهار هو ڇوڏهن سو روپيه سو ان مان جو ڇهه سو روپيه مسواڙ ڏئي ته هو گهر جي پاري خرچ کي ڪن منهن ڏئي سگهندو؟ مسواڙ کان سواءِ بجليءَ ۽ پاڻيءَ جو بل الڳ ڀرڻو ٿي پيس. زال مڙس ۽ ٻار ان لاءِ ست سوا ست سو روپيه ڪن پورا پوندا؟ بيماري سيماريءَ تي دوا دمل جو خرچ، آئي وٺي پنهان چار ڏوڪڙ خرچ ٻا ٻيو ڪو وقتو خرچ به نه ٿيندو رهندو.

روشني آئي. سانس جي تڙتڙهه کيس وئي. مان مراداً وارو چوڪرو آهي، هن سوچيو،
 ته اڄ ڪلهه ڇا چوڪرا ته ٿانءِ ٿورن ۾ ئي پورا آهن.

اڃا هو ڪٿ تي ويٺو مس ته لڪ ٽپس اڳيان روئي رکي ويس. روئي کائي هو ڪٿ
 تي لپتي پيو. گهر ۾ ڪافي وقت تائين ڳالهين ٻولهين ۽ ٽهڪن وغيره ڇا آواز ايندا
 رهيا. کيس لڳندو رهيو ته هُو ڪنهن ٻرائي گهر جو ڪل ٽهڪڙو ٻڌي رهيو هو.

راسه چڱي گذري چڪي هئي. آواز ۽ ٽهڪ پوءِ به جاري هئا. هاڻ ٽپس ۽ ٽپس
 مامي سان ٿرو ٽڪاءُ هڻي رهيا هئا. پاسا بدلائيندي بدلائيندي ڪافي وقت گذري
 ويس مگر کيس ننڊ نٿي آئي. هنن جون ڳالهون ٻولهون ۽ چرچا گهڻا هن کي مٽرجي
 رهيا هئا، سڄو کان ٻاهر ئي رهيا هئس. جنهن سڪ مان، حجت ۽ ٿري ٽڪاءُ کان هُو
 محروم رکيو وڌو هو، اهو هنجي سالي کي جهجهي انداز ۾ ملي رهيو هو. هتي سڄي
 رات ٻڪ ٻڪ ڪندا رهندا ۽ منهنجي ننڊ ٽٽائيندا.

هاڻ سمهندا به ٻا سڄي رات ننڊ ٽٽائيندا. بارود جي ٽڪاءُ جيان هنجو آواز
 ڪهري ۾ ڇانئجي وڌو. ٽپس ۽ ٽپس سن ۾ پئجي ويا. سانس کي ڏک ٿيو ۽ هُو اٿي
 وڃي پنهنجي هنڌ تي سمهيو. ٽپس ڪهري جي ٻئي وسائي ڇڏي. سڄي گهر تي
 سٺاڙ طاري ٿي وڌو. جهلرام کي پوءِ به ڪافي ڏار تائين ننڊ نه اچي سگهي. رکي رکي
 بي چينيءَ وڃان هُو پاسا بدلائيندو رهيو.

□

گهڻي جي شاديءَ ۾ باقي هئو ويهي اچيو هو. سڄا ٽيوارون ئي چڪيون آهن.
 جانڪيءَ کي خيال آيو ته گهڻس ست ۾ واپس جهڙو ٿي هولي ڪونه. هفتو هفتو
 ڏاڙهي رکي. صفائي به صفا ڪانه اٿس. ڪهڙا به وري ڪهڙا ٿو ٻائي. ٻائي ٻئي
 قميص ۽ پتلون. الا جي ڪيئن پيو لڳي. لشڪي ٻيٽي ۽ المسمت، ڇڪو ڀڳت جو
 چٽ ٿيندو اهو اهڙو جهڙو لڳندو ته پٽ وڃائيندو. گهڻي جي سڃاڻپ ٻه ٽي وڏن
 وڏن ماڻهن سان آهي. ٽپس ته هنن ڪڏهن ڏار به ڪونه هوندو. هن واليءَ کي ڏسندا
 ته اسان جي عزت ڪهڙي رهندي؟ هن مس کي ڏين دنيا جي ته ٻيئي ڪانهي.
 گهڻي سان هن ڳالهه ڪڍي ته هن کي به ڳالهه دل سان لڳي. گهڻي کي هن
 چيو ته ٽپس کي به تمام سٺا وڳا سڃاڻي ڏي هُو ٻيءَ لاءِ جهڻ ۽ پتلون ۾ اچو ڪهڙو
 وٺي آيو. جانڪيءَ جي هدايت موجب هُو ڪهڙو ڪٿي ٻيءَ جي ڪوئي به وڌو. ٽپس
 کي ڪوئي به ڪهڙو ڏسي جهلرام کي ٿورو عجب لڳو.

- سيلسمئن آهو

- پيڪو گنجي کي قطرو وڪڻي ڏيکاري. هڪ سيلسمئن جيوتگار جي آڪيه ڪلام
کي اڌ ۾ ڪڍي پاڻ آهو ڀورو ڪيو.

- مان لکي ڏانء، جيوتگار معديءَ ۾ پنهنجو دڪان کولي ته چڱن ڀان کي لپيائي
ڇڏي.

- مان ۾ سال کن بنا پگهار جي نوڪري ڪرائس.

- گنجي کي قطرو وڪڻي سڪڻ لاءِ سال نه ڪهندو.

- جيوتگار.

- ڇٽو مار.

- ڪٿي ٻار ڪيتريءَ جو ته ڪمال ڪونهي؟

- ڪيتري؟ جيوتگار چيو. ڪيتريءَ کان سواءِ دنيا ۾ رکيو ئي ڇاهي؟

دڪه ئي دڪه؟

- دڪي نه مان به آهيان مار.

- نه ٻوءِ ڪيتري ٻي. هل مون سان. پئسانه هڃيئي ته ڪاٿر ڪولارائي ڏانءَ پنهنجي

رهائي رسائي آهي. هلندڙان؟

- هليو وڃ، مار هليو وڃ، دنيا کان دور، دڪن کان دور.

- ها، هلندس. ضرور هلندس. ٻڪر هلندس. آڄ ئي هلندس.

- ملاءِ هٿ. جيوتگار چيو.

□

جيوتگار ۽ هنجو معديءَ جو ساٿي سنجها مهل هڪ بد رنگ. مڪان جي ٻوري ۾

گهٽڙا. اُتي ٽيبل ڪرسيون ٻيون هيون ۽ ماڻهو ڪيتري ٻي رهيا هئا. هنن ٻنهي گڏجي
اڌ بوتل ورتي ۽ سردا گهرائي پيئڻ لڳا. ٻه پيڪڙ چاڙهي ڪاٺڙو جيوتگار چيو. ڪيئن؟
آهي نه شيءِ؟

- انجرت!

- اٻندين نه روز؟

- روز اٻندس.

- به پيڪ ٻيا به.

- ڪاٺي لڙاڇڙي؟

- بس، هلي ٻيو.

- منڊي ۾ ڪو به اچڻ اچڻ ۾ ڪاٺي؟

- اچڻ ٻه ٽن لڙاڇڙ.

- پنهنجي ئي دڪان سمجه ٻار.

- اهو نه آهي ئي.

- ٻوڙ، اي ڪٿڙي خبر ڇا؟

- هلي ٻيو. هلاڻ؟

- اچڻ.

- هاها.

منڊي ۾ ٻيڙي هڻڻ پنهنجي دڪان ۾ گهڻو ٿيو. گراھڪي لڳي ٻيڙي هڻي. اسه
سپلسمن ۽ سٺ گراھڪي هيءُ ٻيڙي ۾ گهڻو منڊي ٻيا هئا. اچڻ سان ئي هڻڻ هڻي
وار. ٻيڙي گهڻا گراھڪ ٻيڙي ۾ منڊن ۾ ميدان صاف ڪري ڇڏيائون. سٺ خوش
ٿيندي. ٻيڙي جا لوت ڪڍي ڇڏي خالي ۾ رکيا ۽ ٻيڙي دڪاني هڪ سپلسمن کي
نه چانهون چئي اچڻ لاءِ چيائون.

- مان ٿو چئي اچان. چئي ڇوٽاڻ چانهه جي لاڙي ڏانهن وڌو.

- اچ ٻار ڇوٽاڻ. چانهه جي لاڙي ۾ وٽ بيل منڊي جي هڪ سپلسمن ڇو.

- نه چانهون مرڪل، ٻيڙو ٽوسي. ٻارن سان ٿو لڪاء هڻي ولان. ڇوٽاڻ چانهه
واري کي چيو ۽ ٻيڙي دڪاني ڏکيو سوئو هڻيائون.

- ٻوڙ ڇوٽاڻ، ڪٿڙي خبر ڇا؟

- ڇوڪا ٻيڙي.

- ٻار، ڪجهه گراھڪ نه ڇڏي ڏيندو ڪو، اسان به نه ٻار ٻيڙي هڻيائون.

- ها ها ها ها!

- اسان وٽ نه ٻار منڊي آهي.

۽ گراھڪ به ٿو ڪا ٿو ڪا اٿس.

- ڪيڏانهن ئي وڃين؟ هنجي منهن مان ڇهه لکتي.

ڏيکيس بنا ڪنهن جواب ڏيڻ جي ئي پرواهي سان هن وٽان لنگهي وئي. هن زمين تي زور سان لست هڻي ۽ گهر ڏانهن وڌو. ڏيکيس کي ڪل پئي آئي. کيس خبر هئي ته ڏيکيس گهڻي جو وجهه وٺي ڇڏيو هو. گهر ۾ نه ڪوئي وانگر لڪڻ لاءِ اڀر ٻيو ڳولهندو آهي. ڇڏڻ جي چرنب ڪري نه آيا لڙجي ڇڏيس. گهر جو دروازو ٻيڪڙيل هو. هن سامهه جو ساهه کنيو. دروازو کولي هو اندر گهڙو ۽ اهو ٻيڪڙائين. سالت لڳي پيئي هئي. گهرجي هيءَ سالت کيس عجيب لڳي. ڪٿ لاءِ کيس لڳو ته هو ڀل وڃان ڪنهن اهڙي گهر ۾ گهڙي ٻيو هو. هن ڏٺو، جالڪي پلنگه، ٽي سمهي پيئي هئي ۽ ڪولڪهرا پئي هنيائين. پلنگه وٽ پيئي هو زال ڏانهن اڪڻڪ ٺهاري رهيو. ڪير چوندو ته هيءَ ڇهن وڏن سڏن اڀر جي ماءُ آهي! مڙڪي نه ٿيندي پيئي لڳي. بدن ۾ ڪيڏو نه ماڻدار اٿس! مان جيڪڏهن دروازو بند ڪري جالڪيءَ کي زور سان ڀاڪر پائي ڇمان ۽ ڇمان ۽ ڇمان ۽ ڇمان هنجو سرور ٽاڻجي وڃي. کيس لڳو ته ڇٽ هن جو دماغ هنجي هٿن مان وڃي رهيو هو. جالڪيءَ جو پوائنٽر روپ هنڪي ڏوڏاڙي وارو نه! هن خرد کي ان ڀاڱي ڪاٺي کان جهٽڪائي آڇو ڪيو.

هو رنڌڻي ۾ وارو، هنجي ٿلهي ڀڳي رکي هئي. بست تي ويهي هو روئي کانڻ لڳو ڇا ته ڏهن مڙڪي روئي ٿي، هن سر ڇڏو. ٽي ٽاڪا اٿيا، ٿڌا ۽ سڪل ۽ ڌري ڀاڄيءَ جي گهڻو ڪاٺي اها روئي؟ انه سڙ پگهار مان رڳو ٽي سڙ ٻاڻ وٽ رڪان ۽ پنج سڙ هر مهيني جالڪيءَ کي ڏيان. رڳو منهنجي پگهار مان ئي هزارين روپيا ڪٺا ڪيا هوندا آهن. گهڻا سال اٿيا آهن مون جالڪيءَ کي ڇهه ٻه ڪولهي؟ هٿ اڳيان وڌايان ته هٿ ڀڄي ڇڏي. نفرت اٿس مون سان. مان به نفرت ٿو ڪريان. مري وڃي پلي. ها، مري وڃي. مري وڃي. مان ننڊ ۾ ئي گهڻو ڏيکي ماري ڇڏيان ته؟ گهر ۾ ڪيڏي نه شائتي ٿي پئي! ٿاسيءَ جو ڦٽو هنجي اکين اڳيان جهلڻ لڳو، هٿت وٺي ويس. نه نه! پاڻي هري مري. جلد مري.

روئي کانڻ هو واپس منڊيءَ ڏانهن وڃڻ لڳو. هڪ حوالدار هن وٽان لنگهي وارو. هن رڙ ڪري کيس ڪيڪارڊ - رام رام وٺيڪ پائي.

- رام رام. حوالدار جهٽڪي سان روڪجي وارو.

- ڪهڙي خبر ڇار؟

- سب ٺيڪ آهي.

مٽائي مان هڪ ڇڏو اڪٽو ۽ هڪ ويرو. مهاڏو مل اڳيان سرڻو. جيوترام کي بندو رکڻ
ڀاءو ڪري مڏهن ڦهراڻي ڇڏيائين.
مکي صاحب، ڪيئن آهي گراهڪي؟
- منڊي آهي ڀائي. مهاڏو مل ڇڪ ڪاٽيندي چيو. کيس ڪڙو بيداب هڻا ڪ ڪري
رڳو ڇڏو.

- ها سائين، منڊي ڇو مڏهن ڪارو! پر اسان وٽ ته لپلاپڙ لڳي پئسي آهي. ڏسو
وڃي ته هاڻي ٿو ڪاٺ وڃان. پلا سائين، فصل ڪيئن ٿا ڀاڙو هن سال؟

مٽائي مان هڪ ئي وقت ٽي ڇڏا اڪتا ته مهاڏو مل جيوترام کي ٻا ڪڏهن جواب
ڏيڻ لڳو. اڏو لڳو. جيوترام ٻارون جهالڪڻ لڳو. مهاڏو مل پيشاب ڪري ٻاهر اڪٽو
ڏيڻ لڳو. هاءو وڏو.

جيوترام ڇو ڳڻو منڊي ڪان اڏ ڪارو مڏو ڪن جي مٽاڻي ٿي ڇو. هو اڪٽو ٻارون
ڏيڻ لڳو. ڳڻو ڏانهن ٿئي وڏو. کيس ڏپ ڇو ته ڪٿي هڏي ڏال هالڪي
ٿي. ڳڻو ڪري سمجهي رهي هڏي. وڏو کان چڱي ڏپ ٿي وڏي هٿس.
ڳڻو ڏيڻ لڳو. ماڻهن ڏپ سان ڳڻو ڪري ڏڏو ڏيڻ لڳو. ڳڻو ڏيڻ لڳو.
ڳڻو ڏيڻ لڳو. ڳڻو ڏيڻ لڳو. ڳڻو ڏيڻ لڳو. ڳڻو ڏيڻ لڳو. ڳڻو ڏيڻ لڳو.
ڳڻو ڏيڻ لڳو. ڳڻو ڏيڻ لڳو. ڳڻو ڏيڻ لڳو. ڳڻو ڏيڻ لڳو. ڳڻو ڏيڻ لڳو.

□ جی-وئرام □

□ ایشور پارقي

جیوئرام اناج منڊيءَ ۾ هڪ دڪان تي نوڪري ڪندو هو. منجهند جو وقت هو ۽ هن کي چٽي بسڪاڻي هئي. گهر وڃي روئي کائي اچڻ جو وقت ٿي ويا هوس، پر سيٺ ڪنهن ضروري ڪم سان دڪان تان لهي ويا هو ۽ کيس ٿرسڻ لاءِ چٽي ويا هو. جیوئرام تمام سٺو سيلسمڻ هو. کيس ڳالهائڻ جو هنر هو. ڳالهائڻ ۽ ڳالهائيندو رهڻ هنکي خوب وڻندو هو. مشڪل ڪو گمراهڪ هن وٽان واپس وٺندو هو. هنجو ٿڪ ڪلام هو: سيلسمڻ اهو چيڪو ڪڍجي کي، ۽ ڦٽوڻو وڪڻي ڏيکاري! اناج منڊيءَ جا سيلسمڻ سڄي ڏينهن ۾ هڪ ٻي دفعو ڇانهه جي لاڙيءَ وٽ گڏجي ويندا هئا ۽ ڏانڊي ڌاڙيءَ جي ٻاري ۾ امت شڪ هڻندا هئا. جیوئرام اها لاڙيءَ جي گڏجاڻي اصل نه ڪسائيندو هو. ان گڏجاڻيءَ جو سرهرو هو ئي ليکيو ويندو هو.

جیوئرام بسڪاڻ ۾ ٻاهر تي رهيو هو. سيٺ اڃا نه موٽيو هو. هو دل تي دل ۾ سيٺ کي ٿار مٿان ٿار ڏيئي رهيو هو. ٻي خبريءَ ۾ هو ڳوٺ مان ڪڪڪ جا ڏاڏا ڪڍي ڇپاڙڻ لڳو. سيٺ چيئن ئي دڪان ۾ گهڙيو، هو اُتي کڙو ٿيو. هن جیوئرام کي ڪمڌ جي لوڏ سان وڃڻ جو اشارو ڪيو. جیوئرام کي پيشاب جو خيال ٿيو. هو اناج منڊيءَ جي مٽيءَ ڏانهن وڌي ويا. مٽيءَ جي ٻاهران چار چٽا قطار ۾ بيٺا هئا. جیوئرام انهن سان شامل ٿي ويا. هن جي اڳيان اناج منڊيءَ جي ائسو سٽيشن جو پراڻو ڏند ميلهول پيو هو. سنڌ ۾ پنهنجي ڳوٺ جو مڪي هوندو هو، سو هتي اناج منڊيءَ ۾ سڀ کيس مڪي صاحب چوندا هئا. ميلهول کي ڏسي جیوئرام جون واڳون ٽڙي پيون.

- رام رام مڪي صاحب. جیوئرام ڏند لهجي ۾ چيو.

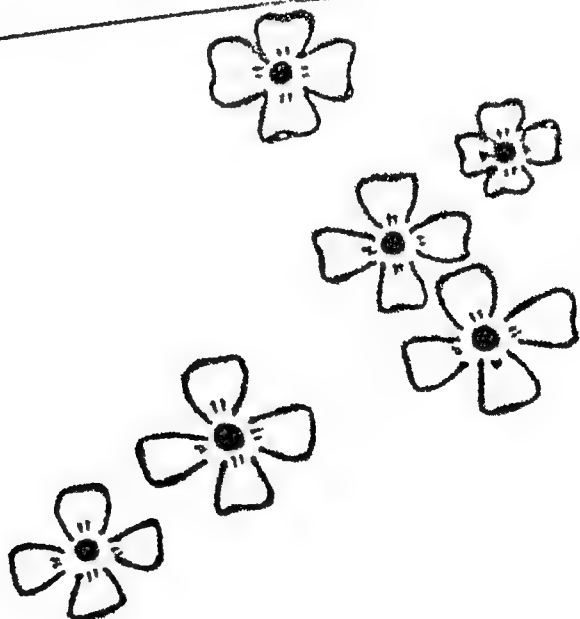
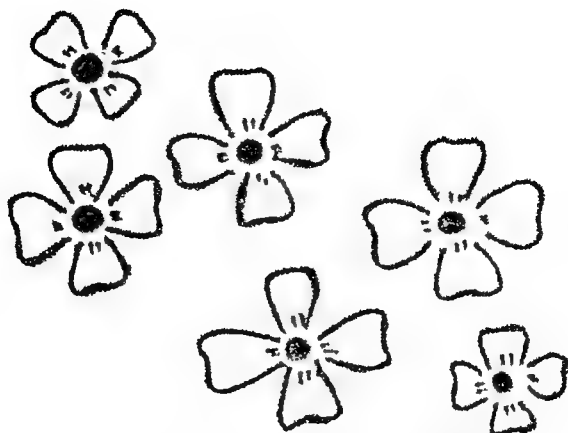
- رام رام. ميلهول جند ڇڏائڻ واري لهجي ۾ چيو. کيس مٽيءَ وٽ رام رام

ڪرڻ ٿئي وئي. هن جیوئرام سان ڳالهائڻ ۽ ڳالهائڻ به ٿئي چاهيو. کيس خبر هئي ته جیوئرام بدخي هڻندو هو. ٿڪي جهڙي نوڪر سان ڳالهائڻ ۾ هن پنهنجي ڪيٽائي ئي سمجهي.

- مڪي صاحب، ٻي ڪهڙي خبر چار؟ جیوئرام چيو.

پیشانی

گھائیوں

جولاءِ ۱۹۸۳ء جي آخر ڌاري ڪيل راجستان سنڌي ليکڪ سيمينار
 جي موقعي تي ۲۵ نومبر رات جو هڪ مشاعرو ٿيڻ وڌو. اهو جتي راجستان جي
 شاعرن ۽ اديبن جي وچ ۾ دادا هولندراج دڪانل، حاضرين کي پنهنجي وچڻا هر
 دس ڀيري ۾ ٻولي وڃي ٿي.

جوڻ پور ۾ ئي راجستان سنڌي ليکڪ سيمينار جي شپ موقعي تي، ۲۶ ڊسمبر ۱۹۸۳ع تي ڪماري پوپتي هيراننداڻي جي آئمر-ڪٿا: ”منهنجي حياتيءَ جا سولا روپا ورق“ تي ادبي بحث مباحثو رکيو ويو. ان موقعي تي پنهنجا ويچار ظاهر ڪندي راجستان سنڌي اڪادمي جو چيئرمئن شري لالدر سين (ايسراڻي) ويٺلن ۾ نظر اچي رهيا آهن (ساڄي کان) سروسري ايشور چندر (صدر) ۽ نيرت وسنت (مڪيه مهمان)

راجستان سنڌي اڪادمي ۽ طرفان ٽيون راجستان سنڌي ليکڪ سيمينار،
 ۱۹۸۳ع جي آخر ڌاري چوڏاڻو ۾ رڪن وٺيو. ٺوٺي ۾ اڪادمي ۽ جو چيئرمين
 شري لندرسمن لاسرائي، حاضرين کي اڪادمي ۽ جي سرگرمين بابت حال احوال
 ڏيئي رهيو آهي.
 ويلن ۾: (ڪاٻي کان) شري ٿيرونڪ وسنس، شري ڪشن وريائي ڀاڻو رامچند،
 شري مهيهال مديريٽ، شري پڪترام، شري رامچند ڌرمائي ۽ راجستان سنڌي
 اڪادمي ۽ جو سيڪريٽري شري لپين بھلائي نظر اچي رهيا آهن.

سنڌي - راڳ منچ جي مشهور ڪلاڪار، هدايتڪار، خواه
فلمي اداڪار: شري ايس - پي - مينگهاڻي ۽ (ڪاپي) جو سمنان
ڪنڊي، راجستان سنڌي اڪادمي ۽ جو چيئرمين شري
لندرسين ايسراڻي. (ساڃي)

واحسان سنڌي اڪاڊميءَ طرفان سنڌي جي اڻڙڪ آديب ۽ لوڪ - ڳايڪ
 پدم شري دادا هولندراج ڏکائيل کي ”سنڌي-رٿن“ جو خطاب عطا ڪندي، چوڏس ۽
 ٽهلاءَ ميمبري شري هرڪشن لعل پکيٽ.
 موٽي ۾ اها نظر اچي رهيا آهن: سرو شري الڊورسين ايسرائلي، شوچرٽ مالر،
 موهن آداڻي ۽ ڪشن موٽواڻي.

راجستان سنڌي اڪاڊميءَ طرفان، سنڌي ٻوليءَ جي مشهور ليکڪا ڪماري ٻوٽي هيراننداڻيءَ جو سڄاڻ ڪندي، چوڏس ۽ ڦهلاءَ مئٽري شري هر ڪشن لعل ڀڳت.

وڏين ۾ نظر اچي رهيا آهن (ساڄي کان) آچاريه پگوالديو- ايم. بي ۽ راجستان جو مکيه مئٽري شري شوچرڻ مائٽر، ڪنڊ ۾ پيپل نظر اچي رهيو آهي شري موهن اداسي.

راجستان سنڌي اڪاڊميءَ طرفان ڪيل سالياني جلسي ۾ شري ٻنڌم شرمه،
 شري اندرسن اسرائلي، چوڏس ۽ ڏهلاءَ منڌري شري هر ڪشن لعل ڀنگس،
 ايمر جو - ايمر ٻي. آچار، ڀڳوالديو، راجستان جو مکيه منڌري شري شو جرج مالو،
 چترڙ جو ايمر. ايل. اي شري صويراجمل ۽ ٻيا نظر اچي رهيا آهن.

راجسٿان سنڌي اڪاڊميءَ طرفان ڪيل ڪلچرل پروگرام جي موقعي تي هندي ۽ سنڌي جي مشهور ريڊيو - سنگر شريمتي مايا ايسراڻي مائيڪ تي گيت پيش ڪري رهي آهي.

राजस्थान सिन्धी अकादमी जयपुर

यह माया सिन्धी नाट्य, 1 मई 1983

राजस्थान सिन्धी अकादमी, जयपुर
संस्थापक अध्यक्ष (1983)

راجستان سنڌي اڪاڊميءَ طرفان سڏايل ٻھڙ - ٻاشا ليکڪن جي گڏجاڻيءَ
جي موقعي تي اڪاڊمي جو ميمبر ۽ استعيت بنگ آف الڊيا جو هندي آديسر
عزاه هنديءَ ۽ سنڌيءَ جو مشهور ليکڪ شري ٻگوان انلائي، ٻهدها وڻچار طاهر
کري رهيو آهي.
ويٺلن ۾: (ساڄي کان) سنڌيءَ جي مشهور ليکڪا ڪماري پريتي هيراننداڻي،
نرگ آديب ۽ لوڪ - نروي دادا هولدر اڄ دڪايل ۽ هنديءَ جو مشهور ڪوي
شري تارا پرڪاش چوشي.

راجستان سنڌي اڪاڊميءَ طرفان ظاهر ٿيندڙ سالياني ادبي رسالي
 ”رهاڻ-۸۲“ جو مهورف ڪندي، راجستان جو مکيه مئٽري شري شو ڇرڻ مائٽر.
 وچ ۾ نظر اچي رهيا آهن: سرو شري موهن اداسي، لائرسين ايسراڻي ۽
 صويراچمل ايم. ايل. اي.

راجستان سنڌي اڪاڊميءَ طرفان ڪيل ڪاچرل پروگرام ۾، آشيرواد ڄا به
 لفظ ڳالهائيندي، راجستان جو مکيه معيشتي شري شو حرون مائٽر.
 ويٽلن ۾ ساڄي نان: شري اندرسين اسراڻي (جيئرمئن) ۽ شري صوبراج مل
 ايم. ايل. ايس.

راجستان سنڌي اڪاڊميءَ جا ڪجهه ميمبر:

ويمل: (ساڄي کان) شري ڪنڊيال لعل پرسواڻي، شري ڪشن موٽواڻي (وائيس چيئرمئن)
 شري الڊر سين ايسراڻي (چيئرمئن)، شري صريراڄ مل - ايم. ايل. اي، شري
 پدم د يودت شرما، شري سنتو هزاري، شري ڪشن ورنائي ۽ پروفيسر سشيل موٽواڻي.
 ويمل: (ساڄي کان) شري بي. سي. موٽواڻي، شري شيام لعل سهنداڻي، شري
 ڀڳوان انلاڻي، شري موهن اداسي ۽ شري سيرو سياه.

